

საერთაშორისო სამართლის ჟურნალი

საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო
ურთიერთობების ფაკულტეტი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

N1, 2004, N1, 2005

Journal of International Law

Faculty of International Law and International Relations

Tbilisi State University

N1, 2004, N1, 2005

Журнал Международного Права

Факультет международного права и
международных отношений

Тбилисский государственный университет им. Ив. Джава. ишвили

N1, 2004, N1, 2005

„საერთაშორისო სამართლის ჟურნალი“ – სამეცნიერო ხასიათის სამენოვანი ჟურნალია. მასში წარმოდგენილია როგორც საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების პრობლემები, ასევე საქართველოს კანონმდებლობის საკითხები.

ჟურნალი გამიზნულია როგორც საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტების, ასევე ფართო მკითხველისათვის.

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი:

ალექსანდრე ლევან – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის საერთაშორისო სამართლის კათედრის გამგე; საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფესორი; რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ევროპის კომისიის წევრი.

მადონა ირაკლი – რედაქციის თავმჯდომარე, თსუ-ს საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის პროფესორი, იურიდ. მეცნ. დოქტ.;

აღმასრულებელი რედაქტორი:

კვაჭაძე მარინე – თსუ-ს საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის სამართლებრივი სისტემების კათედრის გამგე; პროფესორი.

ტექნიკური რედაქტორები:

1. სიღამონიძე ბიორბი – საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე.
2. ბიორბაძე ლევანი – საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე.

სარედაქციო კოლეგიის წევრები:

1. ბურჯანაძე ნინო – საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე, დოცენტი;

2. დავითაშვილი ზურაბ – თსუ-ს საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების კათედრის გამგე, დოცენტი. საქართველოს პარლამენტის წევრი;

3. დემეტრაშვილი ავთანდილ – საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წევრი, თსუ-ს საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დოცენტი;

4. შტრომელიძე მინდია – პროფესორი, მოსამართლე, ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო;

5. ბუბუკვიციანი ვიქტორია – საერთაშორისო სამართლის პროფესორი, მოსამართლე, ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო (უკრაინა);

6. ზინალოვი სადირ – ბაქოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დეკანი, დოცენტი (აზერბაიჯანი);

7. კაზიანი ბაგიკ – ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დეკანი (სომხეთი);

8. კურისი პრანაას – საერთაშორისო სამართლის პროფესორი, ლიტვის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, მოსამართლე, ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლო.

EDITORIAL BOARD

Editor in chief:

ALEXIDZE LEVAN – Head, Chair of International Law, Faculty of International Law and International Relations Tbilisi State University (TSU), Corresponding Member of The Georgian Academy of Sciences; Professor of International Law.

SHAPAKIDZE IRAKLI – Dean, International Law and International Relations Faculty (TSU) Professor;

Executive editor:

KVACHADZE MARINA – Head, Chair of Legal Systems, Vice-dean, Faculty of International Law and International Relations, TSU, Professor;

Technical editor:

1. SIDAMONIDZE GIORGI – Vice-dean, faculty of International law and International Relations, TSU;
2. GIORGADZE LEVAN – Vice-dean, faculty of International law and International Relations, TSU;

Members of the Board:

1. BURJANADZE NINO – Chairman, Parliament of Georgia, TSU Associate Professor, Chair of International Law;

2. DAVITASHVILI ZURAB – Head, Chair of International Relations, Faculty of International Law and International Relations, TSU, Associate Professor, member of Parliament of Georgia;

3. DEMETRASHVILI AVTANDIL – Member, Council of Justice of Georgia, Chair of Legal Systems, Faculty of International Law and International Relations, (TSU), Associate Professor;

4. UGREKHELIDZE MINDIA – Professor, International Criminal Law, Judge, European Court of Human Right;

5. BUTKEVICH VOLODIMIR – Professor of International Law, Judge, European Court of Human Rights (Ukraine);

6. KAZIAN GAGIC – Dean, Faculty of Law, Yerevan State University (Armenia);

7. KURIS PRAANAS – Professor of International Law, Member of the Lithuanian Academic of Science, Judge, European Court of Human Rights;

8. ZEINALOV SADIR – Dean, Faculty of International Law and International Relations, Baku State University (Azerbaijan).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редакторы:

АЛЕКСИДЗЕ ЛЕВАН — зав. кафедрой международного права факультета международного права и международных отношений Тбилисского государственного университета им. Ив. Джавахишвили (ТГУ), член-корреспондент Академии Наук Грузии, профессор. Член Европейской Комиссии против Расизма и Нетерпимости.

ШАПАКИДЗЕ ИРАКЛИЙ — Председатель ред. коллегии; факультета международного права и международных отношений ТГУ, профессор, док. ю.р.;

Исполнительный редактор:

КВАЧАДЗЕ МАРИНА — зав. кафедрой правовых систем факультета международного права и международных отношений ТГУ, профессор.

Технический редактор:

1. СИДАМОНИДЗЕ ГИОРГИ — зав. декана, факультета международного права и международных отношений ТГУ.

2. ГИОРГАДЗЕ ЛЕВАН — зав. декана, факультета международного права и международных отношений ТГУ.

Член редакционной коллегии:

1. БУРДЖАНАДЗЕ НИНО — председатель Парламента Грузии, доцент кафедры международного права ТГУ;

2. ДАВИТАШВИЛИ ЗУРАБ — зав. кафедрой международных отношений факультета международного права и международных отношений ТГУ, доцент; член парламента Грузии;

3. ДЕМЕТРАШВИЛИ АВТАНДИЛ — Член Совета Юстиции Грузии, доцент кафедры правовых систем ТГУ.

4. УГРЕХЕЛИДЗЕ МИНДИЯ — профессор, Судья, Европейский Суд по Правам человека;

5. БУТКЕВИЧ ВОЛОДИМИР — профессор международного права, Судья Европейский Суд по Правам Человека (Украина).

6. ЗЕИНАЛОВ САДЕР — декан факультета международного права и международных отношений Бакинского государственного университета (Азербайджан).

7. КАЗИАН ГАГИК — декан юридического факультета Ереванского государственного университета (Армения);

8. КУРИС ПРААНАС — профессор, международного права, действительный член Академии Наук Литвы, Судья, Европейский Суд по Правам Человека.

რედკოლეგიისაგან

„საერთაშორისო სამართლის ჟურნალი“ – გამოიცემა 1996 წლიდან ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის მიერ საქართველოში გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისრის წარმომადგენლობის, ხოლო შემდგომში საქართველოში გაეროს განვითარების პროგრამის მუდმივი წარმომადგენლობის დახმარებით.

სარედაქციო კოლეგია კიდევ ერთხელ უხდის დიდ მადლობას ამ ორგანიზაციებს ესოდენ მნიშვნელოვანი მხარდაჭერისათვის.

ჟურნალის ამ ნომრის გამოცემა შესაძლებელი გახდა „ღია საზოგადოების სამართლებრივი ინიციატივის“ (OSJI) მეშვეობით, რისთვისაც სარედაქციო კოლეგია მადლობას უხდის ორგანიზაციას.

* * *

„საერთაშორისო სამართლის ჟურნალი“ – სამეცნიერო პერიოდული, ყოველკვარტალური გამოცემაა. მასში წარმოდგენილ ნაშრომებში განიხილება საერთაშორისო საჯარო და კერძო სამართლის პრობლემები, საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხები, საქართველოს კანონმდებლობისა და მისი საერთაშორისო სამართლებრივი პრაქტიკის აქტუალური ასპექტები. ჟურნალი გამიზნულია როგორც საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტების, ასევე მკითხველთა ფართო წრისათვის, რომელიც დაინტერესებულია აღნიშნული პრობლემატიკით.

ის გარემოება, რომ ყოველი სტატია, როგორც წესი, ქვეყნდება ქართულ და ინგლისურ ენებზე, აგრეთვე, ზოგჯერ, ინგლისურად და რუსულად, შესაძლებლობას აძლევს ამ საკითხებით დაინტერესებულ უცხოელებს, რომლებიც ფლობენ ამ ენებს, გაეცნონ ავტორთა მეცნიერულ დებულებებს, აგრეთვე საქართველოს ზოგიერთ კანონსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას.

სტატიების წარმოდგენა შეიძლება სამივე აღნიშნულ ენაზე. სარედაქციო კოლეგია უზრუნველყოფს მათ თარგმნას შესაბამის ენებზე.

ჟურნალი თავის გვერდებს დაუთმობს როგორც იურისტებს, ასევე მეცნიერებს, რომლებიც იკვლევენ პოლიტიკურ საკითხებს და რომელთა სტატიები სასარგებლო იქნება საზოგადოების ფართო წრისათვის. პრიორიტეტი მიეცემათ იმ ავტორებს, რომელთა სტატიებში გაშუქებული იქნება სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობის აქტუალური პრობლემები, საერთაშორისო სამართლის ნორმების სრულყოფის და შემდგომი განვითარების, კერძოდ, ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხები.

ჟურნალში ავტორთა მიერ გამოქვეყნებული შეხედულებები შეიძლება არ ემთხვეოდეს სარედაქციო კოლეგიის წევრთა აზრს.

FROM EDITORIAL BOARD

“Journal of International Law” has been published by the Faculty of International Law and International Relations of the Iv, Javakhishvili Tbilisi State University since 1996 with the support rendered by the UNCHR office in Georgia, then by the UNDP office in Georgia. The Editorial Board has the pleasure to express its gratitude, once again, to the above mentioned organizations.

The publication of this issues has become possible with the support of Open Society Justice Initiative Program (OSJI). The Boad expresses its gratitude to the OSJI for this generous contribution.

* * *

“Journal of International Law” is scientific-periodic edition, being published four times a year. The articles presented cover issues of public and private international law, international relations, important aspects of the Georgian legislature and its international legal practice.

The Journal is intended for experts in international law, as well as for broad sections of readers interested in above mentioned issues. Each article, as a rule, is published either in Georgian and English or in Russian and English languages. This fact makes the Journal available for foreigners - they may get acquainted with the scientific conceptions of authors and some legislative acts and international treaties of Georgia.

The articles may be submitted in Georgian, Russian and English languages. The Editorial Board provides corresponding translation.

The Journal gives the opportunity to lawyers, politicians and scholars to publish their articles intended for broad range of readers. The articles about the pressing problems of building the civil society and improvement of the norms of International Law, particularly dealing with issues of Human Rights, have the priority to be published. Views of authors always correspond to that of the Editorial Board.

ОТ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЕГИИ

“Журнал международного права” издается факультетом Международного Права и Международных Отношений Тбилисского Государственного Университета им. Ив. Джавахишвили с 1996 года при поддержке, оказанной Представительством Верховного Комиссара ООН по беженцам в Грузии, а затем Постоянным Представительством Программы Развития ООН в Грузии, за что редколлегия журнала еще раз благодарит указанные организации.

Издание журнала стало возможным при поддержке организации Провой инициативы открытого общества (OSJI). Редакционная коллегия благодарит OSJI за содействие.

* * *

“Журнал международного права” – научное периодическое издание, выходящее четыре раза в год. В нем представлены статьи, посвященные вопросам международного публичного и частного права, проблемам международных отношений, актуальным аспектам законодательства Грузии и ее международно-правовой практике.

Журнал предназначен как для специалистов международного права, также для широкого круга читателей, интересующихся указанными вопросами. То обстоятельство, что каждая статья, как правило, публикуется на грузинском и английском, а также на английском и русском языках, дает возможность иностранцам, владеющих этими языками, ознакомиться с научными положениями авторов, а также с некоторыми законодательными актами и международными договорами Грузии.

Статьи могут быть представлены на грузинском, русском и английском языках. Редакция обеспечивает их соответственный перевод.

Журнал предоставляет свои страницы как юристам, так и политикам, ученым, чьи работы предназначены для широкого спектра общества. Статьям, которые освещают актуальные вопросы построения гражданского общества и совершенствования норм международного права, в частности, вопросам по правам человека, будет предоставляться приоритет при публикации.

Взгляды авторов не всегда отражают точку зрения редакционной коллегии Журнала.

შიგავარი

2004 წელი

1. International Conference: The International Criminal Court and South Caucasus States Tbilisi, Georgia, February 29 – March 1 GADAVA Istatiiis -IS SHEMDEG	11
2. <i>REPORT</i> . Workshop on the ratification and implementation of the rome statute of the international Criminal court in the southern caucasus	13
3. <i>ОТЧЕТ</i> . Международная конференция "Международный уголовный суд и страны Южного Кавказа" , Армения, Грузии	21
4. <i>REPORT</i> . Workshop on the Ratification and Implementation of the Rome Statute in the Southern Caucasus Armenia, Georgia, Azerbaijan (June – December 2004)	31
5. <i>KORIUN NAGAPETIAN</i> . Steps taken towards ratification of the Rome Statute of International Criminal Court: Armenian experience	36
6. <i>БРУМХОЛ Б.</i> Международный уголовный суд: имплементация на национальном уровне	38
7. <i>ГВАЗАВА Н.</i> Особенности имплементации: Опыт Грузии	84
8. <i>GVAZAVA N.</i> Specificities of implementation: Georgian experience	86
9. <i>НАГАПЕТЯН К.</i> Шаги тарификации Римского статута международного уголовного суда: опыт Армении (Тезисы доклада)	88
10. Basic structures of the Court, its jurisdiction and functioning	90
11. <i>РАПИШВИЛИ Л.</i> К вопросу соответствия положений законодательства Грузии требованиям Римского Статута	95
12. <i>САЛИМОВ К.Н.</i> Некоторые проблемы "Римского статута" Международного Уголовного Суда	106
13. <i>ბ. ტურაბაძე.</i> რომის სტატუტის დებულებებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის საკითხისათვის	111
14. ჰუმანიტარული სამართლის რუსულენოვანი პრაქტიკული ლექსიკონის პრეზენტაცია	125
15. Presentation of the Practical Guide to Humanitarian Law in Russia, Armenia, Georgia, Azerbaijan	129
16. <i>ბ. ბერიძე.</i> წამების, სასტიკი, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის აკრძალვის არსი და მნიშვნელობა	132
17. As of 28 November 2003, 92 countries are States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court. Out of them 22 are African Countries, 11 are from Asia, 15 are from Eastern Europe, 18 are from Latin America and the Caribbean, and 26 are from Western Europe and other states	143

18. Закон Грузии о сотрудничестве между Международным уголовным судом и Грузией	144
<i>2005 წელი</i>	
19. ბიჭიაძე. ადამიანის უფლებებისა და გარემოს დაცვის საკითხები 1991-2001 წელს მიღებულ მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში	158
20. დ. ახპელდიანი. საქართველოს ომბუდსმენი	163
21. ლ. ნაღარაია. ტერიტორიული მოწყობის უნიტარული ფორმა და მისი თავისებურებები	169
22. მ. კვლიშვილი. ევროპის ქვეყნების სასამართლო სისტემები და საქართველოს სასამართლო სისტემა (შედარებითი ანალიზი)	172
23. ლ. ელიზბარაშვილი. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების საერთაშორისო ეკოლოგიური სამართლის შედარებითი ანალიზი	189
24. მ. კვაჭაძე. ტერორიზმის მრავალფეროვნება კესარიების სექტიდან ბესლანამდე	194
25. ს. შულაია. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენცია. მე-5 მუხლი. თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება	203
26. ჯ. ვაბელია. ადამიანის მოტაცებასთან ბრძოლის საერთაშორისო სტანდარტები	211
27. ვ. ბერიძე. წამების ფაქტების სამართლებრივი გამოძიება.....	217

**INTERNATIONAL CONFERENCE:
THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND SOUTH CAUCASUS STATES
TBILISI, GEORGIA, FEBRUARY 29 – MARCH 1**

International Experts

Bruce Broomhall – OSJI

Kinga Ile – OSJI

Jonathan Huston – Lawyers for Civil Rights

Irune Agurrezabal Quijera – European Coordinator for the CICC

Participants from Azerbaijan

1. Mr Namik Aliyev – Chief of the Methodological Center at the Ministry of Justice of Azerbaijan Republic, Candidate of Legal Sciences
2. Mr Nizami Safarov – Chief of the Administrative and Military Laws Department at the Milli Mejlis (Parliament) of the Azerbaijan Republic, Candidate of Legal Sciences
3. Mr Rafik Ramazanov – Chief of the Legal Service Department at the Ministry of Defense of the Azerbaijan Republic
4. Mr Vafaddin Ibayev – Judge of the Surahani district court of Baku city
5. Mr Avaz Hasanov – Chair of the Society for Humanitarian Researches,
6. Mr Erkin Gadirov – Senior lecturer at the Baku State University
7. Mr Sahib Mamedov – Chair of the CITIZENS' LABOR RIGHTS PROTECTION LEAGUE
8. Mr Fuad Suleymanov – OSI-AF, Candidate of Legal Sciences
9. Mr. Kamil Salimov, PhD, Professor at the Baku State University and Chair at the Association for prisons in Azerbaijan, NGO.

Participants from Armenia

1. Mr. Ara Yeremyan – National Assembly Republic of Armenia (RA), Legal Department, PhD
2. Mr. Arman Dilanyan – Constitutional Court of RA, Senior Specialist
3. Mr. Koryun Nahapetyan – General Prosecutor Office of RA, Senior Assistant of General Prosecutor of RA
4. Ms. Tatevik Mikayelyan – Ministry of Justice of RA, International Legal Relation department, Senior Specialist
5. Ms. Narine Matevosyan – Ministry of Foreign Affairs of RA, Legal department, senior specialist
6. Mr. Arthur Poghosyan – Criminal and Military Appeal Court of RA, Judge
7. Mr. Aram Mkrtchyan – Ministry of Defense of RA, Head of Contract Department of Legal department
8. Egishe Kirakosyan – Armenian Society for International Law

Participants from Georgia:

1. Levan Alexidze- Expert; Director of European Law and International Law of Human Rights Institute.

2. Marina Kvachadze-coordinator, moderator, European Law and International Law of Human Rights Institute.
3. Irina Kurdadze-moderator, European Law and International Law of Human Rights Institute.
4. Konstantin Korkelia- moderator, European Law and International Law of Human Rights Institute.
5. Merab Turava- expert, Supreme Court of Georgia, European Law and International Law of Human Rights Institute.
6. Tamara Iasashvili – Head of Human Rights Protection Department, prosecutor office.
7. Vladimer Parulava – Deputy – Head of Political and International Relations Department, Ministry of Defense.
8. Temur Bakradze – Director of the International Law Department, Ministry of Foreign Affairs.
9. Lali Papiashvili – Parliament of Georgia, Speaker’s office.
10. Gogi Giorgadze– Deputy-Head of Supreme Court of Abkhazian autonomous Republic, associate Professor
11. Tika Burjaliani– Deputy-Head of International Law and Relations Department, Ministry of Justice.
12. Irakli Shapakidze – Dean of International Law and International Relations Department, Tbilisi State University.
13. Tata Alexidze – Student Lawyers Association. (NGO)
14. Nodar Topuridze – ICC – Georgian Center (NGO)
15. Irakli Porchkhidze – OSGF.
16. Keti Khutsishvili – GYLA.
17. Natia Gvazava – expert, ICRC in Georgia.
18. Gela Khutsishvili –Associated Professor in History, Head of Chair of Humanitarian Sciences, Military Academy of Georgia

WORKSHOP ON THE RATIFICATION AND IMPLEMENTATION OF THE ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE SOUTHERN CAUCASUS

*February 29 – March 1
Tbilisi, Georgia*

Organized by the Institute of European Law and International Law of Human Rights at the State University of the Republic of Georgia (Tbilisi) with support and assistance from the Open Society Justice Initiative, the Open Society Policy Center the Open Society Institute Assistance Foundation – Armenia and the Open Society Institute Assistance Foundation – Azerbaijan

A workshop on the ratification and implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court in the countries of the Southern Caucasus was organized by the Institute of European Law and the International Law of Human Rights at the State University of the Republic of Georgia, in cooperation with the Open Society Justice Initiative and the Open Society Assistance Foundations of Armenia and Azerbaijan. The meeting shared the experience of Georgia, which in 2003 ratified the Rome Statute and implemented it into national law, and gathered experts, officials and potential lead organizations from Armenia and Azerbaijan.

The workshop took place in Tbilisi, Georgia on 29 February and 1 March 2003. Professor Levan Alexidze of the Institute of European Law and International Law of Human Rights presided and provided an introductory discussion of the importance of the ICC as a integral element of the international legal order of the twenty-first century, while Irina Kurdadze of the Institute presented some treaty law issues related to the primacy of the ICC. The meeting then heard presentations from international experts on the main features of the Rome Statute and the ICC, and in particular on the principle of complementarity (which ensures that States will have both the right and an incentive to prosecute crimes within their jurisdiction) and the system of cooperation (which presupposes effective implementation of the Rome Statute into national law). Constitutional and other legal issues that could arise in the process of ratification or implementation were also addressed. The delegations of Georgia, Armenia and Azerbaijan gave detailed presentations of the present situation in their own countries regarding Rome Statute ratification and implementation, including a survey of relevant legal issues and approaches. Participants expressed great satisfaction with the meeting and look forward to working together in future. An agenda of the conference and list of participants is attached.

The Open Society Justice Initiative is now working with the organizers and participants to consider ways of following up in each country. With informed and dedicated officials, academics and NGOs present in each country, it is hoped that Armenia and Azerbaijan will soon join Georgia among the States Parties to the Rome Statute of the ICC.

SUMMARY OF PRESENTATIONS BY INTERNATIONAL EXPERTS

International expert Mr. Jonathan Huston provided an overview of the ICC's basic structures, jurisdiction and functioning. He emphasized that the Court's jurisdiction is limited to the most serious crimes of concern to the international community – namely genocide, crimes against humanity and war crimes (aggression is also named, but cannot be applied until a definition is adopted, which cannot happen before 2009). Unlike the International Court of Justice, the ICC will have jurisdiction over individuals, not States, and unlike the ad hoc tribunals for Rwanda and the former Yugoslavia, the Rome Statute was negotiated by the international community as a whole and gives the ICC potentially worldwide jurisdiction. Nonetheless, the Court can only act with respect to crimes committed on the

territory or by the nationals of a State Party (or a State that otherwise consents), or where a situation is referred by the United Nations Security Council. Moreover, it can act only where the crime occurs after the entry into force of the Statute (1 July 2002). Consisting of 18 judges elected by the Assembly of States Parties for non-renewable terms, the Court is headed by the President, Judge Philippe Kirsch of Canada, and has a Pre-Trial Division, a Trial Division and an Appeals Division. Investigations can be triggered either by referral from the Security Council or a State Party, or on the Prosecutor's own motion if confirmed by the Pre-Trial Chamber. Luis Moreno Ocampo of Argentina was elected Chief Prosecutor by States Parties in 2003, and has announced that his office is looking at situations in the Democratic Republic of the Congo and at northern Uganda as potential first cases. The Rome Statute now has 92 States Parties, or about half of the international community.

Dr. Bruce Broomhall of the Open Society Justice Initiative introduced the principle of complementarity as reflected, in particular, in arts. 18 and 19 (containing procedures) and arts. 17 and 20 (containing the substantive criteria). This principle was universally agreed throughout the negotiations, and ensures that States will always have primacy if they choose genuinely to investigate and prosecute crimes within the jurisdiction of the Court. It is only where States are unwilling or unable to act within the meaning of the Statute, or where they are simply inactive, that the ICC will take on a case. Moreover, if a State has undertaken proceedings (and even if it has decided to discontinue them, or has acquitted the individual), the ICC will only be able to take on the case if it is shown that national authorities acted with an intention to shield the person concerned from justice, or in a manner that was in the circumstances inconsistent with the intent to bring the person concerned to justice. Without such a finding, it is not enough that, for example, the national procedure failed to observe to perfection international standards of due process, or that a different sentence was applied than the ICC would impose. Nonetheless, the consequence of the complementarity provisions is to provide national authorities with a strong incentive to incorporate the Rome Statute definitions of genocide, crimes against humanity and war crimes into their national law, and a growing number of States Parties has done this.

A second presentation by Mr. Huston focussed on the importance of proper implementation of the Rome Statute within the national law of States Parties. Mr. Huston emphasized the almost complete reliance of the ICC on the cooperation of States Parties in the investigation and preparation of cases, and the elaborate machinery set out in Part 9 of the Statute to ensure this. First, States Parties are under an unequivocal obligation to cooperate fully with the Court (art. 86) and to modify national law as necessary to allow the forms of cooperation required by the Statute (art. 88). States are obliged to arrest and surrender suspects to the Court (art. 89) and to provide other forms of cooperation as requested, such as the questioning of witnesses, the conduct of searches and seizure of evidence, the protection of witnesses and the tracing, freezing, and seizure of assets related to the crimes under investigations (art. 93). The grounds for refusing cooperation are extremely limited: for example, States Parties cannot refuse to extradite their own nationals, and immunities available under national law can be no bar to handing over ones own nationals to the Court. On the other hand, national security can provide one limited basis for a refusal to cooperate, provided all the consultation measures set out in art. 72 of the Statute are undertaken. Whether a separate law should be adopted to provide for the required cooperation, or whether existing legislation can be modified, is something that will depend on the legal context of a particular country.

Ms. Irune Aguirrezabal Quijera presented an overview of the experience of Eastern and Western European countries in the ratification and implementation of the Rome Statute, and remarked on the positions with respect to the ICC of the United States and the European Union. The European Union played a leading role in the Like Minded Group that promoted the establishment of an independent, fair and effective ICC throughout the negotiations. The Rome Statute has now been ratified by a significant number of States, including all the current members of the European Union and all of the 10 accession States (except the Czech Republic). This has reinforced the Court's legitimacy and potential effectiveness and sends a strong signal to other States, like those of the Southern Caucasus. The European Union has continued to defend the integrity of the Rome Statute since its adoption, while the

Council of Europe and other bodies have been active in its promotion as well. Armenia and Azerbaijan, like countries that have already ratified and implemented the Statute, may face certain legal questions (immunities, surrender of nationals, and issues regarding the substantive criminal law), but extensive work has been done on this subject, innovative solutions have been devised, and many different examples of implementing legislation are available to be studied and used as examples. For example, France and Luxembourg chose to amend their Constitutions so as to ensure compatibility with the Statute, while Spain and others have adopted an interpretative approach that avoided potential problems. Concluding, Ms. Aguirrezabal drew participants' attention to the fact that the Agreement on Privileges and Immunities of the Court is also crucial to the effectiveness of the Court's operations, and should be signed and ratified by all States; she also reminded participants of the significant number of NGOs that are interested in working with States working towards ratification of the Rome Statute. Ms. Aguirrezabal encouraged both Armenia and Azerbaijan to seek cooperation with such NGOs and to actively work towards the implementation and ratification of the ICC Statute.

COUNTRY SUMMARIES

GEORGIA signed the Rome Statute on 18 July 1998 and ratified it on 5 September 2003. A legislative package of five bills was passed by Georgia's Parliament on 14 August 2003: (1) regarding cooperation with the ICC; (2) amending the Code of Criminal Procedure; (3) amending the Criminal Code; (4) amending the law of Georgia on custody; (5) amending the law on executive actions (proceeding). Parliament subsequently passed a further bill containing additional amendments to the Code of Criminal Procedure Art. 9, para 2. which provides that prosecution, detention or any other procedural means regarding certain official accorded immunities or similar protections by Georgian law or its Constitution, as well as persons enjoying diplomatic immunity and representatives of the ICC, are determined by the Constitution, by international agreements to which Georgia is party, the Code of Criminal Procedure and other laws. Prof. Marina Kvachadze and Judge Merab Turava of the Supreme Court of Georgia summarized the steps that were taken by Georgia towards ratification and implementation of the Statute, and recounted the following approaches to constitutional issues:

- ◆ There was no need for amendment of the Georgian Constitution, as interpretative solutions were successfully found for all difficulties. Although the Constitution does provide for immunities (arts.63, 75), these are not absolute and if necessary can be lifted by Parliament.
- ◆ Regarding surrender by Georgia of its own nationals, no incompatibility was found between this Rome Statute requirement and Georgian law, given that art.13 of the Constitution provides that Georgian nationals cannot be extradited *except when otherwise established by international treaties* to which it is a party. Moreover, the distinction in Rome Statute art. 102 between extradition (to another State) and surrender (to the ICC) was recognized.
- ◆ No problems arose regarding either sentencing or the principle of *ne bis in idem*. In addressing possible inconsistencies between the Georgian Criminal Code and Criminal Procedural Code, Georgia chose not to adopt a separate law but rather to proceed with a series of amendments to certain provisions. The crimes within the jurisdiction of the Court are now included in the Georgian Criminal Code as follows (genocide under art. 407, crimes against humanity under art. 408, and war crimes under arts. 411, 412 and 413).

ARMENIA signed the Rome Statute on 1 October 1999 and took a number of steps towards ratification and implementation, as Koriun Nahapetyan, Senior Assistant of General Prosecutor of Armenia, informed the meeting. A comparative analysis of the conformity between national law and the Rome Statute was recently published in Armenia. The working group on the compatibility of Armenian national law with the Statute concluded that no major inconsistencies or constitutional difficulties stood in the way of Armenia's ratification of the Rome Statute:

- ◆ Regarding possible Constitutional incompatibilities Mr. Nahapetyan noted that, once ratified, international agreements become part of national law and prevail over other laws of Armenia. However, the Constitution is excepted from this rule, thus requiring harmonization of the provisions of the Constitution with those of an international agreement before ratification.
- ◆ Immunities are provided for but, as their character is not absolute, they can be lifted, thus eliminating any formal incompatibility in this regard. No provisions relating to the surrender or extradition of Armenian citizens are found either in the Constitution or in the Criminal Procedural Code. A Special Law on Citizenship does deal with this issue, but were the Rome Statute to be ratified it would have primacy over this law.
- ◆ With respect to the criminal code and the code of criminal procedure some need for amendment does exist, but there is no reason to think that this is a major problem. A new criminal code was adopted on April 18, 2003. Furthermore, the Ministry of Justice in cooperation with the Ministry of Foreign Affairs is working on a draft project regulating in detail cooperation between the ICC and a national agency created for this purpose.

Mr. Nahapetyan concluded that while he could not give an exact date for the Rome Statute's ratification by Armenia, he believes that there are no major political reasons that would delay the process. He felt confident that this would happen in the not too distant future.

AZERBAIJAN's accession to and implementation of the ICC Statute has suffered from a lack of political interest caused mainly by the importance attributed by the government of Azerbaijan to the process of accession to the Council of Europe, explained Erkin Gadirov, Senior Lecturer at Baku State University and a participant at the Rome Diplomatic Conference. Considerable efforts continue to be directed in Azerbaijan towards the requirements of the Council of Europe. Since 1998, numerous steps have been taken to remove possible incompatibilities between national legislation and the Rome Statute.

- ◆ According to the present law in Azerbaijan regarding the hierarchy between international and national law, state authorities are bound by international when addressing an international issue and by national laws when addressing a national one. This confusing situation makes it likely that the Constitutional Court will have to interpret the law and establish the applicable hierarchy.
- ◆ Constitutional amendments are possible only through a process of referendum, but it is considered unlikely that a special referendum would be organized to remove any incompatibilities between the Constitution and the Rome Statute. Any changes needed should rather be incorporated into the new draft Constitution, currently under development.
- ◆ Existing immunities with regard to the Head of State, parliamentarians, members of the government and judges are not seen to represent a legal obstacle given that they are not absolute and can be lifted.
- ◆ Problems related to the extradition of nationals are unlikely to be resolved by an interpretative solution drawing on the difference between the terms 'extradition' and 'surrender' (Rome Statute art. 102), as a linguistic particularity in Azerbaijan results in the same term being used for both extradition and surrender.
- ◆ The crimes within ICC jurisdiction are all covered by Azerbaijan's Criminal Code; no amendments are needed in this regard.
- ◆ The maximum term of provisional detention allowed under Azerbaijan law is limited to 48 hours, unlike the Rome Statute period of 96 hours.
- ◆ Mr. Gadirov concluded with his opinion that Azerbaijan should eventually adopt a separate law on cooperation with the ICC, rather than make piece-meal amendments.

WORKSHOP ON THE RATIFICATION AND IMPLEMENTATION OF THE ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE SOUTHERN CAUCASUS

February 29 – March 1

Tbilisi, Georgia

participants

International:

1. Bruce Broomhall, Visiting Fellow, European University Institute (Florence, Italy); until Dec. 2003, Senior Legal Officer for International Justice, Open Society Justice Initiative and Assistant Professor of International Law, Central European University (Budapest, Hungary)
2. Jonathan Huston, international expert; formerly advisor to the Principality of Liechtenstein with respect to the ICC, NGO participant in ICC negotiations, and advisor on Rome Statute implementation to national governments and NGOs
3. Irune Aguirrezabal Quijera, European Coordinator, NGO Coalition for the International Criminal Court, Brussels
4. Kinga Ile, International Justice Program, Open Society Justice Initiative

Armenia:

1. Ara Yeremyan – National Assembly of the Republic of Armenia, Head of Department for Legislative Expertize, (PhD)
2. Narine Matevosyan – Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, Legal Department, Senior Specialist
3. Aram Mkrtychyan – Ministry of Defense of the Republic of Armenia, Head of Contract Department of Legal Department
4. Arman Dilanyan – Constitutional Court of the Republic of Armenia, Senior Specialist
5. Tatevik Mikayelyan – Ministry of Justice of the Republic of Armenia, International Legal Relation Department, Senior Specialist
6. Koryun Nahapetyan – General Prosecutor Office of the Republic of Armenia, Senior Assistant of General Prosecutor of Armenia
7. Arthur Poghosyan – Criminal and Military Appeal Court of the Republic of Armenia, Judge
8. Egishe Kirakosyan – Armenian Society of International Law

Azerbaijan:

1. Namik Aliyev – Chief of the Methodological Center at the Ministry of Justice of the Azerbaijan Republic, (PhD)
2. Vafaddin Ibayev – Judge of the Surahani District Court of Baku
3. Avaz Hasanov – Chair of the Society for Humanitarian Researches
4. Erkin Gadirov – Senior Lecturer at the Baku State University
5. Sahib Mamedov – Chair of the Citizens Labor Rights Protection League
6. Fuad Suleymanov – Open Society Institute Assistance Foundation – Azerbaijan, (PhD)
7. Kamil Salimov – Professor at the Baku State University and Chair at the Association for Prisons in Azerbaijan, (Doctor of laws)

Georgia:

1. Levan Alexidze – Director of European Law and International Law of Human Rights Institute, (Doctor of laws)

2. Marina Kvachadze – Coordinator, European Law and International Law of Human Rights Institute, (Doctor of laws)
3. Irina Kurdadze – Coordinator, European Law and International Law of Human Rights Institute
4. Konstantin Korkelia – European Law and International Law of Human Rights Institute, (PhD)
5. Merab Turava – Supreme Court of Georgia, European Law and International Law of Human Rights Institute
6. Tamara Iaseshvili – Head of the Human Rights Protection Department, Prosecutor's Office
7. Vladimer Parulava – Deputy, Head of Political and International Relations Department, Ministry of Defense
8. Lali Papiashvili, Parliament of Georgia, Speaker's Office
9. Gogi Giorgadze – Deputy, Head of Supreme Court of Abkhazian Autonomous Republic, Associate Professor, (PhD)
10. Tika Burjaliani – Deputy, Head of International Law and Relations Department, Ministry of Justice
11. Irakli Shapakidze – Dean of International Law and International Relations Department, Tbilisi State University
12. Tata Alexidze, Student Lawyers Association
13. Natia Gvazava – International Committee of the Red Cross, Georgia
14. Gela Khutsishvili – Associate Professor in History, Head of Chair of Humanitarian Sciences, Military academy of Georgia
15. Ann Tabidze – Student, Tbilisi State University
16. Sopo Tsintsadze – Tbilisi State University, International Law and International Relations Department
17. Giuli Kalatozishvili – Tbilisi State University, International Law and International Relations Department
18. Tamuna Karsaulidze – Tbilisi State University, International Law and International Relations Department

WORKSHOP ON THE RATIFICATION AND IMPLEMENTATION OF THE ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE SOUTHERN CAUCASUS

*February 29 – March 1
Tbilisi, Georgia*

AGENDA

Sunday, February 29, 2004

9.30 – 10.00

Registration of Participants

10.00– 10.30

Opening

- Levan Alexidze, Head of International Law Chair of the Department of International Law and International Relations, Director of the European Law and International Human Rights Institute, State University of the Republic of Georgia;

- Bruce Broomhall, Visiting Fellow, European University Institute (Florence, Italy); until Dec. 2003, Senior Legal Officer for International Justice, Open Society Justice Initiative and Assistant Professor of International Law, Central European University (Budapest, Hungary).

Moderator – Levan Alexidze

10.30 – 11.00

ICC – The historical meaning of the creation of the International Criminal Court for the development of the International Criminal Law

- Levan Alexidze

11.00 – 11.30

Problems of primacy of the International Criminal Court over national jurisdiction

- Irina Kurdadze, European Law and International Law of Human Rights Institute

11.30 – 11.45

Coffee break

11.45 – 12.15

Basic structures of the Court, its jurisdiction and functioning

- Jonathan Huston, international expert; formerly advisor to the Principality of Liechtenstein with respect to the ICC, NGO participant in ICC negotiations, and advisor on Rome Statute implementation to national governments and NGOs

12.15 – 12.45

Admissibility and the principle of complementarity

- Bruce Broomhall

12.45 – 14.00

Lunch Break

Moderator – Konstantin Korkelia

14.00 – 15.15

Importance of proper implementation of the Statute in national legislation of States Parties in the context of complementarity and the obligation to cooperate

- Jonathan Huston

15.15 – 15.30

Coffee Break

15.30 – 16.00

Ratification and implementation of the Rome Statute: the experience of eastern and western European countries, and a few remarks on the stances of the United States and the European Union

- Irune Aguirrezabal Quijera, European Coordinator, NGO Coalition for the International Criminal Court, Brussels

16.00 – 16.15

Coffee Break

16.15 – 18.00

Discussions

Monday, March 1, 2004

Moderator – Marina Kvachadze

10.00 – 11.00

Implementation of the Statute: experience of Georgia

- Merab Turava, Judge of the Supreme Court of Georgia, European Law and International Law of Human Rights Institute

11.00 – 11.30

Implementation of the Statute: experience of Georgia

- Natia Gvazava, ICRC, Georgia

11.30 – 11.45

Coffee Break

11.45 – 13.15

Implementation of the Statute: experience of Georgia

- Lali Papiashvili, Parliament of Georgia, Speaker's Office

13.15 – 13.45

Implementation of the Statute: Experience of Georgia

- Ketu Khutsishvili, Georgian Young Lawyers Association [absent]

13.45 – 14.30

Lunch Break

Moderator – Irina Kurdadze

14.30 – 15.30

Steps undertaken for the implementation of the Rome Statute: experience of Azerbaijan

- Erkin Gadirov – Senior Lecturer, Baku State University
- Kamil Salimov – Professor at the Baku State University and Chair at the Association for Prisons in Azerbaijan, (PhD)

15.30 – 15.45

Coffee Break

15.45 – 16.45

Steps undertaken for the implementation of the Rome Statute: experience of Armenia

- Koryun Nahapetyan – General Prosecutor Office of the Republic of Armenia, Senior Assistant of General Prosecutor of Armenia

16.45 – 17.00

Coffee Break

17.00 – 18.00

Discussions

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ "МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД И СТРАНЫ ЮЖНОГО КАВКАЗА"

29 февраля – 1 марта 2004 года

Тбилиси, Грузия

Организован Институтом Европейского права и международного права прав человека в Государственном университете Республики Грузия (Тбилиси) при поддержке Правовой Инициативы Открытого Общества (OSJI), Центр политики Открытого Общества, Института «Открытое Общество – Фонд Содействия» Армении и Института «Открытое Общество – Фонд Содействия» Азербайджана

Конференция по ратификации и имплементации Римского статута Международного уголовного суда в странах Южного Кавказа была организована Институтом Европейского права и международного права прав человека в Государственном университете Республики Грузия, в сотрудничестве с Правовой Инициативой Открытого Общества (OSJI) и Фондами Содействия Института «Открытое Общество» Армении и Азербайджана. На встрече обсуждался опыт Грузии, где в 2003 году был ратифицирован Римский статут, а также принято национальное законодательство по его имплементации. В конференции участвовали эксперты, официальные лица и потенциальные организации-лидеры из Армении и Азербайджана.

Семинар проходил в Тбилиси, Грузии 29 февраля – 1 марта 2003 года. Академик Леван Алексидзе из Института Европейского права и международного права прав человека председательствовал на встрече. Он провел вступительную дискуссию о значении Международного уголовного суда (далее – МУС) как неотъемлемого элемента международного правопорядка в 21 веке. Сотрудник Института Ирина Курдадзе представила обзор правовых вопросов, касающихся приоритетной юрисдикции МУС.

Затем были заслушаны доклады международных экспертов об основных элементах Римского статута и МУС, а в особенного принципа комплементарности (который гарантирует, что Государства-участники будут не только вправе, но и заинтересованы в том, чтобы преследовать преступления, находящиеся в их юрисдикции) и системы международного сотрудничества (которая обеспечивает эффективное воплощение положений Римского статута в национальном законодательстве).

Кроме того, на семинаре обсуждались конституционные и иные правовые препятствия, которые могут возникнуть в процессе ратификации. Делегации Грузии, Армении и Азербайджана представили детальные доклады о существующей на тот момент ситуации в их странах, касающейся ратификации и имплементации Римского статута, включая обзоры соответствующих правовых положений и теорий. Участники выразили удовлетворение прошедшей встречей и надежду на дальнейшее сотрудничество. Программа конференции и список участников прилагаются.

Правовая Инициатива Открытого Общества в настоящее время работает с организаторами и участниками над разработкой дальнейшей программы действий в каждой стране. Ожидается, что при наличии информированных и заинтересованных государственных и научных деятелей, а также негосударственных организаций, Армения и Азербайджан вскоре последуют примеру Грузии и присоединятся к Римскому статуту МУС.

ОБЗОР ДОКЛАДОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКСПЕРТОВ

Международный эксперт Г-н Джонатан Хастон представил доклад об основных органах МУС, его юрисдикции и деятельности. Он подчеркнул, что юрисдикция Суда ограничивается самыми серьезными преступлениями, вызывающие озабоченность всего международного сообщества – в частности, геноцидом, преступлениями против человечности, и военными преступлениями (агрессия также входит в юрисдикцию МУС, но МУС не может осуществлять преследование этого преступления, пока не будет принято определение агрессии, что не может случиться до 2009 года).

В отличие от Международного Суда ООН, МУС будет иметь компетенцию в отношении индивидов, а не государств; и в отличие от *ad hoc* трибуналов для Руанды и бывшей Югославии, МУС будет иметь потенциально неограниченную территориальную юрисдикцию, поскольку Римский статут был принят всем международным сообществом. Несмотря на это, МУС может преследовать только те преступления, которые совершены на территории или гражданами Государств-участников (или государств, которое принимают юрисдикцию МУС), либо если Совет Безопасности ООН обращается к МУС с требованием произвести расследование конкретных ситуаций. Более того, временная юрисдикция МУС ограничена датой вступления Римского статута в силу (1 июля 1998 года).

В составе Суда находится 18 судей, которые избираются Ассамблеей государств-участников не более чем на один срок. Возглавляет Суд Председатель, Судья Филипп Кирш из Канады. МУС состоит из Отделения предварительного производства, Судебного отделения и Апелляционного отделения. Расследование может начинаться с обращения Государств-участников или Совета Безопасности ООН, либо по собственной инициативе Прокурора, если начало расследования одобрено Отделением предварительного производства. Луис Морено Окампо из Аргентины был избран Прокурором Государствами-участниками в 2003 году. Он объявил, что его подразделение рассматривает ситуации в Демократической Республике Конго и в северной Уганде, как дела, которые могут быть расследованы в первую очередь. В настоящее время членами Римского статута являются 92 государства, или примерно половина международного сообщества.

Доктор Брюс Брумхолл из Правовой Инициативы Открытого Общества рассмотрел принцип комплементарности, содержащийся, в частности в статьях 18 и 19 (процессуальные аспекты) и 17 и 20 (материально-правовые критерии). В процессе переговоров по разработке проекта Римского статута по поводу этого принципа удалось достигнуть универсального согласия. Принцип комплементарности гарантирует, что Государства-участники будут иметь первоочередное право преследования преступлений, которые потенциально находятся в компетенции МУС, при условии, что они (государства) обеспечат расследование и преследование таких преступлений должным образом. Только в том случае, когда Государства-участники не желают или не способны действовать в соответствии с Римским статутом, или когда они просто не осуществляют никаких действий, МУС может начать расследование.

Более того, если государство все-таки произвело расследование (даже если оно было остановлено, или закончилось оправданием индивида), МУС сможет принять дело, только если было доказано, что национальные органы действовали с намерением оградить соответствующее лицо от уголовной ответственности, или если порядок, в котором проводилось расследование, был несовместим с намерением предать обвиняемого правосудию. Если это не доказано, самого факта несоблюдения международных процессуальных стандартов правосудия в совершенстве, или вынесения иного приговора, чем был бы вынесен МУС, будет недостаточно. Тем не менее, положения о комплементарности направлены на то, чтобы побудить национальные органы внедрить определения геноцида, преступлений против человечности и военных преступлений, которые содержатся в Римском Статуте, в национальное законодательство, и растущее число Государств-Членов уже сделало это.

Второй доклад, сделанный Г-ном Хастоном, был посвящен значению правильной имплементации Римского статута в национальном законодательстве Государств-участников. Г-н Хастон подчеркнул, что МУС должен будет почти полностью полагаться на сотрудничество с Государствами-участниками в ходе расследования и подготовки дел к судебному рассмотрению, и поэтому Часть 9 Римского статута содержит тщательно продуманный механизм международного сотрудничества с МУС. Во-первых, на Государства-участники возложена безоговорочная обязанность полностью сотрудничать с МУС (статья 86), а также вносить необходимые поправки в национальное законодательство, которые бы позволили сотрудничать с МУС в формах, предусмотренных Римским статутом (статья 88).

Государства обязаны подвергать аресту и передаче МУС подозреваемых лиц (статья 89), а также обеспечивать другие формы сотрудничества по требованию МУС, такие как допрос свидетелей; выявление, отслеживание и заморозка средств, относящихся к расследуемым преступлениям (статья 93). Основания отказа сотрудничать с МУС предельно узки: например, Государства-члены не могут отказать в выдаче собственных граждан; иммунитеты, предусмотренные национальным законодательством, не могут быть препятствием для передачи своих граждан МУС. С другой стороны, соображения национальной безопасности – это единственное, и очень ограниченное, основание для отказа в сотрудничестве с МУС, при условии, что приняты все консультативные меры, предусмотренные статьей 72 Статута. Должен ли быть принят специальный закон о сотрудничестве с МУС, или достаточно принять поправки к действующему законодательству, – это будет зависеть от правовой системы каждого государства.

Мисс Ируне Агиррезабал Кихера представила обзор опыта стран Восточной и Западной Европы в ратификации и имплементации Римского статута, и обозначила позиции США и Европейского Союза по отношению к МУС. Европейский Союз (далее – ЕС) играл лидирующую роль в «Группе сходно мыслящих государств» (Like Minded Group), которая выступала за независимый, справедливый и эффективный МУС во время дипломатических переговоров. Римский статут ратифицирован значительным количеством государств, включая всех действующих членов ЕС, и всеми 10 странами, вступающими в ЕС (за исключением Чехии). Таким образом были повышены легитимность и потенциальная эффективность Суда, и был направлен сильный сигнал другим государствам, в частности странам Южного Кавказа. ЕС продолжает способствовать укреплению авторитета Римского статута с самого времени его принятия; Совет Европы и другие органы также активно поддерживают МУС.

Армения и Азербайджан, так же как и страны, которые уже ратифицировали и имплементировали Статут, могут столкнуться с определенными правовыми препятствиями (иммунитеты, передача собственных граждан, проблемы материального уголовного права). В то же время в этой сфере уже проделана большая работа, было разработано много инновационных решений, и много разных примеров имплементационного законодательства доступно для изучения. В частности, Франция и Люксембург внесли поправки в свои Конституции, чтобы обеспечить соответствие с Римским статутом, в то время как Испания и другие страны приняли интерпретационный подход для избежания потенциальных проблем несоответствия национального законодательства Римскому статуту.

В заключение Мисс Агиррезабал обратила внимание участников на то, что Соглашение о Привилегиях и Иммунитетах МУС также имеет определяющее значение для эффективной деятельности Суда, и должно быть подписано и ратифицировано всеми Государствами-участниками. Она также напомнила участникам о том, что существует значительное число негосударственных организаций, которые заинтересованы в работе с Государствами-участниками в направлении ратификации Римского статута. Мисс Агиррезабал призвала и Армению, и Азербайджан сотрудничать с такими негосударственными организациями в работе по имплементации и ратификации Статута МУС.

ОБЗОРЫ ПО СТРАНАМ

ГРУЗИЯ подписала Римский статут 18 июля 1998 года и ратифицировала его 5 сентября 2003 года. Пакет из пяти законопроектов был принят Парламентом Грузии 14 августа 2003 года: (1) о сотрудничестве с МУС; (2) о внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс; (3) о внесении изменений в Уголовный кодекс; (4) о внесении изменений в Закон Грузии об аресте; (5) о внесении изменений в Закон об административном процессе (процедуре). Парламент далее принял законопроект, содержащий дополнительные изменения статьи 9 параграфа 2 Уголовно-процессуального кодекса, предусматривающего, что возможность уголовного преследования, ареста, или применения любых других процессуальных мер в отношении определенных должностных лиц, которым предоставлены иммунитет или подобные привилегии в соответствии с грузинским законодательством, а также лиц, обладающих дипломатическим иммунитетом, и представителей МУС, определяется Конституцией, международными договорами с участием Грузии, Уголовно-процессуальным кодексом, и другими законами.

Профессор Марина Хавадзе и Судья Верховного Суда Грузии Мераб Турава рассказали о мерах, которые были приняты Грузией для ратификации и имплементации Статута, и перечислили следующие подходы к решению конституционно-правовых проблем:

- ◆ Необходимости в изменении Конституции Грузии не возникло, так как было найдено успешное интерпретационное решение. Хотя Конституция содержит положения об иммунитетах (статьи 63, 75), они не являются абсолютными и при необходимости могут быть преодолены решением Парламента.
- ◆ В отношении передачи Грузией своих граждан Суду, несоответствий между Римским статутом и грузинским законодательством не было найдено, учитывая то, что граждане Грузии не могут быть выданы, *за исключением случаев, когда иное предусмотрено международными соглашениями с участием Грузии*. Более того, было признано различие между выдачей (другому государству) и передачей (МУС).
- ◆ Не возникло расхождений между Римским статутом и национальным законодательством и в связи с положениями Статута о вынесении МУС приговоров, а также принципа *ne bis in idem*. В отношении возможных несоответствий между Уголовным кодексом и Уголовно-процессуальным кодексом, в Грузии было принято решение не принимать отдельный закон, а внести серию поправок в действующее законодательство. Преступления, находящиеся в пределах юрисдикции МУС, теперь включены в Уголовный кодекс Грузии, а именно: геноцид – статья 407, преступления против человечности – статья 408, военные преступления – статьи 411, 412 и 413.

АРМЕНИЯ подписала Римский статут 1 октября 1999 года, и предприняла определенные меры по его ратификации и имплементации, как сообщил Корюн Нахапетян, старший помощник Генерального прокурора Армении. Недавно в Армении были опубликованы результаты сравнительного анализа соответствия национального законодательства и Римского статута. Рабочая группа по соответствию национального законодательства Римскому статуту не нашла коренных несоответствий, или конституционно-правовых препятствий на пути ратификации Арменией Римского статута:

- ◆ В отношении возможных конституционных несоответствий Г-н Нахапетян отметил, что ратифицированные международные договоры становятся частью национальной правовой системы, и имеют преимущество по отношению к внутренним законам. Однако Конституция является исключением из этого правила, и таким образом необходимо предварительно привести в соответствие положения Конституции и международного договора.
- ◆ Положения об иммунитетах существуют, но поскольку они не носят абсолютного характера, они могут быть преодолены, таким образом устраняя любые формальные несоответствия в этом отношении. Ни Конституция Армении, ни Уголовно-процес-

суальный кодекс не содержат положений, относящихся к выдаче или передаче граждан Армении. Специальный Закон о гражданстве не регулирует этот вопрос, но в любом случае если Римский статут будет ратифицирован, он будет обладать преимуществом по отношению к этому Закону.

- ◆ Внесение некоторых поправок в уголовный кодекс и уголовно-процессуальный кодекс необходимо, но нет причин полагать, что это является существенным препятствием. Новый уголовный кодекс был принят 18 апреля 2003 года. Более того, Министерство юстиции в сотрудничестве с Министерством иностранных дел осуществляет подготовку проекта, детально регулирующего вопросы сотрудничества с МУС национального органа, созданного для этих целей.

В заключение Г-н Нахпетян заметил, что он не может сказать о конкретной дате ратификации Арменией Римского статута, но он верит, что особых политических причин для затягивания процесса ратификации не существует. Он выразил уверенность, что это случится в не столь далеком будущем.

Присоединению **АЗЕРБАЙДЖАНА** к Римскому статуту и его имплементации препятствовал недостаток политического интереса, который в основном был вызван тем, что правительство Азербайджана отдавало приоритет вступлению Азербайджана в Совет Европы, как объяснил Эркин Гадиров, старший преподаватель Бакинского государственного университета и участник Дипломатической конференции в Риме. Азербайджан продолжает принимать значительные усилия, направленные на то, чтобы выполнить требования для вступления в Совет Европы. Начиная с 1998 года, Азербайджаном были предприняты меры по устранению возможных несоответствий между национальным законодательством и Римским статутом.

- ◆ В соответствии с ныне действующим законодательством, регулирующим соотношение международного и внутреннего права, государственные органы обязаны руководствоваться международным правом, когда речь идет о международной деятельности, и национальным, если вопрос ограничен национальной сферой. Поскольку смысл этого положения неясен, возможно, что Конституционный Суд должен будет дать разъяснение о том, как применять его на практике.
- ◆ Внесение поправок в Конституцию возможно только в результате референдума. Маловероятно, что будет организован референдум специально для того, чтобы устранить несоответствия между Конституцией и Римским статутом. Скорее, необходимые изменения должны быть включены в новый проект Конституции, который разрабатывается в настоящее время.
- ◆ Представляется, что существующие положения об иммунитетах главы государства, членов парламента, членов правительства и судей не являются правовым препятствием, учитывая то, что они не имеют абсолютного характера и могут быть преодолены.
- ◆ Маловероятно, что проблемы, связанные с запретом экстрадиции собственных граждан, могут быть разрешены путем разграничения понятий «экстрадиция» («выдача») и «передача» (статья 120 Римского статута) при толковании соответствующей законодательной нормы, поскольку в азербайджанском языке один и тот же термин используется и для «экстрадиции» («выдачи»), и для «передачи».
- ◆ Все преступления, входящие в компетенцию МУС, содержатся в Уголовном кодексе Азербайджана, поэтому никаких изменений уголовного законодательства в этой связи не требуется.
- ◆ Максимальный срок предварительного задержания в соответствии с законодательством Азербайджана – 48 часов, тогда как согласно Римскому статуту этот срок составляет 96 часов.
- ◆ В заключение г-н Гадиров выразил мнение, что Азербайджан должен принять специальный закон о сотрудничестве с МУС, вместо того, чтобы вносить отдельные поправки в законодательство.

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ "МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД И СТРАНЫ ЮЖНОГО КАВКАЗА"

29 февраля-1 марта 2004 года,
Тбилиси, Грузия

Участники

Список международных экспертов:

1. Брюс Брумхол – Visiting Fellow, Институт Европейского Университета (Флоренция, Италия); до декабря 2003 года – Старший правовой консультант программы международного правосудия, Правовая Инициатива Открытого Общества (OSJI), преподаватель международного права, Центральный европейский университет (Будапешт, Венгрия)
2. Джонатан Хастон – Международный эксперт, ранее советник по вопросам МУС княжества Лихтенштейн, участник Римской дипломатической конференции от сектора негосударственных организаций, Советник национальных правительств и негосударственных организаций по вопросам имплементации Римского статута.
3. Ирун А. Кихера – Европейский координатор, Коалиция негосударственных организаций в поддержку МУС, Брюссель.
4. Кинга Иле – Программа международного правосудия, Правовая Инициатива Открытого Общества (OSJI).

Список участников из Армении

1. Ара Еремян – Национальная Ассамблея Армянской Республики, Правовое ведомство, кандидат юридических наук
2. Нарине Матевосян – Министерство Иностранных Дел Армении, Правовое ведомство, старший специалист
3. Арам Мкртчян – Министерство Обороны Армянской Республики, глава Отдела договоров правового ведомства
4. Арман Диланян – Конституционный суд Армянской Республики, старший специалист
5. Татевик Микаиелян – Министерство Юстиции Армянской Республики, Департамент международных правовых отношении, старший специалист
6. Корюн Нахапетян – Генеральная Прокуратура Армянской Республики, старший помощник Генерального прокурора
7. Артур Погосян – Уголовный и военный апелляционный суд Армянской Республики, судья
8. Егише Киракосян – Армянское общество международного права

Список участников из Грузии:

1. Леван Алексидзе- директор Института Европейского права и международного права прав человека, доктор юридических наук, академик, эксперт, заведующий каф-рой международного права, факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет

2. Марина Квачадзе – эксперт, координатор программы, Институт Европейского права и международного права прав человека, доктор юридических наук, профессор, заведующий каф-рой современных политических и правовых систем мира, факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет

3. Ирина Курдадзе – эксперт, Институт Европейского права и международного Права прав человека, лектор, факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет

4. Константин Коркелия – эксперт, Институт Европейского права и международного права прав человека, кандидат юридических наук, доцент, факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет

5. Мераб Турава – эксперт, Верховный суд Грузии, Института Европейского права и международного права прав человека

6. Тамара Иасашвили – председатель Департамента защиты прав человека, Генеральная Прокуратура Грузии

7. Гоги Гиоргадзе – Заместитель Председателя Верховного Суда Автономной республики Абхазия, кандидат юридических наук, доцент

8. Владимир Парулава – заместитель председателя Департамента политики и международных отношений, Министерство Обороны Грузии

9 Лали Папиашвили – Парламент Грузии, офис спикера

10 Тика Бурджалиани – зам. председателя Департамента международного права и международных отношений, Министерство Юстиции Грузии

11 Ираклий Шапакидзе – доктор юридических наук, профессор, декан факультета международного права и международных отношений, Тбилисский Государственный Университет

12 Тата Алексидзе – Ассоциация студентов юристов (Н П О)

13 Натия Гвазава – член делегации МККК в Грузии

14. Гела Хуцишвили – кандидат юридических наук, доцент, заведующая кафедрой гуманитарных наук, Военная академия Грузии

15. Анн Табидзе – студентка, Тбилисский государственный университет

16. Софья Цинцадзе – факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет,

17. Гиули Калатоцишвили – факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет

18. Тамуна Карсаулидзе – факультет международного права и международных отношений, Тбилисский государственный университет

Список участников из Азербайджана

1. Намик Алиев – глава методологического центра, Министерство Юстиции Азербайджана, кандидат юридических наук

4. Вафаддин Ибаиев – судья в окружном суде Сурахани города Баку

5. Аваз Хасанов – председатель Общества гуманитарных исследований

6. Еркин Гадиров – старший лектор, Бакинский Государственный Университет

7. Сахиб Мамедов – председатель лиги защиты трудового права граждан

8. Фуад Сулейманов – OSI-AF, кандидат юридических наук

9. Камил Салимов – доктор юридических наук, профессор Бакинского Государственного Университета, председатель ассоциации заключённых в Азербайджане, NGO

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ "МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД И СТРАНЫ ЮЖНОГО КАВКАЗА"

29 февраля – 1 марта 2004 года

Тбилиси, Грузия

Воскресение, 29 февраля, 2004

9.30 – 10.00

Регистрация участников

10.00-10.30

Открытие

- Леван Алексидзе – Заведующий кафедрой международного права факультета международного права и международных отношений, Директор Института Европейского права и международного права по правам человека, Государственный университет Республики Грузия;
- Брюс Брумхолл – Visiting Fellow, Институт Европейского Университета (Флоренция, Италия); до декабря 2003 года – Старший правовой консультант программы международного правосудия, Правовая Инициатива Открытого Общества (OSJI), преподаватель международного права, Центральный Европейский Университет (Будапешт, Венгрия).

Модератор – эксперт, академик Леван Алексидзе

10.30.- 11.00

МУС – Историческое значение создания Международного Уголовного Суда (МУС) для развития международного уголовного права

- Эксперт, академик Леван Алексидзе

11.00 – 11.30

Вопросы верховенства юрисдикции МУС над внутригосударственным правом

- Эксперт, Ирина Курдадзе

11.30.-11.45

кофе-брейк

11.45. – 12.15

Основные органы Суда, юрисдикция и принципы деятельности

- Международный эксперт, ранее советник по вопросам МУС княжества Лихтенштейн, участник Римской дипломатической конференции от сектора негосударственных организаций, Советник национальных правительств и негосударственных организаций по вопросам имплементации Римского статута.

12.15- 12.45

Критерии приемлемости дел и принцип комплементарности МУС

- Брюс Брумхолл

12.45.-14.00

обед

Модератор – эксперт, Константин Коркелия

14.00.- 15.15

Значение имплементации Устава в законодательстве стран – участников в контексте принципа комплементарности и обязательства государств сотрудничать с МУС

- Джонатан Хастон

15.15. – 15.30

кофе-брейк

15.30- 16.00

Ратификация и имплементация Римского статута в странах Западной и Восточной Европы, и некоторые замечания о позициях США и Европейского Союза

- Ирун Агирезабаль Кихера, Европейский координатор, Коалиция негосударственных организаций в поддержку МУС, Брюссель

16.00.-16.15

кофе-брейк

16.15.- 18.00

дискуссия

Понедельник, 1.03.2004

Модератор – эксперт, Марина Квачадзе

10.00.- 11.00

Особенности имплементации: опыт Грузии

- эксперт, судья Верховного Суда Грузии Мераб Турава, Институт Европейского права и международного права прав человека

11.00.-11.30

Особенности имплементации: опыт Грузии

- эксперт, представитель МККК в Грузии, Натия Гвазава

11.30.- 11.45

кофе-брейк

11.45.- 13.15

Особенности имплементации: опыт Грузии

- эксперт, Парламент Грузии, Офис спикера, Лали Папиашвили

13.15.- 13.45

Особенности имплементации: опыт Грузии

- эксперт, Ассоциация молодых юристов Грузии, Кети Хуцишвили [отсутствовала]

13.45.-14.30

обед

Ведущий – эксперт, Ирина Курдадзе

14.30.- 15.30

Шаги к ратификации: опыт Азербайджана

- Еркин Гадиров, старший преподаватель, Бакинский государственный университет
- Камил Салимов, преподаватель Бакинского государственного университета и председатель ассоциации заключенных в Азербайджане, кандидат юридических наук

15.30.- 15.45

кофе-брейк

15.45.- 16.45

Шаги к ратификации: опыт Армении

- Корюн Нахапетян, Генеральная Прокуратура Армении, старший помощник Генерального прокурора

16.45.- 17.00

кофе-брейк

17.00.-18.00

дискуссия

WORKSHOP ON THE RATIFICATION AND IMPLEMENTATION OF THE ROME STATUTE IN THE SOUTHERN CAUCASUS

Tbilisi, Georgia, 29 February – 1 March 2004

Organized by

The Institute of European Law and International Law of Human Rights

With the support of

**The Open Society Justice Initiative, the Open Society Armenia Foundation
and the Open Society Azerbaijan Foundation**

OUTLINE: ADMISSIBILITY AND THE PRINCIPLE OF COMPLEMENTARITY

(Day 1, morning)

BRUCE BROOMHALL*

Introduction: The Principle of Complementarity

The Preamble and Article 1 of the Rome Statute expressly state that the ICC is to be "complementary" to national jurisdictions. The principle of 'complementarity' was overwhelmingly agreed upon at every stage of the negotiation of the Rome Statute.

Complementarity recognizes that there are a number of clear advantages to holding trials within the State on the territory of which, or by the nationals of which an alleged crime was committed. Evidence is typically more easily available, the costs of investigation and of transporting witnesses to the trial are minimized and above all, the proceedings have the greatest legitimacy and the greatest impact in the eyes of the society most immediately interested in them. National trials can thus best promote the reconciliation and restoration of social balance aimed at by transitional justice. For this point of view, perhaps the greatest contribution that an international system of justice could make would be to encourage the regular and effective enforcement of international criminal law by the 'front line' jurisdictions closest to the events.

It is precisely this that the drafters intended in designing the complementarity provisions of the Rome Statute, ensuring that the ICC would not supersede national courts, which retain primary responsibility for investigating and prosecuting international crimes.

The effect that the ICC will have on the practice of national Courts is of primary importance to the whole scheme of international justice that it represents. While the Preamble of the Statute "recall[s] that it is the duty of every State to exercise its criminal jurisdiction over those responsible for international crimes" --and unlike for example the *Convention Against Torture*-- neither in the Preamble nor elsewhere does the Statute require States to prohibit the crimes under the Statute or oblige them to extradite or prosecute suspects. Nonetheless, the Statute is intended and is likely to have a direct effect on State practice. Because the Court has the power to decide the admissibility of cases before it, States wishing to avoid ICC activity with respect to crimes committed in their territory or by their nationals have a real incentive to take action.

* Visiting Scholar, European University Institute, Fiesole, Italy; until the end of 2003, Assistant Professor of International Law, Legal Studies Department, Central European University, Budapest and Senior Legal Officer for International Justice, Open Society Justice Initiative; from 1999-2001, Director, International Justice Program, Lawyers Committee for Human Rights; author, *International Justice and the International Criminal Court: Between Sovereignty and the Rule of Law* (Oxford, 2003); Ph.D. (King's College London).

Admissibility Procedures

The complementarity regime is regulated through the Statute's admissibility provisions (arts. 17-20). Articles 18 and 19 govern procedure, while arts. 17 and 20 set out substantive criteria. Article 18(1) requires that, with respect to situations referred by States Parties or investigations commenced *proprio motu* (but not those referred by the Security Council) the Prosecutor, on determining that there would be a "reasonable basis" to start an investigation, must notify "all States Parties and those States which ... would normally exercise jurisdiction over the crimes concerned" of a pending investigation.

If a State responds within one month that "it is investigating or has investigated its nationals or others within its jurisdiction with respect to criminal acts which may constitute crimes referred to in article 5..." and requests deferral, the Prosecutor is required to defer to that State's investigation, unless the Pre-Trial Chamber otherwise authorizes (art. 18(2)). Subsequent paragraphs allow the Prosecutor to review the deferral in case of "a significant change of circumstances based on the State's unwillingness or inability genuinely to carry out the investigation" (art. 18(3)), permit appeals (including by States) against adverse rulings of the Pre-Trial Chamber (art. 18(4)), and enable the Prosecutor to seek exceptional authorization to take investigative steps during a deferral where evidence might otherwise be lost (art. 18(6)).

Article 19 provides the main procedure for the Court's determinations of jurisdiction and admissibility, and is straightforward in its balancing of the interests of States and the requirements of effective investigation. It requires the Court to satisfy itself that it has jurisdiction in any case brought before it and allows it, on its own motion, to determine admissibility in accordance with art. 17 (art. 19(1)). Challenges to admissibility or jurisdiction may also be brought by a person under investigation, by a State with jurisdiction on the ground that it is investigating or has investigated the case, or by the territorial State of the crime or the national State of the accused (art. 19(2)). Significantly, the States bringing such motions need not be parties to the Statute. States are required to bring their challenges at the earliest opportunity (art. 19(5)), may only do so once, and must do so before the start of trial, although the Court has authority to allow otherwise in exceptional circumstances (art. 19(4)). The Prosecutor must suspend investigations, subject to limited exceptions, pending the outcome of a challenge (art. 19(7) & (8)). The Prosecutor has an independent power to seek rulings on admissibility or jurisdiction (art. 19(3)), and may request review of previous decisions based on new facts (art. 19(10)).

Substance: Articles 17 and 20

The substantive criteria of admissibility are presented in arts. 17 and 20, which are at the heart of the ICC regime. Article 17(1) states:

... the Court shall determine that a case is inadmissible where:

- (a) The case is being investigated or prosecuted by a State which has jurisdiction over it, unless the State is unwilling or unable genuinely to carry out the investigation or prosecution;
- (b) The case has been investigated by a State which has jurisdiction over it and the State has decided not to prosecute the person concerned, unless the decision resulted from the unwillingness or inability of the State genuinely to prosecute;
- (c) The person concerned has already been tried for conduct which is the subject of the complaint, and a trial by the Court is not permitted under article 20, paragraph 3;
- (d) The case is not of sufficient gravity to justify further action by the Court.

This paragraph provides four situations in which cases will be inadmissible before the Court. The first three involve situations in which national proceedings are taking place or have taken place, while the fourth 'gravity' criterion will apply to all situations, whether there have been national proceedings or not. For art. 17(1)(a) – (c), admissibility depends on the Prosecutor satisfying the Court that the State in question is or was unable or unwilling genuinely to proceed (art. 17(1)(a) and (b)) or that the case falls within an exception to the *ne bis in idem* principle of art. 20(3) (art. 17(1)(c)).

Where a national trial has already been completed, art. 17(1)(c) allows admissibility as an exception to the principle of *ne bis in idem* (double jeopardy) only where the terms set down in art. 20(3) are met—terms which are essentially identical to those of art. 17(2) defining ‘unwillingness’. Article 20 (3) reads:

No person who has been tried by another court for conduct also proscribed under articles 6, 7 or 8 shall be tried by the Court with respect to the same conduct unless the proceedings in the other court:

- (a) Were for the purpose of shielding the person concerned from criminal responsibility for crimes within the jurisdiction of the Court; or
- (b) Otherwise were not conducted independently or impartially in accordance with the norms of due process recognized by international law and were conducted in a manner which, in the circumstances, was inconsistent with an intent to bring the person concerned to justice.

In defining a State’s ‘unwillingness’ genuinely to proceed, art. 17(2) states:

In order to determine unwillingness in a particular case, the Court shall consider, having regard to the principles of due process recognized by international law, whether one or more of the following exist, as applicable:

- (a) The proceedings were or are being undertaken or the national decision was made for the purpose of shielding the person concerned from criminal responsibility for crimes within the jurisdiction of the Court referred to in article 5;
- (b) There has been an unjustified delay in the proceedings which in the circumstances is inconsistent with an intent to bring the person concerned to justice;
- (c) The proceedings were not or are not being conducted independently or impartially, and they were or are being conducted in a manner which, in the circumstances, is inconsistent with an intent to bring the person concerned to justice.

Articles 17(2) and 20(3) will encourage national authorities to comply with “principles” or “norms” of due process recognized by international law, although these provisions do not require that national law conform to those standards as such. Rather, they make a case admissible where particular national proceedings fall short of such standards *and* show a ‘purpose of shielding’ or an ‘inconsistency’ of intent. It seems probable that the Court could find such a purpose or inconsistency where the lack of standards was egregious or where, for example, a sentence out of all proportion to the gravity of the offence is handed down. Generally, however, some additional bad faith or (at least in the case of ‘inconsistency’) a lack of good faith will have to be shown by the Prosecutor. States wishing to have the jurisdiction of their national authorities go unchallenged nevertheless have added reason to conduct proceedings in accordance with the applicable standards (such as contained in the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant of Civil and Political Rights, and regional conventions, as well as in the 1949 Geneva Conventions and their 1977 Additional Protocols). The risk of improper proceedings is likely to be greatest where police, security forces or the military are subject to their own courts or to special disciplinary procedures, although it is important to note that the Statute takes no position on the use of military proceedings as such.

‘Inability’ for purposes of art. 17(1)(a) and (c) presents fewer implications for national jurisdictions than does ‘unwillingness’. It is defined in art. 17(3):

In order to determine inability in a particular case, the Court shall consider whether, due to a total or substantial collapse or unavailability of its national judicial system, the State is unable to obtain the accused or the necessary evidence and testimony or otherwise unable to carry out its proceedings.

The definition contemplates a high threshold, and is likely to arise less frequently before the Court than will cases of ‘unwillingness’.

‘Unwillingness’ (including art. 20(3)) and ‘inability’ are exceptions to the rule in art. 17(1) that cases are inadmissible before the Court where national proceedings are taking or have taken place. Outside of these circumstances there exist situations in which, a case being of sufficient gravity to satisfy art.

17(1)(d), it will be potentially admissible because it falls outside the scope of art. 17(1)(a) – (c), that is, because there have been no national proceedings at all. At least four such situations could present themselves. The first is where no State with jurisdiction has initiated domestic proceedings, and the second is where a State otherwise entitled to exercise jurisdiction voluntarily transfers the case to the Court. These are apparently straightforward (although the Prosecutor, or indeed the Court itself or the Assembly of States Parties, might encourage States to exercise their potential jurisdiction in order to spare ICC resources). The third is where a State does not commence proceedings or proceedings are interrupted because of a bar under national law, such as a statute of limitations, immunity, or a grant of amnesty. Statutes of limitation present no issue, as the Statute expressly declares that the crimes within the jurisdiction of the Court are not to be subject to any such limitations (art. 29). Immunities, while raising questions of availability where the officials of other States are concerned, are certainly unavailable as between the State Party of the official's nationality and the Court. A State Party the authorities of which refused to investigate and prosecute on the grounds of such a limitation or such immunity under national law would therefore be obliged to cooperate with the Court in its own exercise of jurisdiction. More will be said about amnesties below.

The fourth situation is where a case becomes admissible before the Court when a State has exercised or is exercising its jurisdiction, but has done or is doing so on narrower grounds than contemplated by the Statute. This could occur where national laws bearing on definitions of crimes or principles of responsibility criminalize conduct much more narrowly than does the Statute, allowing *de facto* impunity for acts punishable by the Court. Thus, if any of the crimes defined in arts. 6 – 8 were not punishable under national law, the Court could *in principle* properly exercise jurisdiction. While many of these offences (murder, etc.) would form a part of the criminal law of all States, others may not. For example, criminal or especially military codes may not be sufficiently detailed to encompass the full range of sexual offences prohibited as crimes against humanity and war crimes, may allow imprisonment or transfer of populations other than in accordance with international law, or may not prohibit the use of child soldiers. It has to be said, however, that some deference by the ICC to otherwise apparently good faith efforts of national authorities will undoubtedly be granted, in light of the limited resources of the Court, and that the Prosecutor is unlikely to consider it to be in “the interests of justice” (art. 53) to act where national authorities are broadly effective.

Still, the potential admissibility of such cases gives States Parties wishing to preserve the right to exercise jurisdiction at the national level a further impetus to pass national laws in keeping with the substance of the Statute, in particular by ensuring that their criminal law makes available charges for the full range of crimes prohibited by the Statute. A range of States Parties have begun taking steps to amend national law to reflect the jurisdictional scope of the Rome Statute. The resulting enhancement of the capacity of national law to prosecute international crimes, with any additional incentive provided by the jurisprudence of the ICC, is laying the foundations for a significant increase in the number and credibility of national proceedings against international crimes. This is one of the most significant effects of the Rome Statute.

The Special Problem of Amnesties

The Rome Statute represents a potentially significant development in the international regulation of amnesties. The Statute itself is silent on the subject. Moreover, the Statute does not follow the model of, for example, the Convention Against Torture, since it imposes upon its States Parties no duty to prosecute from which one might infer the unlawfulness of amnesties (although the Preamble refers to such a duty). Nevertheless, the structure of the admissibility provisions raises the possibility that cases will be admissible before the Court when an amnesty bars prosecution at the national level.

Amnesties appear not to fall within any of the situations listed the admissibility provisions of art. 17(1)(a) – (c). (all of which involve national proceedings of some extent), and the implication is that cases covered by an amnesty would be admissible before the ICC if all other requirements of

jurisdiction were met (including, importantly, that the underlying conduct occurred after the entry into force of the Statute for the country in question).¹ If the admissibility in principle of cases involving amnesties is confirmed in the eventual jurisprudence of the Court, it would reinforce the growing tendency by the UN and national governments to see amnesties as unavailable with respect to international crimes. Practically, we know that the resources of the Court will limit it to trying at most a few dozen cases a year. Consequently the Prosecutor, operating under conditions of scarcity, will have to assign priority to prospective cases. He could potentially exclude situations involving rigorous truth commission/amnesty processes under the power not to initiate or to discontinue investigations where "the interests of justice" would not be served (art. 53(1)(c) and (2)(c)); such decisions would be subject to review by the Pre-Trial Chamber (art. 53(3)). This approach would allow the ICC not only to discourage the creation of climates of impunity, but also to play a role in strengthening national practice with respect to the establishment of the truth and to providing compensation to victims. In any event, it appears certain that the ICC will have the ability to review national processes resulting in amnesties, and to take jurisdiction in appropriate cases.

Conclusions

The operation of the International Criminal Court is likely to have a significant effect on the quantity and quality of national prosecutions relating to crimes under international law. This consequence of the Rome Statute is important, but at the same time should not be overstated. Historically, the record is not strong with respect to trials by 'front line' States of crimes under international law. Competition for resources, weakness of governmental institutions, the fact that the perpetrators have often been acting to advance an ideology or to enhance what they view as

order and security, resentment towards international pressure, problems of legitimacy, as well as an absence of political will, have all frustrated efforts to ensure accountability in the past. The ICC will not eliminate all of these problems by itself or in the short-term. The international community and national governments will have to learn how to work together to fill what has been called 'the impunity gap' by providing assistance and encouragement for trials at the national level, and establishing 'hybrid' tribunals as in Sierra Leone, East Timor, and Cambodia. Nonetheless, even within limits, the advance represented by the ICC should be acknowledged as significant and welcomed as a major development towards the international rule of law.

¹ The same could not be said for post-conviction measures such as pardon, parole and commutation of sentence, which appear to fall outside the scope of the admissibility provisions: such measures would presumably only lead to admissibility if they followed proceedings that were not themselves independent, fair and otherwise in keeping with the criteria set out in arts. 17 and 20(3).

STEPS TAKEN TOWARDS RATIFICATION OF THE ROME STATUTE OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT: ARMENIAN EXPERIENCE

(Outline of the presentation)

Republic of Armenia signed the Rome Statute of the International Criminal Court (hereinafter the Rome Statute) on October 1st 1999, and by that expressed its readiness and determination to cooperate with international community in its fight against the most egregious crimes, which are the concern of international community as a whole, and in particular: crime of genocide, crimes against humanity, war crimes and crime of aggression.

International Criminal Court established on the basis of the Rome Statute, is complementary to national systems of criminal justice, and is capable of exercising jurisdiction over the persons committing above-mentioned crimes.

Currently, Armenia, in accordance with the law of the Republic of Armenia on “International Treaties of the Republic of Armenia”, is in the process of preparation for the ratification of the Rome Statute. In the framework of this process compatibility of internal legislation of the Republic with the Rome Statute is being considered, including analysis of relevant norms of the Constitution of the Republic of Armenia.

Under the law of the Republic, final decision on the conformity of the Rome Statute with the Constitution of the Republic of Armenia shall be taken by the Constitutional Court of the Republic of Armenia.

Pursuant to Article 6 of Constitution of RA “International agreements concluded on behalf of the Republic of Armenia are applied only after the ratification. Ratified international agreements are integral part of legal system of the Republic. If the norms established in international treaties differ from norms established by internal laws, norms of treaties shall apply.

International treaties that contradict the Constitution can be ratified only after appropriate amendments to the Constitution are adopted.

In our opinion provisions of the Rome Statute do not contradict directly to the Constitution of the Republic of Armenia, however provisions included in the latter concerning amnesty and pardoning are conflicting with the demands of Article 110 of the Statute, according to which the State of enforcement shall not release the person before expiry of the sentence pronounced by the International Criminal Court.

Republic of Armenia’s Constitution in force does not include the provision concerning immunity of the President of the Republic, however such provision was included in the draft amendments to the Constitution, brought to referendum.

In the above-mentioned draft it is established that “Citizen of the Republic of Armenia cannot be surrendered to a foreign State, unless it is envisaged under international treaties ratified by the Republic of Armenia”.

One of the main components of ratification process is harmonization of national legislation with the Rome Statute. Although certain practical steps, of legal character, have been taken in this direction, they cannot be considered sufficient for the achievement of this goal.

First of all this relates to the Criminal Code and Code of Criminal Procedures of the Republic of Armenia.

On April 18th 2003 National Assembly of the Republic of Armenia adopted new Criminal Code, which entered into force on August 1st 2003. Chapter 13 of the Special Part of the Criminal Code refers to crimes against peace and security of mankind. It includes crimes such as: planning, preparation, unleashing or conduct of war of aggression, public appeal to war of aggression, creating, producing,

acquiring, disseminating or selling weapons of mass destruction, use of prohibited means and methods of warfare, terrorist attacks against representative of foreign State or international organization, international terrorism, grave breaches of international humanitarian law during the armed conflicts, negligence or giving of an illegal order during an armed conflict, crimes directed against security of mankind, genocide, ecocide, mercenary, attack on persons or installations under the international protection, illegal use of distinctive signs safeguarded under international agreements. (Articles 384-397 Criminal Code of the Republic of Armenia)

Analysis of corpus delicti of the above-mentioned crimes show that in some cases there are divergences between provisions of the Rome Statute and the Criminal Code of the Republic of Armenia. Thus list of actions considered as crimes against humanity is wider in the Rome Statute than in the Criminal Code of the Republic of Armenia.

Moreover, according to Art. 77 of the Rome Statute, International Criminal Court may impose on a person convicted of a crime referred to in article 5 of the Statute (crime of genocide, crimes against humanity, war crimes crime of aggression) imprisonment for a specified number of years, which may not exceed a maximum of 30 years or a term of life imprisonment. However, for the same crimes Criminal Code of the Republic of Armenia prescribes imprisonment for maximum 15 years or term of life imprisonment. For commission of crime of aggression Criminal Code does not prescribe life imprisonment.

Art. 16 of the Criminal Code of the Republic of Armenia prescribes that “citizens of the Republic of Armenia, who committed crime on the territory of foreign State will not be extradited to that State”.

In this context there are also contradictions and defects (imperfections) in the Code of Criminal Procedure of the Republic of Armenia. According to these circumstances and the need for realization of standards of criminal procedure in the legislation of Armenia, Ministry of Justice together with other interested institutions prepared the draft law “On amendments and additions to the Code of Criminal Procedure of the Republic of Armenia”, one of the goal of which is legal regulation of relations with international judicial organs on questions of legal assistance, and validity of judgements of international courts on the territory of the Republic Armenia.

Currently, by order of the Minister of Justice, draft law has being further elaborated after getting remarks and proposals, after which it will be given for the consideration to the Government of Republic of Armenia.

In conclusion, it should be noted that the preparation of the ratification of the Rome Statute by Republic of Armenia is an ongoing process at this moment.

Note: Full text of the presentation will be provided at the Regional Conference on the Ratification of the Rome Statute in the South Caucasus.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД: ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ НА НАЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ¹

Кингз-Колледж, Лондон; Ун, верс, тет Бр, танской Колумб, , 1996 г., бакалавр пра. я Автор является я дн, мя, зяучред, телейя Общества Международного уголовного суда, я пр, н, маля участ, ея в я Р, мскойя д, пломат, чешкойя конференц, , я является я членом я в я Международном я центре я реформ я уголовного я правая, я пол, т, к, я уголовного я судopro, зф водствая, сполн, тельныйя д, ректоря-я Дан, эляя Кэя Префонтен, я короф левск, йя адвокат)я, я в я Международной я ассоц, ац, , я уголовного я правая (през, дентя-я профессора Мэя Шер, фя Басс, ун,)я Сян, мя можная свя ф заться я я электронной я почте я я я адрес уя' bruce mb@hotmail.com"э

А. ВСТУПЛЕНИЕ

Принятие 17 июля 1998 г. Римского статута Международного уголовного суда² называют вехой в международном праве и потенциально возможным переломным моментом в международных отношениях. Правительства, политики, комментаторы в средствах массовой информации, неправительственные организации и ученые всего мира присоединились к Генеральному секретарю ООН Кофи Аннуну и должностным лицам Дипломатической конференции в их радости по поводу этого события. Римский статут окажет значительное влияние на стремление мирового сообщества бороться с безнаказанностью, с которой совершаются самые ужасные преступления. Прежде всего, Суд будет способствовать тому, чтобы государства расследовали преступления геноцида, военные преступления и преступления против человечности и подвергли уголовному преследованию виновных в них лиц, а также будет сам, при соответствующих обстоятельствах, расследовать эти преступления и возбуждать в связи с ними уголовное преследование. Осуществляя борьбу с безнаказанностью, а также справедливое и нейтральное уголовное преследование, Суд внесет большой вклад в ослабление международной напряженности и будет различными путями содействовать обеспечению мира и безопасности как на внутригосударственном, так и на международном уровне.

Построение Статута является результатом широкого межправительственного соглашения и основано на уважении суверенитета и согласии государств. Все государства обладают уголовной юрисдикцией в отношении деяний, совершенных на их территории или их гражданами. Юрисдикция Суда представляет собой продолжение этой национальной уголовной юрисдикции государств-участников. В то же время Суд не является продолжением национальных систем уголовного правосудия; он не заменяет национальные суды. Суд дополняет национальные органы власти, которые несут основную ответственность за расследование и возбуждение уголовного преследования в отношении геноцида, военных преступлений и преступлений против человечности. Суд полагается на национальные власти за исключением тех случаев, когда государства передают ему дела или бездействуют; когда национальные системы осуществляют процессуальные действия, Суд будет действовать только в том случае, если становится очевидно, что государство не желает или не может по-настоящему их осуществлять. Когда же Суд начинает осуществлять свою собственную юрисдикцию, для его эффективной работы будет очень важно сотрудничество государств – при аресте и передаче ему подозреваемых, сборе доказательств, защите жертв и свидетелей и в множестве других вопросов.

Таким образом, в соответствии с Римским статутом, борьба с безнаказанностью за совершение наиболее серьезных преступлений будет происходить в основном через посредство государ-

¹я Данная статья и я а так же я статья в Международной я уголовной я суд: я Общия обзор я я сотрудничествая ся государствами в я написаны я в я сотрудничествая ся профессором я Мэя Шерифом я Бассиуни я в я рамках я проекта я осуществляемого под я эгидой я Международного я института я права человека я (Университета Дея Пол) я и я Международного я института я углубленного я изучения я криминология я (Сиракуза я Италия) я

²UNя Docя A/ Confя 183/ 9я (17я Julyя 1998)я

ственных систем правосудия и только во вторую очередь через посредство Суда, с привлечением незаменимой помощи государств. Следовательно, эффективность Суда зависит от успешного включения Римского статута в национальное законодательство, касающееся как проведения судебных процедур на национальном уровне, так и сотрудничества с Судом.

В данной статье рассматривается вопрос о том, что требуется от государств с точки зрения имплементации Римского статута на национальном уровне. В качестве уставного документа постоянного и основанного на договоре органа, продолжающего традиции Международных трибуналов по бывшей Югославии и Руанде, Римский статут содержит обширный набор принципов, средств защиты и процедур сотрудничества. Несмотря на общие черты, его режим сотрудничества и связанное с ним воздействие на расследование и уголовное преследование на государственном уровне потребуют от правительств большего, чем того требует сотрудничество со специальными трибуналами.

Степень и тип имплементации, необходимой каждому конкретному государству, будут зависеть от его законодательной и конституционной базы. Хотя требования Статута одинаковы для всех государств-участников, – что подчеркивается в статье 120, запрещающей делать какие-либо оговорки, – способы, с помощью которых государство изменяет свою правовую систему, чтобы она соответствовала этим требованиям, будут различны. Некоторые государства смогут ратифицировать Статут и непосредственно включить его в национальное законодательство, не принимая законов по имплементации, тогда как другим будет необходимо принять минимальные законодательные меры для создания общих полномочий сотрудничать, проводить расследования и осуществлять уголовное преследование в соответствии со Статутом. Для таких правовых систем данная статья представляет, в основном, познавательный интерес. Однако многим государствам придется осуществить особые законодательные или конституционные изменения в тех случаях, когда заложенные в Статуте обязательства не предусмотрены национальным законодательством или противоречат ему. Данная статья адресована в первую очередь правительствам именно этих государств. Только ясно понимая Статут, можно точно определить, в какой степени необходимо законодательство, понять его соответствующие детали и используемые методы, а также необходимые институционные меры. Цель приводимого ниже анализа состоит в том, чтобы помочь государствам достичь такого понимания, направленное на поддержание их усилий по эффективной имплементации¹.

Государства, подписавшие Римский статут, в первую очередь, должны будут знать следующее:

- w Когда расследовать преступления, указанные в Статуте, и осуществлять уголовное преследование в связи с ними будет Суд, а когда – национальные власти?**
- w Когда Суд осуществляет юрисдикцию, что именно предполагает обязательство сотрудничать с ним?**

Второй вопрос – о сотрудничестве государств-участников – рассматривается первым и является основной темой данной статьи (Часть Б). Первый вопрос касается "дополнительного характера" Суда по отношению к органам власти государств-участников, которые несут основную ответственность за уголовное преследование лиц, виновных в геноциде, преступлениях против человечности и военных преступлениях, и требует определения того, какую помощь может оказать национальное законодательство государству-участнику в эффективном осуществлении его юрисдикции (Часть В). Здесь также обсуждаются возможности проведения необходимых изменений в соответствии с национальным законодательством как в отношении сотрудничества, так и в отношении "дополнения" Судом национальных органов. Затрагивается конкретное значение схемы ответственности, предусматриваемой Статутом для военной (и, в меньшей

¹ В данной статье делается ссылка на статью 2(2) Римского статута, которая требует от государств-участников принимать необходимые законодательные меры для создания общих полномочий сотрудничать, проводить расследования и осуществлять уголовное преследование в соответствии со Статутом. Однако многим государствам придется осуществить особые законодательные или конституционные изменения в тех случаях, когда заложенные в Статуте обязательства не предусмотрены национальным законодательством или противоречат ему. Данная статья адресована в первую очередь правительствам именно этих государств. Только ясно понимая Статут, можно точно определить, в какой степени необходимо законодательство, понять его соответствующие детали и используемые методы, а также необходимые институционные меры. Цель приводимого ниже анализа состоит в том, чтобы помочь государствам достичь такого понимания, направленное на поддержание их усилий по эффективной имплементации.

степени, гражданской) полиции (ниже, с. 44 и далее). В заключении (Часть Г) рассматриваются общие достоинства Римского статута, очевидные для государств-участников¹.

Б. СОТРУДНИЧЕСТВО

В Части 9 ("Международное сотрудничество и судебная помощь", ст. 86-102) сформулированы основные положения, относящиеся к сотрудничеству государств. Другие аспекты сотрудничества, в том числе касающиеся преступлений против отправления правосудия и (факультативного) исполнения наказаний государствами-участниками, решившими принять заключенных, осужденных Судом, рассматриваются в Статуте в другой Части. В какой бы Части ни содержались обязательства, Статут предоставляет основные стандарты и процедуры, направленные на обеспечение справедливой и эффективной работы Суда, однако дающие некоторую свободу государствам в определении путей сотрудничества и оставляющие на усмотрение национального законодательства регулирование процедур сотрудничества в широкой области.

Сотрудничество в соответствии с Частью 9 основано на просьбах, направляемых Судом. Отделение предварительного производства или Судебное отделение, по запросу Прокурора или для оказания помощи защите (по запросу защиты или по собственному побуждению), обращается к государству с просьбой о сотрудничестве с Судом. В этом случае государство в соответствии со Статутом обязано удовлетворить эту просьбу о сотрудничестве.

1. ОСНОВНОЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВО СОТРУДНИЧАТЬ

Основное обязательство содержится в статье 86:

Общее обязательство сотрудничать

Государства-участники в соответствии с положениями настоящего Статута всесторонне сотрудничают с Судом в проведении им расследования преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, и осуществлении уголовного преследования за эти преступления.

Обязательство заключается в том, чтобы всесторонне сотрудничать "в соответствии с положениями настоящего Статута", а не только Части 9. Это обязательство сотрудничать с Судом в проведении им расследования преступлений и осуществлении уголовного преследования за них. Поэтому оно применяется, когда Суд начинает расследование (как дело принимается на рассмотрение Суда рассмотрено на с. 32 и далее). Обязательство сотрудничать является общим и относится к любым национальным властям, будь то полиция, вооруженные силы или другие правительственные органы, которые имеют обязательства, связанные с просьбой Суда. Поэтому любой пересмотр национального законодательства, выполняемый с целью определения его совместимости с режимом сотрудничества, установленным в Статуте, должен учитывать как военные, в том числе находящиеся на пределах территории государства, так и гражданские судебные органы, в связи со всеми формами сотрудничества.

w В целом, Статут обязывает государства-участников всесторонне сотрудничать с Судом в соответствии с положениями Статута.

В других положениях Части 9 общее обязательство статьи 86 применяется к конкретным ситуациям, таким как арест и передача лица суду, передача показаний, доказательств, улики и так далее.

¹Вяданнойс2а2ьеянеярассма2риваю2сяявсея- орм/явзаимодейс2вияягос3дарс2вьясяС3домиСред3смо2ренн/ея С2а232омяю редСолагае2сяич2ояягос3дарс2вамянеяСонадоби2сяямСлемен2ир3ющееязаконода2ельс2воядляя Середачияси23ацияо рок3рор3явя соо2ве2с2вияясояс2а2ьейя14ия дляя в/движения кандида23ряс3дейявя соо2ве2с2вияясояс2а2ьейя36(4)идляяобращенияякяС3д3сяяСрсьбойяяСриня2ииямерядляязаци2/яегоял3- жацияяилиядок3мен2овявясоо2ве2с2вияясояс2а2ьейя68(6)ияя2акядалееяТакжеявяданнойс2а2ьеянеядае2сяя общегоябзораяС2а232а;я2акойябзоряможнойнай2иывояв2оройяс2а2ьейя3Сомян32ойявяСримэя1яв/шеяГамяея болееяСодробноябс3ждаю2сяяназначенияядос2оинс2ваяс3даэя

Суд будет направлять просьбы о сотрудничестве по дипломатическим каналам или по любым другим соответствующим каналам, определенным государством, через Международную организацию уголовной полиции или любую соответствующую региональную организацию (как, например, недавно созданный Европол) (ст. 87(1)). Государства могут пожелать определить орган власти, который регулярно получает запросы о юридической взаимопомощи (обычно это министерство юстиции), поскольку этот орган будет обладать опытом, необходимым для быстрого рассмотрения этих запросов.

w Простейшим способом обеспечения выполнения обязательства сотрудничать является принятие национальных законов, которые позволят (с должным учетом положений Статута) передавать просьбы Суда национальным властям для выполнения так же, как просьбы другой страны или приказ, выпущенный в соответствии с национальным правом.

Запрашиваемое государство должно сохранить в тайне просьбу о сотрудничестве и любые подкрепляющие ее документы, за исключением случаев, когда – в пределах, в которых – их раскрытие необходимо для исполнения просьбы (ст. 87(3)). В просьбе может указываться, что с любой связанной с ней информацией следует обращаться таким образом, чтобы обеспечить безопасность и физическое или психическое благополучие любых потерпевших, потенциальных свидетелей или их семей (ст. 87(4)). Конкретные методы подачи просьб и сотрудничества будут разъяснены в Правилах процедуры и доказывания, когда они будут приняты Ассамблеей государств-участников. Следует также помнить, что Часть 9 ограничивает сотрудничество, к которому она призывает, в нескольких важных аспектах (с. 20 и последующие).

Суд может предложить государствам, не являющимся участниками Статута, оказать помощь в соответствии с Частью 9 на основе специальной договоренности, соглашения с государством или на любой другой соответствующей основе (ст. 87(5)). Суд также может просить любую межправительственную организацию предоставить информацию или документы, а также оказать ему сотрудничество и помощь в других формах в соответствии с полномочиями или мандатом этой организации (ст. 87(6)).

В Статуте предусматриваются два ограниченных исключения в отношении необходимости со стороны Прокурора делать запрос о согласии государства при проведении расследования на территории этого государства. Палата предварительного расследования может, согласно статье 57(3)(d),

"давать Прокурору разрешение на принятие специальных мер, относящихся к проведению расследования в пределах территории государства-участника, без получения со стороны этого государства согласия на сотрудничество в соответствии с Частью 9, если, приняв во внимание, поскольку это возможно, мнения соответствующего государства, Палата предварительного производства применительно к данному случаю установила, что это государство явно не способно выполнить просьбу о сотрудничестве по причине отсутствия какого-либо органа или элемента его судебной системы, наделенного полномочиями, необходимыми для выполнения просьбы о сотрудничестве в соответствии с Частью 9".

С упоминанием "развала государства", осуществление этого полномочия предполагает в соответствии со статьей 18 или 19 (с. 36-37) установление "неспособности" (по определению статьи 17(3)) национальной судебной системы осуществлять судебное разбирательство. Второе исключение содержится в статье 99 (4), которая предусматривает:

"Без ущерба для других статей настоящей Части, если это необходимо для успешного исполнения просьбы, которая может быть исполнена без каких-либо принудительных мер, включая конкретно допрос лица или получение от него доказательств на добровольной основе, в том числе без присутствия властей запрашиваемого государства-участника, если это крайне важно для исполнения просьбы, и осмотр без изменений какого-либо общественного объекта или иного общественного места, Прокурор может исполнить такую просьбу непосредственно на территории государства следующим образом:

- ა) если запрашиваемое государство-участник является государством, на территории которого, как предполагается, было совершено преступление, и была определена приемлемость дела в соответствии со статьей 18 или 19, Прокурор может непосредственно исполнить такую просьбу после проведения всевозможных консультаций с запрашиваемым государством-участником;
- ბ) в других случаях Прокурор может исполнить такую просьбу после консультаций с запрашиваемым государством-участником и с учетом любых разумных условий или озабоченности, высказанных данным государством-участником. Если запрашиваемое государство-участник указывает на проблемы, связанные с исполнением просьбы согласно этому подпункту, оно безотлагательно проводит консультации с Судом для решения этого вопроса".

В данном пункте содержится ряд гарантий того, что это средство расследования будет являться средством, используемым в самом крайнем случае, позволяющим расследованию продолжаться при необычных обстоятельствах.

2. ОБЯЗАТЕЛЬСТВО ВКЛЮЧИТЬ ПРОЦЕДУРЫ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ПРАВО

Важное следствие, вытекающее из общего обязательства сотрудничать в соответствии со статьей 86, содержится в статье 88:

"Наличие процедур, предусмотренных национальным правом

Государства-участники обеспечивают наличие процедур, предусмотренных их национальным правом, для всех форм сотрудничества, указанных в настоящей Части".

В статье 88 не содержится конкретных требований к законодательству государств-участников. Скорее она обязывает государства-участников принять законодательство, без которого они не смогут сотрудничать с Судом, как это предусмотрено в Части 9. Следовательно, степень потребности в таком законодательстве зависит от правовой и конституционной системы данного государства. Каждое государство должно в первую очередь само определить рамки необходимого законодательства путем сравнения условий Части 9 со своей правовой системой.

w Государства-участники должны пересмотреть свое национальное право, чтобы убедиться, что оно допускает сотрудничество в соответствии с Частью 9, определить области, в которых необходимы дополнительные законодательные акты, и препятствия к сотрудничеству.

Роль национального права далее рассматривается в статье 93(1) (с. 19 и последующие). Кроме того, национальное право будет являться важным источником процедур, которых должны будут применяться в случае преступлений против отправления правосудия (с. 26-27) и при исполнении наказаний (с. 28 и последующие).

В распоряжении государств-участников будет несколько способов обеспечить в исполнение статьи 88 наличие необходимых процедур, предусмотренных национальным правом, для форм сотрудничества, указанных в Части 9. Выбор конкретного способа будет зависеть от национального конституционного устройства.

Национальные конституции различаются в том, как они инкорпорируют международное право, и следовательно, государства в различной степени нуждаются в имплементирующем законодательстве. Существуют системы, в которые международное соглашение инкорпорируется и где оно становится частью национального права благодаря самому акту ратификации. В этом случае имплементирующее законодательство может вообще не потребоваться. При втором типе конституционного устройства международное соглашение, хотя оно и не становится автоматически частью национального права, может инкорпорироваться простым приемом, заключающемся в его включении в качестве приложения в краткий законодательный акт о предоставлении полномочий. В этом случае само законодательство может лишь предусматривать,

что это прилагаемое соглашение имеет юридическую силу и обладает приоритетом по отношению к другим законам в пределах его сферы применения, а также может определить, какой суд, министерство или другой орган власти обладает полномочиями по его применению. Эта форма имплементации весьма проста и с нею связаны немногие из рассматриваемых ниже проблем. Наконец, многие системы нуждаются в пересмотре с целью определения того, в какой степени международный документ требует наличия процедур, не предусмотренных в национальном праве или конституции или противоречащих им, а затем должны быть сделаны соответствующие изменения для осуществления имплементации. Такие государства после пересмотра своего права и в соответствии с применяемыми уставными или конституционными процедурами разрабатывают законодательную стратегию, чтобы привести свое внутригосударственное право и институциональное устройство в соответствие с рассматриваемым соглашением. Выбор формы законодательства будет зависеть от конституции, требований договора и любого уже существующего в этой области законодательства.

В некоторых государствах уже действует обширное законодательство, касающееся выдачи преступников и юридической взаимопомощи. В таком случае поправки к этому законодательству могут обеспечить необходимые средства сотрудничества. Когда подобного законодательства не существует, возможно внести поправки в отдельные законы, чтобы предусмотреть все необходимые механизмы. Однако внесение изменений в законодательство, предназначенное для других целей (обычно выдачи преступников или сотрудничества между государствами), не всегда удовлетворяет требованиям Статута, и государства могут предпочесть принять специальное законодательство по МУС, предусматривающее соответствующие формы сотрудничества, включая случаи ареста, передачи лиц и другие формы помощи. Привлекательность такого объединенного законодательства основывается на всеобъемлющем характере Статута и числе областей права, которые он затрагивает. Важно то, что сотрудничество между МУС и государствами в принципе и на практике отличается от сотрудничества между государствами (см. ниже). Государства также могут принять решение включить в такое специализированное законодательство помощь специальным Трибуналам по бывшей Югославии и Руанде, а также положения относительно расследования на национальном уровне и судебного рассмотрения преступлений, указанных в Статуте (с. 38 и последующие). Таким образом в едином законодательном документе будут объединены все поправки, имеющие отношение к Римскому статуту, что облегчит ссылки на них и их применение.

w Важные принципиальные основания, характерные черты Статута и удобство его применения выступают в пользу принятия особого законодательства по МУС.

3. СОТРУДНИЧЕСТВО В СООТВЕТСТВИИ С ЧАСТЬЮ 9

В следующих подпунктах излагаются конкретные формы сотрудничества, упомянутые в Части 9. Некоторые из них будут уточнены в Правилах процедуры и доказывания. Основное различие в типах сотрудничества проводится между арестом и передачей лиц (в частности в статье 89) и другими формами сотрудничества (особенно в статье 93). Хотя Суд будет нести некоторые расходы, связанные с сотрудничеством, "[о]бычные расходы, связанные с исполнением просьб на территории запрашиваемого государства", несет это государство (ст. 100).

а. Арест и передача лиц Суду

і) Обязательство арестовывать и передавать лиц Суду

Статья 89(1) позволяет Суду препроводить просьбу об аресте и передаче лица любому государству, на территории которого может находиться это лицо, и предусматривает, что государства-участники, "в соответствии с положениями настоящей Части и процедурой, предусмотренной их национальным законодательством, выполняют просьбы о производстве ареста и передаче". Как и в случае других форм сотрудничества (с. 19), указанных в Части 9, предусмотренные национальным законодательством процедуры могут регулировать передачу, но не в ущерб положениям Части 9.

w Национальное законодательство государств-участников должно допускать арест и передачу лиц МУС по просьбе Суда, в соответствии с Частью 9.

Проводимое в Статуте различие между выдачей (одним государством другому) и передачей (государством Суду) лиц окажет воздействие на национальное законодательство и национальные власти, взаимодействующие с Судом. В Статуте государствам-участникам предоставляется лишь небольшая свобода выбора для отказа от ареста или передачи и не учитываются некоторые причины, на основании которых государства иногда могут отказать в выдаче (см. ниже). Важно то, что должностное положение лица как главы государства, члена правительства или любое другое положение не предоставляет государству-участнику оснований для отказа в выполнении просьбы об аресте и передаче, если разыскиваемое лицо является должностным лицом запрашиваемого государства (ст. 27). Если разыскиваемое лицо является должностным лицом третьего государства, Суд не будет обращаться с просьбой, если такая просьба потребует от запрашиваемого государства действий, противоречащих его обязательствам по международному праву (ст. 98) (с. 25). Если просьба МУС касается лица, которое является объектом судебного преследования или отбывает наказание за преступление, иное, чем то, в связи с которым возбуждено ходатайств о его передаче Суду, государство обязано проконсультироваться с Судом (ст. 89(4)).

ii) Различие между "выдачей" и "передачей"

В Статуте проводится различие между "передачей" лица государством Суду и "выдачей" лица одним государством другому (ст. 102). Это различие объясняется положениями Статута, направленными на то, чтобы превратить передачу лиц Суду в менее сложную процедуру, чем выдача другим государствам. Основным примером служит статья 91(2)(с):

"2. В случае просьбы об аресте и предоставлении в распоряжение лица, в отношении которого Палата предварительного производства выдала ордер на арест на основании статьи 58, просьба содержит или подкрепляется:

...

- с) такими документами, заявлениями или информацией, какие могут быть необходимы в запрашиваемом государстве для выполнения процедуры предоставления в распоряжение, *за исключением того, что эти требования не должны быть более обременительными, нежели те, которые применяются в отношении просьб о выдаче в соответствии с договорами или соглашениями между запрашиваемым государством и другими государствами, и должны быть, если это возможно, менее обременительными с учетом особого характера Суда*". (курсив автора)

w В Статуте предусмотрено, что законы, позволяющие передачу лиц Суду, будут содержать требования не более обременительные, а, если это возможно, менее обременительные, чем те, которые применяются при выдаче лиц одним государством другому. Статья 91(2)(с) призывает государства-участников изыскивать пути упрощения предусмотренных национальным правом процедур по передаче лиц Суду.

"Особый характер Суда", приводимый в качестве оправдания упрощения процедуры в статье 91(2)(с), лежит в основе и других положений, касающихся передачи, таких как предпочтение, отдаваемое просьбам Суда в случае коллидирующих просьб, согласно статье 90 (с. 14). Особый характер Суда находит отражение в двух связанных между собой областях. Во-первых, вопросы, вызывающие озабоченность при выдаче лиц одним государством другому, – "двойная преступность"; исключение, связанное с политическим характером преступления; вероятность справедливого суда; вопрос о том, является ли обвиняемый гражданином запрашиваемого государства (в некоторых государствах); норма о неизменности условий и так далее – в первую очередь возникают в связи с проблемами суверенитета и тем, что национальные ценности различным образом отражаются в уголовном праве различных государств. Подобной

озабоченности не возникает при сотрудничестве с Судом, который не обладает иностранной юрисдикцией в том смысле, в каком ею обладает другое государство (с. 32), и, следовательно, не потребуются сложные процедуры, которые влечет за собой эта озабоченность. Во-вторых, Римский статут специально предназначался для того, чтобы можно было рассматривать конкретные преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда, не создавая при этом политических и дипломатических проблем, которые могут возникать в отношениях между государствами. Преступления, подпадающие под юрисдикцию МУС, – это "самые серьезные преступления, вызывающие озабоченность всего международного сообщества" [Преамбула], и Статут старается обеспечить судебное преследование виновных в них лиц в соответствии с самыми высокими стандартами международного правосудия, предоставляя при этом множество процессуальных гарантий, и с учетом строгого режима приемлемости, который возлагает на государства основную ответственность за преследование этих преступлений.

Хотя передача лиц Суду не поднимает таких вопросов, какие возникают при межгосударственной выдаче, Статут предусматривает некоторые условия, которые могут быть применимы к передаче (как, например, норма о неизменности условий, с. 15), определяет факторы, которые должны приниматься во внимание на национальном уровне (ст. 59(2), с. 17), и указывает, что решения МУС по определенным вопросам будут определяющими и, следовательно, не будут являться предметом рассмотрения национальных органов (в частности, приемлемость: с. 13 и, относительно ст. 95, с. 21). Кроме того, в статье 59, пункты (1), (2) и (7) (с. 17), предусматривается ускоренное производство в национальных судах. В рамках этих соображений Суд будет определять, выполнило ли государство свое обязательство сотрудничать. Если государство-участник отказывается в передаче на основании факторов, не предусмотренных Статутом, Суд может вынести заключение об отказе в сотрудничестве и передаче вопроса Ассамблее государств-участников или Совету Безопасности согласно статье 87(7) (с. 20). Подобное заключение может быть сделано вне зависимости от соображений, лежащих в основе отказа, при условии, что они не согласуются с условиями, установленными в Статуте.

W Хотя при подготовке законодательства по передаче может показаться удобным просто внести МУС в существующий документ в качестве дополнительного партнера в отношении выдачи, осуществление полного процесса выдачи может, при применении процедур, допустимых между государствами, привести к излишним задержкам, расходам и, что самое важное, нарушениям Статута.

Нарушения, приводящие к заключениям об отказе от сотрудничества, могут произойти, когда процедуры выдачи, *аналогичные применяемым к запросам других государств*, применяются к просьбе о выдаче, поданной Судом. Это не означает, что национальные процедуры должны называться "передачей" для того, чтобы соответствовать Статуту. Скорее Статут оставляет на усмотрение отдельных государств, в зависимости от их конкретного правового и конституционного устройства, решение о том, применять ли процедуры "выдачи", "перевода" или "передачи". Он требует лишь, чтобы эти процедуры, как бы они не назывались, могли привести к передаче запрашиваемого лица Суду, как предусматривают условия Статута. Законодательство по выдаче не будет вызывать никаких возражений, если оно предусмотрит, что, когда речь идет о просьбе Суда, критерии, которые должны учитываться (или не учитываться) согласно Статуту, будут преобладать над теми, которые применяются в соответствии с законодательством в иных случаях. В частности, полные процедуры выдачи могут способствовать нарушению Статута, если при их осуществлении рассматриваются такие факторы, как запрещение выдачи своих граждан, запрещение выдачи лиц государствам или органам, допускающим пожизненное лишение свободы, или отступления от принципа *ne bis in idem* в нарушение статьи 89(2) (с. 13). В отличие от других форм сотрудничества в соответствии со статьей 93, обязательство арестовывать и передавать лиц Суду не предусматривает отступлений в случае "существующего основополагающего принципа права общего применения" (с. 19).

В Статуте не упоминается отказ от передачи на основании национальной принадлежности разыскиваемого лица. Поэтому будет уместно, если государства, в которых существуют

уставные или конституционные запрещения на выдачу их граждан, внесут разъяснение, что эти запрещения не распространяются на "передачу" лиц Суду. Один из способов это сделать – включить в национальное право различие между выдачей лиц другим государствам и передачей лиц международным уголовным трибуналам.

w Обязательство выполнять просьбы об аресте и передаче применяется без различия, основанного на национальной принадлежности разыскиваемого лица. Национальные уставные или конституционные запрещения выдачи своих граждан не применяются к просьбам Суда о передаче ему лиц, и национальные власти не могут отказать в передаче на этом основании.

Государства, законы которых запрещают выдачу их граждан, должны помнить о нескольких вещах. Как упоминалось выше, передача Суду не связана с теми проблемами, которые могут возникнуть в связи с выдачей лиц другому государству. Рассматриваемые преступления, в пресечении которых заинтересованы все государства, являются самыми серьезными преступлениями, какие можно представить, и они касаются всего международного сообщества, а Суд предоставляет всеобъемлющие гарантии независимости и должного судопроизводства. При разработке процедур передачи авторы Статута учли чрезвычайную тяжесть преступлений, важность обязательства передавать лиц Суду для его эффективной работы и тот факт, что в основном процедуры будут осуществляться на национальном уровне. Суд будет осуществлять свою юрисдикцию, дополняющую юрисдикцию всех государств, когда государства бездействуют или добровольно уступают юрисдикцию, либо когда они явно не могут или не желают сами осуществлять процессуальные действия (с. 34). Помимо того, что оно не выполняет свои обязательства, государство, где действует бланкетное запрещение выдачи своих граждан, не смогло бы воспользоваться услугами Суда, даже если бы пожелало, несмотря ни на какие самые серьезные основания для этого (с. 49).

Это же относится и пожизненному лишению свободы. Конституции некоторых государств запрещают пожизненное лишение свободы, тогда как другие запрещают жестокое обращение таким образом, что пожизненное лишение свободы подпадает под это запрещение. Статут допускает вынесение приговора о пожизненном лишении свободы, "когда оно оправдано исключительно тяжким характером преступления и индивидуальными обстоятельствами лица, признанного виновным в его совершении" (ст. 77(1)(b)). Суд пересматривает подобные приговоры через 25 лет, при этом возможно уменьшение срока (ст. 110(3), с. 29). Как и в случае с законами, запрещающими выдачу своих граждан, применение к просьбам о передаче со стороны Суда законов, позволяющих национальным судам отказывать в выдаче или требующих от них, чтобы они отказывали в выдаче в случае возможного вынесения приговора о пожизненном лишении свободы, приведет к вынесению МУС заключения об отказе от сотрудничества. Там, где может возникнуть такая проблема, национальное право должно решить ее, соблюдая различие между выдачей другим государствам (к которой применяются законы, запрещающие выдачу на основании национальной принадлежности или возможности пожизненного лишения свободы) и передачей Суду (к которой они не применяются). Особый характер Суда и предлагаемые им гарантии оправдывают это различие, особенно с учетом ограничений "тяжкого характера" и "индивидуальных обстоятельств", накладываемых Статутом в связи с пожизненным лишением свободы.

w Национальное право не должно допускать или требовать отказа от передачи лица, разыскиваемого МУС, на основании того, что в соответствии со Статутом может быть вынесен приговор к пожизненному лишению свободы. МУС должен быть исключен из уставных или конституционных запретов выдачи в подобных ситуациях.

Призыв к "упрощению" процедуры в статье 91(2)(c) может быть усилен положением об обязанности консультироваться с Судом в соответствии со статьей 91(4):

"По просьбе Суда государство-участник консультируется с Судом – либо в целом, либо в связи с каким-нибудь конкретным вопросом – относительно любых требований по его

национальному законодательству, которые могут применяться согласно пункту 2(с). В ходе таких консультаций государство-участник уведомляет Суд о конкретных требованиях его национального законодательства".

Подобные консультации могут быть одинаково полезны для Суда и государства-участника. Предоставляемая государством информация позволит Суду подготовить надлежащим образом оформленную просьбу. У Суда будет доступ к широкому кругу сравнительной информации относительно национальных законов о сотрудничестве, и он сможет поделиться ею с запрашиваемым государством в ходе таких консультаций. Это может оказать ценную помощь государству, желающему максимально повысить эффективность своего сотрудничества с Судом, сделав процедуру передачи "менее обременительной", чем те, которые применяются при выдаче лиц другим государствам.

Статут также предусматривает обязательство отчитываться перед Судом или консультироваться с ним в связи с просьбой о передаче, которая, по любой причине, не может быть исполнена (с. 23).

iii) *Проблемы, встающие перед национальными судами в связи с принципом ne bis in idem (риск дважды понести уголовную ответственность за одно и то же преступление)*

Статья 89(2) предполагает, что национальные власти будут подчиняться решениям МУС в том случае, когда разыскиваемые Судом лица ссылаются на принцип ne bis in idem на национальном уровне. Она гласит:

"В тех случаях, когда лицо, разыскиваемое для передачи, обращается с протестом в национальный суд на основе принципа ne bis in idem, как это предусмотрено в статье 20, запрашиваемое государство незамедлительно консультируется с Судом для определения того, существует ли соответствующее постановление о приемлемости. Если дело признано приемлемым, то запрашиваемое государство приступает к исполнению просьбы. Если постановление о приемлемости еще не принято, то запрашиваемое государство может отложить исполнение просьбы о передаче соответствующего лица до принятия Судом решения о приемлемости".

Постановление о приемлемости решает проблемы, связанные с принципом ne bis in idem, потому что касающиеся этого принципа соображения являются частью проверки на приемлемость, изложенной в статьях 17 и 20 (с. 32 и последующие ; то, как Суд будет решать проблемы, связанные с принципом ne bis in idem, когда они возникнут, рассматривается на с. 35). При решении таких проблем Суд учитывает не только собственные судебные процедуры, но и разбирательство в *любом* суде в отношении того же деяния. Ссылка на постановление МУС о приемлемости при возникновении проблем, связанных с принципом ne bis in idem, – это еще один аспект того, что передача лиц МУС вызовет меньше сложностей, чем выдача лиц другому государству. Национальное право должно это должным образом учитывать.

w **Статут требует, чтобы в тех случаях, когда лицо, разыскиваемое для передачи, обращается с протестом в национальный суд на основе принципа ne bis in idem, национальные власти руководствовались постановлением МУС в соответствии со ст. 89(2), а не решали этот вопрос по существу самостоятельно.**

iv) *Перевозка лица, передаваемого Суду, через территорию государства-участника*

Для облегчения передачи лиц Суду Статут обязывает государства-участников давать разрешение, в соответствии с национальным процессуальным правом, на перевозку через их территорию лиц, передаваемых Суду другим государством, за исключением случаев, когда такая перевозка может воспрепятствовать передаче лица Суду или привести к ее задержке (ст. 89(3)(a)). При перевозке транзитом перевозимое лицо содержится под стражей (ст. 89(3)(c)). Никакого разрешения не требуется, когда перевозка осуществляется воздушным транспортом и не предполагает приземления (ст. 89(3)(d)). Государство транзита может обратиться с требованием, чтобы ему была направлена просьба о транзите в случае незапланированного призем-

ления на его территории; оно должно задерживать перевозимое лицо до получения этой просьбы и возобновления транзита, но при этом задержание не может превышать 96 часов, если в течение этого времени не будет получено такой просьбы (ст. 89(3)(e)).

w Пересмотр национального права должен обеспечить возможность перевозки через национальную территорию лица, передаваемого Суду, в соответствии со ст. 89(3).

v) *Коллидирующие просьбы*

Возможная проблема коллидирующих просьб (т.е. просьб о передаче Суду и выдаче другому государству в связи с одним и тем же деянием) рассматривается в статье 90. Во-первых, запрашиваемое государство-участник должно уведомить как запрашивающее государство, так и Суд о возникшей ситуации (ст. 90(1)). Когда запрашивающее государство также является государством-участником, запрашиваемое государство должно отдать предпочтение просьбе Суда, если Суд, учитывая расследование или судебное преследование, проведенное запрашивающим государством, вынес постановление о приемлемости дела (ст. 90(2)). Если Суд еще не вынес определения о приемлемости, он выносит его в ускоренном порядке, получив уведомление о коллидирующей просьбе. До вынесения этого решения запрашиваемое государство может приступить к рассмотрению просьбы запрашивающего государства, но не может выдать лицо до вынесения Судом определения о неприемлемости дела (ст. 90(3)). Когда запрашивающее государство не является государством-участником, запрашиваемое государство-участник должно отдать предпочтение просьбе Суда, если оно не связано международным обязательством по выдаче лица запрашивающему государству (ст. 90(4)). Если определение о приемлемости дела еще не было вынесено, запрашиваемое государство может приступить к рассмотрению просьбы по своему усмотрению (ст. 90(5)). Если запрашиваемое государство связано действующим международным обязательством по выдаче лица запрашивающему государству, оно должно решить вопрос о выдаче этого лица государству или передаче его Суду на основании всех соответствующих факторов (ст. 90(6)). Наконец, если Суд выносит определение о неприемлемости дела, а запрашивающее государство впоследствии получает отказ в выдаче, запрашиваемое государство должно уведомить Суд об этом решении (ст. 90(8)), поскольку перспектива судебного разбирательства в запрашивающем государстве могла повлиять на решение Суда о неприемлемости, и отказ может повлечь за собой его пересмотр.

w Национальное законодательство, касающееся передаче МУС, должно учитывать разрешение ситуаций с коллидирующими просьбами в соответствии с приоритетами, выдвинутыми в ст. 90.

Подобные процедуры применяются и в том случае, когда просьба запрашивающего государства касается иного деяния, нежели то, которое лежит в основе просьбы Суда. Просьбе Суда должно отдаваться предпочтение, если запрашиваемое государство-участник не связано действующим международным обязательством по выдаче лица запрашивающему государству. Если оно связано таким обязательством, оно должно решить вопрос о передаче лица Суду или выдаче его запрашивающему государству, учитывая все соответствующие факторы, особенно относительный характер и тяжесть деяния (ст. 90(7)).

vi) *Предварительный арест*

В неотложных случаях Суд может обратиться с просьбой о предварительном аресте лица до предоставления полностью оформленной просьбы о передаче (ст. 92(1)). Запрашиваемое государство может освободить лицо, если оно не получило просьбы о передаче и подкрепляющих ее документов в течение конкретного срока, который будет указан в Правилах процедуры и доказывания. Если законодательство запрашиваемого государства допускает это, лицо может дать согласие на передачу до истечения этого срока, и в этом случае государство должно передать его или ее в распоряжение Суда (ст. 92(2)). То обстоятельство, что лицо было освобождено, не влияет на его последующий арест и передачу Суду по предоставлении надлежащим

образом оформленной просьбы об этом (ст. 92(3)). Процедуры и обязательные условия, применяемые в случае предварительного ареста, будут рассмотрены на с. 15 (особенно ст. 59(1)).

w Обязательство арестовывать равным образом относится к просьбе о предварительном аресте лица до получения просьбы о его передаче и подкрепляющих ее документов, в соответствии со ст. 92 и 59.

vii) *Норма о неизменности условий*

Статут содержит норму о неизменности условий. Другими словами, согласно статье 101(1), передаваемое Суду лицо "не подлежит процессуальным действиям, наказанию или содержанию под стражей за любое поведение, допущенное до передачи, кроме того поведения или линии поведения, образующих основу преступления, за которые это лицо передается".

Суд может просить запрашиваемое государство отказаться от этого требования, и в этом случае "государства-участники правомочны удовлетворить просьбу Суда об отказе от требований и должны стремиться делать это" (ст. 101(2)). Просьба о подобном отказе обычно подается потому, что были подтверждены новые обвинения в связи с "поведением, допущенным до передачи, кроме того поведения или линии поведения, образующих основу преступления, за которые это лицо передается". В таких ситуациях государства-участники в любом случае будут связаны обязательством арестовывать и передавать лиц в любом случае, если был выпущен новый ордер, и наличие процедур определения приемлемости будет содействовать тому, чтобы Суд надлежащим образом осуществлял свою юрисдикцию (с. 36 и последующие). Требование, чтобы государства "стремились" удовлетворить просьбу об отказе от требований, предполагает, что эта просьба может быть отклонена только в исключительном случае. Решение удовлетворить просьбу об отказе от требований должно приниматься с учетом более широкого контекста, поскольку просьба об отказе часто сочетается с другими обязательствами по Статуту, например, обязательством арестовывать и передавать и обязательством отдавать предпочтение просьбе Суда в случае коллидирующих просьб.

w В соответствии со ст. 101, национальное законодательство может использовать норму о неизменности условий как условие передачи лиц МУС.

w Получив просьбу об отказе от требований о неизменности условий, государства-участники должны стараться удовлетворить ее в рамках положений Статута.

viii) *Условия ареста и передачи; временное освобождение*

Часть 9 не является единственной частью, в которой говорится об аресте и передаче. Соответствующие условия и процедуры устанавливаются в Части 5 ("Расследование и судебное преследование"), статьи 58-59. Здесь они рассматриваются для удобства.

Согласно статье 58 ("Выдача Палатой предварительного производства ордера на арест или приказа о явке"), ордер на арест может быть выдан "в любое время после начала расследования", после того как Прокурор удовлетворит требования Палаты предварительного производства в соответствии с данной статьей. На основании ордера на арест Палата предварительного производства может "потребовать предварительного ареста или ареста лица и его предоставления в распоряжение в соответствии с Частью 9" (ст. 58(5)). В качестве альтернативы Прокурор может обратиться с просьбой выдать приказ о явке лица (ст. 58(7)). Если Суд удовлетворен и выдал такой приказ, государство-участник будет обязано вручить его запрашиваемому лицу (ст. 93(1)(d), с. 17-18). В приказе могут содержаться условия, ограничивающие свободу данного лица (иные, нежели задержание), "если они предусмотрены национальным законодательством". Следовательно, государства-участники будут обязаны выполнить эти условия настолько, насколько они совместимы с национальным законодательством. В случае несовместимости – и поскольку предполагается, что приказ будет вручен в соответствии со статьей 93(1) – на государствах лежит обязанность отчитаться перед Судом или проконсультироваться с ним, согласно статьям 93 и 97 (с. 23).

Статья 59 ("Процедура ареста в государстве места содержания под стражей") в первом пункте предусматривает:

"Государство-участник, которое получило просьбу о предварительном аресте или об аресте и передаче Суду какого-либо лица, незамедлительно предпринимает шаги для ареста соответствующего лица в соответствии со своим законодательством и положениями Части 9".

w Национальное законодательство, касающееся ареста, должно быть пересмотрено, чтобы соответствовать требованиям Части 9.

Лицо, подвергнутое аресту, "незамедлительно доставляется в компетентный судебный орган в государстве места содержания под стражей, который в соответствии с законодательством этого государства определяет", что ордер был выдан в отношении этого лица, это лицо было арестовано с соблюдением надлежащей процедуры (предполагается, по национальному законодательству) и права этого лица были соблюдены (ст. 59(2)).

Арестованное лицо имеет право обратиться в компетентный орган в государстве места содержания под стражей с ходатайством о временном освобождении до его передачи Суду (ст. 59(3)), и Статут предусматривает, каким образом должно рассматриваться это ходатайство. Статья 59(4) предусматривает:

"При принятии решения в отношении любого такого ходатайства компетентный орган в государстве места содержания под стражей рассматривает вопрос о том, существуют ли, учитывая тяжесть предполагаемых преступлений, чрезвычайные и исключительные обстоятельства, которые оправдали бы временное освобождение, и существуют ли необходимые гарантии для обеспечения того, чтобы государство места содержания под стражей могло выполнить свою обязанность по передаче этого лица Суду. Компетентный орган в государстве места содержания под стражей не может рассматривать вопрос о том, выдан ли ордер на арест надлежащим образом в соответствии с подпунктами (а) и (b) пункта 1 статьи 58" [разумные основания для выдачи ордера и ее "необходимость"].

Государство-участник должно уведомить Палату предварительного производства о любом ходатайстве о временном освобождении и принять во внимание ее рекомендации до вынесения решения:

"Палата предварительного производства уведомляется о любом ходатайстве о временном освобождении и выносит рекомендации компетентному органу в государстве места содержания под стражей. Компетентный орган в государстве места содержания под стражей до вынесения им решения в полной мере учитывает такие рекомендации, в том числе любые рекомендации относительно мер по предотвращению побега этого лица" (ст. 59(5)).

Если ходатайство об освобождении удовлетворено, Палата предварительного производства может запрашивать периодические доклады о статусе освобождения (ст. 59(6)).

w Статут предполагает, что законодательство государств-участников будет предусматривать арест в соответствии со ст. 59 и что, в частности, факторы, упоминаемые в ст. 59(2) и 59(4), будут учитываться соответствующим образом. Статут предусматривает, что национальные власти не будут рассматривать вопрос о том, надлежащим ли образом был выдан Судом ордер на арест.

w Национальное законодательство должно отражать обязательство уведомлять Палату предварительного производства о любом ходатайстве о временном освобождении и "в полной мере учитывать" рекомендации этой Палаты до вынесения решения.

В судебной практике некоторых государств вопрос о временном освобождении по просьбе заявителя решается в его пользу в соответствии с конституцией, что превращает временное освобождение в обычную процедуру. В подобной практике также часто учитывается серьезность преступления, что приводит к тому, что ситуация изменяется на противоположную и в

случае особо серьезных преступлений принимается решение в пользу задержания. Преступления, упоминаемые в Статуте, являются "самыми серьезными преступлениями, вызывающими озабоченность всего международного сообщества" (ст. 5). Более того, возможно, что связи обвиняемого с государством, осуществляющим арест, часто будут недавними, а с судебными системами других государств у него будут крепкие связи, и таким образом высок риск того, что он скроется от правосудия и, возможно, уже избежал судебного преследования других стран.

w В отношении временного освобождения государства, особенно те, где национальное законодательство обычно выступает в пользу свободы арестованного, должны тщательно рассмотреть вопрос о том, не оправдано ли задержание на всех этапах судопроизводства между арестом и передачей в случае преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда.

Наконец, после получения государством места содержания под стражей указания передать лицо, последнее "как можно быстрее доставляется в Суд" (ст. 59(7)). Это положение, как и ст. 59(1) ("незамедлительно предпринимает шаги для ареста соответствующего лица") и ст. 59(2) ("[л]ицо, подвергнутое аресту, незамедлительно доставляется в компетентный орган"), предусматривает ускоренное производство в национальных судах (см. об упрощении национальных процедур ареста и передачи с. 9 и последующие).

в. Другие формы сотрудничества

і) Меры по сотрудничеству

Другие формы сотрудничества подробно излагаются в статье 93(1):

"Государства-участники в соответствии с положениями настоящей Части и согласно процедурам, предусмотренным их национальным законодательством, выполняют просьбы Суда об оказании помощи в связи с осуществлением расследований или уголовного преследования путем:

- a) идентификации и установления места нахождения лиц или предметов;
- b) получения доказательств, включая показания под присягой, и сбор доказательств, включая мнения экспертов или заключения экспертизы, необходимые Суду;
- c) допроса любого лица, находящегося под следствием или подвергающегося судебному преследованию;
- d) вручения документов, включая судебные документы;
- e) содействия добровольной явке лиц в качестве свидетелей или экспертов в Суд;
- f) временной передачи лиц, как это предусмотрено в пункте 7;
- g) проведения осмотра мест или объектов, включая эксгумацию и осмотр захоронений;
- h) производства обысков и наложения ареста;
- i) предоставления протоколов и документов, включая официальные протоколы и документы;
- j) защиты потерпевших и свидетелей и сохранения доказательств;
- k) выявления, отслеживания и замораживания или ареста вырученных средств, имущества и доходов, а также орудий преступлений для цели последующей конфискации без ущерба для прав *bona fide* третьих сторон; и
- l) предоставления любых других видов помощи, не запрещенных законодательством запрашиваемого государства, с целью содействия осуществлению расследования и уголовного преследования за преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда".

Палата предварительного производства может обращаться с соответствующими просьбами о сотрудничестве в соответствии со своими полномочиями для содействия Прокурору согласно ст. 57(3)(a) или защите согласно ст. 57(3)(b).

Просьбы о сотрудничестве могут требовать их ускоренного выполнения. Статья 99(2) предусматривает, что документы или доказательства, подготовленные в ответ на срочную просьбу Суда, направляются в неотложном порядке. Таких просьб можно ожидать в отношении "уникальной возможности для расследования" в соответствии со статьей 56, а также улики, которые не могут сохраняться долго.

w Статут предусматривает, что государства-участники будут обладать, в соответствии с их национальным законодательством, процедурами, облегчающие сотрудничество во всех его формах, перечисленных в ст. 93(1).

w Государства-участники должны определить все возможные проблемы, касающиеся передачи Суду конкретных видов доказательств, включая передачу вещественных доказательств, в случаях, когда национальное законодательство может ограничивать вывоз (оружия, человеческих останков).

Просьба о проведении допроса в соответствии со статьей 93(1)(с) связана с важным обязательством информировать лицо перед допросом о правах, перечисленных в статье 55(2). К этим правам относится право быть уведомленным о том, что есть основания полагать, что лицо совершило преступление, подпадающее под юрисдикцию Суда, право хранить молчание (причем такое молчание не должно учитываться при определении виновности или невиновности), право на правовую помощь (при необходимости назначенную и бесплатную) и право быть допрашиваемым в присутствии адвоката. Это обязательство информировать лицо перед допросом касается как национальных властей, так и Прокурора.

w Государства-участники должны содействовать тому, чтобы в национальном законодательстве требовалось, чтобы допрашиваемое лицо, в соответствии со ст. 93(1)(с), перед допросом было проинформировано о его или ее правах согласно ст. 55(2).

Условия статьи 93(1)(j) касаются полномочия Палаты предварительного производства, после выдачи ордера на арест или приказа о явке, обращаться с просьбой о сотрудничестве в принятии "мер защиты с целью конфискации, в частности и главным образом в интересах жертв" (ст. 57(3)(е)). Такие меры могут повлечь за собой замораживание активов перед возможной конфискацией согласно статье 109 (с. 31).

w Государства-участники должны содействовать тому, чтобы существовали национальные законы для замораживания "доходов, имущества и активов, полученных прямо или косвенно в результате преступления, без ущерба для прав bona fide третьих лиц" (ст. 77(2)(b)).

Конкретные меры по сотрудничеству, перечисленные в статье 93(1), кажутся всеобъемлющими. Тем не менее статья 93(1)(l) допускает просьбы о сотрудничестве в связи с любыми полномочиями, предусмотренными вне Части 9, когда сотрудничество государств требуется для работы Суда, но подобное сотрудничество не оговаривается в Статуте специально. Примером этого могут служить меры по сотрудничеству – помимо предусмотренных в ст. 93(1)(a)-(k), – просьба о которых связана с полномочиями Палаты предварительного производства выдавать ордера на арест или отдавать распоряжения, "какие могут быть необходимыми для целей проведения расследования" (ст. 57(3)(а)), вероятней всего принимаемые для содействия полномочиям по расследованию, даваемым Прокурору статьей 54. Любые такие меры должны соответствовать положениям Статута и не быть запрещены "законодательством запрашиваемого государства" (ст. 93(1)(l)).

Суд может обратиться с просьбой о временной передаче лица, содержащегося под стражей, для опознания, дачи показаний или оказания другой помощи, при условии согласия данного лица и государства (ст. 93(7)). В этом положении не указываются основания, на которых государство может отказать во временной передаче лица, однако основания для такого отказа не должны противоречить другим обязательствам государства в соответствии со Статутом.

ii) Границы сотрудничества в соответствии со статьей 93

Сотрудничество, определенное в статье 93, может иметь определенные границы. Когда "существующий основополагающий принцип права общего применения" запрещает принятие какой-либо конкретной меры по сотрудничеству, запрашиваемой в соответствии со статьей 93(1), государство должно незамедлительно провести консультации с Судом "в попытке решить этот вопрос" (ст. 93(3)). Далее в подпункте говорится:

"В ходе таких консультаций следует рассмотреть вопрос о том, может ли такая помощь быть предоставлена иным образом или на каких-либо условиях. Если после таких консультаций этот вопрос решить не удастся, Суд вносит в эту просьбу необходимые изменения".

Учитывая то, в какой степени положения Статута отвечают основополагающим принципам справедливости, можно заключить, что подобные проблемы скорее всего будут возникать относительно редко. О возможном отказе от сотрудничества на основании соблюдения национальной безопасности (ст. 93(4)) и обязанности консультироваться, прежде чем отказать в просьбе о помощи (ст. 93(5)) см. с. 21-23.

Государства, получившие просьбу о помощи, могут, "когда это необходимо", передавать Прокурору документы или информацию на условиях конфиденциальности; в этом случае Прокурор может использовать их лишь для целей получения новых доказательств (ст. 93(8)(b)). Запрашиваемое государство может впоследствии снять требование о конфиденциальности, после чего эти документы или информация смогут быть использованы в качестве доказательств.

При наличии коллидирующих просьб о формах сотрудничества по статье 93 запрашиваемое государство должно решить этот вопрос "в консультации с Судом и другим государством", прежде всего стараясь удовлетворить обе просьбы (ст. 93(9)(a)), а затем, в случае необходимости, применяя принципы, используемые при решения проблем с коллидирующими просьбами, касающимися выдачи и передачи лиц (с. 14).

Если после всех возможных консультаций государство принимает решение отказать в просьбе о сотрудничестве, поданной в соответствии со статьей 93, оно "незамедлительно информирует Суд или Прокурора о причинах такого отказа" (ст. 93(6)). Обязанность объяснить причины, когда затронуты интересы национальной безопасности, будет ограничена статьями 93(4) и 72 (с. 23). Такой отказ может, конечно, привести к передаче вопроса Ассамблее государств-участников или Совету Безопасности согласно статье 87(7) (с. 20).

iii) Роль процедур, предусмотренных национальным законодательством, в оказании сотрудничества в соответствии со статьей 93

Просьбы, указанные в статье 93(1), должны выполняться "в соответствии с положениями настоящей Части и согласно процедурам, предусмотренным национальным законодательством".

W **Формулировка статьи 93(1) предполагает, что могут быть выполнены как положения Части 9, так и процедуры, предусмотренные национальным законодательством, то есть то, что национальное законодательство не будет ограничивать способность государства осуществлять сотрудничество в соответствии с обязательствами, определенными в Части 9, такими путями, которые не предусмотрены в Статуте.**

Законодательство, позволяющее отказать МУС в его просьбах на основаниях, не предусмотренных Статутом, – таких как требования "двойной преступности", когда национальное законодательство не рассматривает в качестве уголовно наказуемого деяния поведение, о котором идет речь, или когда оно позволяет национальным властям решать вопросы, решение которых Статут возлагает на Суд (как, например, вопрос о том, обладает ли МУС юрисдикцией), – представляет опасность возможных нарушений обязательства сотрудничать. Законодательство, которое допускает сотрудничество, а не требует его, также может представлять такую опасность. В целом, "особый характер Суда" и его тесная связь с национальной уголовной юрисдикцией государств-участников (с. 10-13, 32) относятся к другим

формам сотрудничества так же, как и к аресту и передаче. Выполняя общее обязательство поддерживать МУС, государства-участники должны сделать законодательство о сотрудничестве с МУС как можно более простым.

Говоря короче, в Части 9 содержится суть обязательств, а в национальном законодательстве – применяемые процедуры. Статья 99(1) добавляет:

"Просьбы о помощи исполняются в соответствии с предусмотренной для этого случая процедурой, установленной законодательством запрашиваемого государства, и, если это не запрещено таким законодательством, способом, указанным в просьбе, включая соблюдение любой процедуры, указанной в ней, в процессе исполнения".

То, в какой степени национальное законодательство может налагать ограничения на просьбу Суда, ограничивается здесь "способом, указанным в просьбе", и не затрагивает сути самой просьбы. "Указанный способ" означает такие конкретные процедуры, которые Суд может определить, но которые не являются обязательными согласно Статуту. От национального законодательства все же требуется обеспечить наличие процедур для всех форм сотрудничества, указанных в Части 9 (ст. 88). Например, Суд может просить о том, чтобы "любая информация ... передавалась и использовалась таким образом, чтобы при этом обеспечивалась безопасность и физическое и психическое благополучие любых потерпевших, потенциальных свидетелей и их семей" (ст. 87(4)). Удовлетворяя такую просьбу, государство-участник будет связаны общим обязательством предоставлять и использовать информацию таким образом, чтобы обеспечить эффективную защиту соответствующим лицам. При этом статья 99(1) ограничит обязательство государства исполнять просьбу конкретным образом в том случае, когда национальное законодательство запрещает (а не просто умалчивает о нем) образ действий, описанный в просьбе.

iv) Помощь МУС государствам

Статут позволяет Суду оказывать помощь национальному судопроизводству в отношении преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, или "серьезного преступления" согласно национальному законодательству (ст. 93(10)).

w **Государства могут пожелать, чтобы применяемое законодательство допускало обращение с просьбами о помощи к международному уголовному трибуналу так же, как к другому государству.**

4. ОТКАЗ ОТ СОТРУДНИЧЕСТВА, ОТСРОЧКА И КОНСУЛЬТАЦИИ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВОМ И СУДОМ

a. Последствия отказа от сотрудничества

Статья 87(7) предусматривает уставную реакцию на отказ от сотрудничества.

"Статья 87

Просьбы о сотрудничестве: общие положения

...

5. ... b) В тех случаях, когда государство, не являющееся участником настоящего Статута, которое заключило специальную договоренность или соглашение с Судом, отказывается сотрудничать в выполнении просьб в соответствии с любой такой договоренностью или соглашением, Суд может информировать об этом Ассамблею государств-участников или, в тех случаях, когда данный вопрос передан Суду Советом Безопасности, – Совет Безопасности.

...

7. В тех случаях, когда государство-участник не выполняет просьбу Суда о сотрудничестве вопреки положениям настоящего Статута, тем самым не позволяя Суду выполнить его функции и полномочия согласно настоящему Статуту, Суд может вынести заключение по этому поводу и

передать вопрос Ассамблее государств-участников или, в тех случаях, когда данный вопрос передан Суду Советом Безопасности, – Совет Безопасности".

Ассамблея, согласно статье 112(2)(f), должна рассмотреть "во исполнение пунктов 5 и 7 статьи 87 любой вопрос, касающийся отсутствия сотрудничества". В Правилах процедуры и доказывания и Правилах Ассамблеи государств-участников будут оговорены необходимые процедуры и последствия такого рассмотрения.

В Статуте предусмотрены три ограниченных типа отсутствия сотрудничества. Отказ от сотрудничества по причинам, связанным с национальной безопасностью, рассматривается на с. 22-23, а в связи со статьей 98 – на с. 25-26. Третий случай, в соответствии со статьей 73, касается просьб о раскрытии документов, полученных на условиях конфиденциальности от третьих сторон:

"Если Суд обращается к государству-участнику с просьбой предоставить документ или информацию, которая находится в его ведении, распоряжении или под его контролем и которая была раскрыта ему на условиях конфиденциальности каким-либо государством, межправительственной организацией или международной организацией, то это государство-участник заручается согласием стороны, раскрывшей документ или информацию, на раскрытие такого документа или информации. Если такой стороной является государство-участник, то оно либо дает согласие на раскрытие такой информации или документа, либо обязуется разрешить с Судом вопрос о раскрытии документа или информации с соблюдением положений статьи 72. Если в качестве такой стороны выступает государство, не являющееся участником настоящего Статута, и оно отказывается дать согласие на раскрытие документа или информации, то запрашиваемое государство уведомляет Суд о том, что оно не в состоянии предоставить такой документ или информацию вследствие ранее взятого на себя обязательства в отношении соблюдения конфиденциальности перед такой стороной".

в. Отсрочка сотрудничества

Статья 94(1) позволяет запрашиваемому государству отсрочить исполнение просьбы о сотрудничестве, если ее немедленное исполнение помешает ведущемуся расследованию или судебному преследованию по делу, отличному от дела, к которому относится просьба. Однако отсрочка должна быть согласована с Судом и не должна в любом случае превышать "срок, необходимый для завершения соответствующего расследования или судебного преследования". Далее в статье указывается, что "запрашиваемое государство должно рассмотреть вопрос о том, может ли быть немедленно предоставлена помощь при соблюдении определенных условий", перед вынесением решения об отсрочке. Это, предположительно, будет условием, рассматриваемым Судом при решении того, на какой период отсрочки ему следует согласиться. Полномочия Прокурора по статье 93(1)(j) (с. 18) просить о принятии мер для сохранения доказательств не затрагиваются отсрочкой в соответствии со статьей 94 (ст. 94(2)).

Статья 95 позволяет запрашиваемому государству отсрочить исполнение просьбы в соответствии с Частью 9 до вынесения Судом определения о приемлемости, за исключением тех случаев, когда Суд отдает специальное распоряжение о том, что Прокурор может приступить к сбору доказательств в соответствии с процедурами, предусмотренными в статьях 18 и 19 (с. 36-37).

Исполнение просьб о передаче также может быть отсрочено согласно статье 89(2) до вынесения решения о приемлемости (с. 13).

с. Отказ от сотрудничества по причинам, связанным с национальной безопасностью

Статья 93(4) предусматривает:

"В соответствии со статьей 72 государство-участник может отказать в просьбе о помощи, полностью или частично, только в том случае, если просьба касается предъявления каких-либо документов или раскрытия доказательств, которые имеют отношение к его национальной безопасности".

Это единственная причина, помимо указанных в статье 73 (с. 21) и статье 98 (с. 25-26), по которой, согласно Статуту, государство-участник может отказать в исполнении просьбы о сотрудничестве. Право на отказ в просьбе распространяется на все формы сотрудничества, указанные в статье 93, хотя статья 72 устанавливает строгие условия для этого.

w В просьбе о помощи в соответствии со ст. 93 может быть отказано по причинам, связанным с национальной безопасностью, при выполнении процедур, установленных в ст. 72.

Статья 72, которая применима к сотрудничеству в соответствии со всем Статутом, применяется, когда государство полагает, что раскрытие информации или документов в ответ на просьбу Суда нанесет ущерб интересам его национальной безопасности. Государство, узнавшее о предстоящем раскрытии наносящей ущерб его интересам информации или документов, имеет право вмешаться в судопроизводство, даже если просьба о раскрытии информации не была обращена к самому государству (ст. 72(4)). Государство, обеспокоенное обеспечением своей национальной безопасности, обязано принять "все разумные меры" для разрешения этого вопроса в сотрудничестве с Судом, в том числе стараясь добиться модификации или уточнения запроса или договориться об условиях, на которых может оказываться помощь (ст. 72(5)). Если государство считает, что не существует таких способов или условий, которые предотвратили бы ущерб, наносимый интересам его национальной безопасности, "оно уведомляет об этом Прокурора или Суд с указанием конкретных мотивов своего решения, если только точное описание таких мотивов само по себе не повлечет за собой нанесение такого ущерба" (ст. 72(6)). Следует отметить, что право отказать в предоставлении подробных причин существует только в той степени, в которой может быть нанесен ущерб интересам национальной безопасности. В таком случае существует минимальная обязанность уведомления, т.е. сообщения о том, что государство полагает, что не существует таких способов или условий, которые предотвратили бы ущерб для интересов его национальной безопасности. Если Суд тем не менее решит, что доказательства важны и необходимы для установления виновности или невиновности обвиняемого, он будет следовать процедурам статьи 72(7) и иметь возможность вынести решение об отказе в сотрудничестве и передать вопрос Ассамблее государств-участников (или, если это уместно, Совету Безопасности) в соответствии со статьей 87(7) и/или сделать соответствующее заявление о существовании или несуществовании данного факта во время процесса над обвиняемым.

w Если Суд решает, что, в обстоятельствах дела, отказ исполнить просьбу по причинам, связанным с национальной безопасностью, является нарушением обязательств государства по Статуту, он может передать вопрос Ассамблее государств-участников или, если это уместно, Совету Безопасности. Он также может сделать соответствующее заявление во время судебного процесса.

w Такие последствия маловероятны, когда выполняются предусмотренные в ст. 72 процедуры консультации для предоставления помощи в соответствии с определенными условиями. Поэтому национальное законодательство должно предусматривать уведомление и консультации, предшествующие отказу от сотрудничества по причинам, связанным с национальной безопасностью.

Как и статья 93(4) в отношении предоставления документов или раскрытия информации, статья 99(5) позволяет лицу, заслушиваемому или допрашиваемому Судом в соответствии с просьбой по статье 93, сослаться на ограничения статьи 72. Такие ограничения могут применяться в соответствии с процедурами статьи 72 к допросу национальными властями согласно статье 93(1)(с).

d. Обязанность консультироваться с Судом

В попытке обеспечить сотрудничество в Статут был включен ряд положений, требующих консультаций между государствами-участниками и Судом.

- w **Положения о консультациях в Статуте в основном предназначены для обеспечения сотрудничества с Судом. В целом, выполнение обязанности консультироваться с Судом в самом полном смысле будет означать безотлагательное предоставление отчета или незамедлительную консультацию, объясняющих причины любой неспособности сотрудничать или отказа от сотрудничества, и рассмотрение в полной мере всех последующих рекомендаций, просьб или распоряжений Суда.**

Самое широкое положение, применяемое к просьбам о любой форме сотрудничества в соответствии с Частью 9, содержится в статье 97:

- w **Когда государство-участник устанавливает, что возникают проблемы, которые могут препятствовать ему в выполнении просьбы в соответствии с Частью 9 или исключают ее выполнение, оно "безотлагательно проводит консультации с Судом для решения этого вопроса".**

Другие положения устанавливают обязанность консультироваться в отношении конкретных ситуаций.

- w Ст. 89(4): когда просьбы об аресте и передаче касаются лица, которое является объектом судебного преследования или отбывает наказание за преступление, иное, чем то, в связи с которым возбуждено ходатайство о передаче Суду;
- w Ст. 89(2): когда в национальный суд поступает протест на основе принципа *ne bis in idem* (с. 13);
- w Ст. 93(5): перед отказом в просьбе в соответствии со ст. 93 (с. 17-18) рассмотрение вопроса о том, может ли помощь быть предоставлена на каких-либо условиях по соглашению с Судом или Прокурором.

В качестве следствия из обязательства государств предусматривать процедуры сотрудничества в их национальном законодательстве (ст. 88, с. 7) в Статут включены три случая, в которых Суд имеет право просить о проведении консультаций в отношении этого законодательства, а государства – соответствующую обязанность участвовать в них.

- w Статья 96(3) предусматривает:

- w "По просьбе Суда государство-участник консультируется с Судом – либо в целом, либо в связи с каким-нибудь конкретным вопросом – относительно любых требований, предусмотренных его национальным законодательством, которые могут применяться согласно пункту 2(е). В ходе таких консультаций государство-участник уведомляет Суд о конкретных требованиях его национального законодательства.
- w Упомянутый пункт 2(е) требует, чтобы просьба о сотрудничестве в соответствии со ст. 93 была подкреплена "такой информацией, которая может потребоваться в соответствии с законодательством запрашиваемого государства для выполнения просьбы".
- w Ст. 91(4): консультации относительно национального законодательства, касающегося передачи лиц МУС (с. 13).
- w Ст. 93(3): консультации относительно "существующего основополагающего принципа права общего применения", который запрещает сотрудничество, запрошенное согласно ст. 93 (с. 19).

5. ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ СОГЛАСНО ДРУГИМ ПОЛОЖЕНИЯМ ПОМИМО ТЕХ, КОТОРЫЕ УКАЗАНЫ В ЧАСТИ 9

В ходе расследования Прокурор может заручаться содействием любого государства (ст. 54(3)(с)) или заключать с государством соглашения или договоренности, не противоречащие Статуту, для облегчения сотрудничества с ним (ст. 54(3)(d)). Когда Прокурор просит государство о сотрудничестве непосредственно, а не через Суд, его полномочия в связи с этим закреплены вне Части 9, и они не касаются основных обязательств, заключенных в этой Части. Если

государство откажет Прокурору в сотрудничестве, о котором он просит, у него есть возможность обратиться к Суду с просьбой выдать запрос о сотрудничестве в соответствии с Частью 9.

Основное обязательство сотрудничать (ст. 86) распространяется на весь Статут. Однако статья 88 обязывает государства-участников обеспечить законодательство, касающееся лишь сотрудничества согласно Части 9. Означает ли это, что государства не обязаны обеспечивать законодательные меры, относящиеся к формам сотрудничества, определенным вне Части 9? Конечно, следует рассмотреть формулировку содержащихся вне Части 9 положений о сотрудничестве для выявления независимых обязательств, однако очевидно, что Суд будет толковать выражение "всесторонне сотрудничают", как требует статья 86, как включающее проведение любых изменений на национальном уровне – в том числе принятие законодательных мер, – необходимых для обеспечения такого сотрудничества.

w Вероятно, Суд сочтет, что обязательство всесторонне сотрудничать включает в себя обязательство обеспечить наличие процедур в национальном законодательстве в тех случаях, когда они необходимы для осуществления форм сотрудничества, определенных вне Части 9.

Положения об аресте и передаче в соответствии с Частью 9 (с. 9 и последующие) являются обязательными для государств-участников согласно условиям этих положений и остальных положений этой Части. Соответствующие непереносимые условия и процедуры ареста и передачи устанавливаются в статьях 58-59, которые находятся в Части 5 ("Расследование и уголовное преследование") (с. 15).

a. Юридический статус Суда; привилегии и иммунитет его должностных лиц и персонала

Возможно, государствам-участникам придется изменить внутригосударственное законодательство, чтобы оно не противоречило положению о том, что "Суд может осуществлять свои функции и полномочия, как это предусмотрено в настоящем Статуте, на территории любого государства-участника" (ст. 4(2)).

Суд также пользуется на территории каждого государства-участника такими привилегиями и иммунитетами, какие являются необходимыми для достижения его целей (ст. 48(1)). Статья 48(2) гласит:

"Судьи, Прокурор, заместители Прокурора и Секретарь пользуются, когда они участвуют в деятельности Суда или в отношении такой деятельности, теми же привилегиями и иммунитетами, которые предоставляются главам дипломатических представительств; судебно-процессуальный иммунитет любого рода в отношении всего сказанного, написанного ими и действий, совершенных ими в официальном качестве, продолжает предоставляться им и после истечения срока их полномочий".

Суд может отказать в этих привилегиях и иммунитетах в соответствии с процедурами, предусмотренными в статье 48(5). В соглашении о привилегиях и иммунитетах Суда (которое будет разработано Подготовительной комиссией для принятия Ассамблеей государств-участников) будут установлены более ограниченные привилегии, иммунитеты и возможности, которыми будут пользоваться заместитель Секретаря, сотрудники Канцелярии Прокурора и сотрудники Секретариата, а также то, каким обращением должны будут пользоваться защитник, эксперты, свидетели и другие лица, присутствие которых потребуется в месте пребывания Суда (ст. 48(3) и (4)).

b. Иммунитет

Статья 27 ("Недопустимость ссылки на должностное положение") чрезвычайно важна как для обязательства сотрудничать, так и для механизма дополнения национального законодательства (с. 42):

"1. Настоящий Статут применяется в равной мере ко всем лицам без какого бы то ни было различия на основе должностного положения. В частности, должностное положение как главы

государства или правительства, члена правительства или парламента, избранного представителя или должностного лица правительства ни в коем случае не освобождает лицо от уголовной ответственности согласно настоящему Статуту и не является само по себе основанием для смягчения приговора.

2. Иммунитеты или специальные процессуальные нормы, которые могут быть связаны с должностным поведением лица, будь то согласно национальному или международному праву, не должны препятствовать осуществлению Судом его юрисдикции в отношении такого лица".

В некоторых государствах существуют законодательные или конституционные нормы, которые ограничивают уголовную ответственность или уголовное судопроизводство в отношении определенных должностных лиц этих государств. Некоторые иммунитеты являются полными, тогда как другие ограничиваются действиями, совершенными в официальном качестве, или всеми действиями за исключением определенных преступлений (например, государственной измены). Они могут касаться только главы государства или распространяться на членов правительства, членов национального собрания или – более широко – на всех должностных лиц. Закон может требовать, чтобы должностных лиц конкретного типа судил какой-либо конкретный национальный суд или орган, а также может налагать процессуальные требования, например, голосование в национальном собрании. Наконец, иммунитеты или процессуальные ограничения могут сохраняться или полностью или частично потерять силу после того, как лицо покинет занимаемый пост. Какой бы комплекс правовых положений не предусматривало национальное законодательство, государства-участники должны будут сравнить его с требованиями статьи 27 Статута.

Статью 27 следует рассматривать вместе со статьей 98. Статья 98(1) гласит, что Суд не может обращаться с просьбой о передаче лица или о помощи, которая потребовала бы от запрашиваемого государства действий, противоречащих его обязательствам по международному праву в отношении государственного или дипломатического иммунитета лица или имущества другого государства, если Суд сначала не заручится отказом этого другого государства от иммунитета. Следовательно, статья 27 применяется в отношении должностных лиц запрашиваемого государства-участника и показывает, что в Статуте предполагается равная индивидуальная уголовная ответственность для лиц, действующих в официальном качестве на любом уровне, и что осуществлению юрисдикции Суда не должны мешать национальные иммунитеты или другие процессуальные препятствия. С другой стороны, согласно статье 98, должностные лица другого государства могут пользоваться такими иммунитетами, но только настолько, насколько это позволяет международное право, и если другое государство не отказывается от иммунитета. Положение статьи 98(1) о том, что Суд не может "обращаться с просьбой о предоставлении в распоряжение или просьбой о помощи", указывает на то, что оценка наличия иммунитетов по международному праву проводится тогда, когда в первый раз рассматривается вопрос об обращении с просьбой, так что запрос, несовместимый с международным правом, вообще не будет отослан. Суд изначально должен по существу изучить каждую форму сотрудничества, которая затрагивает третьи государства, чтобы определить ее совместимость с Венскими конвенциями о дипломатических и консульских сношениях, с применяемым обычным правом и другими источниками международного права, имеющими отношение к делу.

- w Государства-участники должны пересмотреть национальное законодательство, чтобы убедиться, что оно допускает всестороннее сотрудничество в соответствии со Статутом в отношении их должностных лиц, как это описано в статье 27.**
- w Иммунитеты, предоставляемые в соответствии с национальным законодательством лицам или имуществу других государств, не должны быть шире, чем те, которые существуют согласно применяемому международному праву, если государство-участник хочет выполнить свои обязательства по сотрудничеству в соответствии со Статутом.**

Согласно статье 98(2), Суд не может обращаться с просьбой о передаче, которая потребовала бы от запрашиваемого государства действий, несовместимых с международным соглашением, в

соответствии с которым для передачи какого-либо лица Суду требуется согласие направляющего государства, если только Суд не заручится сначала его согласием.

с. Преступления против отправления правосудия

Суд обладает юрисдикцией в отношении шести преступлений против отправления правосудия, совершенных преднамеренно (ст. 70(1)):

- "а) дача ложных показаний после принятия обязательства в соответствии с пунктом 1 статьи 69 давать правдивые показания;
- б) представление заведомо ложных или сфальсифицированных доказательств;
- с) противоправное оказание воздействия на свидетеля, создание помех или препятствий присутствию свидетеля или даче им показаний, воздействие на свидетеля в качестве возмездия за дачу им показаний или уничтожение доказательств, их фальсификация или препятствие их сбору;
- д) создание препятствий, запугивание или противоправное воздействие на должностное лицо Суда с целью принудить или убедить должностное лицо не выполнять или выполнять ненадлежащим образом его обязанности;
- е) оказание воздействия на должностное лицо Суда в качестве возмездия за то, что это или иное должностное лицо выполняло свои обязанности;
- ф) вымогательство или получение взятки в качестве должностного лица Суда в связи со своими официальными обязанностями".

Условия оказания международного сотрудничества Суду в отношении судебной процедуры МУС в соответствии с данной статьей "регулируются внутренним законодательством запрашиваемого государства" (ст. 70(2)). Хотя в Статуте предусмотрены необходимые принципы, процедуры и полномочия, с помощью которых Суд может проводить судебное разбирательство (ст. 70(2)) в отношении этих преступлений и наказывать их (ст. 70(3)), налагая штраф или лишая свободы, Суд может также призвать государства сделать это. Следовательно,

- а) [к]аждое государство-участник распространяет свое уголовное законодательство, устанавливающее меры наказания за преступления, направленные против проведения расследований и осуществления судопроизводства, на преступления против отправления правосудия, указанные в настоящей статье, совершенные его гражданином либо на его территории.
- б) По просьбе Суда государство-участник, когда оно считает это уместным, передает дело своим компетентным органам для судебного преследования. Эти органы тщательно рассматривают такие дела и выделяют достаточные ресурсы для того, чтобы их рассмотрение могло быть проведено эффективным образом" [ст. 70(4)].

w Обязательство сотрудничать с Судом включает в себя принятие национальных законов, направленных на уголовное преследование, наказание и сотрудничество в уголовном преследовании и наказании в связи с совершением шести преступлений против отправления правосудия в соответствии со ст. 70(1), когда они совершаются преднамеренно.

д. Участие в Ассамблее государств-участников

Ассамблея государств-участников будет принимать важнейшие решения, касающиеся Суда. Для того чтобы большая часть поправок к Статуту вступила в силу, необходима их отдельная ратификация, но остальные решения, принимаемые Ассамблеей этого не требуют. Поэтому можно сказать, что участники Ассамблеи осуществляют квазизаконодательную функцию. Некоторым государствам-участникам необходимо будет в законодательном порядке наделить своих представителей полномочиями действовать в таком качестве. Национальное законо-

дательство должно также предусматривать, что принятые Ассамблеей решения будут иметь обязательный характер на внутригосударственном уровне.

Каждое государство-участник имеет право принимать участие в Ассамблее государств-участников и в голосовании, имея одного представителя (сопровожаемого помощниками или заместителями)¹. Когда консенсус невозможен, решения по существенным вопросам будут приниматься большинством в две трети присутствующих и голосующих (кворум будет составлять абсолютное большинство государств-участников), а по вопросам процедуры – простым большинством от присутствующих и голосующих. По статье 112(2) Ассамблея:

- "а) рассматривает и, в соответствующих случаях, принимает рекомендации Подготовительной комиссии;
- б) представляет Президиуму, Прокурору и Секретарю административный обзор по вопросам управления делами Суда;
- с) рассматривает доклады и обсуждает деятельность Бюро, учреждаемого в соответствии с пунктом 3, и принимает в связи с этим соответствующие меры;
- д) рассматривает и принимает бюджет Суда;
- е) решает, есть ли необходимость изменить в соответствии со статьей 36 число судей;
- ф) рассматривает во исполнение пунктов 5 и 7 статьи 87 любой вопрос, касающийся отсутствия сотрудничества;
- г) осуществляет любые другие функции, совместимые с настоящим Статутом или Правилами процедуры и доказывания".

Рекомендации в соответствии со статьей 112(2)(а) будут включать в себя проекты текстов Правил процедуры и доказывания, Элементов преступлений, соглашений между Судом и ООН и между Судом и государством-пребывания (Нидерландами), Правил самой Ассамблеи государств-участников, финансовых положений и правил, соглашения о привилегиях и иммунитетах Суда и бюджета на первый финансовый год. Периодическое (или ежегодное в случае бюджета) внесение поправок к этим документам также находится в ведении Ассамблеи. Полномочия по составлению бюджета тесно связаны с Частью 12 ("Финансирование") и с финансовыми положениями и правилами. Чтобы обеспечить независимость, эти полномочия ограничиваются положением Статута, в котором говорится, что выборные должностные лица Суда получают оклады, пособия и компенсацию расходов, которые, будучи определены Ассамблеей, не могут быть сокращены в период выполнения ими своих официальных полномочий (ст. 49). Ассамблея может учреждать вспомогательные органы, включая, в частности, создание независимого механизма надзора, предназначенного для повышения эффективности и экономичности Суда (ст. 112(4)). Рассмотрение вопросов, касающихся отсутствия сотрудничества (ст. 112(2)(f)), и принятие решений о любых ответных мерах будет, конечно, для Ассамблеи ключевым моментом в деле обеспечения эффективности Суда. Под общий заголовок статьи 112(2)(g) подпадают выборы судей, Прокурора и любых заместителей Прокурора, а также предоставление рекомендаций судьям относительно кандидатов на пост Секретаря и заместителя Секретаря. Этот пункт также предусматривает обсуждение и принятие поправок к Статуту, хотя они вступают в силу в соответствии с требованиями по дальнейшей ратификации, налагаемыми статьей 121².

е. Меры наказания и их исполнение

В соответствии с принципом *nulla poena sine lege* (ст. 23), Суд будет выносить лишь те приговоры, которые предусматривают меры наказания, исчерпывающе установленные в Статуте. К ним относятся лишение свободы сроком до 30 лет или пожизненное лишение свободы, а также

¹Сос2авляяСроцедЗр/яАссамблеияболеяСдробнояСисан/вя2а2ьей3Сомян32ойвяясноскея1ив/шеинаяэб7-58я
²яодробнос2ияСоложенийяя инансированийияСоСравкаэямэ2амяжеиисэ82-83яя

возможные дополнительные меры в виде штрафов и конфискации (ст. 77). Смертная казнь не предусмотрена, однако в Статуте делается заявление (ст. 80) о том, что он не затрагивает применение государствами мер наказания, установленных их национальным законодательством; следовательно, невключение в Статут смертной казни не оказывает влияния на приговоры, вынесенные в соответствии с национальным правом в результате судебного разбирательства в судах государств-участников.

В Части 10 ("Исполнение") рассматривается приведение этих приговоров в исполнение. Обязательства, возникающие в связи с этой Частью, можно разделить на две группы. Обязательства, относящиеся к наложению штрафов и мер по конфискации, предписанных Судом, касаются *всех государств-участников* (с. 31). Однако обязательства по исполнению приговоров к лишению свободы касаются *лишь тех государств-участников, которые приняли решение позволить отбывать эти приговоры на их территории*.

i) Прием заключенных

Суд назначит государство, в котором будет отбываться наказание в виде лишения свободы, выбрав его из перечня государств, уведомивших Суд о своей готовности принять лиц, которым вынесен приговор (ст. 103(1)(a)). Поскольку от назначенного государства требуется незамедлительно информировать Суд о том, соглашается ли оно с этим назначением (ст. 103(1)(c)), можно полагать, что государство не обязано принимать любого конкретного заключенного, если оно не выразит явно своего согласия на это.

w **Обязательство, относящееся к исполнению на национальном уровне вынесенных МУС приговоров к лишению свободы, касается лишь тех государств-участников, которые добровольно уведомят Суд о своей готовности принять лиц, которым вынесен приговор. Эти обязательства не применяются к приговорам, вынесенным национальными судами после судебной процедуры, осуществленной на национальном уровне.**

Обязательства, которые берет на себя государство-участник, соглашаясь принять заключенных, приговоренных Судом, разъясняются ниже. Для вступления этих обязательств в силу требуется дополнительное изъявление согласия помимо того, которое дается при ратификации. Поэтому любые изменения национального законодательства или правил, которые государство-участник сочтет необходимым произвести в свете этих обязательств, следует рассматривать отдельно от тех, которые составляют часть имплементации Статута как такового. Государство может ратифицировать и, при необходимости, принять имплементирующее законодательство, не касаясь обязательств, рассматриваемых ниже. Международные обязательства, которые принимает на себя государство, ратифицируя Статут, и которые могут повлечь за собой необходимость в осуществлении законодательных или конституционных изменений (с. 7), отличны от тех, которые касаются дополнительных обязательств государств-участников, принимающих заключенных. Поскольку может пройти несколько лет, прежде чем МУС вынесет свой первый приговор, поднимаемые здесь вопросы имеют второстепенное значение. Это не означает, что государства-участники не могут пожелать сделать соответствующее заявление при или вскоре после ратификации. Такое заявление можно рассматривать как естественное продолжение общей поддержки государствами-участниками Суда, а участие государств, находящихся в различных географических регионах и имеющих различные типы правовых систем, в режиме задержания, определенного Судом, подчеркнет их приверженность общепринятым ценностям, лежащим в основе Статута.

ii) Обязательный характер приговора и условия, оговариваемые государствами

Вынесенный Судом приговор к лишению свободы является обязательным для государств-участников, которые "ни при каких обстоятельствах не могут изменять его" (ст. 105(1)). Это обязательство выполняется "с соблюдением условий, которые государство могло оговорить на основании пункта 1(b) статьи 103". Статья 103(1)(b) позволяет государству, когда оно

уведомляет Суд о своей готовности принимать заключенных, указать условия такого принятия. Эти условия должны быть согласованы с Судом и соответствовать Части 10 ("Исполнение") Статута. Налагаемые Частью 10 ограничения существенны и включают в себя следующее:

"Статья 110

Рассмотрение Судом вопроса об уменьшении срока наказания по приговору

1. Государство исполнения приговора не может освободить лицо до истечения срока наказания по приговору, вынесенному Судом.
2. Только Суд имеет право принимать решение о каком-либо уменьшении срока наказания и выносит постановление по этому вопросу, заслушав лицо...

Статья 105

Исполнение приговоров

...

2. Только Суд имеет право принимать решение по любому ходатайству об обжаловании и пересмотре. Государство исполнения приговора не препятствует лицу, которому вынесен приговор, обращаться с любым таким ходатайством".

w Выдвигаемые государством-участником условия принятия им заключенных не могут заключаться в том, чтобы государству исполнения приговора были предоставлены полномочия влиять на продолжительность лишения свободы или принимать решения по каким-либо ходатайствам об обжаловании и пересмотре приговора.

Помимо основных обязательств, указанных выше, статья 110 предусматривает основные процедуры и стандарты, согласно которым Суд пересматривает приговоры и принимает возможные решения об уменьшении срока наказания. Государства исполнения приговора обязаны, по статье 103(2)(a), уведомить Суд о "любых обстоятельствах, включая выполнение любых условий, согласованных в соответствии с пунктом 1, которые могут физически повлиять на условия или продолжительность лишения свободы. Суд уведомляется не менее чем за 45 дней о наличии любых таких обстоятельств, которые могут быть известны или которые можно было предвидеть. В течение этого периода времени государство исполнения приговора не предпринимает действий, которые могли бы нанести ущерб выполнению им своих обязательств согласно статье 110".

Если Суд "не может согласиться с обстоятельствами", о которых здесь говорится (если они, например, противоречат стандартам, установленным в Части 10), Суд может назначить другое государство исполнения приговора (ст. 103(2)(b)). Он также может осуществить новое назначение в ответ на просьбу заключенного (ст. 104(2)). В каждом из этих случаев Суд может обратиться к государству исполнения приговора с просьбой о сотрудничестве в переводе лица, которому вынесен приговор.

Поскольку условия принятия заключенных не могут затрагивать продолжительность лишения свободы, надо полагать, что они касаются только условий, в которых оно отбывается. Однако последние также ограничиваются Статутом. Статья 106 устанавливает обязательные для Суда стандарты осуществления надзора, которые он должен учесть, прежде чем согласиться с какими-либо условиями, предложенными в соответствии со статьей 103(1)(b):

- "1. Исполнение наказания в виде лишения свободы осуществляется под надзором Суда и должно соответствовать широко признанным международным договорным стандартам обращения с заключенными.
2. Условия лишения свободы регулируются законодательством государства исполнения приговора и должны соответствовать широко признанным международным договорным стандартам обращения с заключенными; эти условия ни в каком случае не будут более или менее

благоприятными, чем те, в которых содержатся заключенные, осужденные в государстве исполнения приговора за совершение аналогичных преступлений.

3. Переписка между лицом, которому вынесен приговор, и Судом является беспрепятственной и конфиденциальной".

"Широко признанные международные договорные стандарты обращения с заключенными" включают соответствующие положения документов, перечисленных на странице 35.

Именно в этих рамках Суд может согласиться на условия, предложенные государствами в соответствии со статьей 103(1)(b). Государства, в которых существуют конституционные запрещения пожизненного лишения свободы (с. 12) могут пожелать ограничить свою готовность принимать заключенных приемом только тех заключенных, которые не отбывают приговора к пожизненному лишению свободы.

iii) Уголовное преследование, выдача и перевод лиц, которым вынесен приговор

В течение периода лишения свободы лицо, которому вынесен приговор, не подлежит уголовному преследованию, наказанию или выдаче третьему государству за любые деяния, совершенные этим лицом до его передачи государству исполнения приговора, если Суд не даст на это согласие (ст. 108(1)). Это ограничение перестает действовать, если лицо, которому вынесен приговор, по собственной воле находится на территории государства исполнения приговора на протяжении более 30 дней после отбытия им всего срока наказания или возвращается на территорию государства исполнения приговора после того, как покинуло ее (ст. 108(3)). Если говорить более обобщенно, лицо, которому вынесен приговор, не являющееся гражданином государства исполнения приговора, может по отбытии наказания остаться на территории государства исполнения приговора с его разрешения или быть передано государству, которое обязано или согласно принять его. Пожелания лица должны при этом учитываться (ст. 107(1)).

iv) Побег

В случае побега с территории государства исполнения приговора это государство должно проконсультроваться с Судом. Государство исполнения приговора или Суд могут обратиться с просьбой о передаче этого лица и о том, чтобы оно было доставлено в государство исполнения приговора или в другое государство, назначенное Судом (ст. 111).

v) Исполнение решений о штрафах и конфискационных мерах

Статья 109 распространяет на государства исполнения приговора обязательство исполнять решения о штрафах и конфискационных мерах, вынесенных Судом в соответствии со статьей 77(2):

1. Государства-участники обеспечивают исполнение решений о штрафах и конфискационных мерах, вынесенных Судом на основании Части 7, без ущерба для прав bona fide третьих сторон и в соответствии с процедурой, предусмотренной их национальным законодательством.
2. Если государство-участник не может обеспечить решения о конфискации, оно принимает меры к взысканию доходов, имущества или активов, подлежащих конфискации по решению Суда, без ущерба для прав bona fide третьих сторон.
3. Имущество или доходы от продажи недвижимого имущества или, в соответствующих случаях, от продажи иного имущества, которое получено государством-участником в результате исполнения им решения Суда, передаются Суду."

w **Обязывая государства-участников исполнять решения МУС о штрафах и конфискационных мерах, статья 109 предполагает, что государства будут иметь законы, позволяющие производить сбор штрафов или конфискацию, решение о которых было**

вынесено на основании Части 7 Статута. Предусматриваются процессуальные различия в соответствии с национальным законодательством.

- w В отличие от исполнения приговоров к лишению свободы, которые касаются только государств-участников, добровольно принимающих заключенных, статья 109 применяется ко всем государствам-участникам.**

Согласно статье 77(2)(b) конфискация может касаться "доходов, имущества и активов, полученных прямо или косвенно в результате преступления [в связи с которым вынесен приговор]". Во многих государствах уже существуют законы, касающиеся выявления и конфискации такой собственности. Государствам также может быть направлена просьба о замораживании активов перед возможным распоряжением о конфискации (с. 18) и о выполнении решений Суда относительно возмещения ущерба пострадавшим (ст. 75(5)). Последнее будет связано, во-первых, с заключениями Суда о масштабе и размере любого ущерба, убытков и вреда, причиненных потерпевшим, или в их отношении (ст. 75(1)), а во-вторых, с выполнением постановления непосредственно по отношению к осужденному о возмещении ущерба в надлежащей форме (реституция, компенсация, реабилитация) (ст. 75(2)).

- w В национальном законодательстве должны быть положения, позволяющие ему отвечать на просьбы о сотрудничестве, касающемся всех форм реституции, компенсации и реабилитации, предусмотренных в Статуте.**

В. ДОПОЛНИТЕЛЬНОСТЬ

В статье 1 провозглашается, что МУС "дополняет национальные органы уголовной юстиции". Во время переговоров, проводимых с целью выработки Статута, было принято единодушное решение, что основная ответственность за расследование преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, и судебное преследование виновных лежит на национальных органах уголовной юстиции. В результате, не считая тех случаев, когда государство добровольно передает дело в МУС или бездействует (с. 34), Суд будет осуществлять свою собственную юрисдикцию только в случаях явного нежелания государства или его неспособности предпринять должные действия. При осуществлении своей юрисдикции Суд будет действовать в дополнение территориальной и национальной уголовной юрисдикции, которая имеется у Государств-участников; ограничив такое осуществление случаями неспособности или нежелания государства, Статут показывает, что Суд не является также простым продолжением систем национальной уголовной юстиции Государств-участников. Он не заменяет и не вытесняет национальные суды. *Дополнительность* – так характеризуется такое отношение МУС к национальной юрисдикции: она регулируется процедурами приемлемости, описываемыми в статье 19 (а также в статье 18), в то время как в статьях 17 и 20 Статута излагаются основные критерии.

Государства-участники могут в силу целого ряда причин предпочесть, чтобы осуществлялась юрисдикция МУС, а не их собственных судов в каком-то конкретном случае. Тем не менее, Статутом предполагается, что в большинстве случаев государства предпочтут, чтобы их собственные органы власти осуществляли юрисдикцию по отношению к преступлениям, в которых замешаны их граждане или которые были совершены на их территории. Если дело рассматривается или было рассмотрено на национальном уровне эффективно и так, как это предусматривается критериями приемлемости, необходимость в осуществлении юрисдикции Суда и вытекающая из этого обязанность сотрудничать не возникают. Поэтому полное понимание действия механизма приемлемости позволит государствам быть уверенными, что их юрисдикции не коснутся какие-либо неблагоприятные выводы Суда относительно приемлемости.

- w Положения о дополнительнойности содержат нормы, в соответствии с которыми Суд будет принимать решение о том, может ли он вести расследование и осуществлять судебное преследование по какому-либо конкретному делу. Государства-участники**

должны пересмотреть национальное законодательство в свете этих норм для того, чтобы сохранить юрисдикцию на национальном уровне и избежать решения о том, что дело является приемлемым для рассмотрения Судом.

1. КРИТЕРИИ ПРИЕМЛЕМОСТИ

В статье 17(1) даны критерии приемлемости для четырех ситуаций:

1. ...Суд определяет, что дело не может быть принято к производству в тех случаях, когда:
 - а) данное дело расследуется или в отношении него возбуждено уголовное преследование государством, которое обладает в отношении него юрисдикцией, за исключением случаев, когда это государство не желает или не способно вести расследование или возбудить уголовное преследование должным образом;
 - б) дело расследовано государством, которое обладает юрисдикцией в отношении него, и это государство решило не возбуждать в отношении лица, которого это касается, уголовного преследования, за исключением случаев, когда это решение стало результатом нежелания или неспособности государства возбудить уголовное преследование должным образом;
 - в) лицо, которого это касается, уже было судимо за поведение, которое является предметом данного заявления, и проведение судебного разбирательства Судом не разрешается на основании пункта 3 статьи 20;
 - д) дело не является достаточно серьезным, чтобы оправдывать дальнейшие действия со стороны Суда.

В статье 17(1) можно сразу же выделить две основных черты. Во-первых, в ней перечисляются четыре обстоятельства, при которых по делу, которое было передано Суду, будет принято решение о его неприемлемости. Пункт 1(d) касается серьезности дела и отличается от предыдущих пунктов, поскольку применяется ко всем делам, переданным Суду, а не только к делам, в отношении которых национальные органы власти осуществляют или уже осуществили процессуальные действия. Пункты же 1(a-c) тесно связаны друг с другом и применяются в тех случаях, когда судебное преследование осуществляется или уже было осуществлено на национальном уровне. Для того чтобы лучше понять, что это означает для национальных судебных систем, необходимо проанализировать значение слов "не желает" и "не способно", а также статью 20(3) (с. 35).

Вторая характерная черта заключается в отрицании, содержащемся в формулировке статьи 17(1) ("... дело *не* может быть принято к производству в тех случаях, когда ...). Представляется, что это служит указанием на то, что дела, *не* упомянутые в статье 17(1)(a)-(d), могут быть приняты к производству. При условии достаточной серьезности такие дела могут появиться при наличии четырех обстоятельств. Первое и наиболее очевидное заключается в том, что нет никакого ответа и дело не расследуется и не было расследовано и в отношении него не осуществляется и не осуществлялось судебного преследования со стороны государства, которое обладает юрисдикцией в отношении него. Второе обстоятельство – соответствующее государство или государства добровольно передают юрисдикцию МУС. Ни то, ни другое, кажется, не представляет собой никакой сложности. Третьим обстоятельством является случай, когда преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда, преследуются в рамках слишком узкого законодательного режима; необходимость достаточно широкого национального законодательства рассматривается ниже на с. 38-43. Четвертым обстоятельством является предоставление государством или государствами амнистии до осуждения. Статут не рассматривает непосредственно случаи амнистии, предоставляемой в соответствии с национальным законодательством, и влияние такой амнистии на приемлемость дел для принятия к производству Судом не может быть окончательно сформулирована до вынесения Судом решения по этому вопросу. Если "бланкетную" амнистию можно рассматривать формой бездействия, из которой вытекает приемлемость дела для принятия к производству Судом,

также вероятно, что амнистия, предоставленная в контексте деятельности "комиссии по установлению истины", может рассматриваться как "расследование", за которым последовало решение *bona fide* не осуществлять процессуальные действия с целью согласно статье 17(1)(b). Какова бы ни была ситуация в связи со случаями амнистии, предоставленной до осуждения, представляется вполне очевидным, что меры, принимаемые после осуждения, такие как условно-досрочное освобождение под честное слово, помилование или сокращение размеров срока наказания (смягчение наказания) после обвинительного приговора, вынесенного в строгом соответствии с нормами беспристрастности и добросовестности, предусматриваемыми Статутом, находятся за пределами сферы действия статьи 17(1)(c) и статьи 20 Статута (с. 35).

Если Суд принимает решение, что дело может быть принято к производству, возникает обязанность государства сотрудничать с Судом при осуществлении им расследования и уголовного преследования.

а. Нежелание

Статья 17(2) предусматривает:

"2. Чтобы выявить в каком-либо конкретном деле нежелание, Суд с учетом надлежащих процессуальных норм, признанных международным правом, учитывает наличие, если это применимо, одного или нескольких следующих факторов:

- а) судебное разбирательство было проведено или проводится либо национальное решение было вынесено с целью оградить соответствующее лицо от уголовной ответственности за преступления, подпадающие под юрисдикцию настоящего Суда, о которых говорится в статье 5;
- б) имела место необоснованная задержка с проведением судебного разбирательства, которая в сложившихся обстоятельствах несовместима с намерением предать соответствующее лицо правосудию;
- с) судебное разбирательство не проводилось или не проводится независимо и беспристрастно и порядок, в котором оно проводилось или проводится, в сложившихся обстоятельствах является несовместимым с намерением предать соответствующее лицо правосудию".

Точное толкование формулировок данного пункта должно быть дано только после того, как Суд будет фактически осуществлять судебную практику. Тем не менее, некоторые вещи очевидны.

w Суд будет принимать во внимание "надлежащие процессуальные нормы, признанные международным правом", при рассмотрении всех трех подпунктов статьи 17(2). Такие нормы, в частности, будут включать такие нормы, которые считаются частью обычного международного права.

w К важным конвенционным формулировкам относятся:

w - Всеобщая декларация прав человека, статьи 9, 10.11;

w - Международный пакт о гражданских и политических правах, статьи 4, 6, 9, 14, 15;

w - Африканская хартия прав человека и народов, статья 7;

w - Американская конвенция прав человека, статьи 4, 7, 8, 9, 27;

w - Европейская конвенция о защите прав человека, статьи 2, 5, 6, 7, 15; Протокол 6; Протокол 7, статьи 2, 4;

w - Женевские конвенции 1949 г., общая статья 3 (немеждународные вооруженные конфликты, все лица, не принимающие непосредственного участия в военных действиях);

w - Третья Женевская конвенция 1949 г., статьи 84-88, 99, 100 – 107 (международный конфликт, военнопленные);

w - Четвертая Женевская конвенция 1949 г., статьи 33, 64 – 77 (международный конфликт, гражданские лица);

- w - Дополнительный протокол I 1977 г., статья 75 (международный конфликт, все лица, находящиеся во власти стороны в конфликте);
- w - Дополнительный протокол II 1977 г., статья 6 (немеждународный конфликт, лица, обвиняемые в совершении преступлений, связанных с конфликтом); и
- w - нормы, записанные в Статуте (в частности, в Частях 5 и 6), также могут служить руководством.
- w В соответствии со статьей 17(2)(a) Суду придется удостовериться в том, что существовала цель "оградить соответствующее лицо от уголовной ответственности". Суд будет делать такое заключение на основании всех обстоятельств, включая факторы, учитываемые при принятии решения не возбуждать уголовного преследования, и то, каким образом проводилось расследование или осуществлялось уголовное преследование.
- w В соответствии со статьей 17(2)(b) задержка должна быть не только "необоснованной", она должна быть "в сложившихся обстоятельствах несовместима с намерением предать соответствующее лицо правосудию". Может показаться, что доказать такую несовместимость будет менее обременительно, нежели доказать "цель", что требуется в соответствии со статьей 17(2)(a), поскольку имеется в виду скорее объективная норма, чем субъективная.
- w Статья 17(2)(c) требует, чтобы Суд установил как отсутствие независимости и беспристрастности (со ссылкой на соответствующие международные нормы), так и то, что порядок осуществления процессуальных действий является или являлся в сложившихся обстоятельствах несовместимым с намерением предать соответствующее лицо правосудию. Требование "несовместимости", а не "цели" делает пункт 2(c) достаточно широким, и, вероятно, он станет наиболее часто применяемым критерием "неспособности". При толковании соответствующих положений инструментов, перечисленных выше, Суд, оценивая независимость и беспристрастность, должен будет принять во внимание:
- w - (ООН) Основные принципы независимости судебных органов;
- w - Руководящие принципы ООН, касающиеся роли лиц, осуществляющих судебное преследование; и
- w - Основные принципы ООН, касающиеся роли юристов.

Хотя Суд будет ссылаться на нормы международного права, касающиеся надлежащей правовой процедуры, отсутствие полного соответствия таким нормам не может, само по себе, явиться причиной решения о приемлемости. Только если это отсутствие приводит к наличию "цели" в соответствии со статьей 17(2)(a) или к "несовместимости" в соответствии с пунктами 2 (b) и (c) статьи 17 или сопровождается их присутствием, он примет такое решение.

w Государства – участники должны пересмотреть процедуры национального законодательства (включая гарантии независимости судей и прокуроров) в свете международных норм надлежащей правовой процедуры.

b. Ne bis in idem

Статья 20(3) предусматривает нормы, в соответствии с которыми Суд будет принимать решение о том, что дело не может быть принято к производству Судом по причине ранее состоявшегося судебного процесса, на котором рассматривалось то же самое деяние другим (т.е. национальным) судом (пункт 1(c) статьи 17). Если в пункте 1(a) статьи 17 говорится о продолжающемся расследовании или уголовном преследовании, а в пункте 1(b) – об уже состоявшемся расследовании, которое завершилось решением не возбуждать уголовного преследования, то в пункте 1(c) статьи 17 говорится о состоявшемся расследовании, которое привело к судебному процессу на национальном уровне. В статье 20(3) говорится:

"3. Никакое лицо, которое было судимо другим судом за деяние, запрещенное по смыслу статей 6, 7 или 8, не может быть судимо Судом за то же деяние, за исключением случаев, когда разбирательство в другом суде:

- a) предназначалось для того, чтобы оградить соответствующее лицо от уголовной ответственности за преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда; или
- b) по иным признакам не было проведено независимо или беспристрастно в соответствии с нормами надлежащей законной процедуры, признанными международным правом, и проводилось таким образом, что, в существующих обстоятельствах, не отвечало цели предать соответствующее лицо правосудию.

Следующие моменты необходимо подчеркнуть:

- w Ранее состоявшийся судебный процесс: ранее было проведено расследование и возбуждено уголовное преследование, которое завершилось либо осуждением либо оправданием. Решение не возбуждать уголовного преследования подпадает под действие статьи 17(1)(b).
- w Ограждение обвиняемого от уголовной ответственности: статья 20(3)(a) устанавливает критерий в значительной степени идентичный критерию, определенному в статье 17(2)(a). Для упоминаемой "цели", кажется, требуется нечто большее, нежели простая небрежность или оплошность. Свидетельством "ограждения" могут служить необъяснимое в противном случае оправдание, несмотря на наличие веских доказательств, вынесение несоразмерного серьезности преступления приговора, явная пристрастность или очевидное отсутствие строгости со стороны обвинения и т.д.
- w Независимость и беспристрастность: как и пункт 2(c) статьи 17, статья 20(3)(b) требует, чтобы Суд установил отсутствие независимости или беспристрастности (в свете норм, изложенных в международных инструментах и принципов, перечисленных выше), а также такой порядок разбирательства, который не отвечает цели предать соответствующее лицо правосудию. Как и в соответствии со статьей 17(2)(c) осуществление судебного разбирательства не в полном соответствии с международными стандартами само по себе не приведет к заключению о приемлемости, если такое несоответствие международным нормам не приводит к требующейся "несовместимости" и не сопровождается ею, хотя вопиющее отсутствие стандартов может в некоторых случаях быть достаточным доказательством отсутствия должного намерения.
- w Нормы надлежащей законной процедуры: нормы надлежащей законной процедуры, признанные международным правом, включают такие права, которые признаются международным правом и которые гарантируют, что в ходе судебного процесса можно будет справедливо определить невиновного и виновного: см. перечень.
- w **Как и в случае со статьей 17(2)(c) самым надежным способом для Государства – участника сохранить юрисдикцию своих национальных судов является пересмотр применимого права с тем, чтобы обеспечить его соответствие нормам надлежащей законной процедуры, признанным международным правом.**

Учитывая характер рассматриваемых преступлений, можно предположить, что судебные процессы на национальном уровне осуществлялись военными судами. Статут не проводит различия между военной и гражданской юрисдикцией, одни и те же критерии применимы к обоим. Использование военной юрисдикции рассматривается ниже (с. 44 и далее).

с. Неспособность

Статья 17(3) предусматривает:

"3. Чтобы выявить в каком-либо конкретном деле неспособность, Суд учитывает, в состоянии ли данное государство, в связи с полным либо существенным развалом или отсутствием своей национальной судебной системы, получить в свое распоряжение обвиняемого либо

необходимые доказательства и свидетельские показания или же оно не в состоянии осуществлять судебное разбирательство по каким-либо причинам".

Суду придется установить (1) факт развала или отсутствие национальной судебной системы, (2) которое является "полным" либо "существенным"; (3) неспособность получить в свое распоряжение обвиняемого либо необходимые доказательства и свидетельские показания или осуществлять судебное разбирательство по каким-либо причинам; и (4) что указанная неспособность является результатом развала или отсутствия системы. Такие выводы, скорее всего, будут делаться редко и в любом случае не будут необходимыми, если Государство – участник добровольно передает юрисдикцию Суду. В статье 17(3), конечно, имеется в виду ситуация, когда государство находится в состоянии развала.

2. ПРОЦЕДУРЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРИЕМЛЕМОСТИ

а. Статья 19

Процедуры, посредством которых принимаются решения по большинству слушаний о приемлемости, излагаются в статье 19 ("Протесты в отношении юрисдикции Суда или приемлемости дела к производству"). Вряд ли Государствам – участникам понадобится вносить поправки в их законодательства для того, чтобы их представители могли подать протест в отношении приемлемости дела к производству или в отношении юрисдикции Суда в соответствии со статьей 19. Суд даст возможность государству, на территории которого или гражданином которого было, как утверждается, совершено преступление, или государству, обладающему юрисдикцией, которое ведет расследование или уголовное преследование или уже завершило их, принести протест либо в отношении приемлемости дела к производству в соответствии со статьей 17, либо в отношении юрисдикции Суда (статья 19(2)(b) и (c)). В соответствии с требованиями такое государство должно подать протест "при ближайшей возможности" (статья 19(5)). Обычно может быть принесен только один протест и до начала судебного разбирательства, хотя протест на основании статьи 17(1)(c)(*ne bis in idem*, с. 35) может быть подан в момент начала судебного разбирательства или, в исключительных обстоятельствах, когда Суд предоставляет такое разрешение, позже (статья 19(4)). В случае протеста государства в отношении приемлемости дела к производству Прокурор приостанавливает расследование до вынесения Судом определения (статья 19(7)), хотя он может запросить у Суда разрешение на продолжение или завершение определенных мероприятий (статья 19(8)), и государства должны будут сотрудничать с ним. Протест не будет затрагивать законности любого действия, предпринятого Прокурором, или любого ордера или распоряжения, отданного Судом до подачи протеста (статья 19(9)), что означает, что любое обязательство по выполнению такого распоряжения будет по презумпции оставаться в силе, несмотря на подачу протеста. Если Прокурор откладывает расследование, он может обращаться к соответствующему государству с просьбой о предоставлении информации о производстве по данному делу (конфиденциально, если государство обращается с такой просьбой) (статья 19(11)).

б. б. Статья 18

Данная статья предоставляет еще один путь, посредством которого государства могут отложить или подать протест в отношении судопроизводства. В ней требуется, чтобы Прокурор после начала расследования на основании передачи дела на рассмотрение государством – участником, либо по его собственной инициативе, уведомил об этом факте все государства – участники и государства, "которые [...] обычно осуществляли бы юрисдикцию в отношении данных преступлений" (статья 18 (1)). В течение одного месяца с момента получения такого уведомления любое получившее его государство может проинформировать Суд, что оно ведет или провело расследование в отношении своих граждан или других лиц, находящихся под его юрисдикцией, на предмет уголовно-наказуемых деяний, о которых говорится в уведомлении, направленном государством. Государство может обратиться к Прокурору с просьбой передать

ему расследование, в случае чего он сделает это, за исключением тех случаев, когда Палата предварительного производства решает разрешить проведение расследования (статья 18(2)) (такое разрешение может быть основано на статье 17 и может быть обжаловано: статья 18(4)). Решение о передаче расследования государству может быть пересмотрено либо через шесть месяцев, либо в силу существенного изменения обстоятельств, связанных с нежеланием или неспособностью государства должны образом провести расследование (статья 18(3)). В случае передачи расследования государству – участники "отвечают [...] без неоправданных задержек" на просьбу Прокурора сообщать ему о ходе расследования или судебного преследования (статья 18(5)). При передаче дела или до вынесения постановления Палатой предварительного производства Прокурор может, в порядке исключения, запросить разрешение "на принятие необходимых мер в области расследования для цели сохранения доказательств" (статья 18(6)). Обжалование решения Палаты предварительного производства (предположительно, применив процедуру обжалования в соответствии со статьей 18(4)), очевидно не позволит государству использовать позже процедуру, предусмотриваемую в статье 19, если только не возникнет "дополнительных существенных фактов или существенного изменения обстоятельств" (статья 18(7)). Таким образом сохраняется требование статьи 19 (с. 36) о том, что протест может быть принесен только один раз, поскольку решение Палаты предварительного производства будет основано на критериях, изложенных в статье 17.

3. РАССЛЕДОВАНИЕ И СУДЕБНОЕ ПРЕСЛЕДОВАНИЕ НА НАЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

а. Определения, обстоятельства, освобождающие от ответственности, общие принципы и наказаний

Римский статут не содержит явно выраженного обязательства государств – участников запрещать преступления, подпадающие под юрисдикцию МУС, в своем национальном законодательстве. Тем не менее, наличие национальных законов о расследовании и судебном преследовании геноцида, преступлений против человечности и военных преступлений и их надлежащее применение будут иметь значение при принятии решения о приемлемости дела к производству Судом. Вопрос заключается в том, не будет ли государство, которое не запрещает конкретно преступлений, входящих в юрисдикцию Суда, тем самым способствовать решению о приемлемости дела к производству Судом против его (государства) желания. И вопрос, связанный с предыдущим: не будет ли иметь тот же самый эффект отсутствие в национальном законодательстве общих принципов Статута, обстоятельств, освобождающих от уголовной ответственности, и приговоров к наказанию.

Отсутствие запретов, освобождающих от ответственности обстоятельств, общих принципов и наказаний, изложенных в Статуте, может содействовать тому, что Суд примет решение о "нежелании", если такое отсутствие будет означать цель "оградить соответствующее лицо от уголовной ответственности" или такой порядок проведения судебного разбирательства, который "в сложившихся обстоятельствах является несовместимым с намерением предать соответствующее лицо правосудию", как говорится в соответствующих положениях статей 17 и 20 (с. 32-36). Может ли такое отсутствие иметь подобные последствия, станет окончательно ясным только после решения Суда. Более вероятной ситуацией может быть не решение о "нежелании", но решение о простом бездействии со стороны государства. Следует вспомнить, что бездействие со стороны государств может привести к тому, что дело будет считаться приемлемым для производства Судом (с. 34). Таким образом, если судопроизводство просто *не* ведется, либо из-за отсутствия действий со стороны государства, либо потому что дело добровольно было передано на рассмотрение Суду, МУС может принять решение о приемлемости дела к производству. Более трудным является случай, когда судебное преследование осуществляется на национальном уровне, но определения преступлений, общие принципы, обстоятельства, освобождающие от ответственности, и применяемые наказания отличаются от тех, которые предусматриваются Статутом. Если в соответствии с национальным

законодательством перечень преступных деяний является шире, нежели перечень в соответствии со Статутом, не возникает никаких проблем, хотя МУС не будет обладать юрисдикцией по отношению к деяниям, не предусмотренным Статутом, даже если они считаются преступными по национальному законодательству. Если же перечень преступных деяний по национальному законодательству является более узким, чем в Статуте, это может фактически означать безнаказанность за деяния, которые считаются преступными в соответствии со Статутом. В этом случае Суд может осуществить свою юрисдикцию при соответствующих обстоятельствах, хотя, если национальные власти действовали добросовестно, он, по презумпции, сделает это только в случае значительной расхождения между Статутом и национальным законодательством. Можно сделать следующий вывод:

w Наиболее простым способом дать возможность национальным судебным системам осуществлять такое расследование и судебное преследование преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, которое не противоречило бы Статуту, является непосредственное включение в национальное законодательство или воспроизведение в нем соответствующих определений, освобождающих от ответственности обстоятельств и общих принципов, а также соответствующих наказаний.

i) Определения

Если бы государство – участник собиралось судить лицо по простому уголовному обвинению (например, за нападение, приведшее к тяжким телесным повреждениям, или за сексуальное посягательство) за деяния, которые являются преступлением против человечности, как оно определено Статутом, сочтет ли Суд это "нежеланием"? Суд рассмотрит все имеющиеся отношение к делу факторы, включая обстоятельства, освобождающие от ответственности, принципы и существующие приговоры к наказанию, а также такие принципы надлежащего судебного процесса, признанные международным правом, которые могут иметь значение в соответствии со статьями 17 и 20 (с. 36). После этого Суд примет решение относительно того, существовала ли цель "оградить соответствующее лицо" и являлось ли судебное разбирательство "несовместимым с намерением предать соответствующее лицо правосудию". Если существуют соответствующие наказания, судопроизводство является наглядно справедливым, применяются соответствующие принципы и учитываются освобождающие от ответственности обстоятельства, а деяния рассматриваются с достаточной степенью серьезности, Суд вряд ли сочтет дело приемлемым.

w Если деяние, запрещенное в соответствии со Статутом, должным образом расследуется и преследуется в судебном порядке на национальном уровне, тот факт, что на судебном процессе оно рассматривается как обычное преступление, а не как геноцид, преступление против человечности или военное преступление, не может сам по себе служить основанием для того, чтобы дело считалось приемлемым для принятия к производству Судом.

Однако Суд может счесть дело приемлемым на основании бездействия национальных властей. Это может иметь место, если Статут запрещает значительно более широкий перечень деяний, чем внутреннее законодательство. Поэтому для государства может оказаться целесообразными внести изменения в свое законодательство с тем, чтобы в нем запрещались такие же деяния, как и в Статуте, если это государство желает предупредить решение Суда о приемлемости в отношении своих граждан или в отношении действий, имевших место на его территории. Например, если национальное уголовное право не включает все действия, перечисленные в качестве преступлений против человечности – принудительная беременность, преследования, насильственные исчезновения, в результате чего обвинения не могут быть предъявлены за такие действия, дело, которое касается одного из таких деяний, может быть признано приемлемым для принятия к производству Судом. То же самое можно сказать о военных преступлениях, если они не являются наказуемыми в соответствии с военными или уголовными кодексами. Кроме того, если правонарушения по национальному законодательству

влекут за собой наказания, сильно отличающиеся от наказаний, предусматриваемых Статутом, не исключена возможность, что судебный процесс за обычные преступления может быть сочтен формой ограждения обвиняемого или свидетельствовать об отсутствии намерения предать соответствующее лицо правосудию. Поэтому государства – участники могут либо включить в свои кодексы особые наказания, если обычные правонарушения сопровождаются обстоятельствами, в силу которых они подпадают под определения Статута, или просто включить определения Статута с соразмерными наказаниями.

w Государствам придется пересмотреть определения преступлений, данные в статьях 6 – 8, чтобы обеспечить такое положение, при котором запреты, предусмотренные в национальном законодательстве, включали все соответствующие деяния и чтобы существовала шкала наказаний, согласующаяся со Статутом.

Самым простым путем будет включить все определения Статута, либо включив сам Статут (или его части) в национальное законодательство, либо приняв законодательный акт, воспроизводящий формулировки определений. Следует отметить некоторые общие моменты, представляющие особый интерес:

w Геноцид: преступление геноцида может быть совершено в мирное время или во время либо международного, либо немеждународного вооруженного конфликта. Наличие намерения "уничтожить, полностью или частично, какую-либо национальную, этническую, расовую или религиозную группу как таковую" является основным в составе этого преступления. Преступления, которые не соответствуют этому решающему требованию, могут все же составлять преступления против человечности или военные преступления в соответствии со Статутом. Геноцид определяется этим специальным намерением, сформулированным в первом предложении статьи 6, которое сопровождается одним из пяти деяний, перечисленных в пунктах (a) – (e) этой статьи. Перечисленные преступления включают действия, направленные против "членов [...] группы" (статья 6(a) и (b)), против "группы" (статья 6(c) и (d)) и детей группы (статья 6(e)). Это говорит о некоторых количественных ограничениях (поскольку речь идет о действиях, направленных более чем на одно лицо). Тем не менее, для намерения уничтожить группу "полностью или частично" не требуется, чтобы попытка уничтожить группу предпринималась в широком масштабе. Масштаб действий будет, несомненно, приниматься во внимание в соответствии со статьей 17(1)(d) при решении вопроса о том, является ли дело достаточно серьезным, чтобы Суд начал осуществлять свою юрисдикцию. И хотя не требуется никакого плана или политической линии, наличие таковых также будет иметь значение для определения серьезности дела по статье 17(1)(d), как и наличие вооруженного конфликта.

w Преступления против человечности: как и преступление геноцида, преступления против человечности могут иметь место при любых обстоятельствах и не должны связываться с каким-либо вооруженным конфликтом, как международного, так и немеждународного характера. Преступления против человечности представляют собой любое из одиннадцати деяний, перечисленных в статье 7(1)(a)-(k), как определено в статье 7(2)(a)-(i), если они совершены "в рамках широкомасштабного или систематического нападения на любых гражданских лиц, и если такое нападение совершается сознательно". "Нападение на любых гражданских лиц" означает "линию поведения, включающую многократное совершение актов, указанных в пункте 1, против любых гражданских лиц, предпринимаемых в целях проведения политики государства или организации, направленной на совершение такого нападения, или в целях содействия такой политике" (статья 7(2)). Таким образом, при контекстуальном требовании нападения и нападения сознательного порог преступления против человечности становится относительно высоким. Определения, данные в статье 7(2)(a)-(i), могут описать правонарушения, которые больше нигде не рассматриваются уголовным правом или военными кодексами. Например, "истребление" включает лишение продуктов питания и лекарств, "порабощение" – торговлю людьми ("и, в частности,

женщинами и детьми"), а "депортация" разрешается только на основаниях, допускаемых международным правом.

- w **Военные преступления:** Суд будет осуществлять юрисдикцию в отношении военных преступлений "в частности когда они совершены в рамках плана или политики или при крупномасштабном совершении таких преступлений" (статья 8(1)). Такие план или политика будут поэтому играть важную роль в решении Суда в соответствии со статьей 17(1)(d) о достаточной серьезности преступления для его приемлемости. Тем не менее, слова "в частности" свидетельствуют о том, что план или политика не являются обязательными условиями и что особенно серьезные преступления, совершенные без таких обстоятельств, могут быть приемлемыми. В результате, включение в национальное законодательство запретов, перечисленных в статье 8(2)(a), (b), (c) и (e), без требования политики или плана будет в наибольшей степени соответствующим Статуту подходом. Запреты, содержащиеся в статье 8(2)(c) и (e), ограничиваются "вооруженным конфликтом немеждународного характера" и, таким образом, не применимы "к случаям нарушения внутреннего порядка и возникновения напряженности, таким как беспорядки, отдельные и спорадические акты насилия или иные акты аналогичного характера" (статья 8(2)(d) и (f)). Статья 8(2)(a) и (b) применяется к международным вооруженным конфликтам.

Комментарии к этим преступлениям в связи с их значимостью для военных см. на с. 44 и далее.

ii) **Общие принципы и обстоятельства, освобождающие от ответственности**

Наличие соответствующих принципов уголовного права и соответствующих обстоятельств, освобождающих от ответственности, также может сыграть определенную роль в принятии Судом решения о приемлемости дела к производству. Это может случиться, в частности, если рамки уголовной ответственности, которая может быть установлена на национальном уровне, значительно уже, нежели рамки ответственности, которая может быть установлена Судом, когда уже приняты во внимание все определения, освобождающие от ответственности обстоятельства и принципы. Результатом будет бездействие в отношении уголовной ответственности, предусмотренной Статутом, но не наказуемой в соответствии с национальным правом, что, понятно, может привести к решению о приемлемости. Поэтому государство должно рассмотреть свое национальное законодательство в свете Статута. Общие принципы можно найти в Части 3, статьи 22-33. Обстоятельства, освобождающие от ответственности ("Основания для освобождения от уголовной ответственности"), указаны в статье 31. Следует упомянуть некоторые особо важные положения.

- w **Вопрос, имеющий значение для общих принципов и оснований для освобождения от ответственности, а также для определений правонарушений, будет заключаться в том, в состоянии ли национальное законодательство установить уголовную ответственность в рамках, предусмотренных Статутом.**

Национальное законодательство должно предоставлять возможность обвинить и судить любое лицо, в отношении которого Статут установил бы уголовную ответственность. В соответствии со статьей 25(3) ("Индивидуальная уголовная ответственность") это может быть любое лицо, которое:

- a) совершает такое преступление индивидуально, совместно с другим лицом или через другое лицо, независимо от того, подлежит ли это другое лицо уголовной ответственности;
- b) приказывает, подстрекает или побуждает совершить такое преступление, если это преступление совершается или если имеет место покушение на это преступление;
- c) с целью облегчить совершение такого преступления пособничает, подстрекает или каким-либо иным образом содействует его совершению или покушению на него, включая предоставление средств для его совершения;

- d) любым другим образом способствует совершению или покушению на совершение такого преступления группой лиц, действующих с общей целью. Такое содействие должно оказываться умышленно и либо:
- i) в целях поддержки преступной деятельности или преступной цели группы в тех случаях, когда такая деятельность или цель связана с совершением преступления, подпадающего под юрисдикцию Суда; либо
 - ii) с осознанием умысла группы совершить преступление;
- e) в отношении преступления геноцида, прямо и публично подстрекает других к совершению геноцида;
- f) покушается на совершение такого преступления, предпринимая действие, которое представляет собой значительный шаг в его совершении, однако преступление оказывается незавершенным по обстоятельствам, не зависящим от намерений данного лица. Вместе с тем лицо, которое отказывается от попытки совершить преступление или иным образом предотвращает завершение преступления, не подлежит наказанию в соответствии с настоящим Статутом за покушение на совершение этого преступления, если данное лицо полностью и добровольно отказалось от преступной цели".

Некоторые из этих форм ответственности (например, статья 25(d) и (e) отражают специфический характер преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, и не могут таким же образом предусматриваться в национальном законодательстве.

Национальные законы, в которых предусматривается иммунитет или специальные процедурные правила для лиц, действующих в официальном качестве, могут рассматриваться как "нежелание" или форма бездействия, что приведет к осуществлению юрисдикции Суда, если эти законы не дали возможности национальным судам государства провести расследование, судебное преследование и вынести приговор в отношении *своих собственных должностных лиц*, как об этом говорится в статье 27 (хотя иммунитеты продолжают действовать в отношении должностных лиц третьих стран: с. 26). Особые процедуры или условия отправления правосудия, когда речь идет о главах государств или других должностных лицах, сами по себе не вызывают возражений. Но там, где действие конституционных или правовых положений равносильно ограждению лица от уголовной ответственности, где они не совместимы с намерением предать соответствующее лицо правосудию или ведут к простому бездействию, там они могут способствовать принятию Судом решения о приемлемости дела (с. 32 и далее).

w Если государства – участники хотят, чтобы дела их собственных должностных лиц рассматривались национальными судами, а не МУС, они должны позаботиться о том, чтобы иммунитеты и особые процедурные правила, предусмотренные национальным законодательством, не препятствовали установлению уголовной ответственности в отношении любого лица, действующего в официальном качестве.

Некоторые основания для установления уголовной ответственности или освобождения от нее имеют особое значение для национальных сил полиции и вооруженных сил. Вопросы, связанные с военными судебными органами, рассматриваются ниже (на с. 44 и далее). Некоторые из поднятых там вопросов имеют отношение также и к гражданской полиции и органам безопасности. В частности, государства – участники должны проследить за тем, чтобы рамки уголовной ответственности, предусмотренные национальным законодательством, были сопоставимы с рамками Статута. Те же вопросы, которые касаются военных в связи с приказами совершить преступление (статья 25(3)(b) и ограниченности такого обстоятельства, освобождающего от ответственности, как приказы вышестоящего начальника (статья 33), касаются и гражданских служб, как и формы уголовной ответственности, связанные с полувоенными формированиями, в тех случаях, когда полиция имеет отношения с нерегулярными силами того или иного типа (с. 49). Однако ответственность, которую несут гражданские начальники, отличается от ответственности военных командиров. В соответствии

со статьей 28 (b) начальник, который не является военным командиром или лицом эффективно действующим в таком качестве,

"... подлежит уголовной ответственности за преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда, совершенные подчиненными, находящимися под его эффективной властью и контролем, в результате неосуществления им контроля надлежащим образом над такими подчиненными, когда:

- i) начальник либо знал, либо сознательно проигнорировал информацию, которая явно указывала на то, что подчиненные совершали или намеревались совершить такие преступления;
- ii) преступления затрагивали деятельность, подпадающую под эффективную ответственность и контроль начальника; и
- iii) начальник не принял всех необходимых и разумных мер в рамках его полномочий для предотвращения или пресечения их совершения либо для передачи данного вопроса в компетентные органы для расследования и уголовного преследования".

Как гражданское начальство, так и военные командиры отвечают за свою "осведомленность", но если военные командиры могут быть привлечены к ответственности за то, что "они должны были знать" (статья 28(a)(i), с. 48), гражданские должностные лица (начальники) несут ответственность только за то, что они "сознательно проигнорировали информацию". Порог наступления ответственности поэтому может быть ниже для гражданских должностных лиц, если только они не действуют эффективно в качестве военного командира (статья 28(i)).

В некоторых государствах к преступлениям по национальному законодательству может быть применен срок давности, т.е. устанавливается определенный срок, после которого судебное преследование будет отменено. Принимая во внимание крайнюю тяжесть преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, и подтверждая пример, поданный Конвенцией 1968 г. о неприменимости срока давности к военным преступлениям и преступлениям против человечества, Статут предусматривает в статье 29, что в отношении преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, не устанавливается никакого срока давности. И если государства включают определения преступлений, взятые из римского Статута, в национальное законодательство, то в соответствующем пункте может быть указано, что к этим преступлениям неприменимы никакие сроки давности, применяемые в других случаях. Если государство предпочитает не включать определения Статута, а пользоваться своим уголовным законодательством в случае судебного преследования, которое потенциально может подпадать под юрисдикцию МУС, то в целях эффективной имплементации надо будет предусмотреть в национальном законодательстве то, что любой закон о давности уголовного преследования будет неприменимым, если вменяемые в вину деяния подпадают под определения римского Статута.

w Национальное законодательство должно предусмотреть неприменимость срока давности в отношении преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда.

Что же касается оснований для освобождения от уголовной ответственности, то конкретные формулировки, имеющие отношение к психическому заболеванию или расстройству, интоксикации, разумной самозащиты или защиты другого лица или определенного имущества и деяния, совершенного в ответ на угрозу (все в статье 31), должны быть сопоставлены с формулировками национального законодательства. То же самое касается статьи 32 ("Ошибка в факте или ошибка в праве") и статьи 33 ("Приказы начальника и предписание закона").

iii) Вынесение приговора

Что касается вынесения приговора, то степень, до которой в наказаниях, предусматриваемых национальным законодательством – и фактически налагаемых в соответствующих случаях, – учитывается тот факт, что преступления, о которых идет речь, являются "самыми серьезными преступлениями, вызывающими озабоченность всего международного сообщества" (статья 5), несомненно, будет приниматься во внимание Судом при рассмотрении вопроса о том, действи-

тельно ли национальные суды готовы осуществлять судебное преследование. Рассмотрение не имеющих отношения к делу критериев и вынесение приговоров, явным образом не соответствующих серьезности фактов, может быть сочтено Судом доказательством наличия цели "оградить соответствующее лицо" либо такого порядка проведения разбирательства, который "является несовместимым с намерением предать соответствующее лицо правосудию" в соответствии со статьями 17 и 20. Такая ситуация может возникнуть, если в отношении преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, национальными судами проводится судебное расследование, как в отношении обычных правонарушений (с. 40). Однако Суд скорее всего проявит уважение к национальным властям, и диспропорция между приговором и преступлением должна, действительно, быть очень значительной.

w В Правилах процедуры и доказывания будут указаны факторы, имеющие значение для вынесения приговоров (статья 78(1)). Государства должны сопоставить эти факторы с теми, которые принимаются во внимание в соответствии с национальным законодательством.

Пока еще не существует ни судебной практики МУС, ни Правил процедуры и доказывания, которые могли бы помочь разъяснить вопросы, связанные с определениями, и другие соответствующие вопросы. Слова "должным образом" (статья 17(1)), несомненно, обозначают добросовестность национальных властей и все возможные усилия, предпринимаемые с их стороны при проведении расследования и судебного преследования. Для того чтобы устранить неопределенность в позиции Суда в связи с требованиями о приемлемости дела, лучше всего полностью предусмотреть в национальной судебной системе правовые средства для рассмотрения преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда (путем полного включения определения преступлений из Римского статута, а также соответствующих принципов, обстоятельств, освобождающих от ответственности, и наказаний). Кроме того, этим подчеркивается уважение государством международных стандартов, уважение своих международных обязательств и уважение к Суду.

b. Военные и гражданские судебные органы

Разделение обязанностей между гражданскими и военными судебными органами по-разному рассматривается в различных конституциях и правовых системах. Сфера действия военных судебных органов, степень сложности систем военной юстиции и отношения между военными судебными органами и уголовной юрисдикцией гражданских судов значительно отличаются друг от друга в разных странах. Действие систем военной юстиции может ограничиваться определенным кругом ситуаций и лиц. В связи с Римским статутом возникают следующие вопросы: во-первых, какие судебные органы государства должны использоваться для расследования и уголовного преследования преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда – военные или гражданские, и, во-вторых, требует ли проведение такого расследования и уголовного преследования соответствующих изменений в области военной практики и военной юстиции.

i) Использование военных судебных органов

В Римском статуте нет как такового специального упоминания об использовании военных судебных органов в противопоставлении системе гражданского правосудия. Поскольку в Статуте не проводится различия между этими двумя процессами, к обеим системам применяются одинаковые стандарты добросовестности, приложения наибольших усилий, справедливости, независимости и беспристрастности, которые связаны с постановлениями о приемлемости (с. 32-35). Однако военные судебные органы иногда используют более гибкие процедуры и более элементарные гарантии, чем обычные суды, и в связи с этим в их отношении более вероятно вынесение постановлений о приемлемости. Кроме того, в то время как военные преступления, согласно статье 8, совершаются только во время ситуаций вооруженных конфликтов (как международных, так и немеждународных), преступления против человечности (ст. 7) и преступление геноцида (ст. 6) могут происходить не в этих ситуациях и

совершаться невоенными акторами, такими как гражданская полиция или негосударственные вооруженные группы. Сама по себе сфера юрисдикции военных судебных органов вряд ли будет достаточно широка для того, чтобы позволить государству-участнику проводить расследование и уголовное преследование всех преступлений, предусмотренных в Статуте. Если законы государства нуждаются во внесении в них поправок с точки зрения Статута, то следует произвести пересмотр юрисдикции как гражданских, так и военных судебных органов.

w Государствам-участникам следует пересмотреть отношения между их военными судебными органами и обычными судами, чтобы обеспечить надлежащее расследование и уголовное преследование в отношении всех подозреваемых в преступлениях, подпадающих под юрисдикцию Суда, будь то личный состав вооруженных сил или гражданские лица.

В зависимости от конституционного устройства, отношений между его гражданскими и военными судами и особенностей правовой системы в целом государство-участник может принять решение осуществлять производство, связанное с Римским статутом, только посредством своих обычных судов или посредством обычных и военных судов. Если именно обычные суды в большей степени обеспечивают стандарты, предусмотренные в положениях Статута о приемлемости, государства могут предпочесть всего лишь внести необходимые изменения в свое уголовное законодательство и применять его ко всем ситуациям, в которых могут быть совершены преступления, подпадающие под юрисдикцию МУС. В то же время обычно "ограждение от ответственности" или "несовместимость" приводят к вынесению Судом постановления о приемлемости дела, а не просто отсутствие идеального следования международным стандартам (с. 35). Военное судопроизводство как таковое, осуществляемое добросовестно и применяющее уголовную ответственность в рамках соответствующих определений, освобождающих от ответственности обстоятельств и общих принципов, не приведет к постановлению о приемлемости МУС только потому, что применяемые процедуры несколько упрощены.

w Чтобы системы военной юстиции можно было использовать в отношении преступлений, подпадающих под юрисдикцию МУС, эти системы должны, как и обычные уголовные суды, быть в состоянии устанавливать уголовную ответственность за все преступления, указанные в Статуте, принимая во внимание применяемые определения преступлений, освобождающие от ответственности обстоятельства и общие принципы.

w При вынесении постановлений о приемлемости Суд будет руководствоваться международными стандартами независимости, беспристрастности и надлежащего судопроизводства вне зависимости от того, осуществляется ли судебное производство на национальном уровне в военных или гражданских судах.

ii) Косвенные воздействия на военную юстицию и практику

Для того чтобы государство-участник могло выполнять свои обязательства по расследованию и уголовному преследованию преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, ему необходимо будет действовать таким образом, чтобы Суд вынес постановление о неприемлемости в соответствии со статьями 17 и 20 (с. 32-35). Следовательно, вне зависимости от того, предполагается ли использование военных или гражданских судебных органов, пересмотр системы с целью ее подготовки к расследованию и уголовному преследованию преступлений, подпадающих под юрисдикцию МУС, будет связан с теми соображениями, которые изложены на с. 38-44. Если в начале обычные суды более точно соответствуют надлежащим стандартам, то можно ожидать, что внесение изменений с целью адаптации Статута гораздо заметнее повлияет на военные судебные органы.

Например, в отношении военнослужащих должен существовать полный комплекс запретов, касающихся геноцида, преступлений против человечности и военных преступлений, соответствующих Статуту. Этого можно добиться путем непосредственного включения в применяемый

военно-уголовный кодекс определений из Статута. Кроме того, чтобы предусмотренная Статутом ответственность в полной мере относилась к военнослужащим, в военно-уголовном кодексе должны таким образом учитываться общие принципы, освобождающие от ответственности обстоятельства и наказания. Необходимо также обеспечить независимость, беспристрастность и надлежащее судопроизводство.

Некоторые положения Статута могут более широко затрагивать военнослужащих. Когда речь идет о выборе целей, приказах начальника или вооружении, может потребоваться внесение соответствующих изменений в военные уставы или в практику подготовки и обучения военнослужащих, – не потому что Статут обязывает государства это сделать, а в качестве предупредительной меры. Хотя Статут во многом отражает действующее международное право, его конкретные формулировки могут выходить за рамки, предусмотренные национальным законодательством. Эта проблема не может возникнуть там, где национальное законодательство или военные уставы просто включают в себя международные обязательства государства в общем.

- w **Суд будет обладать юрисдикцией в отношении военных преступлений (совершенных как во время международного, так и немеждународного вооруженного конфликта), "в частности когда они совершены в рамках плана или политики" (ст. 8(1)). Любая военная политика, уставы, правила выбора целей или другие подобные документы, которые призывали или очевидно оправдывали поведение, запрещенное в статье 8, могут быть представлены в качестве доказательств политики совершения военных преступлений или "политики государства или организации" (ст. 7(2)(а)) в случае преступления против человечности.**
- w **В отношении всего изложенного ниже военная политика, уставы, дисциплинарные кодексы, руководства по выбору целей и учебные пособия, когда это уместно, должны быть пересмотрены, чтобы обеспечить принятие мер против совершения указанных действий.**
- w Перемещение лиц: Любое принудительное перемещение лиц должно осуществляться так, чтобы не противоречить международному праву. Таким образом, можно предотвратить "депортацию или насильственное перемещение населения" в качестве преступления против человечности (ст. 7(1)(d) и 7(2)(d), что *не* касается принудительного перемещения лиц по причинам, *разрешенным* международным правом. Принудительное перемещение может также происходить в случае геноцида (ст. 6(e) ("насильственная передача детей")), во время международного вооруженного конфликта как грубое нарушение, выражающееся в "незаконной депортации или перемещении" (ст. 8(2)(a)(vii) или как перемещение оккупирующей державой своих граждан на оккупируемую территорию или населения этой территории за ее пределы (ст. 8(2)(b)(viii)), а также во время немеждународного вооруженного конфликта как неоправданное перемещение гражданского населения (ст. 8(2)(e)(viii)). К соответствующим международным стандартам относятся:
 - w - Всеобщая декларация прав человека, ст. 9 и 13 (граждане);
 - w - Международный пакт о гражданских и политических правах, ст. 12 (граждане) и 13 (иностранцы);
 - w - Африканская хартия прав человека и народов, ст. 12(1), (2) (граждане), 12(4) и 12(5) (иностранцы);
 - w - Американская конвенция прав человека, ст. 22(1), (3), (4), (5) (граждане) и 22(6), (9) (иностранцы);
 - w - Европейская конвенция о защите прав человека, Протокол 4, ст. 2, 3, 20, 22 (граждане) и 4 (иностранцы);

- w - Четвертая Женевская конвенция 1949 г., ст. 49 (международный конфликт, оккупированные территории);
- w - Дополнительный протокол I 1977 г., ст. 85(4)(a) (международный конфликт);
- w - Дополнительный протокол II 1977 г., ст. 17 (немеждународный конфликт); и
- w - см. также Руководящие принципы по перемещению внутри страны, UN Doc E/CN.4/1998/53/Add.2 (17 April 1998).
- w Задержание: Полномочия на арест и задержание и условия задержания и лишения свободы должны также соответствовать международному праву. К преступлениям против человечности, касающимся задержания, относится, по ст. 7(1)(e) "заключение в тюрьму или другое жестокое лишение физической свободы в нарушение основополагающих норм международного права", а также деяния, предусмотренные в ст. 7(1)(g) и 7(1)(i). Последнее ("насильственное исчезновение людей") само по себе характеризуется непризнанием факта задержания вопреки международным стандартам. Некоторые военные преступления связаны с задержанием, как, например, "незаконное лишение свободы" в ст. 8(2)(a)(vii). Важность процедур задержания подчеркнута тем, что задержание является или может являться условием совершения *любого* из преступлений против личности, перечисленных в Статуте. К соответствующим международным документам относятся:
 - w - Всеобщая декларация прав человека, ст. 9;
 - w - Международный пакт о гражданских и политических правах, ст. 9 и 10;
 - w - Африканская хартия прав человека и народов, ст. 6;
 - w - Американская конвенция прав человека, ст. 7;
 - w - Европейская конвенция о защите прав человека, ст. 5;
 - w - Дополнительный протокол I 1977 г. (международный конфликт), ст. 75(3) и (5), 76(2), 77(4);
 - w - Дополнительный протокол II 1977 г. (немеждународный конфликт), ст. 5(2)-(4);
 - w - стандарты и руководства ООН, не являющиеся договорами: Минимальные стандартные правила обращения с заключенными и Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме;
 - w - см. также Доклад рабочей группы по произвольному задержанию, UN Doc. E/CN.4/1988/44.
- w Предотвращение пыток: Физическая и психическая безопасность лиц, содержащихся в заключении, должна быть обеспечена надлежащими гарантиями и подготовкой персонала, чтобы предотвратить пытки ("умышленное причинение сильной боли или страданий, будь то физических или психических"), являющихся преступлением против человечности согласно ст. 7(1)(f) и 7(2)(e), а также военным преступлением согласно ст. 8(2)(ii) ("бесчеловечное обращение, включая биологические эксперименты"). Меры, предпринимаемые для предупреждения пыток, также будут способствовать предотвращению других преступлений против личности в отношении задержанных, включая сексуальные преступления по статье 7(1)(g). Такие гарантии можно найти в документах, перечисленных в предыдущем абзаце.
- w Выбор целей: Надлежащие ограничения выбора целей будут способствовать предотвращению многих преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда. Конечно, в широком смысле все преступления против личности и имущества можно рассматривать как результат выбора целей (поскольку геноцид и преступления против человечности, в общем, влекут за собой превращение в цель гражданского населения). В отношении военных прес-

туплений, неправильный выбор целей имеет место при следующих конкретных преступлениях: во время международного вооруженного конфликта (1) выбор в качестве цели лиц (ст. 8(2)(b)(i), (iii), (iv), (ix), (xxiv)), и (2) выбор в качестве целей имущества и мест (ст. 8(2)(a)(iv), ст. 8(2)(b)(ii)-(v), (ix), (xxiv)); во время немеждународного вооруженного конфликта (3) выбор в качестве цели лиц (ст. 8(2)(e)(i)-(iv)) и (4) выбор в качестве целей имущества (ст. 8(2)(e)(ii)-(iv)).

- w Обращение с лицами и имуществом: К этому разделу относятся все запрещенные преступления против личности, включая, таким образом, геноцид и преступления против человечности в целом. Сюда также относятся преступления: во время международного вооруженного конфликта (1) в отношении лиц (ст. 8(2)(a)(i)-(iii) и (v)-(viii); 8(2)(b)(i), (vi), (x), (xiv), (xv), (xxi), (xxii) и (xxvi)) и (2) в отношении имущества и мест (ст. 8(2)(a)(iv) и 8(2)(b)(xiii), (xvi)); и во время немеждународного вооруженного конфликта (3) в отношении лиц (ст. 8(2)(c)(i)-(iv) и ст. 8(2)(e)(i), (vi), (vii) и (xi) и (4) в отношении имущества и мест (ст. 8(2)(e)(v) и (xii)). Особое внимание следует обратить на положение, заключающееся в том, что покровительствуемые лица в соответствии с Женевскими конвенциям не должны лишаться права на справедливое и нормальное судопроизводство (ст. 8(2)(a)(vi) и, в случае немеждународного конфликта, ст. 8(2)(c)(iv)). Гуманитарное право регулирует право на справедливое судопроизводство в ряде документов.
- w Военная необходимость, средства ведения войны, необходимость и соразмерность: Понятие военной необходимости не определяется в Статуте, хотя оно упомянуто в связи с международным вооруженным конфликтом в ст. 8(2)(a)(iv), и сходные фразы используются в связи с международным и немеждународным вооруженным конфликтом: во время международного конфликта, ст. 8(2)(a)(iv) и 8(2)(b)(xiii) "военная необходимость", ст. 8(2)(b)(ii), (v) и (ix) "военные цели", (iv) "военное превосходство"; во время немеждународного конфликта, ст. 8(2)(e)(iv) "военные цели", (viii) "настоятельная необходимость военного характера" и (xii) "обстоятельства конфликта". О запрещенных средствах и методах ведения войны говорится в связи с международным вооруженным конфликтом в ст. 8(2)(b)(vii), (xi), (xii), (xvii)-(xx), (xxiii), (xxv) и в связи с немеждународным вооруженным конфликтом в ст. 8(2)(c)(iii) и 8(2)(e)(vii), (ix), (x). Понятие необходимости и соразмерности нападения подразумевается, в связи с международным вооруженным конфликтом, в ст. 8(2)(b)(iv). Следует также внимательно рассмотреть тщательную формулировку положения о самообороне (ст. 31(c)), особенно когда она касается обороны имущества, необходимого для выполнения военного задания. Набор или вербовка в вооруженные силы детей в возрасте до 15 лет или использование их в активных боевых действиях запрещается как во время международного (ст. 8(2)(b)(xxvi)), так и во время внутреннего вооруженного конфликта (и в связи с последним это касается также вооруженных групп: ст. 8(2)(e)(vii)). Соответственно могут быть затронуты уставы, касающиеся набора или вербовки.
- w Отдание приказов и повиновение им; ответственность командиров: Статья 25(3)(b) предусматривает, что лица, отдающие приказ о совершении преступлений, подпадающих под юрисдикцию Суда, несут уголовную ответственность. Лицо, которое совершает преступление по приказу, не освобождается от уголовной ответственности за исключением тех случаев, когда это лицо было юридически обязано исполнять приказ, когда это лицо не знало, что приказ был незаконным, и когда приказ не был явно незаконным (ст. 33(1)). Однако все действия, перечисленные в ст. 6 (геноцид) и ст. 7 (преступления против человечности), считаются "явно незаконными", и их совершение по приказу не является основанием для освобождения от ответственности (ст. 33(2)). Государства должны найти наилучший способ, чтобы ограничить как характер приказов, которые командиры уполномочены отдавать, так и характер приказа, который подчиненные обязаны выполнить согласно соответствующему закону или уставу. По ст. 28(1) военный командир несет уголовную ответственность за преступления, совершенные силами, "находящимися под его эффективным командованием и контролем либо, в зависимости от обстоятельств, под его

эффективной властью и контролем, в результате неосуществления им контроля надлежащим образом над такими силами", при условии, что командир знал или, в сложившихся обстоятельствах, должен был знать, что эти силы совершают или намереваются совершить такие преступления, и "не предпринял всех необходимых и разумных мер в рамках его полномочий для предотвращения или пресечения их совершения либо для передачи данного вопроса в компетентные органы для расследования и уголовного преследования". В национальных учебных пособиях и руководствах для таких командиров должна учитываться степень налагаемой таким образом ответственности.

- w **Полувоенные службы:** Ряд положений Статута может применяться к нерегулярным силам или полувоенным службам. Статья 25(3)(b) предусматривает уголовную ответственность для лица, которое приказывает, подстрекает или побуждает совершить преступление, если это преступление совершается или если имеет место покушение на это преступление (как и статья 25(3)(e) в отношении прямого и публичного пострекания к геноциду), тогда как статья 25(3)(c) предусматривает ответственность лица, которое пособничает, подстрекает или каким либо иным образом содействует совершению преступления или покушению на него, включая предоставление средств для его совершения. Последнее относится к предоставлению оружия или материально-технического обеспечения вооруженным группам для совершения преступлений. Статья 25(3)(d) предусматривает уголовную ответственность за умышленное и осознанное содействие совершению преступления или его попытки для группы лиц, действующих с общей целью, в целях поддержки преступной деятельности или цели группы. Ответственность командира по ст. 28(1) (описана в предыдущем абзаце) также относится к лицам, "эффективно действующим в качестве военных командиров", и, следовательно, ответственность налагается на военных командиров, контролирующих полувоенные службы. Запрещение использовать детей в возрасте до 15 лет для активного участия в боевых действиях во время международного (ст. 8(2)(b)(xxvi)) или немеждународного (ст. 8(2)(e)(vii)) вооруженного конфликта также относится к случаям, когда эти дети являются частью полувоенной организации, находящейся под контролем правительства.
- w **Государства-участники должны способствовать тому, чтобы их силы, если они вступают в отношения с половленными службами или нерегулярными силами, делали это таким образом, чтобы их действия не повлекли за собой уголовную ответственность в соответствии со Статутом.**

В тех случаях, когда выше упоминались конкретные подпункты статей 6, 7 и 8, необходимо помнить, что указанные в них действия должны достичь соответствующего порога, чтобы их можно было рассматривать как геноцид, преступления против человечности или военные преступления (с. 40-41).

Г. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Как часто говорилось после 17 июля 1998 г., Римский статут обладает потенциалом для того, чтобы стать значительным шагом в деле применения международным сообществом международного права. Важно, что режим МУС будет способствовать быстрому развитию международного уголовного права и на практическом уровне заполнит пробелы в современной системе национального правоприменения и международной правовой взаимопомощи. В то же время Статут предоставляет особые преимущества государствам-участникам. В действительности, именно с помощью этих преимуществ Статут сможет достичь своих более широких целей. Во-первых, Римский статут позволяет государствам-участникам лучше защищать их граждан, поддерживая господство права. Это происходит благодаря тому, что он дает стимул для осуществления расследований и уголовного преследования на национальном уровне и предоставляет возможности сотрудничества. Во-вторых, существование Суда позволит государствам передавать лиц нейтральному учреждению в тех случаях, когда государство не желает выдать

его какому-либо запрашивающему государству. Таким образом этому лицу будет обеспечено справедливое судопроизводство, тогда как передающее государство сможет найти выход из сложной политической ситуации и избавиться от международного давления. За последние годы мир достаточно часто становился свидетелем событий, которые показали, что подобной гибкости юрисдикции очень не хватало. В-третьих, Суд обеспечит способ ослабления международной напряженности, которая может возникнуть в случае преступлений, которые касаются ряда государств. Наконец, Суд, являясь беспристрастным учреждением, доверие к которому может во многом способствовать улучшению международных отношений, может помочь некоторым государствам побороть искушение предпринимать настойчивые односторонние меры правоприменения.

Как показано в данной статье, государства, ратифицировавшие или собирающиеся ратифицировать Римский статут, должны сравнить соответствующие положения Статута со своим национальным законодательством. Подготавливая изменения национального законодательства, правительства должны помнить о двух основных аспектах, в которых рассматривались уставные обязательства в данной статье (сотрудничество и дополнительность), а также о соответствующих стандартах и механизмах консультации и проявлении гибкости. Окончательная цель Римского статута заключается не в том, чтобы преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда, были им рассмотрены. Она состоит скорее в том, чтобы обеспечить источник норм и стандартов и дать стимул национальным властям для расследования и уголовного преследования этих преступлений. Государства-участники, признающие это и старающиеся осуществлять имплементацию, уделяя основное внимание созданию эффективных и справедливых средств борьбы с соответствующими преступлениями, совместимых со Статутом, окажут наилучшую поддержку Международному уголовному суду.

ОСОБЕННОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ: ОПЫТ ГРУЗИИ

(ТЕЗИСЫ ВЫСТУПЛЕНИЯ)

Международный комитет красного креста поддерживал идею соответствующего наказания тех, кто во время военных действий совершал жестокости в течение многих лет. Соответственные положения отражены во многих многосторонних договорах, в создании которых очень большой вклад внес Международный Комитет Красного Креста. Для того, чтобы должным образом оценить роль Международного Комитета Красного Креста в создании Международного уголовного суда, в первую очередь мы должны привлечь внимание к статье 8 Статута Международного уголовного суда. Данное положение статута одно из самых длинных, и оно относится к военным преступлениям. Данная статья была разработана с существенным вовлечением в процессе юридического департамента комитета международного красного креста. Обширный характер статьи, так же как и включение в ней всех преступлений, которые никогда до этого не считались преступлениями в международном праве, является смелым шагом вперед на пути развития международного уголовного права.

После принятия Римского статута, МККК активно работал на имплементацию статута, который является для законодательств разных государств одним из важнейших прорывов в развитии международного гуманитарного права за последнее десятилетие. Поддержка была выражена двумя главными направлениями: в первую очередь, работа велась в направлении проведения различных мероприятий, как научных, так и другого характера. Работа также велась с политическими властями.

Первый важнейший шаг, который должен был быть сделан для эффективной имплементации – это перевод документа на грузинский язык. МККК приобрел перевод, сделанный представителями Ассоциации молодых юристов Грузии. В 2001 году межминистерская комиссия по международному уголовному праву поставила на повестку дня ратификацию Римского статута, и призвала г-на Мераба Турава начать работу на анализе совместимости и соответствия грузинского законодательства со статутом международного уголовного суда. С того времени, до начала 2003 года, у правительства

Грузии не было политической воли для ратификации данного документа, хотя был огромный интерес направленный на так называемый “договор по статье 98”, который был подписан Грузией 10 февраля 2003 года.

4 марта того же года была проведена встреча представителя МККК с Фондом открытого общества, и было решено создать рабочую группу, целью которой явилась разработка соответствующего законодательства, необходимого для ратификации статута. Группа была создана при Министерстве Юстиции, в которую вошли представители различных министерств, академических кругов, Фонда открытого общества, МККК, Института европейского права и международного права по правам человека, Ассоциации молодых юристов Грузии, и Верховного Суда Грузии. Предложения рабочей группы были главным образом разработаны на основании анализа совместимости и соответствия грузинского законодательства с Римским статутом.

Главными спорными вопросами являлись аспекты, связанные с иммунитетом и экстрадицией собственных граждан. По общему согласию решение данных несоответствий будет возможным только путем конституционных изменений, что является довольно длительным процессом.

На последней рабочей встрече рабочей группы, в которой участие также принимали видные эксперты, все пришли к единому мнению, согласно которому можно было избежать конституционных изменений путем соответствующей интерпретации.

К середине июня были разработаны законопроекты изменений в Уголовном Кодексе Грузии, Уголовно-Процессуальном Кодексе Грузии, в законе “О тюремном заключении”, в законе “О взыскании” и законопроект “О сотрудничестве”. МККК перевел все документы на английский язык для доступности консультативной службы МККК по международному гуманитарному праву и других заинтересованных агентств для комментариев.

К началу июня 2003 года МККК также приобрел грузинскую версию элементов преступлений и порядка судопроизводства и представления доказательств, и три главных документа были представлены в МИД.

Парламент Грузии ратифицировал документ 16 июня 2003 года, а голосование по документам принятых рабочей группой было проведено 18 августа 2003 года.

МККК намеревается продолжить работу по популяризации международного уголовного суда и его основного значения.

SPECIFICITIES OF IMPLEMENTATION: GEORGIAN EXPERIENCE

The international Committee of the Red Cross (ICRC) has for years been supportive to the idea that those who have committed atrocities during hostilities must be prosecuted and properly punished. Relevant provisions are reflected in such multilateral documents to the creation of which ICRC has greatly contributed. In order to properly estimate the ICRC input to the establishment of the International Criminal Court we should first look at the fact that Article 8 – War Crimes, one of the longest provisions of the Statute, has been drafted with the considerable involvement of ICRC legal division. The comprehensive nature of the article and the inclusion of crimes that have never before been considered as crimes under international law is a courageous step forward in the development of international criminal law.

Since the adoption, the ICRC has been actively working towards the implementation of the Statute, the most important breakthrough in the development of the International Humanitarian Law for last decade, in the legal systems of different states. The support was expressed through two main directions: first, organizing various events, scientific or other and second – face-to-face work with the political authorities.

The first and the main thing that needed to be done for effective implementation was to have the Georgian version of the document – the ICRC bought the translated version of the Statute which was prepared by the representatives of the Georgian Young Lawyers Association (GYLA). In 2001 the Interministerial Commission for International Humanitarian Law included the ratification of the Rome Statute into its agenda and called for Mr. Merab Turava to begin working on the Study of Compatibility of Georgian Legislation with the Rome Statute of the International Criminal Court. Since that period up to the beginning of 2003 there appeared no political will on the part of government of Georgia to work toward the ratification but there certainly was such a will regarding so called “Article 98” agreement, which was signed on 10th of February 2003.

On 4th of March 2003 the meeting was held between the representatives of the ICRC and Open Society Justice Initiative, on which the decision to establish a Working Group on Elaboration of Draft Legislation Necessary for ICC Statute ratification was taken. The Group was established with the Ministry of Justice and it comprised the representatives of the ministry, academic circles, OSJI, ICRC, Institute of European Law and Human Rights International Law, GYLA and the Supreme Court of Georgia. The Working Group elaborated its proposals basing itself mainly on Compatibility Study.

The main contentious aspects were those related to the immunity and extradition of own citizens. By common understanding, the settlement of discrepancies on these issues between the Statute and the Constitution of Georgia would possibly require amendments to the constitution, which is quite lengthy a process.

At the final meeting of the Working Group on which distinguished experts of law have also been invited in order to discuss the above issues, it was agreed that the amendments to the constitution could be avoided by apposite interpretation.

By mid-June the Draft amendments to the “Criminal Code of Georgia”, to the “Code of Criminal Procedure of Georgia”, to the "Law of Georgia on Imprisonment", to the "Law of Georgia on

Enforcement Procedure" and the draft Law of Georgia on Cooperation have been prepared. The ICRC translated the drafts in English in order to have them available for IHL Advisory Service of ICRC and other interested agencies for comments

By the beginning of June 2003 the ICRC had also purchased the Georgian version of the Elements of Crimes and the Rules of Procedure and Evidence and the three basic documents were submitted to the Ministry of Foreign Affairs.

The Parliament of Georgia ratified the Statute on 16th of June and held voting on the drafts elaborated by the Working-Group on 18th of August 2003.

The ICRC is determined to continue its work towards the popularization of the International Criminal Court and its basic values.

ШАГИ К РАТИФИКАЦИИ РИМСКОГО СТАТУТА МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО СУДА: ОПЫТ АРМЕНИИ

(ТЕЗИСЫ ДОКЛАДА)

*Старший помощник Генерального прокурора
Республики Армения*

Республика Армения подписала Римский Статут Международного уголовного суда (далее – Римский Статут) 1 октября 1999 года, тем самым выразив свою готовность и решимость сотрудничать с международным сообществом в борьбе против самых серьезных преступлений, вызывающих озабоченность всего международного сообщества, а именно: преступление геноцида, преступления против человечества, военные преступления, преступление агрессии.

Международный уголовный суд, учрежденный на основании Римского Статута, дополняя национальные системы уголовного правосудия, правомочен осуществлять юрисдикцию в отношении лиц, ответственных за вышеупомянутые преступления.

В настоящее время в Республике Армения, в соответствии с Законом РА «О международных договорах Республики Армения», идет подготовительный процесс ратификации Римского Статута, в рамках которого рассматриваются вопросы, касающиеся соотношения отдельных положений Конституции Республики Армения и Римского Статута, а также соответствия внутреннего законодательства Армении указанному международному договору.

Что касается вопроса соответствия Римского Статута Конституции Республики Армения, то окончательное решение по данному вопросу в установленном законом порядке должен принимать Конституционный Суд Республики Армения.

Согласно статье 6 Конституции Республики Армения «заключенные от имени Республики Армения международные договоры применяются только после ратификации. Ратифицированные международные договоры являются составной частью правовой системы Республики. Если в них установлены иные нормы, чем предусмотренные в законах, то применяются нормы договора».

Противоречащие Конституции международные договоры могут быть ратифицированы после внесения в Конституцию соответствующей поправки».

На наш взгляд, хотя закрепленные в Римском Статуте обязательства прямо не противоречат Конституции Республики Армения, однако предусмотренные в ней положения о помиловании и амнистии несовместимы с требованиями статьи 110 указанного Статута, согласно которому государство исполнения приговора не может освободить лицо до истечения срока наказания по приговору, вынесенному Международным уголовным судом.

Действующая Конституция Республики Армения не содержит норму об иммунитете Президента Республики, однако такое положение было закреплено в вынесенном на референдум проекте изменений Конституции.

В упомянутом проекте устанавливалось, что «гражданин Республики Армения не может быть выдан иностранному государству, за исключением случаев, предусмотренных ратифицированными международными договорами Республики Армения».

Одним из важных компонентов процесса ратификации является приведение в соответствие законодательства Армении Римскому Статуту. Хотя в этом направлении приняты определенные практические шаги, в том числе законодательного характера, их нельзя считать достаточными с точки зрения обеспечения полного соответствия внутреннего законодательства Армении Римскому Статуту.

В первую очередь это относится к Уголовному Кодексу и Уголовно-процессуальному Кодексу Республики Армения.

18 апреля 2003 года Национальным Собранием Республики Армения был принят новый Уголовный Кодекс, вступивший в силу с 1 августа того же года. Раздел тринадцатый Особенной части нового УК посвящен к преступлениям против мира и безопасности человечества. В нем предусмотрены такие преступления как: планирование, подготовка, развязывание или ведение агрессивной войны, публичные призывы к агрессивной войне, создание, производство, приобретение, распространение или сбыт оружия массового поражения, применение запрещенных средств и методов ведения войны, террористический акт против представителя иностранного государства или международной организации, международный терроризм, серьезные нарушения норм международного гуманитарного права во время вооруженных конфликтов, бездействие или отдача преступного приказа во время вооруженного конфликта, преступления, направленные против безопасности человечества, геноцид, экоцид, наемничество, нападение на лиц или учреждения, пользующиеся международной защитой, незаконное пользование отличительными знаками, охраняемыми международными договорами (ст. ст. 384 – 397 УК РА).

Анализ вышеуказанных составов преступлений показывает, что в некоторых случаях имеются несоответствия между положениями Римского Статута и Уголовного Кодекса РА. Так, круг действий, составляющих преступления против человечества в Римском Статуте шире, чем в Уголовном Кодексе РА.

Кроме того, согласно статьи 77 Римского Статута Международный уголовный суд может назначить лицу, признанному виновным в совершении преступления, предусмотренного в статье 5 Статута (преступление геноцида, преступления против человечества, военные преступления, преступление агрессии), лишение свободы максимально на срок до 30 лет, или пожизненное лишение свободы. А вот за соответствующие преступления Уголовным Кодексом РА предусмотрены лишение свободы на срок максимум до 15 лет, или пожизненное лишение свободы. За преступление агрессии Уголовным Кодексом РА пожизненное лишение свободы вообще не предусмотрено.

Статья 16 Уголовного Кодекса РА устанавливает, что «граждане Республики Армения, совершившие преступления на территории другого государства, не выдаются ему».

В рассматриваемом контексте определенные противоречия и недостатки содержатся также в Уголовно-процессуальном Кодексе РА. Учитывая это обстоятельство, а также важность дальнейшей реализации международных стандартов в уголовно-процессуальном законодательстве Армении, Министерством юстиции РА совместно с другими заинтересованными ведомствами был разработан соответствующий проект закона «Об изменениях и дополнениях в Уголовно-процессуальном Кодексе Республики Армения», одной из целей которого является законодательное урегулирование отношений международными судебными органами по вопросам правовой помощи, признания на территории Республики Армения приговоров международных судов.

По поручению Министра юстиции данный проект сейчас дорабатывается с учетом полученных замечаний и предложений, после чего будет представлен на рассмотрение Правительства РА.

В заключение отметим, что работы по подготовке ратификации Римского Статута в Республике Армения продолжаются.

Примечание: полный текст доклада будет представлен во время Региональной Конференции «Международный уголовный суд и страны Южного Кавказа».

BASIC STRUCTURES OF THE COURT, ITS JURISDICTION AND FUNCTIONING

The ICC has jurisdiction over genocide, crimes against humanity, war crimes.

- Potentially – and subject to strict conditions – anyone, anywhere who commits genocide, a crime against humanity, or a war crime is subject to the jurisdiction of the ICC.

The ICC is the first truly international court with jurisdiction over individuals.

- Unlike the ICJ, which has jurisdiction in legal disputes between states, the ICC has jurisdiction over individuals.
- The ICC draws on the experiences of the Nuremberg and Tokyo tribunals after WWII and the ICTY/R.
- But: The ICC's jurisdiction is not limited to a particular geographical area or nationality. Unlike its predecessors, it is a permanent institution.
- And: The ICC was negotiated by the international community (every State has had the opportunity to participate in the negotiations and shape the ICC, from the very beginning) and is ratified by individual States, not imposed by war victors or the Security Council. States Parties select the judges and Prosecutor.

The Rome Statute entered into force on 1 July 2002.

- The Statute had been adopted on 17 July 1998 in Rome; sixty ratifications were necessary for its entry into force.
- Now, the ICC has 92 States Parties from all regions of the world.

Basic structure of the ICC:

- 18 Judges (from all regions of the world, 7 women and 11 men, both criminal and international law experts)
 - Presidency (President and two Vice-Presidents)
 - Pre-Trial Division (7 judges)
 - A Pre-Trial Chamber consists of 3 judges (or sometimes 1 judge) of the Pre-Trial Division
 - Trial Division (6 judges)
 - A Trial Chamber consists of 3 judges of the Trial Division
 - Appeals Division (5 judges, including President)
 - The Appeals Chamber consists of all 5 judges of the Appeals Division
- Office of the Prosecutor
 - Headed by Chief Prosecutor (Luis Moreno Ocampo, Argentina)
 - Investigation and Prosecution Divisions
- Registry
 - Court management
 - Victims and witnesses
 - Defense
 - Detention
- Assembly of States Parties
 - Management oversight
 - Negotiates and adopts important court documents
 - Elects important court officials, especially judges and Prosecutor

-
- Decides budget

How are the crimes under the jurisdiction of the ICC defined?

- Genocide, crimes against humanity, war crimes are defined in the Rome Statute, on the basis of negotiations that took place from 1995-1998.
- The Rome Statute definitions are supplemented by the Elements of Crimes, adopted by the Assembly of States Parties in 2000
- The definitions and elements draw largely on existing international treaties, the jurisprudence of international tribunals, and customary international law.
- The crime of aggression has been earmarked in the Statute, but is not yet defined; negotiations are ongoing, definition by 2009 at the earliest.

How is a situation brought before the ICC?

1. Referral by the Security Council, acting under Chapter VII (unlikely in the immediate future, due to resistance of the United States to the ICC); or
2. Referral by a State Party (only case so far, referred by Uganda: atrocities committed by the Lord's Resistance Army rebel group in the north of Uganda); or
3. Prosecutor may initiate a case himself; however, only with the authorization of the Pre-Trial Chamber (consisting of three judges).

What is the scope of the ICC's territorial and personal jurisdiction?

- If a situation is referred by the Security Council, the ICC may have jurisdiction over any person who has committed a crime under the Rome Statute anywhere in the world.
- If a situation is referred by a State Party or if the Prosecutor initiates an investigation, the ICC only has jurisdiction over crimes committed:
 - a) on the territory of a State Party (or other State accepting ICC jurisdiction); or
 - b) by a national of a State Party (or other State accepting ICC jurisdiction).

What is the temporal jurisdiction of the ICC?

- The ICC only has jurisdiction over crimes committed after entry into force of the Rome Statute (1 July 2002).
- For States that ratify after 1 July 2002, the ICC only has jurisdiction over crimes committed after entry into force for that State.

Are there restrictions on who can be tried by the ICC?

- The ICC does not have jurisdiction over children under the age of 18.
- Official capacity is not a bar to the ICC's jurisdiction.
- Commanders and superiors are in general responsible for the actions of their subordinates; the precise nature of command responsibility defined in the Statute.
- There are some limits on the ICC's ability to exercise jurisdiction over diplomats and officials of States that are not party to the Statute.

What is the relationship of the ICC with the UN?

- Although the ICC was negotiated within the UN system, it is not a UN body per se. It has its own staff, budget, and oversight mechanisms.
- However, the Security Council may refer situations to the ICC.
- The Security Council may also suspend individual investigations or prosecutions for 12 months, acting under Chapter VII, with a regular majority of 9 members and the affirmative vote or abstention of all 5 permanent members.

Basic sequence of a case:

4. A situation is referred by the Security Council or a State Party, or an investigation is initiated by the Prosecutor with the authorization of the Pre-Trial Chamber.
5. Investigations take place in the State where the crime was committed; States Parties are required by the Statute to cooperate with the Prosecutor.
6. The Prosecutor may request the Pre-Trial Chamber to issue arrest warrants or summons.
7. States Parties are required to perform arrests and seizures.
8. The Pre-Trial Chamber holds preliminary hearings and confirms the charges.
9. The Trial Chamber conducts the criminal trial.
10. Both the defense and the Prosecutor may appeal rulings and judgments to the Appeals Chamber.
11. The Court acquits the accused or imposes penalties defined by the Statute: imprisonment up to life (with mandatory review after 25 years), fines and forfeiture of assets. Fines and forfeited assets may be used for the compensation of victims.

IMPORTANCE OF PROPER IMPLEMENTATION OF THE STATUTE IN NATIONAL LEGISLATION OF STATES PARTIES IN THE CONTEXT OF COMPLEMENTARITY AND THE OBLIGATION TO COOPERATE

What are the enforcement powers of the ICC?

- The ICC may order extensive measures to arrest and surrender persons, take evidence, examine sites, protect victims and witnesses, seize assets, as well as urgent measures to preserve evidence.
- However, the ICC relies on the cooperation of States Parties to undertake many of these measures.
- States Parties are therefore required to cooperate with the ICC pursuant to requests by the Court.
- State Parties must accordingly provide for domestic legislation that allows swift and smooth cooperation with the ICC.

What are the basic cooperation provisions in the Rome Statute?

- According to article 86, State Parties shall cooperate fully with the Court in its investigation and prosecution of crimes within the jurisdiction of the Court.
- According to article 88, States Parties shall ensure that there are procedures available under their national law for all of the forms of cooperation. This means that legislative and administrative mechanisms must already be in place before the ICC requests a State's cooperation in a concrete case.

What are the most important forms of cooperation with the ICC?

- Article 89 requires States Parties to arrest and surrender persons immediately upon the request of the Court.
- Article 55 accords suspects and other persons under investigation certain rights that States Parties must respect. These include:
 - The right not to incriminate oneself or to confess guilt.
 - The right not to be subjected to coercion, duress, threat or torture.
 - The right to be questioned in a language the person understands.

-
- The right not to be subjected to arbitrary arrest or detention.
 - Suspects must be informed that they are being investigated for a crime under the Rome Statute.
 - Suspects have the right to remain silent.
 - Suspects have the right to legal assistance.
 - Suspects have the right to be questioned in the presence of legal counsel.
 - Article 93 requires States Parties to cooperate with the ICC in additional ways, including:
 - Locating persons
 - Taking evidence, including testimony
 - Questioning of persons
 - Service of documents
 - Facilitating voluntary appearance of persons as witnesses or experts
 - Temporary transfer of persons
 - Examination of places and sites
 - Searches and seizures
 - Provision of records and documents
 - Protection of victims and witnesses, preservation of evidence
 - Identification, freezing and seizure of assets
 - Implementing legislation should explicitly provide for these forms of cooperation with the ICC, and should also enable other forms of cooperation not explicitly listed in the Statute.

Can States Parties refuse to cooperate?

- In general, no. A very narrow exception is made to ensure the protection of national security information.
- If States Parties encounter difficulties in executing a request for cooperation by the Court, they are under an obligation to consult immediately with the ICC to resolve the problem (article 97).
- The ICC may not order measures that would conflict with a State Party's obligations to a non-State Party with respect to diplomatic or State immunity or similar international agreements. The ICC determines whether such a conflict exists.

Can States Parties invoke their constitutional provisions when responding to a request to cooperate?

- States Parties are expected to follow their regular constitutional processes when executing a request by the Court, as long as these processes do not represent an obstacle to cooperation. If constitutional provisions conflict with the Rome Statute, they must either be amended or interpreted in a way that allows full cooperation.
- In particular, States Parties must ensure that their constitutions allow:
 - The surrender of individuals to the Court, regardless of nationality.
 - The surrender of individuals to the Court, regardless of constitutional immunities.
 - Acceptance of the penalties imposed by the ICC.
 - Investigation by the ICC on the territory of the State.

Should cooperation with the ICC be ensured by means of a separate law, or can existing legislation be modified?

- The precise form of the legislation is irrelevant, as long as cooperation with the ICC is swift and smooth.
- Many States Parties have found it easier to draft a separate law for cooperation with the ICC.

- Other States Parties have amended their mutual legal assistance legislation to allow for cooperation with the ICC, or their existing legislation for cooperation with the ICTY and ICTR.
- In any event, implementing legislation should be compatible both with the existing domestic mechanisms and processes and with those required by the Rome Statute. The challenge is to develop legislation that makes sense within each State's domestic legal system, but that fully complies with the obligations under the Rome Statute.
- In order to ensure the effectiveness of the legislation and fulfillment of international standards, legislation should be developed in consultation with the ICC, civil society, and non-governmental organizations. Legislation passed by other States Parties may also be used as a comparison and example.

Will the ICC be able to handle all cases of genocide, crimes against humanity, and war crimes?

- No. The ICC will only be able to handle a small number of situations and a small number of cases. It will likely limit itself to those cases where the danger of impunity is particularly great, as well as cases of leading perpetrators who are difficult to try in national courts.
- It is therefore of the utmost important that States provide for the ability to try Rome Statute crimes in their own jurisdictions.

Does the Rome Statute require domestic implementation of the crimes?

- While there is no explicit requirement by the Rome Statute to enable the domestic investigation and prosecution of genocide, crimes against humanity, and war crimes, a preexisting obligation is presupposed by the Preamble of the Rome Statute. Such an obligation already exists to a large extent under other international treaties and customary international law.
- By ensuring the ability to try individuals for these crimes domestically, States take advantage of the complementarity mechanism of the ICC, ensuring that the ICC will not strip them of jurisdiction.

How should Rome Statute crimes be implemented domestically?

- Domestic implementation of Rome Statute crimes necessitates amendments to criminal law and codes of criminal procedure. In some cases, it may also entail constitutional amendments or reinterpretation.
- Some States Parties have opted to develop a separate code of international crimes, including the Rome Statute crimes and other crimes of similar magnitude.
- While the domestic implementation does not have to look exactly the same as the Rome Statute, it should provide for equivalent general principles of criminal law, procedural safeguards, and penalties.

Who has jurisdiction over offenses against the administration of justice?

- In general, the ICC has jurisdiction over offenses against the administration of justice committed with respect to the ICC (such as giving false testimony, presenting false evidence, corruptly influencing a witness, tampering with evidence, corruptly influencing an official of the ICC, retaliating against an official of the ICC, and soliciting or accepting a bribe).
- According to article 70(4), States Parties should also extend their criminal laws penalizing offenses against the administration of justice to include such offenses against the ICC.

К ВОПРОСУ СООТВЕТСТВИЯ ПОЛОЖЕНИЙ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ГРУЗИИ ТРЕБОВАНИЯМ РИМСКОГО СТАТУТА

Международному сообществу довольно много времени понадобилось, прежде чем оно оказалось готовым к учреждению МУС. В течении этого времени множество Международных и межрегиональных конфликтов возникло и было совершено не одно тяжкое преступление направленное против гуманитарного права.

Вступая в силу 1-го июля 2002г, МУС принес с собой надежду на то, что лица ответственные за наиболее серьезные преступления против человечества будут привлекаться к судебной ответственности в случаях неспособности или нежелания национальных структур осуществить правосудие. Этот первый постоянный и независимый судебный орган, является наиболее важным достижением в области защиты прав человека со времен принятия Женевского соглашения.

Как отмечается в Преамбуле Римского статута, Международный уголовный суд, дополняет национальные органы уголовной юстиции. МУС не обладает исключительной юрисдикцией или приоритетом по отношению к юрисдикции национальных судов, которые были наделены Международные уголовные трибуналы *ad hoc* по бывшей Югославии и Руанде. Юрисдикция Суда является продолжением национальной уголовной юрисдикции Государств-участников, хотя Суд не является продолжением национальных систем уголовного правосудия, и не заменяет их. Он дополняет национальные органы власти, которые несут основную ответственность за расследование и возбуждение уголовного преследования в отношении геноцида, военных преступлений и преступлений против человечности.

В своей деятельности МУС должен будет почти полностью полагаться на сотрудничество с Государствами-участниками в ходе расследования и подготовки дел к судебному рассмотрению. Суд не располагает своими собственными полицейскими и правоохранительными органами и всецело полагается на национальные правоохранительные системы для выполнения своих распоряжений. Следовательно, эффективность суда зависит от успешного включения статута в национальное законодательство, касающееся как проведения судебных процедур на национальном уровне, так и сотрудничества с Судом.

Степень и тип имплементации, необходимый каждому конкретному государству зависит от его законодательной и конституционной базы. Способы, с помощью которых государство изменяет свою правовую систему, чтобы она соответствовала этим требованиям, различны. Следовательно государства в различной степени нуждаются в имплементирующем законодательстве. Решение о конкретной форме имплементирующего закона за парламентом. Будет ли это единый закон или ряд поправок к действующему законодательству- это зависит от правовой системы каждого государства. Важно, чтобы национальное законодательство имплементировало все элементы статута, которые не обладают сами по себе исполнительной силой.

Многое зависит от соотношения между внутренним и международным правом в правовой системе того или иного государства. Некоторые системы предусматривают прямое действие международных договоров как элемента внутреннего права. Не смотря на то что согласно конституции международные договора Грузии имеют высшую юридическую силу и следовательно обязательства по статуту, могли быть реализованны даже всего лишь ратификацией Статута, Грузия решила, что для обеспечения действенности и эффективности сотрудничества необходимо ввести во внутреннее право не только специальные нормы, имплементирующие требования Статута, но и принятие отдельного закона о сотрудничестве с МУС.

Следует отметить, что ратификация статута как правило, связана с рядом проблем с точки зрения внутригосударственного конституционного права. Эти проблемы, как правило касаются 1. иммунитета лиц, имеющих должностное положение, 2.обязательства государства передавать своих граждан суду по его запросу, 3.возможности назначения наказания в виде пожизненного

лишения свободы, 4. использования прерогативы помилования и амнистии, 5. исполнения просьб прокурора и т.д. В процессе ратификации статута Грузия, как и большинство членов государств, столкнулась с проблемой имплементации именно этих норм статута.

1. Иммунитеты должностных лиц от уголовной ответственности –

Согласно ст.27 Римского статута его положения применяются в равной мере ко всем лицам без какого бы то ни было различия на основе должностного положения. В частности, должностное положение как главы государства или правительства, члена правительства или парламента, избранного представителя или должностного лица правительства ни в коем случае не освобождает лицо от уголовной ответственности согласно настоящему Статуту и не является само по себе основанием для смягчения приговора. Иммунитеты или специальные процессуальные нормы, которые могут быть связаны с должностным положением лица, будь то согласно национальному или международному праву, не должны препятствовать осуществлению Судом его юрисдикции в отношении такого лица.

Конституция Грузии предусматривает специальные иммунитеты должностных лиц, рассматриваемые в качестве гарантии их законной деятельности на занимаемой должности.

Положения конституции Грузии, предусматривающие неприкосновенность должностных лиц предусматривают лишь специальные условия привлечения их к уголовной ответственности, не являются абсолютными и при необходимости могут быть преодолены решением парламента. Эти нормы об иммунитетах представляют собой правовые гарантии, предоставляемые на внутри государственном уровне от преследования национальными органами уголовной юстиции. Целью института неприкосновенности является предотвращение произвольного или политически мотивированного вмешательства в государственное управление, гарантирование надлежащей, в соответствии с законом деятельности должностного лица и обеспечение защиты от необоснованного преследования, обеспечение дополнительной гарантии неприкосновенности и свободы от политического давления.

Однако, никакие положения актов национального законодательства не могут трактоваться в противоречие обязательствам согласно обычному международному праву осуществлять преследование таких международных преступлений как геноцид, агрессия, преступления против человечности, военные преступления, подпадающих под юрисдикцию Международного уголовного суда. Следовательно, иммунитеты должностных лиц не могут рассматриваться в качестве правового средства, обеспечивающего безнаказанность должностных лиц, совершающих преступления, подпадающие под юрисдикцию Международного уголовного суда, тем более, что речь идет об особо тяжких деяниях, вызывающих озабоченность всего международного сообщества. Необходимость пресечения этих деяний по существу вытекает из обычного международного права и в частности из обязательства Грузия, являющейся участником Конвенция о пресечении преступления геноцида и наказании за него от 9 декабря 1948г. Грузия не сделала каких-либо оговорок по ст. IV данной конвенции во время присоединения к конвенции, согласившись тем самым, с отсутствием иммунитета должностных лиц в отношении безусловной ответственности за геноцид

Таким образом, иммунитеты государственных должностных лиц не могут препятствовать осуществлению уголовного преследования за тяжкие международные преступления. Смысл конституционного иммунитета с самого начала состоял не в поощрении беззаконий со стороны должностных лиц а в создании им возможности отправлять государственные функции без излишних помех. Следовательно, если толковать нормы об иммунитете, исходя из их происхождения, из их цели, и принимая во внимание существующую возможность и механизм снятия иммунитетов, их можно рассматривать как вполне совместимые с международным обязательством сотрудничать с Судом. Не смотря на это, Парламент Грузии принял дополнения в УПК (ст9.2), согласно которому «особый порядок привлечения к уголовной ответственности ареста членов Парламента Грузии, членов Конституционного Суда Грузии, членов Верховного Суда Грузии и

судей иных общих судов Грузии, Председателя Палаты Контроля Грузии, Народного Защитника Грузии, лиц имеющих дипломатический иммунитет, а равно представителей МУС, которые при осуществлении своих полномочий пользуются иммунитетом в соответствии с Уставом МУС, и применения в отношении них других мер уголовно-процессуального принуждения определяется Конституцией Грузии, международными договорами и соглашениями Грузии, настоящим Кодексом и иными законами Грузии».

2. Передача граждан МУС- у по его запросу –

В процессе ратификации особое внимание было уделено положению Статута, предусматривающему обязательство государства выполнять требование о предоставлении лица в распоряжение суда, даже если соответствующее лицо является гражданином того государства, которому адресовано требование.

Было высказано мнение, что так как Римский статут не различает лиц по признаку их гражданства для целей передачи их Суду данная статья противоречит требованиям Конституции и УК Грузии. В частности, подчеркивалось, что Согласно ст. 13.4 Конституции Грузии не допускается выдача гражданина Грузии другому государству, кроме случаев, предусмотренных международными договорами. Это правило закреплено и в уголовном законодательстве, в ст. 6.1 УК Грузии. Данное конституционное положение касается запрета передачи граждан -1. иностранному государству (а не международному судебному органу) и 2. лишь в том случае если иное не установлено международными договорами Грузии. Следовательно после ратификации Статута, положения статута приобретают приоритет по отношению к конституционному запрету на выдачу граждан.

Следует заметить так же, что

1. МУС не является «иностраным судом» или иностранной национальной юрисдикцией. Международный суд, созданный самими государствами на основе международного права в котором государства являются полноправными участниками, не должен сравниваться ни с каким судом иностранного государства. Запрет на выдачу собственных граждан не имеет отношения к международному уголовному суду обладающему международной а не национальной юрисдикцией, точно так же как и обычные процедуры выдачи и гарантии, которые эти процедуры призваны обеспечить.
2. Ст. 102 Статута проводит дифференциацию понятий «экстрадиция» и «передача» и дает точное определение «передачи», согласно которому передача означает доставку лица государством в Суд в соответствии со Статутом, а экстрадиция- доставку лица одним государством в другое в соответствии с положениями международного договора, конвенции или актов национального законодательства.

Таким образом, несоответствий между Римским статутом и Конституцией Грузии в данном вопросе не было найдено. Однако, определенные дополнения и уточнения были внесены в УК и УПК. В частности было принято законодательное разграничение передачи лиц МУС и экстрадиции лиц одним государством в другое государство в соответствии с международным договором или национальным законодательством (ст. 44 УПК), были уточнены вопросы экстрадиции граждан иностранного государства и лиц без гражданства, а также основания отказа в экстрадиции. вопросы применения мер уголовно-процессуального принуждения в отношении подлежащего экстрадиции лица и т.д.

В статью 6 УК Грузии (передача и экстрадиция лиц, совершивших преступление)было внесено дополнение согласно которому «Передача гражданина Грузии, а также постоянно проживающего в Грузии лица без гражданства Международному уголовному суду осуществляется в случаях и установленном порядке, предусмотренных Уставом Международного уголовного суда (Римским статутом) и Законом Грузии ”О сотрудничестве Грузии с Международным уголовным судом. Совершившие преступление иностранный гражданин, а также лицо без гражданства, находящиеся на территории Грузии, в соответствии с международным договором Грузии могут быть экстрадированы в другое государство

для привлечения к уголовной ответственности или отбывания наказания или переданы Международному уголовному суду».

Обязательство выполнять просьбы об аресте и передаче применяется без различия, основанного на национальной принадлежности разыскиваемого лица. Национальные конституционные запрещения выдачи своих граждан не применяются к просьбам Суда о передаче ему лиц, и национальные власти не могут отказать в передаче на этом основании. По этому, государство-участник, который не желает передавать человека МУСу, должно лишь провести добросовестное расследование на национальном уровне, и вопрос будет снят. При разработке процедур передачи авторы Статута учли чрезвычайную тяжесть преступлений, важность обязательства предавать лиц Суду для его эффективной работы и тот факт, что в основном процедуры будут осуществляться на национальном уровне. Суд будут осуществлять свою юрисдикцию, дополняющую юрисдикцию всех государств когда государства бездействуют или добровольно уступают юрисдикцию, либо когда они явно не могут или не желают сами осуществлять процессуальные действия (ст.34)

3. Принцип *ne bis in idem* – не возникло расхождений между Римским статутом и национальным законодательством и в связи с данных принципом.

Согласно данному принципу никто не может быть осужден повторно за одно и то же преступление. Этот принцип имеет статус конституционного принципа в большинстве государств, в том числе в Грузии (ст. 42. п.4. Конституции Грузии) и воспроизводится также в уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве.

(ст.20(1))Римского статута предусматривает, что никакое лицо не может быть судимо судом за деяние, составляющее основу состава преступления, в отношении которого данное лицо было признано виновным или оправданно Судом. Однако при этом предусматривается исключение, согласно которому лицо, которое было осуждено национальным Судом за преступление, подпадающее под юрисдикцию МУС, может быть повторно осуждено только в случае наличия объективных обстоятельств предусмотренных в п.3 ст 20.

В связи с данным принципом не возникло расхождений между требованиями Римского Статута и внутригосударственным законодательством Грузии, так как 1. данный принцип распространяется на внутригосударственные отношения, 2. основное предназначение рассматриваемого запрета это защита лица от осуждения за одно и то же преступление в рамках юрисдикции одного и того же государства, 3. возможность повторного осуждения статута рассматривается в качестве составной части принципа *ne bis in idem* .

4. Вопросы помилования и амнистии

согласно ст. 110 ч.1 Статута» Государство исполнения приговора не может освободить лицо до истечения срока наказания по приговору, вынесенному судом. Только Суд имеет право принимать решение о каком-либо уменьшении срок наказания и принимает постановление по этому вопросу, выслушав лицо. После того, как лицо отбыло две трети срока наказания или 25 в случае пожизненного лишения свободы, Суд осуществляет обзор приговора с тем, чтобы определить, следует ли уменьшить назначенный по этому приговору срок наказания. Вынесенный Международным уголовным судом приговор к лишению свободы является обязательным для государств участников, которые не могут изменят его ни при каких обстоятельствах. Что же касается решения об уменьшении срока наказания, то это относится к исключительной прерогативе Суда. Таким образом, государства лишены возможности влиять на сроки исполнения наказаний, определенных судом.

В этой связи ставился вопрос о совместимости норм Статута с национальным законодательством, касающимися вопросов помилования осужденных и амнистии. Согласно законодательству Грузии (ст.73,пункт «о» Конституции Грузии) президент Грузии осуществляет помило-

вание а принятие закона об амнистии является прерогативой парламента. Можно ли признать это положение ограничением суверенитета Грузии?

Помилование и амнистия распространяются на наказания предусмотренные только национальными законодательствами. Они предусматривают возможность помилования лиц, осужденных национальными судами согласно нормам действующих уголовных кодексов, т. е. носят внутригосударственный характер в случае применения международного права его нормы должны действовать и при рассмотрении вопросов о смягчении наказания.

Было решено, что необходимости внесения каких либо корректив в национальное законодательство по поводу внутригосударственных прерогатив в области помилования в связи с отбыванием лишения свободы лицами, осужденными МУС, не требуется.

Обеспечение совместимости Римского статута с актами текущего и в первую очередь уголовного и уголовно -процессуального законодательства, представляет собой одну из важнейших задач имплементации, поскольку создает надлежащие условия для осуществления сотрудничества государств -участников с Судом.

Необходимо, чтобы национальное уголовное законодательство отражало весь спектр тех деяний, которые подпадают под юрисдикцию Суда геноцид, преступления против человечности, военные преступления, агрессия. Государства участники Римского статута должны иметь возможность уголовного преследования за указанные преступления, поскольку согласно принципу дополнительности Суд будет функционировать лишь в случае, если национальная судебная система не может (либо не пожелает) наказывать преступников. Грузия одновременно использовала оба подхода. Мы внесли соответствующие поправки в УК, в частности – геноцид, (ст.407), экоцид-ст.409 преступления против человечности-408, были уточнены составы военных преступлений-411,412,413.

Геноцид – Уголовный Кодекс Грузии (ст. 407) предусматривают ответственность за геноцид. Так же, как в конвенционном определении и ст. 7 Римского статута, уголовный кодекс для квалификации преступления не устанавливает условия фактического уничтожения идентифицируемой группы; достаточно, если совершено одно из действий, составляющих объективную сторону состава геноцида, но с обязательным условием-намерением подобного уничтожения. В частности, согласно УК Грузии геноцидом признается «деяния, совершенные во исполнение согласованного плана полного или частичного уничтожения какой-либо национальной, этнической, расовой, религиозной, либо объединенной по какому-либо иному признаку группы, выразившиеся в убийстве, причинении тяжкого вреда здоровью членов такой группы, умышленном создании им тяжелых условий жизни, насильственном сокращении рождаемости или принудительной передаче детей из одной этнической группы в другую».

Так как определение геноцида полностью соответствует определению данного преступления предусмотренного Статутом, необходимости внесения дополнений или изменений в ст. 407 УК Грузии не было.

Военные преступления – Согласно ст. 8 Статута, Суд обладает юрисдикцией в отношении военных преступлений. Статья 8(2) различает четыре категории военных преступлений.

Положения УК Грузии являются совместимыми с Римским статутом в части определения военных преступлений, причем ответственность за указанные деяния наступает независимо от ситуации конфликта, который может быть как международным, так и внутренним.

Глава XLVII УК Грузии предусматривает преступления против мира, безопасности человечества и международного гуманитарного права. В частности УК Грузии устанавливает следующие составы преступлений- Подготовка или ведение агрессивной войны (Ст 404), призывы к развязыванию агрессивной войны (ст 405), изготовление, приобретение или сбыт оружия массового поражения (ст 406), Экоцид (ст 409), участие наемников в

вооруженном конфликте или военных действиях (ст 410), умышленное нарушение норм международного гуманитарного права во время вооруженного конфликта (ст 411), умышленное нарушение норм международного гуманитарного права во время межгосударственного или внутрисоюзного вооруженного конфликта, сопряженное с созданием угрозы здоровью или физическим увечьем (ст 412), иные нарушения норм международного гуманитарного права (ст 413)

В статью 411 были внесены соответствующие дополнения и к категории умышленного нарушения норм международного гуманитарного права во время вооруженного конфликта были также отнесены-

- «ненадлежащее использование флага, обозначающего временное прекращение огня, государственного флага либо признаваемых международным гуманитарным правом иных защитных знаков, формы или сигналов стороны — неприятеля, а также ООН, Красного Креста и Красного Полумесяца, повлекшее гибель людей или причинение им тяжких физических увечий;
- нападение на собственность стороны — неприятеля, в том числе памятники истории, произведения искусства или места отправления культа как часть культурного наследия народов, повлекшее их уничтожение или захват и не обусловленное военной необходимостью;
- принуждение граждан противной стороны, военнопленных или других охраняемых лиц к службе в вооруженных силах неприятеля или(и) участию в военных действиях против их собственной страны, независимо от того, находились ли они на службе воюющей стороны до начала войны;
- лишение военнопленных, граждан стороны-неприятеля или других охраняемых лиц права на беспристрастное рассмотрение дел судом;”.

К иным нарушениям норм международного гуманитарного права (статья 413) были дополнительно отнесены применение в ходе военной операции или вооруженного конфликта не только оружия, боеприпасов, средств или оружия массового поражения, но и «методов ведения боя, которые влекут чрезмерные повреждения, неоправданные страдания или нарушение норм международного права вооруженных конфликтов; при условии, что такое оружие, боеприпасы, средства, а также методы ведения боя являются предметом всеобъемлющего запрещения». К статье было также добавлено примечание, согласно которому «За предусмотренное настоящей главой преступление командир или (и) другой руководитель участвующих в вооруженном конфликте вооруженных сил либо их подразделений несет ответственность согласно настоящей главе и в случае, когда указанное преступление совершено находящимися под его командованием и (или) контролем вооруженными силами, что было вызвано бездействием командира или(и) другого соответствующего руководителя».

К составу эцицида была добавлена вторая часть, согласно которой отягчающим обстоятельством является эцицид совершенный во время вооруженного конфликта.

Преступления против человечности – Римский статут международного уголовного суда является первым международным договором универсального характера, который содержит определение преступлений против человечности. В ст. 7 Римского статута предусмотрен широкий перечень деяний, рассматриваемых в качестве преступлений против человечности. При этом Статут, давая определение преступлений против человечности, не требует увязки с каким-либо вооруженным конфликтом, хотя и оговаривает условия, при которых могут совершаться преступления против человечности. Согласно ст. 7(1) «преступления против человечности» означают соответствующие деяния, которые совершаются в рамках широкомасштабного или систематического нападения на любых гражданских лиц и, если такое нападение совершается сознательно.

Уголовное законодательство Грузии предусматривало специальную норму о преступлениях против человечности (ст. 408 УК), которая также как и ст. 7 Римского статута не требует для

квалификации связи с вооруженным конфликтом, хотя и по своему охвату (убийства, массовое истребление, депортация и иные антигуманные деяния, причиняющие серьезный ущерб физическому или психическому состоянию человека) была уже определена, содержащегося в ст. 7 Статута. Следовательно Парламент Грузии принял новую редакцию данной статьи в соответствии с требованиями Статута и к преступлениям против человечности отнес также «любое деяние, совершенное в пределах широкомасштабных или систематических нападений на гражданское население или гражданских лиц, выразившееся **НЕ ТОЛЬКО** в убийстве, массовом уничтожении **И** депортации людей но и в «массовом истреблении, причинении тяжкого вреда здоровью, депортации, незаконном ограничении свободы, пытках, изнасиловании, обращении в сексуальное рабство, принуждении к проституции, принудительной беременности, принудительной стерилизации людей, преследовании группы лиц по политическим, расовым, национальным, этническим, культурным, религиозным, половым или иным признакам, апартеиде или иных антигуманных деяниях, причиняющих серьезный вред физическому или(и) психическому состоянию человека».

Агрессия – Преступление агрессии оказалось единственным из деяний, подпадающих под юрисдикцию МУС, упоминание о котором в Римском статуте носит декларативный характер.

Согласно ст.5 (2), Суд осуществляет юрисдикцию в отношении преступления агрессии, как только будет принято в соответствии со ст. 121 и 123 положение, содержащее определение этого преступления и излагающее условия при которых Суд осуществляет юрисдикцию касательно данного деяния.

Не смотря на то, что Статут не дает определение агрессии, УК Грузии- предусматривает уголовную ответственность за агрессивную войну (ст.404).

Преступления против отправления правосудия – Согласно статье 70 (4,«а») каждое государство- участник распространяет свое уголовное законодательство, устанавливающее меры наказания за преступления, направленные против проведения расследований и осуществления судопроизводства, на преступления против отправления правосудия, указанные в настоящей статье, совершенные его гражданином либо на его территории.

УК Грузии детально регламентирует преступления против деятельности судебных органов и процессуального порядка Добывания доказательств (главы XLI и XLII). К этим преступлениям УК относит такие деяния как, воспрепятствование осуществлению правосудия или производству предварительного расследования (ст 364), угроза или насилие в связи с осуществлением правосудия или производством предварительного расследования (ст 365), неуважение к суду (ст 366), разглашение тайны о мерах безопасности, применяемых в отношении члена Конституционного Суда, судьи, заседателя, иных участников судопроизводства или уголовного процесса (ст. 367), уничтожение доказательств (Ст. 368), фальсификация доказательств (ст 369), Ложные показания, заключение или неправильный перевод (ст 370), отказ свидетеля или потерпевшего от дачи показаний (ст. 371), подкуп или принуждение свидетеля, потерпевшего, эксперта или переводчика (ст 372), ложный донос (ст 373) и т.д.

Как показывает сравнительный анализ, уголовное законодательство Грузии в целом охватывает всю совокупность деяний, предусмотренных ст. 70 (1) Римского статута, что в свою очередь, не потребовало внесения радикальных изменений в уголовный кодекс. К статьям 332 и 381 были сделаны лишь примечания согласно которым к служебным преступлениям и преступлениям против судебной власти были отнесены также преступления, совершенные представителями Международного уголовного суда и соответственно — преступления против Международного уголовного суда.

Следовательно, с учетом положений ст.70 (4, «а») Статута ничто не препятствует распространению норм национального уголовного законодательства на преступления против отправления Судом.

Оказание правовой помощи по уголовным делам и сотрудничество с МУС

Уголовно – процессуальное законодательство должно быть адаптировано для целей сотрудничества с МУС. Имплементация положений Статута в первую очередь означает как минимум обеспечение возможности своевременного выполнения предусмотренных Статутом обязанностей. Для этого можно внести соответствующие изменения в УПК либо принять специальный закон о сотрудничестве с МУС. Не смотря на то, что нормы УПК Грузии регламентируют процессуальные вопросы уголовного преследования, осуществляемого национальными органами и оказание правовой помощи по уголовным делам, в УПК были внесены все необходимые дополнения, в соответствии с требованиями статута, не смотря на то, что УПК Грузии предусматривает специальную главу посвященную оказанию правовой помощи по уголовным делам, данные нормы УПК охватывают только сферу межгосударственного сотрудничества. С учетом значительной специфики деятельности МУС, было признано целесообразным принятие специального закона о сотрудничестве с судом, детально регулирующего уголовно- процессуальные аспекты сотрудничества с МУС.

Согласно ст. 86 Римский статут обязывает государств-участников всесторонне сотрудничать с Судом в провидении им наследования преступлений, подпадающих под его юрисдикцию и в осуществлении уголовного преследования за эти преступления. При этом с учетом того, что в вопросах оказания правовой помощи будет примеряться внутригосударственное законодательство, Статут устанавливает обязательство для государств по обеспечению процедур, предусмотренных их национальным правом для всех форм сотрудничества, указанных в части девятой Статута. Следует иметь в виду, что помимо общего обязательства по сотрудничеству с Судом, Статут охватывает конкретные положения, регламентирующие порядок выполнения отдельных действий, таких как передачу лиц Суда (ст. 89), идентификацию и установление места нахождения лиц или предметов (ст. 93(а)); получения доказательств и сбор доказательств, включая мнения экспертов или заключения экспертизы, необходимые Суду (ст. 93 (б)); допрос любого лица, находящегося под следствием или подвергающегося судебному преследованию (ст. 93 (с)); вручение документов, включая судебные документы (ст.93(в)).

Другие формы сотрудничества подробно излагаются в статье 93 (1):

"Государства -участники в соответствии с положениями настоящей Части и согласно процедурам, предусмотренным их национальным законодательством, выполняют пробы Суда об оказании помощи в связи с осуществлением расследований или уголовного преследования путем:

- a) Идентификации и установления места нахождения лиц или предметов;
- b) Получения доказательства, включая показания под присягой, и сбор доказательств, включая мнения экспертов или заключения экспертизы, необходимые Суду;
- c) Допроса любого лица, находящегося под следствием или подвергающегося судебному преследованию;
- d) Вручения документов, включая судебные документы;
- e) Содействия добровольной явке лиц в качестве свидетелей или экспертов в Суд;
- f) Временной передачи лиц, как это предусмотрено в пункте 7;
- g) Проведения осмотра мест или объектов, включая эксгумацию и осмотр захоронений;
- h) Производства обысков и наложения ареста;
- i) Предоставления протоколов и документов, включая официальные протоколы и документы;
- j) Защиты потерпевших и свидетелей и сохранения доказательств;
- k) выявления, отслеживания и замораживания или ареста выреченных средств, имущества и доходов, а также орудий преступлений для цели последующей конфискации без ущерба для прав bona fide третьих сторон; и предоставления любых других видов помощи, не

запрещенных законодательством запрашиваемого государства, с целью содействия осуществлению расследования и уголовного преследования за преступления, подпадающие под юрисдикцию Суда"

УПК Грузии предусматривает специальную главу, посвященную международному сотрудничеству в сфере уголовного судопроизводства с целью оказания правовой помощи по уголовным делам. Однако эти процессуальные нормы регулируют межгосударственное сотрудничество по оказанию взаимной правовой помощи, не затрагивая отношения с международными трибуналами и МУС.

Учитывая данное обстоятельство и специфику деятельности МУС, для комплексного решения всех вопросов взаимодействия с МУС было признано целесообразным принятие специального закона о сотрудничестве с Судом.

Следует отметить, что в отличие от большинства государств, которые осуществили ратификацию Статута без внесения соответствующих изменений и дополнений в национальное законодательство, Грузия одновременно с ратификацией создала и необходимую законодательную базу для полноценной имплементации требований Статута.

В итоге, Грузия вместе с ратификацией Римского статута приняла и пакет из пяти следующих законопроектов:

1. Закон о внесении изменений и дополнений в закон об Аресте???
2. Закон о внесении изменений и дополнений в закон об исполнительном производстве
3. Закон о сотрудничестве с МУС
4. Закон о внесении изменений в Уголовно-Процессуальный Кодекс Грузии
5. Закон о внесении изменений и дополнений в Уголовный Кодекс Грузии

Законом о сотрудничестве с МУС был определен национальный государственный орган Грузии ответственный за сотрудничество с МУС. Им является Министерство Юстиции Грузии, которое получает от МУС просьбы о сотрудничестве, принимает необходимые меры для исполнения просьб, и координирует, в случае необходимости, деятельность, осуществляемую компетентными национальными органами в ходе исполнения просьб. С этой целью в Министерстве создан отдел по сотрудничеству с МУС. Он при выполнении функции сотрудничества с Международным судом имеет право:

- а) получать просьбу Международного суда о сотрудничестве;
- б) принимать решение о допустимости сотрудничества Грузии с Международным судом, разрабатывать процедуры сотрудничества, в случае необходимости принимать решение об обжаловании подсудности Международному суду;
- в) принимать решение об осуществлении необходимых для сотрудничества мероприятий, при этом определять, какой государственный орган непосредственно уполномочен выполнять просьбу;
- г) обеспечивать предоставление Международному суду соответствующей информации о результатах выполнения просьбы;
- д) проводить совещания с Международным судом по вопросам, поставленным в просьбе, в случаях, определенных Статутом;
- е) принимать в случае необходимости меры к назначению защитника в казенном порядке или(и) оказанию иной правовой помощи в установленном законодательством порядке;
- ж) принимать решение о передаче лица Международному суду;
- з) передавать соответствующему уполномоченному государственному органу просьбу Международного суда об осуществлении уголовного преследования в соответствии с подпунктом "б" части 4 статьи 70 Статута;

- ი) принимать решение по просьбе Международного суда в целях исполнения в Грузии назначенного наказания в виде лишения свободы, принятия осужденного и исполнения возмещения назначенного Международным судом денежного взыскания или(и) иных расходов;
- კ) определять форму выполнения просьбы и необходимые для её выполнения условия для обеспечения осуществления неотложных мероприятий, указанных в просьбе;
- ლ) передавать от имени Грузии Международному суду собранные соответствующими государственными органами доказательства и информацию, если указанное позволяет Международному суду начать уголовное преследование;
- მ) требовать от Международного суда возмещения расходов, понесенных для выполнения просьбы Международного суда в случаях, предусмотренных Статутом;
- ნ) осуществлять предоставленные Статутом и настоящим Законом иные полномочия.

Уполномоченный орган правомочен проводить с Международным судом совещание в связи с просьбой Международного суда в порядке, установленном Статутом. Согласно Закону проведение совещаний с Международным судом необходимо, если выполнение просьбы:

- ა) противоречит основным правовым принципам государства, определенным частью 3 статьи 93 Статута;
- ბ) касается интересов национальной безопасности государства;
- ვ) препятствует ведущемуся расследованию или уголовному преследованию по другому делу;
- გ) касается лиц, обладающих внутригосударственным или дипломатическим иммунитетом.

Уполномоченный орган и соответствующие государственные органы, которым передана просьба Международного суда, обязаны обеспечивать её выполнение в определенном Статутом и законодательством Грузии порядке и в установленные ими сроки. Именно деятельность этого центрального органа имеет решающее значение для обеспечения всестороннего и эффективного сотрудничества с МУС.

Уполномоченный орган на основании ходатайства Генерального прокурора Грузии, в соответствии со статьей 14 Статута принимает решение о передаче Международному суду ситуации, при которой, как представляется, было совершено преступление, подпадающее под юрисдикцию Международного Суда, с просьбой о проведении дальнейшего расследования.

Уполномоченный орган на основании ходатайства Совета национальной безопасности Грузии правомочен не удовлетворить просьбу Международного суда о сотрудничестве, если выполнение просьбы создаст угрозу национальной безопасности Грузии.

Если уполномоченный орган не обжалует подсудность Международному суду или признает примат подсудности Международному суду, материалы по делу в полном объеме передаются Международному суду. Передача материалов Международному суду влечет приостановление соответствующим органом Грузии уголовного преследования по делу, находящемуся в его производстве.

Решение, принятое по поводу обжалования подсудности Международному суду, обжалованию не подлежит.

Уполномоченный орган вправе направлять Международному суду доказательства или(и) информацию, добытые осуществляющим уголовное преследование органом Грузии в ходе проводимого им расследования, если на основании этих доказательств или(и) информации может быть начато уголовное преследование или если эти доказательства или(и) информация облегчат уже начатое расследование.

Закон детально регламентирует такие вопросы сотрудничества как передача лица МУС, вопросы содержания под стражей с целью передачи, исполнение просьб о передаче, использование

территории Грузии для перевозки лица, коллидирующие просьбы, передача доказательств другому государству, передача документов и доказательств, проведение следственных действий на территории Грузии конфискация предметов или ценностей, вопросы компенсации за незаконное содержание под стражей или иное незаконное действие, возможность обжалования решения ответственного органа в в палату по уголовным делам Верховного Суда Грузии, вопросы приостановления исполнения и исполнение решений МУС и т.д.

Анализ норм Римского Статута еще раз подтверждает положение о том, что основная нагрузка по пресечению международных преступлений ложится на национальную судебную систему. Именно органы национальной уголовной юстиции должны осуществить преследование и наказание лиц виновных в совершении преступлений, подпадающих под юрисдикцию МУСа.

При рассмотрении принципа дополнительности необходимо иметь в виду, что во-первых, Международный уголовный суд не поменяет национальные органы уголовной юстиции, на которых в основном и ложится обязанность по преследованию геноцида, военных преступлений и т.п. Если национальная судебная система функционирует нормально и в состоянии преследовать виновных в преступлениях, подпадающих под юрисдикцию Международного уголовного суда, то для вмешательства последнего необходимости не возникает.

В-третьих, дополнение национальной системы уголовной юстиции, которая не в состоянии либо не желает преследовать виновных важная гарантия предупреждения безнаказанности лиц, совершающих преступления против человечности, геноцид, военные преступления и т.п. Подобные лица не должны иметь возможность уклониться от уголовной ответственности за содеянное.

Целью статута является не то, чтобы преступления подпадающие под юрисдикцию Суда, были бы им рассмотрены. Она скорее состоит в том, чтобы обеспечить источник норм и стандартов и дать стимул национальным властям для расследования и уголовного преследования этих преступлений.

МУС способствует быстрому развитию международного уголовного права и на практическом уровне заполнит пробелы в современной системе национального право применения и международной правовой взаимопомощи.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ "РИМСКОГО СТАТУТА" МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО СУДА

*Воктор юридических наук, председатель
«Ассоциации Наблюдение тюрем – Азербайджан»*

В 1998 году конференция ООН в Риме с участием дипломатических представителей 160 стран приняла договор, известный как "Римский статут", о создании Международного уголовного суда. Это явилось значительным событием в деле укрепления международной безопасности и сотрудничества государств в борьбе с преступлениями международного характера. Особое значение в соответствии с утвержденным статусом к полномочиям подпадающие под юрисдикцию суда в ст. 5 отнесены следующие преступления:

- а) преступление геноцида;
- б) преступления против человечности;
- в) военные преступления;
- г) преступление агрессии.

В ст. 6,7,8 статута дается понятие геноцида, преступления против человечности, военные преступления. Между тем, «Римский статут» МУС не был однозначно принят со стороны государств членов ООН. Многие положения МУС явились предметом дебатов, так как в своей основе носили спорный характер. Основные пункты дебатов касались частей устава, относящихся к роли Суда и его полномочиям в международном сообществе: концепция дополнительности, условия юрисдикции суда, роль Совета Безопасности ООН, полномочия Генерального прокурора и др. Как нам кажется существенным пробелом в ст.5 статута определяющих преступления подпадающие под юрисдикцию суда, является отсутствие ответственности за международный терроризм. Именно этот фактор после сентября 2001 года заставил многие государства пересмотреть основы индивидуальной и коллективной безопасности исходящие от террористической опасности. Нам уже известно, что за последнее время было создано ряд коалиций государств членов ООН по проведению антитеррористических операций. При этом из-за неординарного подхода к тем или иным аспектам борьбы с терроризмом в ряде случаев возникало противоречивость оценочных суждений государств в части проведения антитеррористических операций. В настоящее время в ООН создана специальная шестая группа, которая работает над всеобъемлющим решением по определению международного терроризма. Между тем уже в настоящее время имеется достаточное количество международных правовых документов позволяющих отнести терроризм к категории международных преступлений. Так, Международная Конвенция о борьбе с бомбовым терроризмом, принятая резолюцией 52/164 Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1997 г., а также Международная Конвенция о борьбе с финансированием терроризма, принятая резолюцией 54/109 Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1999 г. уже в первых абзацах преамбул констатируют факт того, что "государства-члены ООН торжественно подтверждают, что они безоговорочно осуждают как преступные и не имеющие оправдания все акты, методы и практику терроризма, где бы и кем бы они не осуществлялись, в том числе те, которые ставят под угрозу дружественные отношения между государствами и народами, и угрожают территориальной целостности и безопасности государств".

В резолюции 1269 Совета Безопасности ООН, принятой 19 октября 1999 г. после специальных дебатов о международном терроризме, организованных Российской Федерацией, уже в более жесткой форме, недвусмысленно утверждается о необходимости сотрудничества всех стран **лишать** и **подавлять** на своих территориях всеми законными средствами подготовку и финансирование терроризма, не предоставлять убежища лицам, виновным в террористическом насилии независимо от мотивов, во всех их формах и проявлениях, где и кто бы их не совершал.¹

¹ См.: ERF 402 10/22/1999.

Анализ дальнейшей практики деятельности ООН по борьбе с терроризмом свидетельствует об ужесточении рассматриваемой позиции после трагических событий, произошедших в США 11 сентября 2001 года, которые расценены ООН как вызовом всем государствам и всему человечеству. Так в своих резолюциях (1368 от 12 сентября 2001 года; 1373 от 28 сентября 2001 года; 1377 от 12 ноября 2001 года; 1438, принятая Советом Безопасности ООН на его 4624-м заседании 14 октября 2002 года; 1440, принятая Советом Безопасности ООН на его 4632-м заседании 24 октября 2002 года; 1450, принятая Советом Безопасности ООН на его 4667-м заседании 13 декабря 2002 года; 1456, принятая Советом Безопасности ООН на его 4688-м заседании 20 января 2003 года; 1465, принятая Советом Безопасности ООН на его 4706-м заседании 13 февраля 2003 года) ООН заявляет и подтверждает своё недвусмысленное осуждение всех актов, методов и практики терроризма как преступных и не подлежащих оправданию, независимо от их мотивов, во всех их формах и проявлениях, где бы и кем бы они ни совершались. Впервые Совет Безопасности ООН, до принятия Всеобщей конвенции о борьбе с терроризмом, продемонстрировал своё принципиальное осуждение политического терроризма.

Примечательно, что в этих многосторонних международно-правовых документах, регламентирующих борьбу с терроризмом, ясно и недвусмысленно указывается на связь этого явления с угрозами территориальной целостности, к каковым наряду с прямой агрессией относится и сепаратизм. Практически это означает конвенциональное, то есть признанное международным правом на универсальном уровне, подтверждение взаимозависимости террористической и сепаратистской деятельности. Поэтому представляется целесообразным в ст.5 статута внести дополнения, устанавливающие юрисдикцию МУС в отношении международного терроризма. До принятия всеобщей конвенции ООН определение международного терроризма может быть использовано исходя из его толкования в вышеуказанных резолюциях, которые одобрены большинством государств членом ООН.

Известно, что дополнительность является принципом защиты национального суверенитета. Она определяет отношение между Международным уголовным судом и национальными уголовными судами. Достижением устава было то, что, с одной стороны, он гарантировал государствам-участникам их прерогативу преследовать на местном уровне также и международные преступления, а с другой стороны позволял Международному уголовному суду вмешиваться в тех случаях, когда местные уголовные системы оказывались неэффективными. Принятое решение в соответствии с концепцией «дополнительности» дает национальным институтам право первого вмешательства. Таким образом, МУС не подменяет национальные суды, а лишь «дополняет» их, обладая правом вмешиваться только в случаях, когда прокурор сумеет продемонстрировать отсутствие у национальных судов желания или средств для ведения процесса на национальном уровне. Принцип дополнительности является явным отходом от модели двух специальных трибуналов. Трибуналы по бывшей Югославии и Руанде имеют приоритетную юрисдикцию относительно местных судов и поэтому могут требовать от национальных судов собственного ведения расследований. Международный уголовный суд, напротив, будет иметь возможность вмешиваться только там, где система уголовного права не работает или контролируется самими преступниками. Таким образом, устав пошел навстречу опасениям государств относительно потери национальной юрисдикции в отношении преступлений, находящихся в компетенции суда. С другой стороны, он стимулировал государства сделать свою юридическую систему более эффективной в деле преследования нарушений международных преступлений. Вопрос юрисдикции постоянного действующего Международного Уголовного Суда вызвал наиболее жаркие споры и едва не привел к провалу Дипломатической конференции. Небольшое, но влиятельное меньшинство участников выдвинуло идею, согласно которой Суд не мог бы осуществить свою юрисдикцию, не получив на то согласия государства, гражданином которого является обвиняемый. Естественно, что подобное условие сделало бы работу суда абсолютно неэффективной: геноцид, преступления против человечества и военные преступления часто совершаются и подготавливаются по приказу самих руководителей стран, чье согласие необходимо получить для начала уголовного преследования. Согласно решению, при-

нятому в Риме, Суд получает юрисдикцию в отношении всех преступлений, которые были совершены на территории государства, ратифицировавшего устав или выразившего свое согласие с юрисдикцией Суда. Более того, если граждане государства, которое ратифицировало устав (или выразило согласие с ним), совершают преступления на территории любой другой страны, их деяния подпадают под юрисдикцию Суда. На практике это означает, что из-под юрисдикции Суда выпадают преступления, совершенные на территории государств, не ратифицировавших устав, их собственными гражданами или гражданами других государств, равно не ратифицировавших устав. Несмотря на это, принятое решение является компромиссом между требованиями государств, опасавшихся, что Суд будет вмешиваться без их согласия, и требованиями международного правосудия. Если устав будет ратифицирован значительным количеством стран, то это ограничение постепенно станет все менее и менее существенным и Суд сможет осуществлять свою юрисдикцию эффективным и независимым образом. Между тем, как известно, даже без ратификации или одобрения Суд сможет осуществлять свою юрисдикцию по мандату Совета Безопасности ООН. Согласно Уставу, Совет Безопасности получает две важные прерогативы. Важнейшей из них является право Совета Безопасности ООН, согласно главе VII Хартии Объединенных Наций, выдавать мандат Суду на начало уголовного преследования даже в случае отсутствия ратификации или согласия со стороны государства, на территории которого было совершено преступление или граждане которого подозреваются в его совершении. Что же касается полномочий Совета Безопасности относительно случаев, находящихся уже в компетенции Суда, то нормы здесь достаточно сложные. Совет может приостанавливать работу Суда на определенный срок. Это решение предусматривает, что в чрезвычайных случаях Совет может потребовать временно приостановить уголовное преследование максимум на 12 месяцев. В этом случае, однако, Суд может принять защитные меры для сохранения доказательств и защиты свидетелей. Нормы, касающиеся приостановки процесса, гарантируют отсутствие возможных злоупотреблений в результате осуществления этой прерогативы Совета Безопасности. Подобная приостановка может быть потребована только единогласно всеми постоянными членами Совета Безопасности. Через 12 месяцев может быть принято решение о новой приостановке процесса, и для этого опять необходимо единогласное голосование всех пяти постоянных членов Совета Безопасности. В этом случае они обязаны аргументировать перед международным общественным мнением свое решение о политическом вмешательстве в международное правосудие в данном конкретном случае. Согласно уставу МУС прокурор по своим процессуальным полномочиям пользуется значительной степенью независимости. Прокурор имеет право действовать «ex officio» и не будет обязан дожидаться заявления со стороны какого-либо государства. Таким образом, процедура может быть начата автоматически на основе заявлений организации жертв или других межправительственных или неправительственных организаций. Ряд государств высказали свое несогласие столь высокой степенью процессуальных полномочий прокурора. Согласно их мнению, полная независимость Прокурора представляет собой риск незаконных преследований, и могут нарушить права определенных лиц. Римский договор предусматривает контроль над деятельностью Прокурора: деятельность Прокуратуры «ex officio» будет находиться под контролем со стороны Палаты предварительного расследования, которая должна контролировать обоснованность и законность действий Прокуратуры. Это решение, с одной стороны, удовлетворило законную озабоченность государств, которые не хотели бы доверять одному человеку принятие без всякого контроля таких важнейших решений, как начало расследования, а с другой стороны, сохранило основополагающий принцип, согласно которому отправление международного уголовного правосудия не должно зависеть от политических решений, и усилило сдерживающую функцию Суда. Интересным представляется позиция ряда государств по отношению к «Римскому статуту» МУС. Так, 6 мая 2002 года США официально уведомили Организацию Объединенных Наций, что не намерены становиться стороной Римского статута, ввиду наличия в нем серьезных недостатков. В последствии Соединенные Штаты Америки подписали договор 31 декабря 2000 года. В то время тогдашний Президент Клинтон заявил, что договор страдает коренными недостатками, и что он не направит его в Сенат в целях рассмот-

рения и дачи согласия на ратификацию. Он также рекомендовал и своему преемнику не направлять договор в Сенат. Основная проблема противодействия США в принятии МУС сводилась к тому, что согласно своему статусу МУС претендует на юрисдикцию в отношении определенных преступлений, совершенных на территории государства-стороны, в том числе гражданами государства, не являющегося его стороной. Тем самым суд имеет юрисдикцию в отношении многочисленных преступлений, которые могут быть инкриминируемы гражданам США, включая военнослужащих США, на территории государства-стороны (статья 12) даже, несмотря на то, что США могут и не являться его стороной. По мнению США также не приемлемо те положения относящиеся к новым преступлениям. Так, государство-сторона договора может исключить себя из преступлений, введенных поправкой к статуту, тем самым, выведя своих граждан из под юрисдикции МУС по этим преступлениям. Государство, не являющееся стороной, не имеет такой возможности указанное положение предусмотрено в статье 121, что является неприемлемым. Дебаты возникли и по поводу компетенции МУС в отношении агрессии. Так, преступления в виде агрессии включено в юрисдикцию суда, но не было определено. Стороны договора внесут в него поправку, чтобы определить это преступление и установить условия для осуществления юрисдикции над ним (статья 5). Согласно статье 121, только государства-стороны договора могут выходить из-под юрисдикции суда в отношении преступления в виде агрессии. В дополнение к этому многие государства оговаривают условия для осуществления юрисдикции МУС, которые могут вызвать конфликт суда с Советом Безопасности и Уставом ООН. Неоднозначно оценено также и права прокурора. Так, прокурор может приступить к расследованию по собственной инициативе с согласия двух судей из списка состоящих из трех судей (статья 15). Это может привести к политически мотивированным уголовным преследованиям. Одновременно, согласно статусу прокурор не отвечает перед выборным органом или Советом Безопасности ООН, и у суда отсутствуют процессуальные возможности по противодействию принятым решениям прокурора. Как правило, в международной практике при присоединении к какому-либо договору государство вправе представить соответствующие оговорки. Между тем, как серьезный отход от обычной практики в договоре о присоединении к «Римскому статуту» государствам не разрешается делать оговорки (статья 120). От МУС требуется прибегать к уголовному преследованию на национальном уровне, если суд не заключит, что государство не желает или неспособно произвести расследование или уголовное преследование (статья 17). Однако, оставляя окончательное решение за МУС, договор разрешает МУС рассматривать и, возможно, отклонять решения суверенных государств о неосуществлении уголовного преследования или решения судов суверенных государств о невыдвижении обвинения по конкретным делам. Явилось бы целесообразным также включение альтернативных механизмов МУС. Альтернативные механизмы МУС должны включать:

- Ответственность на национальном уровне, то есть поощрять государства осуществлять внушающее доверие правосудие на своей территории вместо перекалывания ответственности на международный орган.
- При отсутствии же национальных судебных учреждений, но при наличии воли в стране международное сообщество должно быть готово помочь создать возможности для рассмотрения правонарушений. Это включает политическую, финансовую, судебную и материально-техническую поддержку.
- В случае отсутствия воли в стране международное сообщество может вмешаться через Совет Безопасности ООН в соответствии с Уставом ООН. Могут быть созданы специальные международные механизмы под эгидой Совета Безопасности ООН, как это было сделано при учреждении международных трибуналов по бывшей Югославии и Руанде. Или же может санкционироваться создание комбинированных судов в составе международных участников и участников от затрагиваемого государства, как было сделано в случае со Сьерра-Леоне.²

² (Распространено Офисом международных информационных программ Государственного департамента США. Веб-сайт: <http://usinfo.state.gov>)

Таким образом, суммируя вышеизложенную позицию США в отношении «Римского статута» МУС можно изложить следующие выводы:

- США твердо привержены идее международной ответственности за военные преступления, геноцид и преступления против человечности; США решительно выступают против договора об учреждении МУС, поскольку он страдает серьезными недостатками; США будут сотрудничать с другими странами для предотвращения нарушений, которые могут быть вызваны договором. В настоящее время уже существуют или могут быть созданы альтернативные механизмы для обеспечения международной ответственности за военные преступления, геноцид и преступления против человечности. Наиболее фундаментальным механизмом является ответственность на национальном уровне. В отсутствие ответственности на уровне государства международное сообщество должно принять меры, чтобы помочь государству, или в наиболее критических обстоятельствах от СБ ООН может потребоваться создать механизмы обеспечения правосудия с учетом конкретной ситуации. Это соответствует Уставу ООН, который был принят практически всеми странами.

Нами рассмотрены некоторые проблемы «Римского статута» МУС. Безусловно, что дальнейшее совершенствование рассматриваемого документа будет содействовать усилению с преступлениями международного характера.

რომის სტატუტის დებულებებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის საკითხისათვის

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის
მოადგილე, სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის
თავმჯდომარე, სამართლის დოქტორი

შესავალი

1998 წლის ივნის-ივლისში რომში ჩატარებულ სახელმწიფოთა სრულუფლებიანი წარმომადგენლების დიპლომატიურ კონფერენციაზე მსოფლიოს სხვა სახელმწიფოთა შორის წარმოდგენილი იყო საქართველოც. მართალია, ამ დროისათვის საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან ერთი ათეული წელიც არ იყო გასული, მაგრამ საქართველო, როგორც მსოფლიო თანამეგობრობის სრულუფლებიანი წევრი, ამ დროისათვის თითქმის ყველა უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო ხელშეკრულების, მათ შორის – საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სფეროში, მონაწილე იყო. რომის კონფერენციაზე სახელმწიფოთა დიდმა უმრავლესობამ, მათ შორის – საქართველომ, მხარი დაუჭირა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებას – რომის სტატუტს. მართალია, საქართველო ვერ აღმოჩნდა იმ პირველ 60 სახელმწიფოთა შორის, რომლებმაც დააფუძნეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, მაგრამ საქართველო, ტაჯიკეთთან ერთად, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სივრცეში იყო ის სახელმწიფო, რომელიც თავიდანვე მხარს უჭერდა მსოფლიო საზოგადოების ერთსაუკუნოვან მისწრაფებას, დაარსებულიყო მუდმივმოქმედი ზესახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანო, რომელიც ექს-იუგოსლავიისა და რუანდის ad-hoc ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით, იქნებოდა სრულიად ახალი ტიპის მუდმივმოქმედი და დამოუკიდებელი საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანო, შექმნილი პირდაპირ სახელმწიფოთა დიპლომატიური წარმომადგენლების მიერ. დსთ-ს ქვეყნებიდან მხოლოდ ამ ორმა სახელმწიფომ – ტაჯიკეთმა და საქართველომ მოახდინეს სტატუტის რატიფიკაცია. საქართველო იყო 92-ე ქვეყანა, რომელმაც სტატუტის რატიფიკაციით თავის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე აღიარა საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია.¹

სტატუტის რატიფიკაციას საქართველოსათვის შედეგად მოჰყვა ის, რომ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი სტატუტთან. ეს ნიშნავს, რომ მოქმედ კანონმდებლობაში შევიდა შესაბამისი ცვლილებები, ისევე როგორც საქართველოს პარლამენტის მიერ 2003 წლის 14 აგვისტოს მიღებულ იქნა სპეციალური კანონი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“, რათა სახელმწიფოს, ერთი მხრივ, ჰქონოდა შესაძლებლობა, დამოუკიდებლად განეხორციელებინა სისხლისსამართლებრივი დევნა იმ პირების მიმართ, რომელთაც ჩაიდინეს ისეთი დანაშაულებრივი ქმედებები, რომელთა დასჯადობაც შედის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში, მეორე მხრივ, საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას საქართველოს ტერიტორიაზე არ ჰქონოდა პრობლემები. სტატუტში დეტალურად არის მოცემული თანამშრომლობის პროცედურა, რაც შესაბამისად აისახა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. ამასთან, ვინაიდან სტატუტი წარმოადგენს მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომელიც რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ, მას აქვს პირდაპირი მოქმედების ძალა. უფრო მეტიც: საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების მიმართ.²

¹ კერძოდ, საქართველოს პარლამენტის 2003 წლის 16 ივლისის დადგენილებით რატიფიცირებულ იქნა რომის სტატუტი. სარატიფიკაციო დოკუმენტის დებონირება მოხდა 2003 წლის 5 სექტემბერს, რომლის მე-60 დღის შემდეგ, მომდევნო თვის პირველ რიცხვში, ე.ი. 2003 წლის 1 დეკემბრიდან, სტატუტის 126-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, იგი საქართველოსათვის ძალაში შევიდა.

² იგივე პრინციპი მოცემულია საქართველოს 1996 წლის 29 ოქტომბრის კანონში „ნორმატიული აქტების შესახებ“, კერძოდ, ამ კანონის მე-20 მუხლის მე-2 პარაგრაფში.

1. სისხლის სამართლის სამართალმცოდნეო სასამართლოს იურისდიქცია

სტატუტის მე-12 მუხლით, სახელმწიფო, რომელიც სტატუტის ხელშეკრულების მონაწილე ხდება, აღიარებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ავტომატურ იურისდიქციას ამ სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილი დანაშაულების მიმართ (გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული და აგრესია). ეს ე.წ. ავტომატური იურისდიქცია (“inherent jurisdiction”) საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტში მხოლოდ გენოციდის დანაშაულისათვის იყო გათვალისწინებული, ხოლო სხვა დანარჩენი დანაშაულებისთვის – არა. ზოგიერთი სახელმწიფო დისკუსიის დროს უფრო შორს წავიდა და წამოაყენა პოზიცია, რომ სასამართლომ შეიძლება თავისი იურისდიქცია მხოლოდ მაშინ განახორციელოს, როდესაც: (ა) სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც დანაშაული მოხდა, (ბ) სახელმწიფო, რომლის მოქალაქეც ამ ქმედების ჩამდენი პირია, (გ) სახელმწიფო, რომლის მოქალაქეც მსხვერპლია და (დ) სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზე ეჭვმიტანილი იქნა დაკავებული, თავიანთ ინდივიდუალურ თანხმობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ თავისი იურისდიქციის განხორციელების შესახებ გასცემენ. ამით სასამართლოს, იმისათვის, რათა კონკრეტულ ფაქტთან დაკავშირებით სისხლისამართლებრივი იურისდიქციის განხორციელება დაეწყო, უნდა მიეღო კუმულაციური თანხმობა ყველა „მონაწილე სახელმწიფოს“ მხრიდან. ასეთი სისტემის შემოღება სასამართლოს ბევრ შემთხვევაში პრობლემებს შეუქმნიდა. სახელმწიფოთა წარმომადგენლების შეკრების დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ მიღწეულ იქნა ე.წ. „ავტომატური იურისდიქცია“, რომელიც ეფუძნება ალტერნატიულ და არა კუმულაციურ კრიტერიუმებს, ამასთან წარმომადგენს პრობლემის მარტივ და შედეგიან გადაწყვეტას, რომელმაც ასახვა ჰპოვა სტატუტში.

ამასთან ერთად, სტატუტი ითვალისწინებს, რომ ის სახელმწიფო, რომელიც სტატუტის ხელშეკრულების მონაწილე არ არის, უფლებამოსილია, სასამართლოს იურისდიქცია სასამართლოს რეგისტრატორთან (კანცლერთან) განაცხადის წარდგენის გზით აღიაროს. ამასთან დაკავშირებით, სტატუტი ამბობს, რომ ასეთი აღიარება შეიძლება მოხდეს კონკრეტულ დანაშაულთან დაკავშირებით (მუხ. 12, აბზ. 3). ხელშეკრულების არამონაწილე სახელმწიფო, რომელიც სასამართლოს სტატუტს მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით აღიარებს, ვალდებულია, ითანამშრომლოს სასამართლოსთან, როგორც ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფომ. ის ამით იღებს სტატუტის მე-9 ნაწილიდან გამოძინარე ყველა ვალდებულებას.

სტატუტის მე-12 მუხლის მე-2 აბზაცის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია, განახორციელოს თავისი იურისდიქცია, როდესაც ან სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც დანაშაული იქნა ჩადენილი (დანაშაულის ჩადენის სახელმწიფო) ან სახელმწიფო, რომლის მოქალაქეობაც აქვს პირს, რომელსაც ბრალი ედება დანაშაულის ჩადენაში (დანაშაულის ჩამდენის სახელმწიფო), სტატუტის ხელშეკრულების მონაწილეა (ან შესაბამისად იურისდიქცია სტატუტის მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით აღიარა).

ზოგიერთი ევროპული ქვეყანა იმ პოზიციაზე დგას, რომ სტატუტში გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო კიდევ ერთი შემხებლობის პუნქტი: სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც დაკავებულ იქნა პირი, რომელსაც ბრალად ედება რომის სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენა (დეტენციის სახელმწიფო). ეს მოთხოვნა რომის კონფერენციაზე უარყოფილ იქნა და სტატუტში ჩადებულ იქნა ე.წ. ავტომატური იურისდიქციის კონცეფცია დანაშაულის ჩადენის ადგილისა და დამნაშავის სახელმწიფოს პრინციპის აღიარებით.

საერთაშორისო სასამართლო არ არის შეზღუდული იურისდიქციის ფარგლებით, კერძოდ, მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან მისი მოქალაქის მიერ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევებით, არამედ თავის იურისდიქციას ახორციელებს აგრეთვე იმ შემთხვევებზე, როცა გაეროს უშიშროების საბჭო, გაეროს წესდების მე-7 თავის საფუძველზე, პროკურორს მოახსენებს იმ ვითარების შესახებ, რომლის მიხედვითაც არსებობს ეჭვი, რომ ჩადენილია ერთი ან მეტი ამგვარი დანაშაული (სტატუტის მუხ. 13 „ბ“ ქვეპუნქტი).

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უფლებამოსილება შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლებრივ დევნასთან მიმართებაში არის კომპლემენტარული (სტატუტის მე-17 მუხლი). ეს იმას ნიშნავს, რომ თვით უძძიმესი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაშიც კი, რომელიც ამ სასამართლოს განსჯადია, უპირველეს ყოვლისა, გამოყენებულ უნდა იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლისამართლებრივი დევნის ორგანოები. ეს დებულება გათვალისწინებული იყო ჯერ კიდევ საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტში (პრეამბულის მე-3 აბზაცსა და პროექტის 35-ე მუხლში) და იგი რომში გამართული შეხვედრის დროს თითქმის უდისკუსიოდ იქნა მიღებული. ეს დებულება განსხვავდება ყველა წინამორბედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, მათ შორის, ორივე – ექს-იუგოსლავიისა და რუანდის ad-hoc ტრიბუნალების მუშაობის პრინციპებისაგან და სამართლებრივი თვალსაზრისით სიახლეს წარმოადგენს. მუდმივმოქმედი მართლმსაჯულების ორგანოს სახით ჩამოყალიბებული სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო უფლებამოსილია, მხოლოდ იმ შემთხვევაში აამოქმედოს თავისი სამართლებრივი მექანიზმები, როცა ზესახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოს გამოყენების ნამდვილი საჭიროება დადგება. ეს სასამართლო მხოლოდ მაშინ უნდა ამოქმედდეს, როცა უფლებამოსილი ქვეყანა უუნაროა ან არ სურს თავად სათანადოდ ჩაატაროს გამოძიება, განახორციელოს სისხლისამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება. ასეთ შემთხვევაში, სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება ჩაენაცვლება ეროვნულ მართლმსაჯულებას.

სტატუტის მე-18 მუხლში აღწერილია ის პროცედურა, რომლის მიხედვითაც საერთაშორისო სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას საქმის წინასწარი დასაშვებობის შესახებ. თუ საერთაშორისო სასამართლოს ბრალმდებელი დაიწყებს გამოძიებას, იგი შეტყობინებას უგზავნის ყველა მონაწილე სახელმწიფოს და სხვა სახელმწიფოებს, რომლებიც ჩვეულებრივ განახორციელებდნენ იურისდიქციას ასეთ დანაშაულზე. ამასთან, საქმის დასაშვებობისა და სასამართლოს იურისდიქციის შესახებ შეიძლება საჩივარი შეტანილ იქნეს არა მხოლოდ ბრალდებულის ან იმ პირის მიერ, რომლის მიმართაც დაპატიმრების ბრძანება (ორდერი) ან სასამართლოს უწყება არსებობს, არამედ აგრეთვე სახელმწიფოს მხრიდან, რომელიც ამ საქმეზე გამოძიებას ან სისხლისამართლებრივ დევნას ახორციელებს ან განახორციელებს.

აქედან გამომდინარე, აუცილებელია, ყურადღება გავამახვილოთ საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქციის ფარგლებზე, რათა ვიცოდეთ, თუ როდის უნდა მიიღოს მან შეტყობინება და როდის აქვს საჩივრის შეტანის უფლება. სისხლის სამართლის კოდექსის მეორე თავში, რომელიც ეძღვნება სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ფარგლებს, მოცემულია საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპები. ყველა ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა განსხვავებულად აყალიბებს ამ პრინციპებს, თუმცა, კონტინენტალური ევროპის ქვეყნების კანონმდებლობაში ჩამოყალიბდა ერთიანი პრინციპები.

სისხლის სამართლის კანონის გამოყენებისა და სახელმწიფოს იურისდიქციის გავრცელებასთან დაკავშირებით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსიდან გამომდინარეობს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ხუთი პრინციპი: ტერიტორიულობის პრინციპი; აქტიური პერსონალურობის, ანუ მოქალაქეობის პრინციპი; დაცვის პრინციპი (რომელიც მოიცავს ე.წ. პასიური პერსონალურობისა და ე.წ. რეალურობის პრინციპებს); უნივერსალურობის პრინციპი; მონაცვლეობითი მართლმსაჯულების პრინციპი.

2. კონსტიტუციური ხასიათის პრობლემები, რომლებიც ეხება საქართველოს სასამართლოსათვის პირის გადაცემას და სხვა სახის წინააღმდეგობებს თანამშრომლობისათვის

საქართველოს სინამდვილეში სტატუტის რატიფიკაციისათვის მთავარი იყო კონსტიტუციური ხასიათის დაბრკოლებების აღმოფხვრა, ვინაიდან თვით კონსტიტუციის მე-6 მუხლიდან გამომდინარე, საქართველოს კონსტიტუცია, რომელიც მიღებულია 1995 წლის 24 აგვისტოს, უზენაესი კანონია, რომელიც ყველა სხვა სამართლებრივ აქტზე, მათ შორის – საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე, მაღლა დგას. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას კი, მისი რატიფიკა-

ციის შემთხვევაში, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა ყველა სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ. აქედან გამომდინარე, სტატუტის საქართველოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემთხვევაში მისი რატიფიკაციისათვის ყოველგვარი შიდასახელმწიფოებრივი ბარიერი მოიხსნებოდა.

ზოგადად, სტატუტის რატიფიკაციის პროცესში მსჯელობა იყო იმაზე, სტატუტის რიგი დებულებები ხომ არ ეწინააღმდეგება სახელმწიფოს კონსტიტუციურ დებულებებს პრეზიდენტის ან სხვა სახელმწიფო მაღალი თანამდებობის პირის იმუნიტეტთან დაკავშირებით, ასევე ხომ არ წარმოიშობა პრობლემები ისეთ საკითხთან მიმართებაში, როგორცაა საკუთარი მოქალაქის გადაცემა და სხვ.

სახელმწიფოს კონსტიტუციის იმ ნაწილში, რომელიც ეხება იმუნიტეტს, ასევე საკმაოდ მნიშვნელოვან საკონსტიტუციო დებულებას საკუთარი მოქალაქის გადაცემის შესახებ, *Ne bis in idem*-ის პრინციპს და ა.შ. დაკავშირებით ცვლილების შეტანა ყველაზე ადვილი გზაა იმ პრობლემის გადასაწყვეტად, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას სტატუტის რატიფიკაციასთან დაკავშირებით. პოლიტიკური და პროცედურული თვალსაზრისით, ეს გზა საკმაოდ პრობლემატურია ყველა ქვეყანაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში კონსტიტუციის შეცვლის გარეშე, მისი ინტერპრეტაციის გზით მოხდა კონსტიტუციური ხასიათის წინააღმდეგობების აღმოფხვრა, იმდენად, რამდენადაც კონსტიტუციის ცალკეული მუხლების შინაარსი ისეა ჩამოყალიბებული, რომ ისინი არ ეწინააღმდეგებიან სტატუტის ცალკეულ დებულებებს.

საკონსტიტუციო ხასიათის ცალკეულ დებულებებთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას შემდეგი:

საქართველოში სტატუტის რატიფიკაციის პროცესში, უპირველეს ყოვლისა, დისკუსია გაიმართა კონსტიტუციის იმ ნაწილის შესახებ, რომელიც ეხება სახელმწიფოს მეთაურისა და სხვა მაღალი თანამდებობის პირთა იმუნიტეტს. გათვალისწინებულ იქნა ის გარემოება, რომ ევროპის სახელმწიფოთა დიდმა ნაწილმა დაასკვნა შესწორების აუცილებლობის არარსებობის შესახებ, იმის საფუძველზე, რომ სახელმწიფოს მეთაური, რომელიც ჩაიდენს საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციით გათვალისწინებულ დანაშაულს, საკუთარ თავს დააყენებს კონსტიტუციის ფარგლებს გარეთ. განხილულ იქნა ასევე ის ვარიანტი, რომ თუ აუცილებელია კონსტიტუციის შეცვლა, ეს მომხდარიყო ჩვეულებრივი შესწორების შეტანით, რომელიც ერთდროულად შეეხებოდა რიგ საკითხებს. ამასთან, განხილულ იქნა საკითხის გადაწყვეტის საფრანგეთისეული ვარიანტი. საფრანგეთის კონსტიტუციის 68-ე მუხლის შესაბამისად, რესპუბლიკის პრეზიდენტი, მთავრობის წევრები და პარლამენტარები სარგებლობენ იმუნიტეტით. საკონსტიტუციო საბჭოს დასკვნის თანახმად, მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება კონსტიტუციაში შესაბამისი ცვლილების შეტანის შესახებ, კერძოდ, კონსტიტუციაში შეტანილ იქნა შესწორება (მუხ. 53-2), რომლის მიხედვითაც რესპუბლიკას შეუძლია ცნოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია 1998 წლის 18 ივლისის ხელშეკრულების შესაბამისად. თუმცა მოცემული დებულება მოითხოვს შემდგომ განმარტებას. ის განსაზღვრავს, რომ საფრანგეთის ხელისუფლება უფლებამოსილია, ითანამშრომლოს სასამართლოსთან, მიუხედავად იმ საკონსტიტუციო ნორმებისა, რომლებიც შეიძლება ასეთი თანამშრომლობის დაბრკოლებად იქცნენ. უფრო სრულყოფილად და მისაღებად მიჩნეულ იქნა ლუქსემბურგის საკონსტიტუციო ცვლილების ტექსტი. საბოლოოდ კი საქართველოში კონსტიტუციური ცვლილებების გარეშე მოხდა სტატუტის რატიფიკაცია, რადგან მიჩნეულ იქნა, რომ იმუნიტეტის საკითხთან დაკავშირებით საქართველოს კონსტიტუცია არ საჭიროებს აუცილებელ ცვლილებას. საქართველოს კონსტიტუციის 75-ე მუხლი არ ითვალისწინებს საქართველოს პრეზიდენტის აბსოლუტურ ხელშეუხებლობას, არამედ შესაძლებელია იმპიჩმენტის წესით მისი გადაყენება და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დაკისრება. მართალია, ეს ხდება იმპიჩმენტის რთული პროცედურის გავლით, მაგრამ ის იცავს სახელმწიფოს მეთაურს, აუცილებლობის შემთხვევაში კი, ქვეყნის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო იღებს გადაწყვეტილებას იმუნიტეტთან დაკავშირებით. თუ იმპიჩმენტის პროცედურა ვერ განხორციელდა, ასეთ შემთხვევაში საქართველოს პრეზიდენტის ან კონსტიტუციით გათვალისწინებული სხვა მაღალი საჯარო თანამდებობის პირი-

სათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას, შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოების მეშვეობით, საქართველოს კონსტიტუცია არ უშვებს, ხოლო მისი გადაცემის შესაძლებლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირდაპირ არ კრძალავს. ასევე კონსტიტუცია კრძალავს პრეზიდენტისათვის წარდგენილი ბრალდების პარლამენტში განხილვას და გადაწყვეტილების მიღებას საგანგებო და საომარი მდგომარეობის ან ომის დროს, თუმცა სწორედ ასეთი მდგომარეობის დროს ხდება ხშირად სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენა, მაგრამ ასეთი მდგომარეობის დროს მისი გადაცემის შესაძლებლობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირდაპირ არ არის აკრძალული.

ის გარემოება, რომ არც ერთ სახელმწიფო თანამდებობის პირს, თვით პრეზიდენტსაც კი, არა აქვს აბსოლუტურად გარანტირებული ხელშეუხებლობა, კარგი წინაპირობა იყო იმისათვის, რომ რომის სტატუტთან შეერთება მომხდარიყო საქართველოს კონსტიტუციის აუცილებელი ცვლილების გარეშე, თუმცა შესაძლებელი იყო ლუქსემბურგის გამოცდილების გაზიარებაც, რომლის მიხედვითაც კონსტიტუციაში შეიძლებოდა შეტანილიყო შემდეგი შინაარსის ზოგადი დებულება:

„საქართველოს კონსტიტუციის დებულებები ხელს არ უშლის 1998 წლის 18 ივლისს ხელმოწერილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის რატიფიკაციას და მის საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებების შესრულებას სტატუტით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად“; ან

„საქართველო ცნობს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის“ შესაბამისად, რომელიც ხელმოწერილია 1998 წლის 18 ივლისს და მისი რატიფიკაციით აღიარებს, რომ ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების არც ერთი ნორმა არ არის წინააღმდეგობაში საქართველოს კონსტიტუციასთან“.

ამით თავიდან იქნებოდა აცილებული ნებისმიერი შეუთავსებლობა კონსტიტუციასა და სტატუტს შორის.

რაც შეეხება საკონსტიტუციო ხასიათის მეორე დებულებას, უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალ სახელმწიფოში აკრძალულია საკუთარი მოქალაქის გადაცემა. საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემაზე უარის თქმა, დაფუძნებული იმაზე, რომ პირი არის მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფოს მოქალაქე, მნიშვნელოვნად შეზღუდავდა საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას, რომელიც მას მინიჭებული აქვს რომის სტატუტის შესაბამისად. მართლაც, საერთაშორისო სასამართლო შეძლებდა განხორციელებინა თავისი იურისდიქცია მხოლოდ იმ პირთა მიმართ, რომლებიც არიან მესამე სახელმწიფოს მოქალაქეები, თუ მოთხოვნის მიმღები ყველა სახელმწიფო უარს იტყობდა თავისი მოქალაქის გადაცემაზე.

საერთაშორისო სასამართლოსთან სრულყოფილი თანამშრომლობის უზრუნველსაყოფად საჭირო იყო, რომ აღნიშნულ აკრძალვას ხელი არ შეეშალა პირის ამ სასამართლოსათვის გადაცემისათვის. ამისათვის ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში საჭირო გახდა მოქმედი კანონმდებლობისა და ზოგჯერ კონსტიტუციის გადასინჯვა³, მაგრამ ეს არ გახდა მრავალ ქვეყანაში აუცილებელი.

საქართველოს კონსტიტუცია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებით არავითარ წინააღმდეგობას არ შეიცავს. საქართველოს კონსტიტუციის მე-13(1) მუხლის თანახმად, საქართველო მფარველობს თავის მოქალაქეს განურჩევლად მისი ადგილსამყოფლისა. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, მოქალაქეობის ჩამორთმევა დაუშვებელია. მე-13 მუხლის მე-4 ნაწილი ადგენს: „საქართველოს მოქალაქის უცხო სახელმწიფოსათვის გადაცემა დაუშვებელია, გარდა საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. გადაწყვეტილება მოქალაქის გადაცემის შესახებ შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში“.

³ მაგალითად, გერმანიაში განხორციელდა აუცილებელი საკონსტიტუციო ცვლილება საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებით, კერძოდ, შეიცვალა ძირითადი კანონის მე-16 მუხლი.

როგორც ვხედავთ, საქართველოს კონსტიტუცია კრძალავს საკუთარი მოქალაქის გადაცემას უცხო სახელმწიფოსათვის და არა საერთაშორისო სასამართლოსათვის, რომელიც შეიქმნა ასევე საქართველოს მონაწილეობით. ამასთან, უშვებს ასეთი გადაცემის შესაძლებლობას საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევაში. საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში საქმე გვაქვს არა უცხო სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან. ამასთან, ეს გადაცემა შეიძლება მოხდეს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან – რომის სტატუტიდან გამომდინარე, რის გამოც კონსტიტუციური ხასიათის პრობლემა არ არსებობს.

ასევე არ არსებობს კონსტიტუციურსამართლებრივი ხასიათის პრობლემა *Ne bis in idem*-ის პრინციპთან დაკავშირებით. სტატუტის 89-ე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, ნებისმიერ პირს, ვის მიმართაც საქართველოში გამოგზავნილია თხოვნა გადაცემის შესახებ, შეუძლია განაცხადოს, რომ ქმედება, რომლის გამოც არის მოთხოვნა, უკვე განხილული იყო ეროვნულ სასამართლოში. ეროვნული კანონმდებლობა უზრუნველყოფს ასეთი საკითხის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე დაყენებას, როგორც ეს გათვალისწინებულია სტატუტით.

იმ შემთხვევაში, როცა პირი, რომელზეც საერთაშორისო სასამართლოს მიერ გამოგზავნილია თხოვნა გადაცემის შესახებ, მიუთითებს *ე ბის ინ იდემ*-ის პრინციპს (სტატუტის 20-ე მუხლი), საქართველო იღებს ვალდებულებას, დაუყოვნებლივ ჩაატაროს კონსულტაციები ამ სასამართლოსთან, იმის გასარკვევად, იყო თუ არა გამოტანილი შესაბამისი დადგენილება საქმის დაშვებადობის შესახებ და არ გადაწყვიტოს ეს საკითხი დამოუკიდებლად (მუხ. 89-ე).

სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს პრინციპი, რომ პირი არ შეიძლება ერთი და იმავე ქმედებისათვის ორჯერ იქნეს დასჯილი. ამ თვალსაზრისით საქართველოსათვის, როგორც ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნისათვის, მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა 1950 წლის ევროპული კონვენციის მე-7 პროტოკოლის მე-4 მუხლი.

საქართველოს კონსტიტუციის 42(4) მუხლის თანახმად, არავის არ შეიძლება განმეორებით დაედოს მსჯავრი ერთი და იმავე დანაშაულისათვის. შესაძლებელია კონსტიტუციის ამ ნორმის იმდგვარი ინტერპრეტაცია, რომ იგი არ ეწინააღმდეგება რომის სტატუტს. კერძოდ, კონსტიტუციის ეს დებულება ძალაშია ასევე საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში, გარდა სტატუტის მე-20 მუხლში მოცემული შემთხვევებისა. საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებების გარეშე, ნორმის ინტერპრეტაციით მოხდა ამ პრობლემის გადაწყვეტა. კერძოდ, ერთი და იმავე დანაშაულისათვის განმეორებით მსჯავრდების აკრძალვის კონსტიტუციური პრინციპი მოქმედებს შიდასახელმწიფოებრივ ურთიერთობებში, ხოლო სახელმწიფოთაშორის და საერთაშორისო სასამართლოსთან ურთიერთობაში მოქმედებს სხვა წესი. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა უცხო არ არის საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპებიდან გამომდინარე, რაც ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქართველოს კონსტიტუციის ნორმის ინტერპრეტაციის დროს.

ამრიგად, კონსტიტუციური ხასიათის ცალკეული პრობლემები, რაც უკავშირდება იმუნიტეტს, საკუთარი მოქალაქის გადაცემას, ორჯერ დასჯის დაუშვებლობას და სხვა სახის წინააღმდეგობებს თანამშრომლობისათვის, არ წარმოიშობა. შესაძლებელია კონსტიტუციის ნორმების ინტერპრეტაცია რომის სტატუტის სულისკვეთებიდან გამომდინარე.

3. სისხლის სამართლის სამართალმცოდნეობის სასამართლო, როგორც ეროვნული სასამართლო სისტემის დამატებითი ორგანო

ეროვნული სასამართლო სისტემის პრიორიტეტულობის პრინციპიდან გამომდინარე, სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილი ნებისმიერი დანაშაულის ჩადენისათვის შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული უნდა იყოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. გენოციდის, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის და ომის დანაშაულის შემადგენლობები მოცემულია როგორც რომის სტატუტში, ასევე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში.

მართალია, რომის სტატუტი ამ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს არ აკისრებს პირდაპირ საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივ ვალდებულებას, შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ასახოს დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობები, რაც ჩამოთვლილია სტატუტის მე-5 მუხლში, მაგრამ ეს ვალდებულება გამომდინარეობს ე.წ. კომპლემენტარულობის პრინციპიდან, რაც მოცემულია სტატუტის მე-17 მუხლში. კომპლემენტარულობის პრინციპის ლოგიკიდან გამომდინარე, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა უმჯობესია შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი ასევე სისხლის სამართლის იმ ზოგად პრინციპებთანაც, რაც მოცემულია სტატუტში.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში აისახა რომის სტატუტის მე-8 მუხლში მოცემული ომის დანაშაულის შემადგენლობა. სტატუტი ყველაზე სრულყოფილად ასახავს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებს. მართალია, სისხლის სამართლის კოდექსის მიღების დროისათვის საქართველოს მხოლოდ ხელი ჰქონდა მოწერილი ამ სტატუტისათვის, მისი რატიფიკაცია საქართველოს პარლამენტის მიერ მოგვიანებით მოხდა, მაგრამ ეს არ უშლიდა ხელს მასში მოცემული დანაშაულის შემადგენლობების სისხლის სამართლის კოდექსში ასახვას და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებას. სწორედ ამიტომ სტატუტის მე-6 მუხლში მოცემული *გენოციდის* შემადგენლობა აისახა კოდექსის 407-ე მუხლში, სტატუტის მე-7 მუხლით გათვალისწინებული *ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის* შემადგენლობას შეესაბამება კოდექსის 408-ე მუხლი, რომელიც, დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის აღწერის დროს, კონკრეტულ დანაშაულებრივ ქმედებათა ჩამონათვალში, ზოგადად მიუთითებს *სხვა არაჰუმანურ ქმედებებზე*. ამ ქმედებათა ამომწურავი ნუსხის დასადგენად კი სტატუტის შესაბამისი მუხლი უნდა იქნეს გამოყენებული. რაც შეეხება კონკრეტულად *ომის დანაშაულებს*, სტატუტის მე-8 მუხლიდან გამომდინარე, მისი შემადგენლობა მოცემულია კოდექსის 411-ე, 412-ე და 413-ე მუხლებში.

საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა აგრეთვე შესაბამისობაშია სისხლის სამართლის იმ ზოგად პრინციპებთან, რაც მოცემულია სტატუტის მე-3 ნაწილში („სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპები“). ესენია: უნივერსალური იურისდიქცია, კანონიერების და ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია, მეთაურის პასუხისმგებლობა მისი უმოქმედობის დროს, დანაშაულის ჩადენა უკანონო ბრძანების შესრულებით, პასუხისმგებლობის აცილების მიზნით თანამდებობრივ მდგომარეობაზე მითითების დაუშვებლობა, თანამონაწილეობის ფორმები, ხანდაზმულობის ვადების გამოყენების დაუშვებლობა და ა.შ.

საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის შესახებ არ შეიცავდა სისხლის სამართლის ზოგად დებულებებს, იგი მხოლოდ მიუთითებდა გამოსაყენებელი სამართლის წყაროებზე: სტატუტი, გამოსაყენებელი ხელშეკრულებები, საერთაშორისო სამართლის პრინციპები და, საჭიროების შემთხვევაში, ეროვნული სამართლის ნორმები (პროექტის 33-ე მუხლი).

დისკუსიების შედეგად ჩამოყალიბდა პოზიცია, რომ „ზოგადი პრინციპების“ შესახებ ჩამოყალიბებულ დებულებებს მხოლოდ სტატუტში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობისა და საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ჩატარებული პროცესის მიმართ ჰქონდეს მოქმედება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, არ უნდა ჩამოყალიბებულიყო საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, რომელსაც ექნებოდა უნივერსალური გამოყენება, რაც სახელმწიფოების მიერ სავალდებულოდ იქნებოდა გამოსაყენებადი. კონკრეტულად რომ ითქვას, სტატუტში მოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის დებულებები, როგორც წესი, არ არის სავალდებულო იმისათვის, რომ სიტყვა-სიტყვით აისახოს ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. ამასთან, ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ მომენტზე, რომ შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, სტატუტის მე-17 მუხლიდან გამომდინარე, კომპლემენტარულობის პრინციპის ქვეშ იმყოფება, რის გამოც აუცილებელია, რომ სტატუტის ზოგადი ნაწილის დებულებებს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი ისე არ ეწინააღმდეგე-

ბოდეს, რომ საჭირო გახდეს ამ პრინციპის ამოქმედება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ეროვნულ სამართალში არ უნდა იყოს დასჯადობის ხარვეზები ან დასჯადობის ისეთი მიუღებელი გამოძირიკველი გარემოებები, რაც აუცილებელს გახდის სასამართლოს მიერ სტატუტის მე-17 მუხლის ამოქმედებას, ვინაიდან სახელმწიფოს „არ სურს“ ან „არა აქვს უნარი“, სათანადო სისხლისსამართლებრივი ღონა განახორციელოს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ანალიზით დგინდება, რომ ასეთი ხარვეზები არ არსებობს.

4. კანონი სისხლის სამართლის საქართველოს სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ

საქართველოში შემუშავდა და მიღებულ იქნა სპეციალური კანონი, რომელიც სამართლებრივად აწესრიგებს საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის საკითხებს. ეს თვალსაზრისი მისაღები იყო იმიტომ, რომ საერთაშორისო სასამართლოსთან ურთიერთობაში სახეზე გვაქვს არა სახელმწიფოთა შორის სამართლებრივი ურთიერთთანამშრომლობა კლასიკური გაგებით, არამედ სულ სხვა ტიპის თანამშრომლობა *სუი გენერის*.

კანონი „სისხლის სამართლის საქართველოს სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“ დაეფუძნა იმ სამართლებრივ ვალდებულებებს, რაც მოცემულია რომის სტატუტის მე-9 და მე-10 ნაწილებში და სხვა პროცესუალურ ნორმებს, რომლებიც მოცემულია სტატუტის სხვა მუხლებში, რომელთაც თანამშრომლობისათვის მნიშვნელობა აქვთ (იხ. სტატუტის 8ნ-ე მუხლი).

მართალია, რატიფიკაციის გზით სტატუტი საქართველოში უშუალოდ მოქმედი სამართალი გახდა და მთელი რიგი ნორმები, განსაკუთრებით მე-9 ნაწილში ნათლად ჩამოყალიბებული დებულებები, პირდაპირ გამოიყენება, მაგრამ სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარე, რომ ეს ნორმები უფრო ადვილი, ხელმისაწვდომი და გასაგები ყოფილიყო, მოხდა მათი შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში იმპლემენტაცია: ამით ყველა საკითხი, რომელიც შეეხება საქართველოს თანამშრომლობას საერთაშორისო სასამართლოსთან, თავმოყრილია ერთ სპეციალურ კანონში.⁴

ოპტიმალური თანამშრომლობის უზრუნველსაყოფად, კანონმა გაითვალისწინა უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო, რომელიც წარმოადგენს საერთაშორისო სასამართლოს პარტნიორს. ამ ორგანოს შიდასახელმწიფოებრივ პროცესში ეკისრება გადამწყვეტი როლი – როგორც წესი, მხოლოდ ეს ორგანო გასცემს ფორმალურ განკარგულებებს, რომლებსაც შესაბამისი სამსახურები შეასრულებენ.

ამოცანები, რომლებიც უნდა შესრულდეს სამართლებრივი თანამშრომლობის ფარგლებში, იყოფა ორ ნაწილად: კანონი, ერთი მხრივ, შეიცავს გადაცემისა და თანამშრომლობის სხვა ფორმებისათვის საერთო დებულებებს და აწესრიგებს უფლებამოსილებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, კანონში მოცემულია გადაცემასთან, თანამშრომლობის სხვა ფორმებთან, სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებული საკითხები.

საქართველოში, ისევე როგორც დსთ-ს სხვა ქვეყნებში, ევროპის სახელმწიფოებისაგან განსხვავებით, სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში ექსტრადიციისა და წინასწარი გამოძიების ეტაპზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარების სხვა საკითხებზე უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოა გენერალური პროკურატურა. რომის სტატუტის რატიფიკაციისათვის მოსამზადებელ პროცესში საუბარი იყო იმაზე, რომ საერთაშორისო სასამართლოსთან ურთიერთობაშიც ანალოგიური უფლებამოსილება მიეღო საქართველოს გენერალური პროკურატურას. საბოლოოდ, კანონის მე-3 მუხლის

⁴ დღეისათვის არსებობს სისხლის სამართლის საქართველოს სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის შემუშავების კარგი გამოცდილება. მაგალითად, გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში 2002 წლის 1 ივლისიდან მოქმედებს „კანონი სისხლის სამართლის საქართველოს სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ“ (Gesetz über die Zusammenarbeit mit dem Internationalen Strafgerichtshof). ასეთივე კანონი მიღებულია შვეიცარიასა და სხვა ქვეყნებში.

მიხედვით, საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის განხორციელებაზე უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო გახდა საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო.⁵ იგი უზრუნველყოფს თანამშრომლობის თაობაზე საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის მიღებას, თხოვნის შესრულებისთვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელებას, საჭიროების შემთხვევაში, თხოვნათა შესრულებისთვის საქართველოს შესაბამის სახელმწიფო ორგანოთა საქმიანობის კოორდინაციას.

საქართველოს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო ვალდებულია, საერთაშორისო სასამართლოსთან გამართოს სტატუტის 97-ე მუხლით გათვალისწინებული კონსულტაციები. კანონის მე-5 მუხლი ადგენს ისეთ სავალდებულო შემთხვევებს, როცა თათბირის გამართვა საერთაშორისო სასამართლოსთან აუცილებელია. ეს ის შემთხვევებია, როცა, მაგალითად, თხოვნის შესრულება შეეხება სახელმწიფოს ეროვნული უშიშროების ინტერესებს, შიდასახელმწიფოებრივი ან დიპლომატიური იმუნიტეტის მქონე პირს.

კანონის მე-6 მუხლიდან გამომდინარე, თუ საერთაშორისო სასამართლო მიიჩნევს, რომ დანაშაულებრივი ქმედება მისი განსჯადია, უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს უფლება აქვს, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით განსაზღვრულ სისხლისსამართლებრივი დევნის განმახორციელებელ ორგანოებთან შეთანხმებით, იმოქმედოს სტატუტის მე-18 მუხლის შესაბამისად და მიიღოს საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა ან, საჭიროების შემთხვევაში, სტატუტის მე-19 მუხლის შესაბამისად, გაასაჩივროს საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობა. თუ უფლებამოსილი ორგანო საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობას არ ასაჩივრებს ან მის მიერ ჩატარებული შემოწმების შედეგად მივა დასკვნამდე, რომ საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობას უპირატესობა აქვს შიდასახელმწიფოებრივ იურისდიქციასთან შედარებით, საქმის მთლიანი მასალები გადაეცემა საერთაშორისო სასამართლოს. ასეთ შემთხვევაში საქართველოს სისხლის სამართალწარმოების უფლებამოსილი ორგანო მის წარმოებაში არსებულ პროცესს შეაჩერებს.

კანონის მე-8 მუხლი განსაზღვრავს საერთაშორისო სასამართლოსათვის ვითარების შეტყობინების წესს. ამ საკითხზე, სტატუტის მე-14 მუხლის შესაბამისად, გადაწყვეტილებას იღებს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო საქართველოს გენერალური პროკურორის შუამდგომლობის საფუძველზე. იგი უფლებამოსილია, გადაწყვიტოს, ეცნობოს თუ არა საერთაშორისო სასამართლოს იმ ვითარების შესახებ, მისი გამოძიების თხოვნით, რომ არსებობს ეჭვი დანაშაულის ჩადენის შესახებ, რომლის განსჯადობაც ექვემდებარება საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას. უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო მიღებულ გადაწყვეტილებას დაუყოვნებლივ უგზავნის საერთაშორისო სასამართლოს.

საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს უნდა წარედგინოს წერილობით. ამ ორგანოს უფლება აქვს, თხოვნა უშუალოდ საერთაშორისო სასამართლოს ორგანოებისგან მიიღოს. მე-9 მუხლი ადგენს, რომ თხოვნა და თანდართული მასალები უნდა შედგეს ქართულ ენაზე ან მათ უნდა ერთვოდეს სათანადო წესით დამოწმებული ქართულენოვანი თარგმანი.

უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო იხილავს მიღებულ თხოვნას და განსაზღვრავს, თუ რომელი სახელმწიფო ორგანოა უფლებამოსილი თხოვნის უშუალო შესრულებისთვის.

თუ უფლებამოსილი ორგანოს აქვს სერიოზული საფუძველი, რომ თხოვნის შესრულება საფრთხეს შეუქმნის საქართველოს ეროვნული უშიშროების ინტერესებს, იგი ამის თაობაზე დაუყოვნებლივ აცნობებს საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს და საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის სტატუტის 72-ე მუხლის შესაბამისად. ასეთ შემთხვევაში, საქართველოს ეროვნული უშიშროების საბჭოს უფლება აქვს, მიიღოს გადაწყვეტილება თხოვნის აღსრულებასთან დაკავშირებით მოქმედებების შეჩერების თაობაზე. უფლებამოსილი ორგანო, საქართველოს ეროვნული

⁵ თავდაპირველად კანონის პროექტი ითვალისწინებდა იუსტიციის სამინისტროსთან საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის სპეციალური სამსახურის შექმნას, მაგრამ საბოლოოდ კანონით ასეთი სამსახურის შექმნა არ იქნა გათვალისწინებული.

უშიშროების საბჭოს შუამდგომლობის საფუძველზე, უფლებამოსილია, არ დააკმაყოფილოს საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა თანამშრომლობის თაობაზე, იმ მოტივით, რომ თხოვნის შესრულება საქართველოს ეროვნულ უშიშროებას საფრთხეს შეუქმნის.

კანონის მე-17 მუხლის შესაბამისად, საერთაშორისო სასამართლოს ინტერესებიდან გამომდინარე, საქართველოს ტერიტორია შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პირის ტრანზიტის წესით გადაადგილებისთვის. საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის საფუძველზე, უფლებამოსილი ორგანო გასცემს ნებართვას დაპატიმრებული პირის სასამართლო მოსმენის გარეშე ტრანზიტით გადაყვანისა და ამისათვის საჭირო სხვა ღონისძიებების განხორციელების შესახებ. ნებართვის გაცემა არ არის საჭირო, თუ დაპატიმრებული პირი საჭირო ტრანსპორტით, საქართველოს ტერიტორიის გავლით, ხმელეთზე დაშვების გარეშე, უნდა იქნეს გადაყვანილი. გაუთვალისწინებელი დაფრენის შემთხვევაში, ტრანზიტით გადასაყვანი პირი დაკავებულ და გადაყვანილ უნდა იქნეს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ დაკავებულ პირთა დროებითი ყოფნის იზოლატორში. უფლებამოსილი ორგანო საერთაშორისო სასამართლოს დაუყოვნებლივ მიმართავს, რათა გამოაგზავნოს თხოვნა ტრანზიტის თაობაზე. თუ დაკავებიდან 72 საათის განმავლობაში ასეთი თხოვნა არ იქნება წარმოდგენილი, დაკავებული პირი უნდა გათავისუფლდეს. თუ თხოვნა დაგვიანებით იქნება წარმოდგენილი, განთავისუფლებული პირი ხელახლა უნდა იქნეს დაკავებული და მისი ტრანზიტით გადაყვანაზე ნებართვა გაცემული.

სხვა მონაწილე სახელმწიფოების კანონმდებლობა, სტატუტის 89-ე მუხლის მე-3 პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტიდან გამომდინარე, ითვალისწინებს გაუთვალისწინებელი დაშვების მომენტიდან 96 საათის სტანდარტს. ქართული კანონის პროექტის თავდაპირველი ვარიანტიც იმავე ვადას ითვალისწინებდა. საბოლოოდ, საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-6 პუნქტიდან გამომდინარე, იგი შეიცვალა 72 საათით⁶. ვფიქრობთ, სტატუტის 89-ე მუხლი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლს, ვინაიდან ეს ორი ნორმა ერთსა და იმავე სამართლებრივ ურთიერთობას არ აწესრიგებს, რის გამოც საქართველოს კანონს თანამშრომლობის შესახებ შეეძლო, დაეწესებინა 96-საათიანი ვადა. ვინაიდან სტატუტს, როგორც საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, უპირატესობა აქვს კანონთან შედარებით, მიუხედავად კანონთან წინააღმდეგობისა, შეიძლება საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული წესი საერთაშორისო სასამართლოსთან ურთიერთობაში პირდაპირ იქნეს გამოყენებული.

თხოვნათა კონკურენციის შემთხვევებს აწესრიგებს კანონის მე-18 მუხლი, რომელიც პირდაპირ მიუთითებს, რომ თუ საქართველო ერთდროულად ერთი და იმავე პირის თაობაზე მიიღებს გადაცემისა და ექსტრადიციის თხოვნას საერთაშორისო სასამართლოსა და სხვა სახელმწიფოსაგან, ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილმა ორგანომ გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს სტატუტის 90-ე მუხლის შესაბამისად. თუ საქართველო ერთდროულად საერთაშორისო სასამართლოსა და სხვა სახელმწიფოსაგან მიიღებს იდენტურ თხოვნას, რომელიც შეეხება არა პირის გადაცემას, არამედ სხვა საკითხზე თანამშრომლობას, ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილი ორგანო გადაწყვეტილებას იღებს სტატუტის 93-ე მუხლის მე-9 ნაწილის შესაბამისად. თუ ეს ორგანო უპირატესობას მიანიჭებს სხვა სახელმწიფოს თხოვნას, მან ამის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს საერთაშორისო სასამართლოს.

გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი მოცემულია კანონის მე-20 მუხლში. საქართველო პირს საერთაშორისო სასამართლოს გადასცემს, თუ თხოვნიდან და თანდართული მასალებიდან გამომდინარეობს, რომ ჩადენილი ქმედება საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადია. თუ საერთაშორისო სასამართლო, სტატუტის მე-17-19 მუხლების შესაბამისად, იხილავს საჩივარს განსჯადობის თაობაზე, უფლებამოსილი ორგანოს უფლება აქვს, თხოვნის შესრულება იმ ვადით გადადოს, სანამ საერთაშორისო სასამართლო ამ საკითხზე გადაწყვეტილებას არ მიიღებს. თუ საერთაშორისო სასამართლოს გადაცემა საქართველოს მოქალაქე, უფლებამოსილი ორგანო უფლებამოსილია, მიმართოს მას თხოვნით პროცესის დასრულების შემდეგ ამ პირის საქართველოში დაბრუნების თაობაზე.

⁶ ამ კონსტიტუციური დებულების თანახმად, დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილის დაკავების ვადა სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებამდე არ უნდა აღემატებოდეს 72 საათს.

კანონი აწესრიგებს გადაცემის მიზნით დაკავების, დაპატიმრებისა და მტკიცებულებათა უზრუნველყოფის საკითხებს.

თუ საქართველოს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო თხოვნას დააკმაყოფილებს, იგი მიმართავს საქართველოს გენერალურ პროკურორს, რომელიც კანონმდებლობით დადგენილი წესით უზრუნველყოფს პირის ძებნის, დაკავების, ჩხრეკის განხორციელებას. დაკავების დროს უნდა მოხდეს იმ საგნების ამოღება და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით შენახვა, რომლებიც შესაძლებელია, რომ საერთაშორისო სასამართლოში პროცესის დროს მტკიცებულების სახით იქნეს გამოყენებული.

პირის დაკავებამდე ან დაკავების შემდეგ, უფლებამოსილი ორგანო საქართველოს გენერალურ პროკურატურას წარუდგენს წინადადებას, რის საფუძველზეც გენერალური პროკურორი, პირის დაკავებიდან 48 საათის განმავლობაში, მიმართავს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიას, რომელიც წარმოადგენს პირველი ინსტანციის სასამართლოს, საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის მიზნით პირის დაპატიმრების თაობაზე ბრძანების გაცემის შესახებ. სასამართლო მომდევნო 24 საათის განმავლობაში იღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ბრძანების გაცემის თაობაზე. თუ სასამართლო ამ ვადაში არ მიიღებს დაპატიმრების გადაწყვეტილებას, დაკავებული პირი უნდა გათავისუფლდეს.

კანონი მოითხოვს, რომ დაკავებისას უნდა დადგინდეს ამ პირის იდენტურობა საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნაში მითითებულ პირთან. ასევე, გადაცემის მიზნით პატიმრობის ბრძანების გამოტანისას უნდა შემოწმდეს სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი ბრძანებაში მითითებული პირის იდენტურია თუ არა. გადაცემის მიზნით პატიმრობის ბრძანების გამოტანისას ამ პირს განემარტება გადაცემის საფუძველი და გადაცემის გამარტივებული პროცედურა. სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი დაიკითხება მისი პირადი მონაცემების შესახებ. კანონის 26-ე მუხლიდან („გადასაცემი პირის უფლებები“) გამომდინარე, მას ასევე ეკითხებიან, გადაცემის მიზნით დაპატიმრების შესახებ ბრძანების და გადაცემის პროცედურის საწინააღმდეგოდ ხომ არ გააჩნია რაიმე არგუმენტები და ისმენენ მის პოზიციას. გადასაცემ პირს უფლება აქვს, ისარგებლოს დაცვის უფლებით, რაც მას უნდა განემარტოს. გადაცემის მიზნით დაპატიმრების შესახებ ბრძანების ასლის წერილობით მიღების მომენტიდან 5 დღის ვადაში გადასაცემ პირს უფლება აქვს, ეს ბრძანება გაასაჩივროს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა საკასაციო პალატაში.

თუ საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნით გადასაცემი პირი საქართველოში იმყოფება წინასწარ პატიმრობაში ან აქ სასჯელს იხდის თავისუფლების აღკვეთის სახით, არ დაიშვება მისი არც განთავისუფლება და არც საქართველოდან გაყვანა უფლებამოსილი ორგანოს თანხმობის გარეშე. ასევე აუცილებელია ამ ორგანოს თანხმობა ასეთი პირისთვის პატიმრობის პირობების ყოველგვარი შემსუბუქების, მისი ნახვისა და მისი კორესპონდენციის კონტროლის შემთხვევაში.

კანონის 25-ე მუხლი ითვალისწინებს გადაცემის პატიმრობის გაუქმების შესაძლებლობას სტატუტის 92-ე მუხლის საფუძველზე. კერძოდ, თუ საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა გადაცემის თაობაზე, თანდართული მასალებით, პირის დაკავებიდან 60 დღის განმავლობაში უფლებამოსილი ორგანოში არ შევიდა, გადაცემის მიზნით პატიმრობა უქმდება. თუ სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი პატიმრობაში იმყოფება, მაშინ ვადის დინება იწყება იმ მომენტიდან, როცა პირი გადაყვანილ იქნება გადაცემის მიზნით პატიმრობაში. თუ პირი პატიმრობიდან გათავისუფლდება კანონის 25-ე მუხლის შესაბამისად, ეს არ გამორიცხავს მისი შემდგომი დაკავებისა და საერთაშორისო სასამართლოსთვის გადაცემის შესაძლებლობას, თუ გადაცემის თხოვნა და თანდართული მასალები საერთაშორისო სასამართლოდან მოგვიანებით იქნება გადმოგზავნილი.

გადაცემის თხოვნა და თანდართული მასალები სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილ პირს და მის დამცველს უნდა წარედგინოს მათთვის გასაგებ ენაზე. უფლებამოსილი ორგანო სისხლისსამართლებრივად დევნილ პირს განუმარტავს გადაცემის საფუძველს, გადაცემის გამარტივებულ პროცედურასა და მის უფლებებს (მაგალითად, გასაჩივრების უფლება, დაცვის უფლება).

სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი უნდა დააკითხოს მისი პირადი მონაცემების შესახებ და განემარტოს გადაცემის საფუძველი. მას უფლება აქვს, წარადგინოს მისი დაპატიმრებისა და გადაცემის საწინააღმდეგო არგუმენტები. დამცველს უფლება აქვს, მონაწილეობა მიიღოს ამ მოქმედებათა ჩატარებაში.

კანონის 27-ე მუხლის მე-2 პუნქტითა და 28-ე მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, უფლებამოსილ ორგანოს უფლება აქვს, გასცეს ნებართვა სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირის დროებით გადაცემაზე.

საერთაშორისო სისხლის სამართლისათვის ცნობილი სპეციალურობის (ექსკლუზიურობის) პრინციპი მოცემულია კანონის 30-ე მუხლში. ამ პრინციპის მიხედვით, საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემული პირის სისხლისსამართლებრივი დევნა, დაპატიმრება ან მსჯავრდება საერთაშორისო სასამართლომ შეიძლება განახორციელოს ყველა იმ ქმედებისათვის, რომლის მიმართაც ვრცელდება საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა მოიცავს სტატუსითა და საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნებისმიერი საპროცესო მოქმედების შესრულებას, რომელიც ხელს უწყობს საერთაშორისო სასამართლოს განსჯად ქმედებათა გამოძიებასა და სისხლისსამართლებრივ დევნას, აგრეთვე – დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების ამოღებას. კანონის 32-ე მუხლში ჩამოთვლილია ასეთი საპროცესო მოქმედებათა სახეები (მაგალითად, მტკიცებულებათა მოპოვება და საერთაშორისო სასამართლოსთვის წარდგენა, ჩხრეკა, ამოღება, ყადაღის დადება, ასევე მტკიცებულებათა დაცვა). კანონის 32-ე მუხლის ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი. იგი უთითებს ნებისმიერი სხვა ფორმის დასაშვებობაზე, რომელიც პირდაპირ აკრძალული არ არის საქართველოს კანონმდებლობით და რომელიც ხელს უწყობს საერთაშორისო სასამართლოს მის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის გამოძიებასა და სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებაში.

კანონის 36-ე მუხლის თანახმად, პირს, რომელიც ეჭვმიტანილია საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადი დანაშაულის ჩადენაში, დაკითხვის პროცესში უფლება აქვს: დაკითხვის წინ განემარტოს, რომ იგი იმ დანაშაულის ჩადენაშია ეჭვმიტანილი, რაც საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადია; ისარგებლოს დუმილის უფლებით⁷; მოიწვიოს სასურველი დამცველი ან თუ არ ჰყავს იგი, უფლებამოსილი ორგანოსგან მოითხოვოს მისი შერჩევა ან სახაზინო წესით დანიშვნა; დააკითხოს დამცველის მონაწილეობით, თუ იგი ნებაყოფლობით არ ამბობს უარს დამცველზე. თუ პირის დაკითხვა ტარდება იმ ენაზე, რომელსაც იგი არ ფლობს ან არასათანადოდ ფლობს, მას დაენიშნება თარჯიმანი. მას ასევე წარედგინება აუცილებელი თარგმანები, რათა დაცულ იქნეს სამართლიანი მართლმსაჯულების პრინციპი. პირს უფლება აქვს, უარი თქვას ჩვენების მიცემაზე საკუთარი თავის ან იმ ახლობელთა წინააღმდეგ, რომელთა წრეც განსაზღვრულია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსითა და საერთაშორისო სასამართლოს „პროცედურისა და მტკიცების წესების“ მიხედვით ან თუ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმით სურს, სტატუსის 72-ე მუხლის შესაბამისად, არ იქნეს გახმაურებული მისთვის სახელმწიფოს ეროვნულ უშიშროებასთან დაკავშირებით განდობილი ინფორმაცია. ამ უფლების რეალიზაცია უნდა მოხდეს იმ გზით, რომ პირს დაკითხვის წინ უნდა განემარტოს ეს უფლება. თუ პირი იყენებს ამ უფლებას, უფლებამოსილი ორგანო იღებს გადაწყვეტილებას ასეთ შემთხვევაში პირის დაკითხვის დასაშვებობის შესახებ.

კანონის 39-ე მუხლი უფლებამოსილ ორგანოს აძლევს საშუალებას, საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის საფუძველზე, ამ სასამართლოს წარმომადგენელს, რომელშიც, ბუნებრივია, ბრალმდებელი იგულისხმება, დართოს ნება, საგამოძიებო მოქმედებები ჩატაროს საქართველოს ტერიტორიაზე. აქ

⁷ პროექტისაგან განსხვავებით, კანონის 36-ე მუხლში მითითებულია ეჭვმიტანილისათვის დუმილის უფლების განმარტებაზე, ხოლო პირდაპირ არ არის მითითებული იმის განმარტების ვალდებულებაზე, რომ დუმილი მის ბრალეულობის დადგენისას მის საწინააღმდეგოდ არ იქნება გამოყენებული.

იგულისხმება სტატუტის 99-ე მუხლის მე-4 ნაწილიდან გამომდინარე პროკურორის უფლებამოსილებები.

კანონის 43-ე მუხლის თანახმად, უფლებამოსილი ორგანოს გადაწყვეტილება საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნასთან დაკავშირებით, თხოვნის განხილვის პროცედურის დასრულების შემდეგ საჩივრდება საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატაში იმ პირის მიერ, ვისაც პირადად და უშუალოდ შეეხო გატარებული ღონისძიება ან აქვს დადგენილების შეცვლის ან გაუქმების კანონიერი ინტერესი. თუ გასაჩივრებისათვის უფლებამოსილი პირი იყენებს გასაჩივრების უფლებას იმ საკითხზე, რომელიც, სტატუტის შესაბამისად, შეიძლება შეაფასოს მხოლოდ საერთაშორისო სასამართლომ, ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილი ორგანო საჩივარს უგზავნის საერთაშორისო სასამართლოს, თუ მას ჯერ კიდევ არა აქვს გამოტანილი გადაწყვეტილება.

კანონის 45-ე მუხლში მოცემულია საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულების პირობები. საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის საფუძველზე საქართველოში შეიძლება აღსრულდეს საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელიც შესულია კანონიერ ძალაში, იმ შემთხვევაში, თუ მსჯავრდებული პირი საქართველოს მოქალაქეა ან საქართველოში აქვს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი ან საკუთრება. საქართველოში ფულადი სასჯელი შეიძლება აღსრულდეს იმ შემთხვევაშიც, თუ მსჯავრდებულს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი საზღვარგარეთ აქვს, მაგრამ საქართველოში ქონება გააჩნია.

კანონის 46-ე მუხლი აწესრიგებს თავისუფლების აღკვეთის სახით დანიშნული სასჯელის აღსრულების საკითხს. საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთის შესახებ საქართველოში აღსრულდება მას შემდეგ, რაც უფლებამოსილი ორგანო ამ მოთხოვნის შესრულებაზე დათანხმდება. საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნით, უფლებამოსილი ორგანო უგზავნის მას ყველა საჭირო ინფორმაციას სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებით. საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია, ნებისმიერ დროს გამოაგზავნოს თავისი წარმომადგენელი საქართველოში, რათა მან შეამოწმოს სასჯელის აღსრულების პირობები და შეხვედეს და ესაუბროს მსჯავრდებულს. საერთაშორისო სასამართლოს წარმომადგენლისა და მსჯავრდებულის ურთიერთობა ატარებს კონფიდენციალურ ხასიათს.

თუ მსჯავრდებულმა დააყენა შუამდგომლობა სასჯელის მოხდისგან ვადამდე პირობით განთავისუფლების, შეწყალების, გასაჩივრების ან ახლად აღმოჩენილ გარემოებათა გამო სისხლის სამართლის საქმის წარმოების განახლების შესახებ, ასეთ შემთხვევაში ეს შუამდგომლობა გადაეცემა უფლებამოსილ ორგანოს, რომელიც ასეთ შუამდგომლობას, ყველა სხვა აუცილებელ მასალასთან ერთად, დაუყოვნებლივ უგზავნის საერთაშორისო სასამართლოს. მხოლოდ საერთაშორისო სასამართლო არის უფლებამოსილი, მიიღოს გადაწყვეტილება სასჯელის შემცირებისა თუ სხვაგვარი შეღავათის თაობაზე.

კანონის 47-ე მუხლი აწესრიგებს საგნის ან ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთის ჩამორთმევის შესახებ გადაწყვეტილების აღსრულებას. ჩამორთმევის შესახებ საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებით გამოიყენება საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ საქართველოს კანონითა და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესი, თუ საერთაშორისო სასამართლოს მიღებული აქვს გადაწყვეტილება⁸ საგნის ან ქონებრივი ღირებულების ჩამორთმევის შესახებ და საქართველოს სთხოვს აღსრულებასთან დაკავშირებული ღონისძიებების განხორციელებას.

ასეთია ის ძირითადი საკანონმდებლო დებულებები, რომლებითაც მოწესრიგებულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის საკითხები. თვით რომის სტატუტი და საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული სპეციალური კანონი სრულყოფილად აწესრიგებენ ასეთი თანამშრომლობის დეტალებს, რის გამოც სამართლებრივი პრობლემები საკანონმდებლო დონეზე არ წარმოიშობა.

⁸ იგულისხმება სტატუტის 75-ე და 79-ე მუხლების მიხედვით მიღებული გადაწყვეტილება.

დასკვნა

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდება – რომის სტატუტი წარმოადგენს მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომლის ძალაში შესვლით პირველად კაცობრიობის ისტორიაში ამოქმედდა მუდმივმოქმედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო.

საქართველოს მიერ ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიკაცია დაკავშირებული იყო შიდა-სახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანასთან, რათა იგი შესაბამისობაში ყოფილიყო რომის სტატუტის დებულებებთან.

ჩვენი დასკვნით, სტატუტის რატიფიკაციის პროცესში საქართველოს კონსტიტუცია და მატერიალური სისხლის სამართლის კოდექსი ცვლილებებსა და დამატებებს აუცილებლობით არ მოითხოვდა, ხოლო რაც შეეხება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის სფეროს, შემუშავდა სპეციალური კანონპროექტი, რაც საქართველოს პარლამენტს რომის სტატუტის რატიფიკაციასთან ერთად წარედგინა. როგორც აღინიშნა, საქართველოში, უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით, მიღებულ იქნა და მოქმედებს კანონი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“, რომელიც სრულყოფილად აწესრიგებს ამ ურთიერთობის სამართლებრივ საკითხებს.

ჰუმანიტარული სამართლის რუსულენოვანი პრაქტიკული ლემსიკონის პროექტის ანგარიში

ა. ავტორი და ექიმების საზღვრებს გარეშე

1999 წელს ორგანიზაციამ „ექიმები საზღვრებს გარეშე“ გამოაქვეყნა ჰუმანიტარული სამართლის პრაქტიკული ლემსიკონი. თავდაპირველად, ნაშრომი დაიბეჭდა ფრანგულ ენაზე, მას შემდეგ იგი ითარგმნა ინგლისურ, ესპანურ, თურქულ, პორტუგალიურ და რუსულ ენებზე. ლემსიკონის არაბული ვერსია სავარაუდოდ 2005 წელს გამოვა. რუსულენოვანი ლემსიკონის 4000 ეგზემპლარის გამოცემა მოხერხდა შვეიცარიისა და შვედეთის მთავრობების, ასევე ევროპის საბჭოსა და ინტერნეისის მხარდაჭერით. აღნიშნული ლემსიკონი განკუთვნილია და გავრცელებულია დსთ-ს ყველა სახელმწიფოში.

ლემსიკონის ავტორია ფონდ ეაგ („ექიმები საზღვრებს გარეშე“-ს) კვლევის დეპარტამენტის დირექტორი და ეაგ-ის პასუხისმგებელი სამართლებრივ საკითხებში ფრანსუაზა ბუშე-სოლნიე. იგი 15 წელია მუშაობს ეაგ-ში.

ექიმები საზღვრებს გარეშე საერთაშორისო ჰუმანიტარული ორგანიზაციაა, რომელმაც თავისი 30 მოღვაწეობისათვის 1999 წელს ნობელის პრემია მიიღო მშვიდობის დარგში. ეს ორგანიზაცია მსოფლიოს დაახლოებით 80 ქვეყანაში ახორციელებს სხვადასხვა პროექტებს 1714 ძირითადი და 14900 ადგილობრივი თანამშრომლის საშუალებით. მისიათა ნახევარზე მეტი დაკავშირებულია შეიარაღებული კონფლიქტების სიტუაციებთან, ანუ სადაც სიტუაცია პირდაპირ კავშირშია ძალადობასთან, კონფლიქტის შედეგებთან – ლტოლვილები, იძულებით ადგილნაცვალნი პირები, გენოციდის მსხვერპლნი და სხვა.

მისი საქმიანობის დაახლოებით 25% დაკავშირებულია ყველაზე სერიოზულ ეპიდემიებთან და ენდემურ დაავადებებთან (შიდსი, ტუბერკულოზი, პალუდიზმი...). ეს აქტიურად მონაწილეობს აგრეთვე, ძირითადი მედიკამენტების გამოგონებასა და შემუშავებაში (შიდსი, ტროპიკული დაავადებები, ტუბერკულოზი და აშ). ეს-ს საქმიანობის დანარჩენი 25% გულისხმობს მოსახლეობის დაუცველი და მარგინალური ფენების დახმარებას. კერძოდ, მკურნალობისადმი ხელმისაწვდომობა, მაწანწალა ბავშვთა, ლატაკთა და უქომავთა დაცვა და მათი სოციალურ-ეკონომიკური რეინსერცია.

ბ. ლემსიკონის მიზანი:

- დაინტერესებულთ გააცნოს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის არსებობა და მისი შინაარსი. იგი მოქმედებს საერთაშორისო თუ შიდა შეიარაღებული კონფლიქტების დროს.. საერთაშორისო შეთანხმებები კერძოდ განსაზღვრავენ:
 - კონფლიქტში მონაწილე სხვადასხვა კატეგორიის ინდივიდებისა (მშვიდობიანი მოსახლეობა, მებრძოლები, ავადმყოფები, დაჭრილები, პატიმრები) და კონფლიქტის მსხვერპლთა უფლებებსა და მოვალეობებს;
 - შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დახმარებასა და მკურნალობასთან დაკავშირებულ ძირითად გარანტიებს, სამხედრო, კაცობრიობის წინაშე ჩადენილ დანაშაულებთან და გენოციდთან დაკავშირებულ სანქციებს;
 - მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების საქმეში უფლებებსა და როლს, რომლებიც საერთაშორისო შეთანხმებებით მიაკუთვნებენ წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტსა და სხვა მიუკერძოებელ საერთაშორისო ჰუმანიტარულ ორგანიზაციებს, როგორცაა ეს სამედიცინო სფეროში.
- ლემსიკონი შეიცავს აგრეთვე, ევოლუციის პროცესში მყოფი საერთაშორისო სისხლის სამართლის ძირითად ელემენტებს (რუანდისა და ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის სასამართლოებს, მათი იურისპრუდენცია, საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო და აშ.)

3. ლექსიკონი შეიცავს ინფორმაციას გაეროს სხვადასხვა ორგანიზაციისა და იმ რეგიონული ორგანიზაციების უფლებამოსილებისა და ფუნქციონირების შესახებ, რომლებიც კონფლიქტების მოგვარებით, მოსახლეობის დაცვითა და დახმარებით არიან დაკავებული.
4. ლექსიკონი ასევე მიზნად ისახავს გააცნოს ყველა ის საერთაშორისო ინსტანცია, რომელიც მოწოდებულია დაიცვას ადამიანის უფლებები, გააცნოს ადამიანის უფლებათა დარღვევის გასაჩივრების ყველა არსებული მექანიზმი და საშუალება. გარდა ამისა, გააცნოს კიდევ უფრო დაუცველი, მოწყვლადი კატეგორიის მოსახლეობის დაცვის მექანიზმები (ქალები, ბავშვები, პატიმრები). ლექსიკონი შედგება 200 რუბრიკისაგან ზუსტად განსაზღვრული სამართლებრივი ტერმინებით. იგი გვთავაზობს ოცდაათამდე საერთაშორისო და რეგიონალური კონვენციის ნუსხასა და ანალიზს, რომლებიც თავიანთი შინაარსითა და მოქმედების არეალით უკავშირდებიან ჰუმანიტარულ სამართალს, ადამიანის, კერძოდ ქალთა, ბავშვთა, ლტოლვილთა და იძულებით ადგილნაცვალ პირთა უფლებებთან, საერთაშორისო სისხლის სამართალთან და მშვიდობის შენარჩუნებასთან.

რა დანიშნულება აქვს ლექსიკონს

ეს არის იურიდიული ლექსიკონი. იგი დააინტერესებს იურისტებს, განსაკუთრებით ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევების გამო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში მიმართვის შესაძლებლობათა გათვალისწინებით.

თუმცა, ეს ლექსიკონი უმთავრესად განკუთვნილია არასამთავრობო ორგანიზაციათა წევრების, ჟურნალისტების, სტუდენტების, სამაშველო ორგანიზაციათა წევრებისა და ყველა ჩვეულებრივი მოქალაქისათვის, რომელიც ცდილობს გაიგოს სად გადის შეიარაღებული ძალის გამოყენების კანონიერი ზღვარი და როგორია მოქმედების არსებული საშუალებები მშვიდობიან მოქალაქეთა წინააღმდეგ მიმართული ძალადობის შესაჩერებლად.

ჰუმანიტარული სამართალი ჩამოყალიბდა II მსოფლიო ომის შემდეგ, რადგან ნათლად გამოჩნდა, რომ შეიარაღებული კონფლიქტის მსხვერპლთა 90% სწორედ მშვიდობიანი მოსახლეობაა. მეორე მიზეზი, რამაც ლექსიკონის შექმნა განაპირობა არის ის, რომ სახელმწიფოებმა გააცნობიერეს, რომ ხშირად შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ისინი უძლურნი აღმოჩნდნენ სათანადოდ დაეცვათ საკუთარი მოქალაქენი. ამგვარად, შეიქმნა წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი, რომელსაც სახელმწიფოებმა მიანდეს ზედამხედველობის მისია, თუ როგორ ასრულებენ იგივე სახელმწიფოები ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებს, რომლებიც ჩამოყალიბებულია ჟენევის კონვენციასა და მის პროტოკოლებში.

ჰუმანიტარული სამართალი მოქმედებს საომარ მდგომარეობაში მყოფ სახელმწიფოებში მომუშავე ჰუმანიტარულ ორგანიზაციათა და სამაშველო საქმიანობის განხორციელებისა და მოლაპარაკებების დროს. ამგვარად აუცილებელია, რომ უბრალო მოქალაქეები და ჰუმანიტარულ ორგანიზაციათა წევრები ჯეროვნად ერკვეოდნენ ამ სამართალსა და მასში გამოყენებულ სამართლებრივ ცნებებსა და ტერმინებში.

სიტყვებით თამაში ნიშნავს სამართალთან თამაშს.

ჰუმანიტარული სამართალი გამოყოფს კატეგორიებს – მებრძოლები, მშვიდობიანი მოსახლეობა, სამხედრო ტყვე, პატიმარი, ავადმყოფი, დაჭრილი, სამაშველო ორგანიზაციის პერსონალი.

ყველა აღნიშნულ პირთაგანი სარგებლობს სპეციფიური უფლებებით იმ კატეგორიის მიხედვით, რომელსაც იგი ეკუთვნის. აქედან გამომდინარე სიტყვის არამართებული ხმარებით ესა თუ ის ინდივიდი შესაძლოა თავისი უფლებების მიღმა აღმოჩნდეს.

მაგალითად: საომარი მდგომარეობის პირობებში არსებობს მხოლოდ ორი კატეგორია, მშვიდობიანი მოსახლეობა და მებრძოლები. როცა, მშვიდობიანი მოქალაქე პირდაპირ მონაწილეობს საომარ მოქმედებებში, იგი ხდება მებრძოლი, მანამდე, ვიდრე იგი ამ ქმედებებში მონაწილეობს.

არალეგალური მებრძოლის ცნების გამოგონებით, რაც ჰუმანიტარულ სამართალში საერთოდ არ არსებობს, ამერიკელებმა მათ მიერ დატყვევებული პირები ავლანეთსა და ერაყში დატოვეს იმ სამხედრო ტყვეის სტატუსის გარეშე, რაც მათი უფლებების დაცვას უზრუნველყოფდა. ამ მდგომარეობამ მათ მისცა ამ ტყვეების დაპატიმრებისა და საიდუმლო, უკანონო დაკითხვების საშუალება გვანტანამოს ციხეებსა და სხვა სამხედრო ბაზებში.

იგივე მოვლენას ადგილი აქვს ტერმინ **ტერორისტის** არამართებული გამოყენებისას, რათა არ აღიარონ შეიარაღებული კონფლიქტის არსებობა და მებრძოლის სტატუსი მათთვის, ვინც ძალადობას მიმართავს ასეთ კონფლიქტში. ეს მოვლენა უკვე ცნობილია ჩეჩნეთის მაგალითიდან, სადაც რუსებს არ სურთ სცნონ შეიარაღებული კონფლიქტის არსებობა.

„**ტერორიზმის წინააღმდეგ ომმა**“, რომელიც აშშ-მ წამოიწყო 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტების შემდეგ, გამოიწვია ორი სხვა ომი: ერთი ავლანეთში, მეორე კი ერაყში. ადამიანები, რომლებიც ძალას იყენებენ ამგვარ კონტექსტში უნდა იცნენ, როგორც მებრძოლები. მათ წინააღმდეგ აღიძრება სისხლის სამართლის დევნა, თუკი ისინი ჩაიდენენ სამხედრო დანაშაულს, თუ გამოიყენებენ ტერორისტულ მეთოდებს, მაგრამ მათ წინაშე ვერ აღიძრება საქმე, მხოლოდ ძალის გამოყენების ფაქტზე.

უნდა განვასხვაოთ ბრძოლა ტერორიზმის წინააღმდეგ შეიარაღებული კონფლიქტის დროსა და ბრძოლა ტერორიზმის წინააღმდეგ მშვიდობიან პერიოდში. როგორც კი სახელმწიფოები მიიღებენ გადაწყვეტილებას მიმართონ გარკვეული მოცულობისა და გარკვეული ხანგრძლივობის სამხედრო ძალას, მათ უნდა იხელმძღვანელონ ჰუმანიტარული სამართლით და დაიცვან მისი პირობები.

სამართალი ვერ იტანს სიცარიელეს.

– როცა ადამიანს ერთ რომელიმე სტატუსზე ეუბნებიან უარს, მას სხვა სტატუსს მაინც უნდა სთავაზობდნენ.

მაგალითად: შეუძლებელია ადამიანს არ გააჩნდეს არც მშვიდობიანი მოქალაქის და არც მებრძოლის სტატუსი. იმ პერიოდის განმავლობაში, როცა სტატუსი ჯერ კიდევ განსაზღვრული არ არის, ჰუმანიტარული სამართალი ითვალისწინებს მინიმალურ დაცვას, რომელიც ხორციელდება სტატუსის მინიჭების პროცედურული გარანტიების მიხედვით.

სამართლის დაცვა, ამავე დროს შეიარაღებული ძალების ეფექტურობის საწინდარია. „მებრძოლის“ სტატუსი საჩუქრი კი არაა, არამედ ინდივიდთა მიმართ მოპყრობის ჩარჩო-ფორმა, რაც საშუალებას იძლევა შემცირდეს გადაცდომები და შენარჩუნდეს დისციპლინა და ეფექტიანობა შეიარაღებულ ძალებში.

ეს ამავედროულად შეიარაღებული ძალების ძირითად მორალურ ასპექტს წარმოადგენს. გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ის მებრძოლები, რომელთაც უხემად დაარღვიეს ჰუმანიტარული სამართალი, მოგვიანებით მწვავე სულიერ ტრავმას განიცდიან ; ასევე საუბრობენ „ვეტერანის სინდრომზე“.

სამხედრო დანაშაული და კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული ანგრევს არა მარტო მსხვერპლის ცხოვრებას, არამედ მისასაც, ვინც ეს ჩაიდინა.

დღევანდელი « **ტერორის წინააღმდეგ გლობალური ომის** » პირობებში, უფრო და უფრო ხშირად საუბრობენ ჟენევის კონვენციისა და მისი პროტოკოლების « რეფორმის » აუცილებლობაზე, იმ საბაბით, რომ ისინი აღარ არიან აქტუალური და აღარ შეესაბამებიან ტერორისტთა ბრძოლის ახალ ფორმებს. ეს ბრალდება რბილად რომ ვთქვათ არაზუსტია.

ჟენევის კონვენციის 1977 წელს მიღებული დამატებითი პროტოკოლები პასუხობენ ყველა პრობლემას, რაც დაკავშირებულია ომის იმ ახალ ფორმებთან და მეთოდებთან, რომლებიც გამოჩნდა ბოლო დროის დეკოლონიზაციასთან დაკავშირებულ გერილებში, თვითგამორკვევისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის ომებში.

ტერორიზმი ამ პერიოდთან აღიარებული და დაგმობილია, როგორც ომის ერთერთი მეთოდი, რომლის ძირითადი მიზანია მოსახლეობის ფართო მასებში შიშისა და ტერორის გავრცელება. ტერორიზმი დიდი ზანია არსებობს და ამ სენთან ბრძოლა ვერ იქნება წარმატებული ჟენევის კონვენციის, მისი დამატებითი ოქმებისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების დაცვის გარეშე. რამეთუ, სამართლის ნებისმიერი ფორმით უგულველყოფით, ვქმნით ნოყიერ ნიადაგს ჰუმანიტარული სამართლისა და ადამიანის ძირითადი თავისუფლებების დარღვევისათვის.

ჰუმანიტარული სამართლის გამოყენება სისუსტის ნიშანი კი არა, არამედ პირიქით, ვინც მას იცავს და იყენებს ხდება უფრო ძლიერი. ჰუმანიტარული სამართლის უპირველესი მიზანია: კონფლიქტების დროს შექმნას ადამიანთა თავშესაფრები, რათა დაიცვას არა მარტო მშვიდობიანი მოსახლეობა, არამედ შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლებიც „ტოტალური ომის“ საშიშროებისაგან.

კონფლიქტის პერიოდში, ჰუმანიტარული საქმიანობა არამც და არამც არ ნიშნავს ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევას. იგი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელია.

ეს მუდამ ზედმიწევნით და ერთგულად იცავდა დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის პრინციპებს. სწორედ ეს განაპირობებს იმას, რომ მისი დაფინანსების 80%-ს კერძო შემოწირულობები შეადგენს და არა სახელმწიფოთა ან სხვა ინსტიტუტებიდან შემოსული სახსრები.

მართლაც, დამოუკიდებლობა და ნეიტრალიტეტი წარმოადგენს ჰუმანიტარული საქმიანობის წარმატების ძირითად გარანტიას.

ფრანსუაზა ბუშე-სოლნიე francoise.saulnier@paris.msf.org

ლექსიკონის შეკვეთის მსურველები დაუკავშირდით გამომცემლობას მოსკოვში შემდეგ ტელეფონზე: 00.7.095. 921.41.42.

ან ელექტრონული პოსტის მეშვეობით: mic@inbox.ru

ლექსიკონის შეკვეთა ასევე შესაძლებელია შემდეგ ვებ-გვერდებზე:

http://bestseller.giftbooks.ru/NewBook/Colibri/Colibri_040729c.htm

<http://alfavit.r2.ru/cgi-bin/page.pl?pn=7&query=@209292@&stpos=0&stype=AND>

PRESENTATION OF THE PRACTICAL GUIDE TO HUMANITARIAN LAW IN RUSSIA, ARMENIA, GEORGIA, AZERBAIJAN

(JUNE – DECEMBER 2004)

A. The author and MSF

In 1999, Médecins Sans Frontières published the Practical Guide to Humanitarian Law

This dictionary, initially published in French has since been translated into English, Spanish, Turkish, Portuguese and Russian. The Arabic version should be published in 2005. 4000 copies of the Russian version have been published, with the support of, amongst others, the Swiss and Swedish governments, the European Council and Internews. It is designed for, and will be distributed throughout, the Commonwealth of Independent States.

The author of this dictionary is Françoise Bouchet-Saulnier, Research Director of the MSF Foundation and MSF's legal advisor. She has been working with MSF for 15 years. Médecins Sans Frontières is an humanitarian non governmental organisation, and received the Nobel Peace Prize in 1999 for over 30 years of fieldwork. The organisation runs projects in approx. 80 countries around the world – 1714 expatriates and 14,900 local employees are working in the field. Over half of the missions are linked to situations of armed conflict, either in direct contact with the violence or with the immediate consequences of the conflicts – refugees, displaced people, victims of armed conflict, massive violence and crimes against civilian population etc. About 25% of activities are linked to the treatment of large epidemics and endemics (AIDS, tuberculosis, malaria...). MSF is also involved in the research on essential medicines (AIDS, tropical illnesses, tuberculosis etc.). The other 25% of MSF's activity is devoted to providing medical assistance and care to vulnerable populations suffering from various forms of discrimination, social exclusion and poverty. This involves providing access to treatment and care to street children, prostitutes, detainees or other group of population that have been marginalized for social or economic reasons.

B. Objective of the Dictionary:

1. to provide information on the existence and the content of international humanitarian law, which can be applied in situations of international or internal armed conflict. The international conventions set out :
 - the rights and duties of the different categories of individuals involved in, or victims of, conflicts (civil populations, combatants, the sick and injured, prisoners etc.) ;
 - the fundamental guarantees concerning the treatment and aid for victims of armed conflict, officially recognized in the framework of the repression of war crimes, crimes against humanity and genocide;
 - the rights and the role concerning the aid and protection of victims recognized by the international conventions for the International Committee of the Red Cross and other impartial humanitarian organisations, such as MSF in the medical domain.
2. to provide information on the existence and content of international human rights and refugee law which can be applied in situation of peace as well as situations of internal troubles, tensions and crisis. In those situations, that does not amount to an armed conflict, international law establish basic guarantees and standard of treatment of people. This binding legal framework limits the ways and means government can use to maintain or restore public order
3. The dictionary describes the mandates and the functioning of the different organisations of the United Nations, and the regional organisations involved in the management of conflicts and provision of aid to populations, as well as protection of human rights.

4. It describe the different possible recourses for victims of violations of human rights and humanitarian law, as well as the tools of protection of the most vulnerable categories of the population – women, children, prisoners, sick and wounded, refugees, displaced.
5. The dictionary introduces the main elements of international criminal law, which is undergoing rapid change (the criminal courts for Rwanda and ex-Yugoslavia, their case law, the creation of the International Criminal Court etc.).

The dictionary contains about 200 entries with the corresponding legal notions clearly explained. It lists and analyses approx. thirty international and regional Conventions relating not only to humanitarian law, but also to the human rights, rights of women and children, of refugees and displaced people, and to international criminal law and peacekeeping.

C. The reasons for this dictionary

This is a legal dictionary which will certainly interest lawyers, especially in view of the possibility of filing violations of humanitarian law in front of the various relevant national and international bodies as well as in front of the new international criminal court.

But this dictionary is above all designed for members of NGOs, journalists, students, members of aid organisations, and all the ordinary citizens who are trying to understand the legal limits to the use of armed force and the means or action that exist to limit this violence against civil populations.

Humanitarian law was created at the end of the Second World War because it was plainly clear that 90% of the victims in cases of armed conflict are civilians. The second reason is that the States realized that very often during an armed conflict they were not in a position to protect their own citizens. Thus, the International Committee of the Red Cross was born, and entrusted by the States to contribute direct relief and protection activities and to watch over the application, by the same States, of the Geneva Convention and its Protocols.

Humanitarian law is applied thanks to, and through, the assistance and negotiation initiatives of humanitarian organisations in conflict situations. Therefore it is necessary for ordinary citizens and members of humanitarian organisations to be familiar with this law and the elements it is made up of.

Playing with words is playing with the law

Humanitarian law establishes categories – combatants, civil populations, prisoners of war, prisoners, sick people, injured people, aid organisation personnel. As a result, everyone is entitled to specific rights according to the category they belong to. Consequently, the changing of words or creation of new categories deprives individuals of their rights. For example, in a conflict situation, there are only two categories, civilian or combatant. (when a civilian participates directly in the hostilities, they become a combatant for the duration of that participation). By inventing the category of illegal combatant that does not exist in humanitarian law the Americans have deprived the prisoners they have taken in Afghanistan and Iraq of the protection of the status of prisoner of war. That has allowed them to detain and interrogate them, secretly and illegally, at Guantanamo Bay, and in other military bases.

This is the same phenomenon as the wrongful use of the term ‘terrorist’ as a means of refusing to acknowledge the existence of an armed conflict and the status of combatants to those who are using violence in the framework of that conflict. This is already an old phenomenon in Chechnya where the Russian authorities refuse to recognize the existence of an armed conflict.

The "war against terror" unleashed by the United States after the attacks of 11 September 2001 has led to the outbreak of two wars, one in Afghanistan and the other in Iraq. The people who use violence in this type of context must be recognized as combatants. They can be taken to court if they have committed war crimes and especially if they have used terrorist methods, but they cannot be taken to court for the simple fact of using violence.

The distinction must be made between a war against terrorism in the framework of an armed conflict, and the war against terrorism in a period of peace. When States decide to use armed forces in operations of a certain scale and certain duration they must apply and respect humanitarian law.

Law does not tolerate a vacuum

- When the application of a status is refused to a person, they must be offered another one. For example, it is not possible for a person to be acknowledged as neither civilian nor combatant. For the period where the status is not yet defined, humanitarian law makes provision for a minimal protection that is applied and supplemented by the procedural guarantees for the allocation of status.

Respect for the law is also a guarantee of the effectiveness of armed forces. The status of "combatant" that is given is not a gift, but a framework for the treatment of individuals that ensures that abuses are limited, and to keep a framework of discipline and effectiveness within the armed forces. This is also essential for the morale of the armed forces. It has been recognised that combatants who have participated in serious violations of humanitarian law suffer from acute trauma - "veteran syndrome". War crimes and crimes against humanity destroy the lives of those who suffer them and those who commit them.

In the current "global war against terrorism," some people are calling for a 'reform' of the Geneva Convention and its Protocols, on the grounds that these are now out of date due to the new types of terrorist combat. That accusation is inexact. In 1977 the additional protocols to the Geneva Conventions sought to respond to the problems related to new forms and methods of war that had appeared - decolonisation wars, guerrilla wars, wars of self-determination and national independence. From that date terrorism has been recognised and recognised as a method of war whose principal aim is to spread terror amongst the population. Terrorism has existed for a long time and the battle against it can only be won by means conforming to the Geneva Conventions and its Protocols and to the principles of a state of law. Every time the law is ignored it creates an environment favourable to the violations of humanitarian law and fundamental human rights. The application of humanitarian law is not a sign of weakness, but quite the opposite – those who apply and respect it become stronger. The first objective of humanitarian law is to create humanitarian spaces during conflicts, in order to protect civilians, as well as members of the armed forces, against the dangers of "all-out war"

In periods of conflict, humanitarian action does not constitute interference in the internal affairs of a State, provided that it is independent and impartial. MSF has always scrupulously adhered to the principle of independence and impartiality. That's the reason why 80% of the organisation's activities are financed by private donations and not by States or international institutions. Indeed, independence and neutrality are essential guarantees of the effectiveness of humanitarian action.

Francoise Bouche-Saulnier francoise.saulnier@paris.msf.org

In case if you would like to order the dictionary please contact the publisher in Moscow, Russia at the following telephone number:

00.7.095. 921.41.42.

or at the following email address: mic@inbox.ru

Ordering from following websites is also possible :

http://bestseller.giftbooks.ru/NewBook/Colibri/Colibri_040729c.htm

<http://alfavit.r2.ru/cgi-bin/page.pl?pn=7&query=@209292@&stpos=0&sttype=AND>

წამების, სასტიკი, არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის აპრეჰენსიის არსი და მნიშვნელობა

ადამიანის უფლებების დაცვის პრობლემა თავისი არსით, განვითარების დონით, გავრცელების მასშტაბით და საზოგადოებრივი მნიშვნელობით, კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე (რადიკალური ხასიათის გარდაქმნების პირობებში) ფართო დიაპაზონის მქონე და აქტუალური მნიშვნელობის დამოუკიდებელ სამართლებრივ პრობლემად იქცა. იგი უხსოვარი დროიდან მოდის და ადამიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მუდმივი თანამგზავრი გახდა. ამავდროულად, მას ძალზე დიდი და მდიდარი ტენდენციები და განვითარების განუსაზღვრელი რეზერვი გააჩნია.

ადამიანის უფლებების დაცვა, ამდენად ადამიანთა ურთიერთ თანაცხოვრებისა და მოღვაწეობის ალბათ, ერთ-ერთი ყველაზე მეტად დატვირთული საასპარეზო სივრცეა. მის შემდგომ სრულყოფასა და განვითარების საქმეში, დღეისათვის თანაბრად არის ჩართული და სინქრონულად მონაწილეობს მეცნიერების თითქმის ყველა დარგი (ფილოსოფია, ისტორია, მედიცინა და ა.შ.) განსაკუთრებით, დიდი დატვირთვა მოდის იურისპრუდენციაზე, რადგანაც ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხი პირველყოვლისა, წმინდა სამართლებრივ პრობლემას წარმოადგენს.

ადამიანის უფლებების დაცვის სფერო ბოლო დროს ადამიანთა მიერ სამართლის სწორად აღქმის სულიერი ფორმა გახდა და მათი საქმიანობის კანონმდებლობასთან შეფარდების განმსაზღვრელ ნორმად მოგვევლინა.

აღნიშნული საკითხის წარმოქმნა უხსოვარი დროიდან უკავშირდებოდა და დღესაც კავშირშია სინქრონულად მიმდინარე ყველა ეპოქალური მნიშვნელობის მოვლენებთან და მათთან დაკავშირებულ როგორც ბუნებრივ (ცხოვრებისეულ), ისე ხელოვნური ხასიათის (მეტწილად სხვადასხვა ქვეყნების ხელისუფალთა მიერ) თვითნებურად წარმიქმნილ სამართლებრივ ნორმებთან და ადათ-წესებთან. ამ მოვლენათა სამართლებრივმა განსაზღვრამ, მიუხედავად ბევრი მათგანის დიდი ხანდაზმულობისა, ჩვენამდე მოაღწია და ამდენად საშუალება მოგვცა სათანადო შეფასება ამა თუ იმ ეპოქის ისტორიული მოვლენების დამახასიათებელი თავისებურებანი, ასევე იმდროინდელი სამართლებრივი შეფასების სისწორე, მოვლენათა ავკარგიანობა, შეფასების კრიტერიუმები (სამართლებრივი ნორმები), ადამიანის უფლებების დაცვის ხარისხი, მხარეთა ურთიერთკავშირისა და ურთიერთმოქმედების ხასიათი და დონე, მათი არსებულ კანონმდებლობასთან შეფარდება და ა.შ.

ის, რომ ისტორიული მოვლენები, ხალხთა ურთიერთობები და მათ მიერ შექმნილი ღირებულებები თანამედროვე საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი გახდა, პირველყოვლისა, არნიშნულ სფეროში მოღვაწე მეცნიერთა დიდ დამსახურებად უნდა მივიჩნიოდ. მათი, თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად შესწავლა და განზოგადოება საშუალებას იძლევა სწორად განისაზღვროს კაცობრიობისათვის ესოდენ აუცილებელი ჰუმანური მიმართულებების ძირითადი გზები და საშუალებები, აღმოიფხვრას ამ სფეროში დარჩენილი ძველი უარყოფითი ხასიათის გადმონაშთები. პირველყოვლისა, საჭიროდ არის მიჩნეული იმ მიზეზებისა და პირობების დადგენა (შემდგომი აღმიფხვრის მიზნით), რომლებიც ხელს უწყობს ადამიანის უფლებების დარღვევას. ყოველივე ეს საშუალებას მოგვცემს დამოვიყენოთ ეს მონაცემები ადამიანის უფლებების დასაცავად დაგვემთხროს პრევენციული ხასიათის, როგორც თეორიულ ღონისძიებებში, ასევე პრაქტიკულ საქმიანობაში. ახალი მეთოდებისა და ზომების დაწესება-განვითარება უნდა წარიმართოს არსებული კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად და იგი უნდა აყვანილი იქნეს სახელმწიფოს მიერ მუდმივ და მკაცრ კონტროლზე.

საქართველოში მიმდინარე დემოკრატიული ხასიათის რადიკალურმა გარდაქმნებმა ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხი პირველხარისხოვან, ერთ-ერთ მთავარ და აუცილებელ საკითხად წარმოაჩინა, რამაც თავისი გამოხატულება ქვეყნის ძირითად კანონში-კონსტიტუციაში ჰპოვა. მისი პრეამბულის პირველივე დებულება საქართველოს მოქალაქეთა უწყვეტ ნებად „დემოკრატიული საზოგადოებრივი წეს-წყობილების“ დამკვიდრებასა „ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების“ უზრუნველყოფას აცხადებს. ეს პრინციპი სამართლებრივი სახელმწი-

ფოს მშენებლობის ქვაკუთხედია და მისი დაცვა უმნიშვნელოვანესია დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობისათვის.

კონსტიტუციის მეორე თავი „საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებანი“, ერთ-ერთ ცენტრალურ საკითხადაა წარმოჩენილი. სახელმწიფო – ხალხისათვის და არა პირიქით-ასეთი მოთხოვნაა სახელმწიფოს მიერ გაკეთებული კონსტიტუციის მეორე თავის ყველა მუხლში, რომლებიც ამავედროულად დიდი კატეგორიულობით გამოირჩევიან.

ამავე თავში მოცემულია, თითქმის ყველა ის უფლება-თავისუფლება, რომლებიც ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო აქტებითაა გათვალისწინებული. ესენია: ადამიანის თავისუფლება, მისი პატივისცემისა და ღირსების ხელშეუხებლობა; სიტყვის, აზრის, სინდისის, არმსრულებლობისა და რწმენის თავისუფლება; საკუთრების და მემკვიდრეობის, თავისუფალი მიმოსვლისა და საცხოვრებელი ადგილის არჩევის უფლება; პოლიტიკურ უფლებათა ფართო სპექტრი; შრომის თავისუფლება; განათლების მიღებისა და მისი ფორმის არჩევის უფლებები; უდანაშაულობის პრეზუმპცია; ადამიანის წამების დაუშვებლობა და ა.შ.

აღნიშნულ უფლებათა დასაცავად საქართველოს კონსტიტუცია მრავალ მექანიზმსა და პროცედურას ითვალისწინებს, რომლებშიც ფართოდაა ჩართული საერთო და საკონსტიტუციო სასამართლოები, სახალხო დამცველის აპარატი და ა.შ. ამავედროულად, აღნიშნული პრობლემის თითქმის ყველა სფეროში მიღწეულია საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი თანაფარდობა. კერძოდ, ქვეყანაში ადამიანის უფლებების დაცვის გარანტიებისა და სტანდარტების უზრუნველყოფისათვის.

ჩვენი კვლევის საგანს ადამიანის წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადანიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობის ან სასჯელის წინააღმდეგ მიმართული მოპყრობის შესწავლა-ანალიზი წარმოადგენს.

საქართველოს კანონმდებლობა ადამიანის წამებისა და სხვა არაჰუმანური მოპყრობის წინააღმდეგ მთელ რიგ მნიშვნელოვან ღონისძიებებს ატარებს, თუმცა რიგ შემთხვევებში მათი აღსრულება, კვლავ პრობლემურ საკითხად რჩება.

იმისათვის, რომ სწორად ყოფილიყო განსაზღვრული აღნიშნული პრობლემის აღმოსაფხვრელად გაწეული მუშაობის შედეგები და მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ასპექტები ჩვენ შევისწავლეთ აღნიშნულ თემატიკაზე არსებული, როგორც თეორიული ხასიათის მონაცემები (საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტები, მეცნიერული შრომები და პუბლიკაციები), ასევე გავეცანით საგამომიებო და სასამართლო პრაქტიკას (როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო საგამომიებო და სასამართლოების პრაქტიკას), რის საფუძველზეც საშუალება მოგვცა (საგნობრივი და შედარებითი ანალიზების ჩატარების შედეგად) წარმოვადგინოთ, გარკვეული ხედვა აღნიშნულ პრობლემაზე და მასთან დაკავშირებულ საკითხებზე.

წამება ადამიანის ცხოვრების ბოროტი თანამგზავია. იგი წარუშლელ კვალს ტოვებს ადამიანის, როგორც ფიზიკურ, ასევე ფსიქიკურ ჯანმრთელობასა და სოციალურ ფუნქციონირებაზე. წამების შედეგად განვითარებული ფიზიკურ და ფსიქიკურ აშლილობათა სიმპტომები შესაძლოა გალიკურნოს, მაგრამ ის სულიერი თუ მორალური ზიანი, რასაც პიროვნება წამების შედეგად განიცდის და ის მძიმე კვალი, რაც მის ოჯახზე და არა მარტო ოჯახზე თაობებზეც აისახება, მუდმივ ჩრდილად გასდევს მთელ მის ცხოვრებას და მოღვაწეობას.

აქედან გამომდინარე, წამების აკრძალვა ნებისმიერ სიტუაციაში აკრძალვას არ ექვემდებარება. თვით წამების ფაქტების არსებობა მსოფლიო საზოგადოების ღრმა შემფოთებას იწვევს, რადგანაც „წამებაში“ ჩადებული მიზნები, ხშირ შემთხვევაში გაცილებით შორს მიდის და იგი მიმართულია არა მარტო ცალკეული პირების წინაარმდეგ, არამედ მთლიანად საზოგადოების წინააღმდეგაც, რათა გატეხონ მათი ნებისყოფა.

ადამიანის წამებისა და სასტიკი არაადანიანური და დამამცირებელი მოპყრობის აკრძალვის ქმედებები ფართოდ არის გავრცელებული, ბოლო დროს კი მან განვითარების საშიში-გლობალური სახე

მიიღო. ამ პროცესის განვითარებას ხელი შეუწყო წამებაზე ამკრძალავი სამართლებრივი დოკუმენტების არ არსებობამ, ამავდროულად ამავე მიზეზმა წარმოქმნა მთელი რიგი გაუგებრობა სამართლებრივ სივრცეში წამების ცალკეული ფაქტების არაადეკვატურად აღქმაში. დიდი ხნის მანძილზე ტერმინ „წამებას“ არ ჰქონდა სრული და ერთმნიშვნელოვანი სტატუსი.

აღნიშნული სამართლებრივი ხარვეზები მოხსნა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ანსამბლემ 1984 წლის 10 დეკემბრის 39/46 რეზოლუციის მიღებით, რომლითაც ტერმინ „წამებას“ შემდეგი განმარტება მიეცა:

„წამება ნიშნავს ნებისმიერ ქმედებას, რომლითაც საშინელი ტკივილი და ტანჯვა, არ აქვს მნიშვნელობა, ფიზიკური თუ სულიერი, განზრახ მიაღვა პირს იმ მიზნით, რომ მისგან ან მესამე პირისგან მოპოვებული ინფორმაცია ან აღიარება მისი დასჯისათვის იმ ქმედებისათვის, რომელიც მან ან მესამე პირმა ჩაიდინა ან არსებობს ეჭვი, რომ ჩაიდინა, ან დააშინონ ან გამოიყენონ იძულება მის ან მესამე პირის მიმართ, ან სხვა რაიმე მიზნით, რომელიც ეფუძნება ნებისმიერი სახის დისკრიმინაციას.“

გაეროს კონვენციის აღნიშნულმა განმარტებამ რადიკალურად შეცვალა სამართლებრივი მიდგომა წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის საწინააღმდეგო ღონისძიებებისადმი. ბოლო ორი ათწლეულის მანძილზე, კონვენციის მასალებმა თავისი გამოხატულება ჰპოვა მთელი ქვეყნის ძირითად კანონში კონსტიტუციებსა და სისხლის სამართლის კოდექსებში. ამ პერიოდიდან იწყება აქტიური ღონისძიებების გატარება ადამიანის წამების აღმოფხვრის მიზნით და რაც მთავარია ეს ღონისძიებები არა პერიოდულ, არამედ მუდმივ და გეგმიურ ხასიათს ატარებენ. წამების საწინააღმდეგო საერთაშორისო კონვენციას შეუერთდა მრავალი სახელმწიფო და იგი გაეროს 27(1) მუხლის თანახმად ძალაში შევიდა 1987 წლის 26 ივნისიდან.

დღეისათვის, წამების აბსოლუტურ აკრძალვის პირობებში, თვალშისაცემია მისი შეუსაბამობა წამების ფაქტების საყოველთაო გავრცელებასთან, რაც თავის მხრივ ადასტურებს იმას, რომ ამ დანაშაულებრივ ქმედებებს მყარად აქვთ ფეხი გადგმული თითქმის ყველა სფეროში და რომ მის აღმოსაფხვრელად საჭიროა მოწინავე სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო საზოგადოების ერთობლივი ძალისხმევა, ერთიანი სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავება და არსებული ნორმატიული აქტების გამოყენებით ფართომასშტაბიანი შეტევის განხორციელება ადამიანის კონსტიტუციური უფლებების დასაცავად. ამ მიმართებით, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ წამების წინააღმდეგ არსებულ სამართლებრივი დოკუმენტების გამოყენებით შესძლო სპეციალური სახელმძღვანელოს შექმნა. „სტანბულის პროტოკოლი“, ამ სახელითაა ცნობილი აღნიშნული სახელმძღვანელო მიზნად ისახავს მისი ძირითადი პრინციპების მსოფლიო მასშტაბით ამოქმედებით ხელი შეუწეოს წამების საწინააღმდეგო ბრძოლის ერთიანი სივრცის ჩამოყალიბების და გაეროსა და ევროპის წამების საწინააღმდეგო კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს შეუქმნას ამ ფაქტებზე რეაგირების ეფექტური საშუალება. აღნიშნული სახელმძღვანელოს პრინციპებისა და მოთხოვნების შესწავლა საქართველოს სამთავრობო და არასამთავრობო პროფესიულ საზოგადოებას დიდ დახმარებას გაუწევს წამებასთან დაკავშირებული ფაქტების გამოძიებასა და ზოგადად წამების საწინააღმდეგო პრევენციულ საქმიანობას.

სტამბულის პროტოკოლი, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ადამიანის უფლებათა უმაღლეს კომისიას წარედგინა 1999 წლის 9 აგვისტოს. სტამბულის პროტოკოლმა საფუძველი ჩაუყარა მისი ძირითადი პრინციპების პრაქტიკულ საქმიანობაში გამოყენება. კერძოდ, გარკვეული სამართლებრივი შეფასება ეძლევა იმ პირთა მდგომარეობას, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ განიცადეს წამება და სასტიკი მოპყრობა; ასევე შეფასება ეძლევა წამების შესაძლო გამოყენებას ცალკეული საქმეების გამოძიებისას ან რომელიმე საგამოძიებო ორგანოსათვის ან სასამართლოში საქმეების წარდგენისას აღნიშნულ სახელმძღვანელოში შესულია წამებისა და სხვა სასტიკი არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობისა და დასჯის ეფექტური გამოძიებისა და ეფექტური დოკუმენტირების პრინციპები, რომლებიც მინიმალური სტანდარტების მოკლე დახასიათებას შეიცავს, რომლებითაც უნდა იხელმძღვანელონ სახელმწიფოებმა წამების ეფექტურად დოკუმენ-

ტირების უზრუნველსაყოფად. ამასთან ეს ნორმები სავალდებულო ხასიათს არ ატარებს. ისინი უფრო ზემოაღნიშნულ პრინციპებზე დაფუძნებული სტანდარტებია და გამოყენებული უნდა იქნას არსებული შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

თავად სახელმძღვანელო და ეს პრინციპებიც სამწლიანი ანალიტიკური, კვლევითი და სარედაქციო მუშაობის შედეგს წარმოადგენს, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო სამართლის, მედიცინისა და ადამიანის უფლებათა სფეროს 75-ზე მეტმა ექსპერტმა, რომლებიც 15 ქვეყნის 40-ორგანიზაციას წარმოადგენენ. კონცეფციის შემუშავება და წარმოდგენილი სახელმძღვანელოს მომზადება- გერმანიის, დანიის, ისრაელის, ინდოეთის, კოსტა-რიკის, ნიდერლანდების, ინგლისის, შეერთებული შტატების, თურქეთის, საფრანგეთის, ჩილის, შვეიცარიის, შრი-ლანკის, სამხრეთ-აფრიკისა და ოკუპირებული პალესტინის ტერიტორიების სასამართლო მედიკოსების, მომუშავე ექიმების, ფსიქოლოგების, სამართალდამცავების კოლექტიური ძალისხმევის ნაყოფია.

სახელმძღვანელოში პირველყოვლისა გამოკვეთილია შესაბამისი საერთაშორისო-სამართლებრივი სტანდარტები, რომლებითაც იგი ხელმძღვანელობს.

– ადამიანის უფლებათა არ გახდეს წამების მსხვერპლი, განმტკიცებულია საერთაშორისო სამართლით. წამების აკრძალვას შეიცავს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ და წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემბლაღავი მოპყრობისა და დასჯის საწინააღმდეგო კონვენცია. გარდა ამისა წამების მსხვერპლად არ გახდომის უფლება გათვალისწინებულია რიგ რეგიონალურ საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტებშიც. ასე მაგალითად, წამების პირდაპირ ამკრძალავი დებულებები შესულია ამერიკის კონვენციაში ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების დაცვის შესახებ.

განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპებსა და მის ცალკეულ მოთხოვნებს:

– შეიარაღებულ კომფლიქტებთან დაკავშირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადებასთან ერთად დაწესდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები, ანუ ომის კანონები და ჩვეულებები. ამ ხელშეკრულებების თანახმად საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალში წამების გამოყენების აკრძალვა ომის ყველა მსხვერპლის უფრო ფართო დაცვის არც თუ ისეთ დიდ, მაგრამ მეტად მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს.

1949 წლის ომის შესაბამისი კონვენციის რატიფიცირება 188 სახელმწიფომ მოახდინა. ამ კონვენციებში განმტკიცებულია საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების მსვლელობაში ქმედებებთან დაკავშირებული ნორმები, განსაკუთრებით იმ პირებთან მოპყრობის, რომლებიც ან საერთოდ არ მონაწილეობდნენ, ან აღარ მონაწილეობენ საომარ ქმედებებში, მათ შორის დაჭრილ, ტყვედ ჩავარდნილ და სამოქალაქო პირებთან მოპყრობის ნორმების დარღვევებში. ოთხივე კონვენცია კრძალავს წამების და სასტიკი მოპყრობის სხვადასხვა სახეების გამოყენებას.

1957 წელს მიღებული ომის შესაბამისი კონვენციის ორი დამატებითი პროტოკოლი აფართოებს ამ კონვენციების თანახმად დაწესებულ დაცვას, აგრეთვე მისი გამოყენების სფეროს. პროტოკოლი I-ლი (დრეისათვის 153 სახელმწიფოს მიერაა რატიფიცირებული) საერთაშორისო კომფლიქტებს ეხება. პროტოკოლი II (145 სახელმწიფოს მიერაა რატიფიცირებული), ეხება კომფლიქტებს, რომლებიც არ მიეკუთვნება საერთაშორისოს.

– სახელმძღვანელოსათვის ყველაზე მეტი მნიშვნელობა აქვს დებულებას, რომელიც ზოგადი მუხლი 3-ით არის ცნობილი, იგი ოთხივე კონვენციაში არის შესული. ზოგადი მუხლი 3 გამოიყენება შეიარაღებული კონფლიქტების მიმართებაში, რომლებიც „არ ატარებენ საერთაშორისო ხასიათს“, ამასთან ეს განსაზღვრება არ არის გაშლილი. ითვლება, რომ მასში განსაზღვრულია ძირითადი ვალდებულებები, რომლებიც დაცული უნდა იქნენ ყველა კონფლიქტში და არა მხოლოდ ქვეყნებს შორის საერთაშორისო საომარი ქმედებების მსვლელობის დროს. ჩვეულებრივ ეს იმას

ნიშნავს, რომ ომის ან კომფლიქტის ხასიეთის მიუხედავად, არ შეიძლება არ იქნეს დაცული გარკვეული ფუძემდებელი ნორმები. ერთ-ერთი ასეთი ნორმაა წამების გამოყენების აკრძალვა, რომელიც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის, ასევე ადამიანის უფლებების მიმართ ნორმების ზოგად ელემენტს წარმოადგენს.

– ზოგადი მუხლი 3-ი გვაუწყებს: „აკრძალულია და ყოველთვის და ყველგან იქნება აკრძალული შემდეგი ქმედებები: სიცოცხლისა და ფიზიკური ხელუხლებლობის ხელყოფა. კერძოდ, მკვლელობის სხვადასხვა სახეები, დასახინჩრება, სასტიკი მოპყრობა, წამება და წვალება... ადამიანური ღირსების ხელყოფა. კერძოდ, შეურაწმყოფელი და დამამცირებელი მოპყრობა...“.

აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, წამების გამოყენებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, გაეროს სპეციალური მომხსენებელი, ნაიჯელ როდლი, მიუთითებს:

„წამებისა და სასტიკი მოპყრობის გამოყენებაზე აკრძალვის ფორმულირება საეჭვოა შეიძლებოდეს უფრო ერთმნიშვნელოვნად, ამ ტექსტთან დაკავშირებით წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის (LCRC) ოფიციალური კომენტარების სიტყვებით, რომ ვთქვათ, დატოვებული არ არის არც ერთი შესაძლო თავდასაძვრენი; ასეთი ქმედებისათვის არ შეიძლება მოინახოს არანაირი გამართლება, არანაირი შემარბილებელი გარემოება“.

– საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალსა და ადამიანის უფლებების შესახებ დებულებას შორის არსებობს ურთიერთდამაკავშირებელი რგოლი, რომელიც შეიძლება აღმოვაჩინოთ არასაერთაშორისო შეიარაღებული კომფლიქტების (ისეთების როგორცაა სრულმასშტაბიანი სამოქალაქო ოქმები) მარეგულირებელი პროტოკოლის II პრეამბულაში, სადაც ნათქვამია რომ „... ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებული საერთაშორისო დოკუმენტები უზრუნველყოფენ ადამიანის პიროვნების ძირითად დაცვას“.

წამებისა და სასტიკი მოპყრობის პრობლემატიკით მრავალი წლების მანძილზე დაკავებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია. იგი დაკავებულია წევრი სახელმწიფოების მიერ მიღებულ კონვენციებში, დეკლარაციებში და რეზოლუციებში არ ყოფილიყო დაშვებული წამების აკრძალვის მიმართ არავითარი გამონაკლისი. გაეროს დოკუმენტთა შორის (ამ მიმართებით) ყველაზე მნიშვნელოვანია: ადამიანის უფლებების საყოველთაო დეკლარაცია, საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ (დეკლარაცია წამებისაგან დაცვის შესახებ), მართლწესრიგის დაცვაზე, პასუხისმგებელ თანამდებობის პირთა ქცევის კოდექსი, სამედიცინო ეთიკის პრინციპები, რომელიც ჯანდაცვის მუშაკებს, განსაკუთრებით ექიმებს ეხება, წამებისა და სასტიკი მოპყრობისაგან და დასჯისაგან პატიმრების ან დაკავებული პირების დაცვისას გამოიყენება კონვენცია წამების შესახებ, ამავდროულად ნებისმიერი ფორმით დაკავებული ყველა პირის დაცვის პრინციპების კრებული (პრინციპების კრებული დაკავების შესახებ) და პატიმრებთან მოპყრობის ძირითადი პრინციპები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გაეროს კონცენცია წამების შესახებ არ ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როდესაც ტკივილი ან ტანჯვა კანონიერი სანქციების შედეგია ან გამოწვეულია მათ მიერ შემთხვევით.

ზომები წამების აცილების მიზნით (სათანადო სტანდარტების შესამუშავებლად) მიიღება არა მარტო სახელმწიფოების მიერ, რომელთა ვალდებულებებში ეს შედის, არამედ გაეროს ადამიანის უფლებათა საკითხებით დასაქმებულ სხვა ორგანოებისა და მექანიზმების მიერ. ასეთ ორგანოებსა და მექანიზმებს მიეკუთვნებიან: წამების წინააღმდეგ მოქმედი და ადამიანის უფლებების დაცვის კომიტეტები, ადამიანის უფლებათა კომისია, სპეციალური მომხსენებელი ქალების მიმართ ძალადობის საკითხებში და სპეციალური მომხსენებლები, რომლებიც ინიშნებიან ადამიანის უფლებათა კომისიის მიერ ცალკეულ ქვეყნებში არსებული მდგომარეობის განსახილველად.

ზემოაღნიშნული დოკუმენტების თანახმად დადგენილია რიგი ვალდებულება, რომლებიც უნდა შეასრულონ სახელმწიფოებმა წამებისაგან დაცვის უზრუნველსაყოფად. ასეთ ვალდებულებებს მიეკუთვნება:

- ა) საკანონმდებლო, ადმინისტრაციული სასამართლო და სხვა ეფექტური ზომების მიღება წამების აქტების თავიდან ასაცილებლად. არანაირი განსაკუთრებული გარემოებები, საომარი მდგომარეობის ჩათვლით, არ შეიძლება წამების გამართლებას წარმოადგენდეს (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მუხლი 2 და წამებისაგან დაცვის შესახებ დეკლარაციის მუხლი 3);
- ბ) სხვა სახელმწიფოსთვის რომელიმე პირის გაგზავნის, დაბრუნების ან გადაცემის დაუშვებულობა, თუ არსებობს იმის სერიოზული ვარაუდი, რომ მის მიმართ იქ შეიძლება გამოყენებულ იქნას წამება (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-3 მუხლი).
- გ) წამების აქტებში კანონით დამნაშავეების გამოცხადება, წამებაში თანამონაწილეობის ან მონაწილეობის ჩათვლით (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-4 მუხლი, დაკავების შესახებ პრინციპების კრებული მე-7 პრინციპი და პატიმრებთან მოპყრობის შესახებ მინიმალური სტანდარტული წესების 31-33 პუნქტები);
- დ) წამების გამოყენება ჩაითვალოს დანაშაულად, რომელსაც მოსდევს გადაცემა და სხვა მონაწილე სახელმწიფოებისათვის დახმარების აღმოჩენა წამების აქტების მიმართ განხორციელებული სისხლის სამართლის საპროცესო ქმედებებთან დაკავშირებით (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-7 და მე-8 მუხლები);
- ე) დაკავებულების გარე სამყაროსთან კავშირზე სუარის პრაქტიკის შეზღუდვა, იმის უზრუნველყოფა, რომ დაკავებულები მოთავსებულები იყვნენ ისეთ ადგილებში, რომლებიც ოფიციალურად აღიარებული, როგორც პატიმრობის ადგილი; იმის უზრუნველყოფა, რომ პატიმრებზე პასუხისმგებელი პირების სახელები შეტანილი იქნება სიებში, რომლებიც ადვილად ხელმისაწვდომია და ინტერესებული პირებისათვის, მათ შორის დაკავებული ნათესავებისათვის და მეგობრებისათვის; ყველა დაკითხვის დროს და ადგილის რეგისტრაცია, მათზე დამსწრე პირების სახელების მითითებით; აგრეთვე ადვოკატების, ექიმების და იჯახის წევრებისათვის პატიმრობაში მყოფ პირებთან კავშირის უზრუნველყოფა (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-11 მუხლი, დაკავების შესახებ კრებული 1-13-ე 15-19-ე პრინციპები; პატიმრებთან მოპყრობის მინიმალური სტანდარტული წესების მე-7, მე-22 და 73-ე პუნქტები).
- ვ) იმის უზრუნველყოფა, რომ სასწავლო მასალა და ინფორმაცია წამების აკრძალვის შესახებ შევიდეს სამართალმსრულებელი ორგანოების (სამოქალაქო და სამხედრო) პერსონალის, აგრეთვე სამედიცინო პერსონალის, სახელმწიფო თანამდებობის პირების და სხვა შესაბამისი პირების მომზადების პროგრამებში (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-10 მუხლი, წამების დაცვის დეკლარაციის მე-5 მუხლი და პატიმრებთან მოპყრობის მინიმალური სტანდარტული წესების 54-ე პუნქტი);
- ზ) იმის უზრუნველყოფა, რომ ნებისმიერი განცხადება, რომელიც როგორც დადგინდა წამებით იქნა მიღებული, არ იყოს გამოყენებული, როგორც მტკიცებულება ნებისმიერი სასამართლო განხილვის მსვლელობაში, იმ შემთხვევის გარდა, როდესაც ის გამოიყენება წამებაში ბრალდებული პირის წინააღმდეგ, როგორც იმის დამამტკიცებელი, რომ ეს განცხადება ნამდვილად მიღებულია ასეთი გზით (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-15 მუხლი, წამების შესახებ დეკლარაციის მე-12 მუხლი);
- თ) იმის უზრუნველყოფა, რომ კომპეტენტურმა ორგანოებმა ჩაატარონ ოპერატიული და მიუკერძოებელი გამოძიება, როდესაც არსებობს საკმარისი საფუძველი ვივარაუდოთ, რომ გამოყენებული იქნა წამება (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-12 მუხლი, დაკავების შესახებ პრინციპების კრებული 33-ე და 34-ე პრინციპები, წამებისაგან დაცვის შესახებ დეკლარაციის მე-9 მუხლი);
- ი) აზღაურების და ადეკვატური კომპენსაციის მიღების უფლება ჰქონდეთ (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-13 და მე-14 მუხლის უზრუნველყოფა, რომ წამების მსხვერპლებს ანლები, წამებისაგან დაცვის შესახებ დეკლარაციის მე-11 მუხლი და პატიმრებთან მოპყრობის მინიმალური სტანდარტული წესების 35-ე და 36-ე პუნქტი);
- კ) იმის უზრუნველყოფა, რომ სავარაუდო დამნაშავეს ან დამნაშავეების მიმართ აღიძრას სისხლის სამართლის პროცესი. თუ გამოძიების მსვლელობის დროს დადგინდა, რომ ნამდვილად ადგილი ჰქონდა წამებას, თუ აღმოჩნდება რომ ბრალდება საფუძველიანია, მაშინ ასეთი დამნაშავეს ან

დამნაშავეების მიმართ უნდა აღიძრას სისხლის სამართლის, დისციპლინარული ან სხვა შესაბამისი ღონისძიებები (წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-7 მუხლი, წამებისაგან დაცვის შესახებ დეკლარაციის მე-10 მუხლი).

საჭიროა განვიხილოთ და შევისწავლოთ გაეროს ორგანოები და მექანიზმები, რომელთა საშუალებებითაც ისინი ახორციელებენ წამების წინააღმდეგ ბრძოლას. ესენია:

ა) წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი, რომელიც ახორციელებს ცონტროლს წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შეძლახავი მოპყრობისა და დასჯის წინააღმდეგ კონვენციის დაცვაზე. კომიტეტის შემადგენლობაში შედის „მაღალი მორალური თვისებების და ადამიანის უფლებათა სფეროში აღიარებული კომპეტენციის მქონე“-10 ექსპერტი. წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-19 მუხლის თანახმად მონაწილე სახელმწიფოები გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივნის მეშვეობით წარუდგენენ კომიტეტს მოცემული კონვენციით თავიანთი ვალდებულებების განსახორციელებლად მიღებული ზომების შესახებ. კომიტეტი ამოწმებს, როგორ ხდება კონვენციის დებულებების ინკორპორირება შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში და თვალყურს ადევნებს პრაქტიკაში მათ განხორციელებას. ყოველი მოხსენება კომიტეტის მიერ განიხილება, რათა მოამზადოს ზოგადი ხასიათის შენიშვნები და მოამზადოს რეკომენდაციები, აგრეთვე ეს მონაცემები ჩართოს თავის წლიურ ანგარიშში, მონაწილე სახელმწიფოებისათვის, ასევე გენერალურ ანსამბლეისათვის. ყველა პროცედურა ხორციელდება ღიად.

წამების შესახებ კონვენციის მე-20 მუხლის თანახმად თუ კომიტეტი იღებს უტყუარ ინფორმაციას, რომელიც, მისი აზრით შეიცავს დასაბუთებულ მონაცემებს რომელიმე მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე წამების სისტემატურად გამოყენების შესახებ, მან უნდა შესთავაზოს იმ მონაწილე სახელმწიფოს თანამშრომლობა ამგვარი მონაცემების განხილვაში. ამ მიზნით წარადგინოს თავისი შენიშვნები მოცემული ინფორმაციის თაობაზე.

თუ კომიტეტი მიზანშეწონილად მიიჩნევს დანიშნოს ერთი ან რამდენიმე თავისი წევრი კომფიდენციალური გამოძიების ჩასატარებლად და კომიტეტისათვის გამოვლენილი ფაქტების შესახებ მოხსენების სასწრაფოდ წარსადგენად. ასეთი გამოძიების შედეგების განხილვის შემდეგ კომიტეტი ამ შედეგებს უგზავნის მონაწილე სახელმწიფოებს ნებისმიერ შენიშვნებთან ან წინადადებებთან ერთად, რომლებსაც იმ პერიოდისათვის მიზანშეწონილად მიიჩნევს.

კომიტეტის მიერ მე-20 მუხლის საფუძველზე ჩატარებული ყველა სამუშაო კომფიდენციურ ხასიათს ატარებს. ამ ეტაპზე კომიტეტი მიისწრაფის მონაწილე სახელმწიფოებთან თანამშრომლობისაკენ, რათა მათთან კონსულტაციების შედეგად მიიღოს სათანადო გადაწყვეტილება. ასეთი გადაწყვეტილებები შემდგომში შედის კომიტეტის ყოველწლიურ მოხსენებებში, რომელიც წარედგინება, როგორც გენერალურ ანსამბლეს, ასევე მონაწილე სახელმწიფოებს.

22-ე მუხლის შესაბამისად მონაწილე სახელმწიფოს შეუძლია ნებისმიერ დროს განაცხადოს კომიტეტის კომპეტენციის აღიარების შესახებ. ასევე როგორც პირადი, ასევე სხვა მონაწილე სახელმწიფოს დავალებით (პირების დავალებითაც), რომ ისინი წამების მსხვერპლნი არიან. ამ შემთხვევაში კომიტეტი მათ განიხილავს კომფიდენციური წესით და უგზავნის თავის დასკვნას აღნიშნულ სახელმწიფოსა და დაინტერესებულ პირს. აღსანიშნავია, რომ 112 მონაწილე სახელმწიფოთაგან მე-22 მუხლის პროცედურა მხოლოდ 39-სახელმწიფომ აღიარა.

იმ საკითხთა შორის, რომლებიც კომიტეტის მიერ განიხილება გენერალურ ანსამბლეისათვის შედეგად ყოველწლიურ მოხსენებებში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმის აუცილებლობას, რომ მონაწილე სახელმწიფოებმა დაიცვან წამების წინააღმდეგ კონვენციის მე-12 და მე-13 მუხლები, რათა უზრუნველყონ წამების გამოყენების შესახებ ყველა საჩივრის სწრაფი და მიუკერძოებელი გამოძიება.

წამების წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში გარკვეულ ღონისძიებებს ატარებს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი, რომელიც სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების პაქტის 28-ე მუხლის საფუძველზე ჩამოყალიბდა. მისი მთავარი ამოცანაა მონაწილე სახელმწიფოების პაქტის დაცვასთან დაკავშირე-

ბული საქმიანობის შესწავლა და მასზე კონტროლის განხორციელება. კომიტეტი შედგება მაღალი მორალური თვისებებისა და ადამიანის უფლებათა სფეროში აღიარებული კომპეტენციის მქონე 18 დამოუკიდებელი ექსპერტისაგან.

პაქტში მონაწილე სახელმწიფოებმა 5 წელიწადში ერთხელ უნდა წარუდგინონ კომიტეტის მოხსენებები მათ მიერ წამებათა წინააღმდეგ განხორციელებული ზომების შესახებ. ასეთ მოხსენებებს კომიტეტი მისი შესწავლის შემდეგ განიხილავს პერსონალურად მონაწილე სახელმწიფოთა წარმომადგენლებთან დიალოგის საშუალებით და გამოთქვას სათანადო დასკვნა, რომელშიაც აღინიშნება, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები. აღნიშნული განხილვების საფუძველზე კომიტეტი აყალიბებს თავის შეხედულებებს და რეკომენდაციებისა და წინადადებების სახით მონაწილე სახელმწიფოებიდან, რომელთა მოხსენებები იყო განხილული მოითხოვს მათ რეალიზებას. მაგალითად, კომიტეტმა ერთ-ერთი თავის შენიშვნაში განმარტა: სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებათა შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლი, რომელიც მოითხოვს ასახვის მიმართ არ უნდა იყოს გამოყენებული წამება და სასტიკი მოპყრობა, რომ ამისათვის საკმარისი არ არის მხოლოდ წამების აკრძალვა ან ამ ქმედების დანაშაულებრივად გამოცხადება, არამედ „სახელმწიფოებმა საკონტროლო მექანიზმების გამოყენებით უნდა უზრუნველყონ ეფექტური დაცვა. საჩივრები სასტიკი მოპყრობის შესახებ ეფექტურად უნდა იქნას გამოძიებული კომპეტენტური ორგანოების მიერ“.

1992 წლის 10 აპრილს კომიტეტმა მიიღო ზოგადი ხასიათის ახალი შენიშვნები მე-7 მუხლთან დაკავშირებით, რომლებითაც გააფართოვა თავისი პირვანდელი შენიშვნები. კერძოდ, განაცხადა რომ „საჩივრები განხილული უნდა იქნას კომპეტენტური ორგანოების მიერ სწრაფად და მიუკერძოებლად, რათა დაცვის ეს საშუალება გახდეს ნამდვილად ეფექტური“. თუ შესაბამისმა სახელმწიფომ სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის პირველი ფაქულტატიური პროტოკოლის რატიფიცირება მოახდინა, ნებისმიერ პირს შეუძლია კომიტეტში წარადგინოს შეტყობინება განხილვისათვის მისაღებად მიიჩნევა, კომიტეტი იღებს გადაწყვეტილებას საქმის შინაარსიდან გამომდინარე და ეს გადაწყვეტილება მის ყოველწლიურ მისხვნებში გამოქვეყნდება.

– ადამიანის უფლებათა კომისია გაეროს ძირითად ორგანოს წარმოადგენს. იგი დასაქმებულია ადამიანთა უფლებების საკითხებით. მის შემადგენლობაში შედის 53 წევრი სახელმწიფო, რომლებსაც 3 წლის ვადით ეკონომიკური და სოციალური საბჭო. ყოველწლიურად ექვსი კვირის განმავლობაში კომისია ჟენევაში ატარებს თავის სხდომებს, რომლებზედაც განიხილავს ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ საკითხებს. კომისიას შეუძლია მოახდინოს ფაქტების შემსწავლელი და დამდგენი ორგანოების ორგანიზება, გაეროს უმაღლესი ორგანოებისათვის დასამტკიცებლად წარსადგენი კონვენციებისა და დეკლარაციების პროექტების დამუშავება და მათი განხილვა, როგორც ღია, ასევე ფარულ სხდომებზე ადამიანის უფლებების დარღვევების კონკრეტული შემთხვევები.

1967 წლის 6 ივნისს ეკონომიკურმა და სოციალურმა საბჭომ თავის 1235 რეზოლუციით უფლებამოსილება მიანიჭა კომისიას განიხილოს მტკიცებები ადამიანის უფლებათა უხეში დარღვევების თაობაზე და დანიშნა სპეციალური მომხსენებელი კონკრეტულ სფეროებში ადამიანის უფლებათა დარღვევების შემთხვევების განსახილველად. კომისიამ მიიღო აგრეთვე რიგი რეზოლუციები, რომლებიც წამებასა და სხვა სასტიკ, არაადამიანურ ან ღირსების შემლახავ მოპყრობასა და დასჯას ეხებოდა. თავის 1998/38 რეზოლუციაში კომისიამ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „ყველა მტკიცება, წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობისა და დასჯის შესახებ, სწრაფად და მიუკერძოებლად უნდა განიხილოს კომპეტენტურმა ეროვნულმა ხელისუფლებამ“.

1985 წელს ადამიანის უფლებათა კომისიამ თავის 1985/33 რეზოლუციით დაადგინა დაინიშნოს სპეციალური მომხსენებლები წამების გამოყენებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. სპეციალურ მომხსენებელს ეკისრება წამებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე უტყუარი და საიმედო ინფორმაციის მოთხოვნა, მიღება და მასზე სწრაფი რეაგირება. თავის შემდგომ რეზოლუციებში კომისიამ არა ერთხელ გააგრძელა სპეციალური მომხსენებლის მანდატის მოქმედების ვადა.

სპეციალური მომხსენებლის უფლებამოსილებანი გაეროს ყველა წევრ სახელმწიფოზე ვრცელდება, მათ შორის მათზეც, რომლებსაც აქვს მეთვალყურის სტატუსი და მიუხედავად იმისა, მოახდინა თუ არა მან წამების წინააღმდეგ კონვენციის რატიფიცირება.

სპეციალური მომხსენებელი ამყარებს კონტაქტს მთავრობებთან; მოითხოვს მათგან წამების თავიდან აცილების მიზნით, ინფორმაციას მათ მიერ მიღებული საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული ზომების შესახებ; სთავაზობს დახმარებას წამების ნებისმიერი შედეგების აღმოფხვრის საქმეში. იგი აგრეთვე ღებულობს მოთხოვნებს ამ მიმართულებით სასწრაფო ზომების მიღებაზე, რომელთა შესახებაც აცნობებს შესაბამის მთავრობებს ამა თუ იმ პირის ფიზიკური ან ფსიქიკური ხელშეუხებლობის უზრუნველსაყოფად. გარდა ამისა ატარებს კონსულტაციებს მთავრობების წარმომადგენლებთან, რომლებიც გამოთქამენ მასთან შეხვედრის სურვილს და მანდატის შესაბამისად, ახორციელებს გასვლით ღონისძიებებს, მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სპეციალურ მომხსენებელს ქალების მიმართ ძალადობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, რომელიც შემოღებული იქნა ადამიანის უფლებათა კომისიის მიერ 1994 წელს 1994/38 რეზოლუციის საფუძველზე, ხოლო 1997/44 რეზოლუციით მისი მანდატი გაგრძელდა. სპეციალურმა მომხსენებელმა გამოიმუშავა და შემოიღო მთავრობებისადმი ჰუმანიტარული ხასიათის მიმართვის პროცედურა ქალების მიმართ ძალადობის ფაქტებზე ინფორმაციების მიღების მიზნით. ქალების მიმართ ძალადობის განსაზღვრება, რომელსაც სპეციალური მომხსენებელი იყენებს, ისევე როგორც სქესობრივი ნიშნის საფუძველზე ჩადენილი ნებისმიერი აქტის განსაზღვრება აღებულია გენერალური ანსამბლეს მიერ 1993 წლის 20 დეკემბრის 48/04 რეზოლუციის შესაბამისად, სადაც საუბარია ქალების მიმართ ჩადენილ ძალადობებზე და მის აღსაკვეთად საჭირო სამართლებრივ ზომებზე.

სპეციალური მომხსენებელი ადამიანთა უფლებების კომისიას ყოველწლიურად ახსენებს სპეციალური წყაროებიდან მიღებული ინფორმაციებიდან გამომდინარე, ქალთა მიმართ არსებული ძალადობის ფაქტებზე და აღნიშნავს მის ფაქტობრივ მდგომარეობას, რა გაკეთდა ძალადობების აღმოფხვრის მიზნით და რა სახის კროფილაქტიკური ღონისძიებებია გასატარებელი. ამავდროულად, იგი პირად მონაწილეობას ღებულობს კონკრეტული საქმეების გამოსაძიებლად, რისთვისაც პირადად გადის სხვადასხვა ქვეყნების სხვადასხვა რეგიონებში.

– წამების თავიდან აცილებასთან დაკავშირებული სტანდარტების შემუშავებაში გარკვეული წვლილი შეაქვს რეგიონალურ ორგანიზაციებსაც.

1969 წლის 22 ნოემბერს ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაციამ მიიღო ამერიკის კონვენცია ადამიანის უფლებათა შესახებ, რომელიც 1978 წლის 18 ივლისს შევიდა ძალაში.

კონვენციის 33-ე მუხლი ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა პანამერიკული კომისიის და ადამიანის უფლებათა პანამერიკული სასამართლოს დაფუძნებას. კომისიის რეგლამენტის თანახმად მისი მთავარი ფუნქციაა: მხარი დაუჭიროს ადამიანთა უფლებების დაცვას და ამ დარგში წარმოადგენს კონსულტაციურ ორგანოს ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაციებისათვის.

აღნიშნულ კონვენციაში მონაწილე სახელმწიფოებმა ვალდებულება იკისრეს (I-ლი მუხლის თანახმად) თავიდან აიცილონ წამება და დასაჯონ წამების გამოყენებისათვის კონვენციის ღებულების შესაბამისად. კონვენციაში შემავალ ქვეყნებიდან მოითხოვენ მათი იურისდიქციის ფარგლებში წამების გამოყენების შესახებ ნებისმიერ მტკიცებულებათა დაუყოვნებლივ და სათანადო გამოძიების ჩატარებას.

კონვენციის მე-8 მუხლის თანახმად, „ნებისმიერ პირს, რომელიც წამოაყენებს ბრალდებას, რომ განიცადა წამება მათი იურისდიქციის ფარგლებში, უფლება აქვს მოითხოვოს მისი საქმის მიუკერძოებელი განხილვა“. ამავდროულად, თუკი რომელიმე სახელმწიფოს იურისდიქციის ფარგლებში ჩადენილია წამების აქტი, მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან კომისიას მისცენ გარანტია, რომ მათი შესაბამისი ორგანოები დაუყოვნებლივ შეისწავლიან ასეთ ფაქტებს და საჭირო შემთხვევაში მათზე აღძრავენ სისხლის სამართლის საქმეებს და ჩაატარებენ გამოძიებას.

1950 წლის 4 ნოემბერს ევროპის საბჭომ მიიღო ევროპის კონვენცია ადამიანის უფლებათა და სხვა თავისუფლებათა დაცვის შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 1953 წლის 3 სექტემბერს. კონვენციის მე-3 მუხლში ნათქვამია, რომ „არავინ არ უნდა განიცადოს წამება და არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობა და დასჯა“. ევროპის კონვენციის შესაბამისად შეიქმნა საკონტროლო მექანიზმები. ადამიანის უფლებების ევროპის სასამართლო და ევროპის კომისია. 1998 წლის 1 ნოემბერს ძალაში შესული რეფორმის შემდეგ ადრე მოქმედი სასამართლო და კომისია ახალმა მუდმივ მოქმედმა სასამართლომ შეცვალა. ახლა, ინდივიდუალური საჩივრების შეტანის უფლება და პირდაპირი შეღწევა სასამართლო ორგანოში ყველა დაზარალებულისათვის არის ნებადართული.

1987 წელს ევროპის საბჭომ მიიღო კონვენცია წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობის თავიდან აცილების შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 1989 წლის 1 თებერვლიდან. 1999 წლის 1 მარტიდან კონვენცია რატიფიცირებული იქნა ევროპის საბჭოს ყველა 40 წევრ სახელმწიფოს მიერ. მან ევროპის კონვენციით გათვალისწინებული სასამართლო სისტემაში პრევენციული ხასიათის დამატებითი მექანიზმები შეიტანა. კონვენცია წამების თავიდან აცილების შესახებ განზრახ არ ადგენს რაიმე მატერიალურ-სამართლებრივ ნორმებს. კონვენციის შესაბამისად შეიქმნა წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახავი მოპყრობისა და დასჯის თავიდან აცილების ევროპის კომიტეტი, რომლის შემადგენლობაში შედის თითოეული წევრი სახელმწიფოს ერთი წარმომადგენელი. კომიტეტის წევრებს უნდა ახასიათებდეს მაღალი მორალური თვისებები, ისინი უნდა იყვნენ მიუკერძოებულნი და მზად იყვნენ ადგილზე მივლინებისათვის.

საჭირო შემთხვევაში კომიტეტის წარმომადგენლები ჩადიან ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში. კომიტეტის დელეგაციებს შემადგენლობაში შედიან კომიტეტის წევრები და მათი თანმხლები ექსპერტები სამართლის, მედიცინის და სხვა საქმიანობის დარგებში, თარჯიმნები, სამდივნოს თანამშრომლები. დელეგაციას გააჩნია საკმაო ფართო უფლებამოსალებანი: შეუძლიათ მოინახულონ ნებისმიერი ადგილი, სადაც იმყოფებიან თავისუფლება აღკვეთილი პირები, პირისპირ ესაუბრონ მათ თავის შეხედულებისამებრ დაათვალიერონ ყველა სათავსო (და არა მხოლოდ საკნები), ყველა დოკუმენტი და დოსიე, რომელსაც კავშირი აქვს მოსაჩივრებულ პირთან. კომიტეტის მუშაობა აგებულია კომფიდენციაურობის და თანამშრომლობის პრინციპზე.

მივლინიდან დაბრუნების შემდეგ კომიტეტის წევრები ამზადებენ წერილობით მოხსენებას, სადაც მოხსენიებული იქნება შენიშვნები პატიმრების პირობების შესახებ და ის რეკომენდაციები, რომლებიც მათ მიერ იქნა გაცემული აღმოჩენილი დარღვევების აღმოფხვრის მიზნით. აგრეთვე ის საკითხები, რომლებიც დამატებით განმარტებას საჭიროებენ. მონაწილე სახელმწიფოები, ასევე წერილობით პასუხობენ მოხსენებაზე და ამის შემდეგ მათ შორის იმართება დიალოგი. აღნიშნული დიალოგი და მის ირგვლივ შექმნილი ყველა დოკუმენტი კომფიდენციალურ ხასიათს ატარებს, მაგრამ მონაწილე სახელმწიფოს (და არა კომიტეტს) შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტილება, როგორც მოხსენების, ასევე პასუხების საჯაროდ გამოქვეყნების შესახებ.

ამგვარი საქმიანობით კომიტეტმა გამოიმუშავა პატიმრობაში მყოფ პირებთან მოპყრობის შესაფასებლად საჭირო კრიტერიუმები და სტანდარტები. აღნიშნული სტანდარტები ეხება არა მარტო მატერიალურ პირობებს, არამედ პროცესუალურ გარანტიებსაც. მაგალითად, კომიტეტი აქტიურად ცდილობს პოლიციის მიერ დაკავებული პირებისათვის მიიღოს სამი გარანტია:

- ა) თავისუფლებააღკვეთილი პირის უფლება, მისი სურვილის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ შეატყობინოს თავისი დაკავების შესახებ მესამე პირს (ოჯახის წევრს);
- ბ) თავისუფლებააღკვეთილი პირის უფლება დაუყოვნებლივ მიმართოს ადვოკატს;
- გ) თავისუფლებააღკვეთილი პირის უფლება, დაუყოვნებლივ მიმართოს ექიმს, ამასთან მისი სურვილის შემთხვევაში, იმ ექიმს, რომელსაც იგი დამოუკიდებლად ამოირჩევს.

ამავდროულად, კომიტეტი ერთ-ერთ მთავარ გარანტიად მიიჩნევს მონაწილე სახელმწიფოების მიერ პატიმართა მიმართ სასტიკი მოპყრობისა და სასტიკი დასჯის შემთხვევის ირგვლივ შემოსული

საჩივრების გულდასმით განხილვას კიმპეტენტური ორგანოების მიერ და დანაშაულის შესაბამისად დასჯის აუცილებლობას.

– ადამიანის უფლებათა დაცვის რეგიონალურ ორგანიზაციებს მიეკუთვნება აგრეთვე „ადამიანის და ხალხის უფლებათა აფრიკის კომისია და ხალხის უფლებათა აფრიკის სასამართლო“. ევროპული და პანამერიკული სისტემებისგან განსხვავებით, აფრიკაში არ არსებობს სპეციალური კონვენცია ადამიანის წამებისა და მისი თავიდან აცილების შესახებ. საკითხი წამების შესახებ რეგულირდება ადამიანის და ხალხის უფლებათა აფრიკის ქარტიაში, რომელიც 1981 წლის 27 ივნისს მიიღო აფრიკული ერთობის ორგანიზაციამ და იგი ძალაში შევიდა 1986 წლის 26 ოქტომბერს.

აფრიკის ქარტიის მე-5 მუხლი მოითხოვს: „ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ადამიანის დამახასიათებელი ღირსების პატივისცემისა და მისი სამართალსუბიექტურობის აღიარებისა. აკრძალულია ადამიანის ექსპლუატაციისა და დამცირების ყველა ფორმა, განსაკუთრებით მონობა, მონობით ვაჭრობა, წამება, სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლალავი მოპყრობა და დასჯა“.

აფრიკის ქარტიის 30-ე მუხლის შესაბამისად, 1987 წლის ივნისში შეიქმნა ადამიანის და ხალხის უფლებათა აფრიკის კომისია, რომელსაც დაევალა „მხარი დაუჭიროს ადამიანთა და ხალხის უფლებათა განვითარებასა და უზრუნველყოს მათი დაცვა აფრიკაში“. თავის პერიოდულ სესიებზე აფრიკის კომისიამ მიიღო რიგი რეზოლუციები აფრიკის ცალკეულ ქვეყნებში ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ საკითხებზე. ამასთან ზოგიერთ რეზოლუციაში საუბარი იყო აგრეთვე წამებების შესახებაც.

კომისიამ დააფუძვნა აგრეთვე ისეთი ახალი მექანიზმები, როგორცაა: სპეციალური მომხსენებელი ციხეების საკითხებზე, სპეციალური მომხსენებელი ქალების მდგომარეობის საკითხებზე, სპეციალური მომხსენებელი თვითნებური და დაუყოვნებლივი სიკვდილის დასჯის საკითხებზე და სპეციალური მომხსენებელი ქალების მდგომარეობის საკითხებზე, რომელთა უფლებამოსილებაში შედის მომხსენებლების წარდგენა კომისიის რია სესიებზე. ასეთი მექანიზმების შექმნამ საშუალება მისცა დაზარალებულ პირებს და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებს კომისიაში შეიტანონ საჩივრები წამების აქტების შესახებ, ინფორმაციები პირადად მიაწოდონ სპეციალურ მომხსენებლებს.

– 1998 წლის 17 ივლისს მიღებული რომის ხელშეკრულების შესაბამისად დაფუძნდა მუდმივად მოქმედი საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლო, რომელიც მოწოდებულია განიხილოს საქმეები განოციდის აქტებზე, კაცობრიობის წინააღმდეგ და სამხედრო დანაშაულთა ჩადენაზე პასუხისმგებელ პირთა მიმართ. სასამართლო უფლებამოსილია განიხილოს საქმეები, რომლებიც ეხება განცხადებებს წამების გამოყენების შესახებ, როგორც გენოციდის დანაშაულის, ან კაცობრიობის წინააღმდეგ დანაშაულის ნაწილის, თუ „წამება“ წარმოადგენს „ფართომასშტაბიან ან სისტემატური სასტიკი მოპყრობის ნაწილს,“ ან სამხედრო დანაშაულის ნაწილს, რომელიც ექცევა 1949 წლის ჟენევის კონვენციის მოქმედების ქვეშ. რომის ხელშეკრულებაში განსაზღვრულია, როგორც „ძლიერი ტკივილის ან ფიზიკური თუ ფსიქიკური ტანჯვის განზრახ მიყენება პატიმრობაში ან ბრალდების კონტროლის ქვეშ მყოფი პირისათვის“. საერთაშორისო სისხლის სამართლის სტატუსი (რომის ხელშეკრულება) ძალაში შევიდა 1999 წელს, მასზე მონაწილე სახელმწიფოების ხელის მოწერის შემდეგ. ამ სასამართლოს ადგილსამყოფელად განისაზღვრა ჰააგა (ნიდერლანდები). სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ იმ საქმეებზე, რომლებზეც სახელმწიფოებს შესაძლებლობა არ გააჩნიათ ან სურვილი არა აქვთ რომის ხელშეკრულებაში მითითებულ დანაშაულებათა ჩადენაზე პასუხისმგებელ პირთა დევნა განახორციელონ.

As of 28 November 2003, 92 countries are States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court. Out of them 22 are African Countries, 11 are from Asia, 15 are from Eastern Europe, 18 are from Latin America and the Caribbean, and 26 are from Western Europe and other states.

A Afghanistan Albania Andorra Antigua and Barbuda Argentina Australia Austria	G Gabon Gambia Georgia Germany Ghana Greece Guinea	P Panama Paraguay Peru Poland Portugal
B Barbados Belgium Belize Benin Bolivia Bosnia and Herzegovina Botswana Brazil Bulgaria	H Honduras Hungary	R Republic of Korea Romania
C Cambodia Canada Central African Republic Colombia Costa Rica Croatia Cyprus	I Iceland Ireland Italy	S Saint Vincent and The Grenadines Samoa San Marino Senegal Serbia and Montenegro Sierra Leone Slovakia Slovenia South Africa Spain Sweden Switzerland
D Democratic Republic of Congo Denmark Djibouti Dominica	J Jordan	T Tajikistan Tanzania The Former Yugoslav Republic of Macedonia Timor-Leste Trinidad and Tobago
E Ecuador Estonia	L Latvia Lesotho Liechtenstein Lithuania Luxembourg	U Uganda United Kingdom Uruguay
F Fiji Finland France	M Malawi Mali Malta Marshall Islands Mauritius Mongolia	V Venezuela
	N Namibia Nauru Netherlands New Zealand Niger Nigeria Norway	Z Zambia

ЗАКОН ГРУЗИИ О СОТРУДНИЧЕСТВЕ МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМ УГОЛОВНЫМ СУДОМ И ГРУЗИЕЙ

ГЛАВА I

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Статья 1. Сфера действия Закона

1. Настоящий Закон регламентирует сотрудничество между Международным уголовным судом (Международным судом), учрежденным Римским статутом Международного уголовного суда от 17 июля 1998 г. (далее Статут), и Грузией; устанавливает, какой национальный государственный орган отвечает за сотрудничество между Международным судом и Грузией, и определяет формы оказания взаимной правовой помощи в ходе такого сотрудничества.
2. Термины, применяемые в настоящем Законе, используются в значении, установленном Статутом.

Статья 2. Правовая база сотрудничества с Международным судом

Конституция Грузии, Статут, настоящий Закон и другие законодательные акты Грузии составляют правовую базу сотрудничества с Международным судом.

ГЛАВА II

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ОРГАН, ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМ СУДОМ И ГРУЗИЕЙ

Статья 3. Национальный государственный орган, ответственный за сотрудничество между Международным судом и Грузией

1. Национальным государственным органом, ответственным за сотрудничество между Международным судом и Грузией, является Министерство юстиции Грузии (далее Ответственный орган), которое получает от Международного суда просьбы о сотрудничестве, принимает необходимые меры для исполнения просьб, а также координирует в случае необходимости деятельность, осуществляемую компетентными национальными органами в ходе исполнения просьб.
2. Для осуществления сотрудничества с Международным судом в Министерстве юстиции будет создан отдел по сотрудничеству с Международным судом.
3. Для обеспечения сотрудничества с Международным судом Ответственному органу предоставляются следующие полномочия:
 - а) получать просьбы о сотрудничестве, исходящие от Международного суда;
 - б) выносить решение о приемлемости такого сотрудничества с Международным судом; выработать процедуры сотрудничества; при необходимости выносить протесты в отношении юрисдикции Международного суда;
 - в) выносить решение о принятии необходимых мер с целью осуществления сотрудничества, а также назначать конкретный компетентный орган, на который возлагается исполнение просьбы;
 - д) информировать Международный суд о результатах исполнения просьбы;

- е) проводить консультации с Судом по вопросам, касающимся просьбы, в том случае, когда такая процедура предусматривается Статутом;
- ф) при необходимости и в соответствии с законом принимать меры для назначения защитника и (или) оказания других видов правовой помощи;
- г) принимать решение о передаче преследуемого лица Международному суду;
- h) на основании статьи 70(4)(b) Статута передавать просьбу о судебном преследовании, полученную от Международного суда, в соответствующий компетентный орган власти;
- и) выносить решение по просьбе Международного суда с целью исполнения приговора о лишении свободы на территории Грузии, принятия осужденного лица и взыскания штрафа и (или) иного возмещения других расходов, требуемых Международным судом;
- j) в целях безотлагательного принятия мер, указанных в просьбе, определять формы и условия ее исполнения;
- к) передавать Международному суду от имени Грузии доказательства и информацию, собранные грузинскими органами власти, если это позволит Международному суду начать процедуру преследования;
- l) обращаться с просьбой о возмещении расходов, связанных с исполнением просьбы, поступившей от Международного суда, когда такое возмещение предусматривается Статутом;
- m) выполнять другие функции, предусмотренные Статутом и настоящим Законом.

Статья 4. Обязательства органов власти в отношении выполнения просьб, исходящих от Международного суда

Ответственный орган и компетентные органы власти, получившие просьбу, исходящую от Международного суда, должны выполнить эту просьбу в сроки, предусмотренные Статутом и грузинским законодательством.

Статья 5. Консультации с Международным судом

В соответствии со Статутом Ответственный орган имеет полномочия проводить консультации с Международным судом по вопросам, касающимся просьбы. Консультации с Международным судом носят обязательный характер, если выполнение просьбы:

- а) противоречит основополагающим правовым принципам государства, как указывается в статье 93(3) Статута;
- б) затрагивает интересы национальной безопасности;
- с) препятствует ведущемуся расследованию или судебному преследованию по делу, отличному от дела, к которому относится просьба;
- д) нарушает государственный или дипломатический иммунитет.

ГЛАВА III

ЮРИСДИКЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДА

Статья 6. Определение юрисдикции и оспаривание юрисдикции

1. Международный суд обладает юрисдикцией в отношении преступлений, совершенных на территории Грузии и подпадающих под предметную юрисдикцию Международного суда в соответствии со Статутом. Если Международный суд считает, что обладает юрисдикцией в отношении какого-то конкретного правонарушения, после консультации с ведущими судебное расследование органами, определенными в Уголовно-процессуальном кодексе Грузии, Ответственный орган может принять к рассмотрению просьбу Международного суда или вынести протест в отношении юрисдикции Международного суда в соответствии со статьей 19 Статута.

2. В том случае, если Ответственный орган не оспаривает юрисдикцию Международного суда или после изучения дела приходит к выводу, что оно входит в его компетенцию, Международному суду передаются все материалы по данному делу. Направление материалов Международному суду означает прекращение ведущегося компетентным органом производства по делу.
3. Решение о вынесении протеста в отношении юрисдикции Международного суда не подлежит обжалованию.

Статья 7. Передача Международному суду доказательств и сведений

1. Ответственный орган имеет право передавать Международному суду доказательства и сведения, собранные в ходе следствия грузинскими властями, осуществляющими разбирательство, если эти доказательства и сведения позволяют Международному суду начать уголовное преследование или содействуют проведению расследования.

Статья 8. Передача ситуации

1. В соответствии со статьей 14 Статута по ходатайству Генерального прокурора Грузии Ответственный орган принимает решение о передаче ситуации Международному суду для ее рассмотрения, когда есть основания считать, что совершено преступление, подпадающее под юрисдикцию Суда.
2. Ответственный орган незамедлительно направляет Международному суду соответствующую просьбу.

ГЛАВА IV

ПРОСЬБЫ, ИСХОДЯЩИЕ ОТ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДА

Статья 9. Форма просьб Международного суда и условия принятия их к рассмотрению

1. Просьбы Международного суда должны передаваться Ответственному органу в письменной форме.
2. Подобные просьбы и прилагаемые к ним материалы должны быть переведены на грузинский язык или к ним должен прилагаться заверенный должным образом перевод на грузинский язык.
3. Просьба о розыске, аресте или принятии других неотложных мер может передаваться через Международную организацию уголовной полиции (Интерпол) или другими способами, предусмотренными Статутом, при этом она должна быть подтверждена по обычным каналам.
4. Если Ответственный орган считает, что просьба Международного суда не составлена надлежащим образом и (или) он не может принять ее к рассмотрению, в соответствии со Статутом Ответственный орган незамедлительно информирует об этом Международный суд с указанием мотивов такого решения и безотлагательно проводит консультации с Международным судом.
5. Если Ответственный орган считает, что просьба Международного суда неприемлема или отказывается исполнять его просьбу, он должен незамедлительно информировать об этом Международный суд, указав мотивы принятия такого решения. Прежде чем окончательно отказать в выполнении просьбы, Ответственный орган должен провести консультации с Международным судом.

Статья 10. Содержание просьбы Международного суда

1. Просьба, исходящая от Международного суда, должна отвечать определенным требованиям, касающимся принятия необходимых процессуальных норм, предусмотренных Статутом.

2. Просьба должна включать:
 - a. подробное описание основных обстоятельств дела и его правовую квалификацию;
 - b. подробную и полную информацию о лицах, подвергающихся уголовному преследованию, а также полную информацию о лицах, местах и предметах, розыск, установление личности и определение которых необходимы для исполнения просьбы;
 - c. подробное описание предмета просьбы и процедур, которые необходимо выполнить, а также запрашиваемой помощи.
3. Если просьба не соответствует требованиям, изложенным в пунктах 1 и 2 настоящей статьи, Ответственный орган может обратиться к Международному суду с просьбой ликвидировать эти несоответствия.

Статья 11. Рассмотрение и исполнение просьбы

1. Ответственный орган рассматривает полученную просьбу, назначает компетентный государственный орган, который будет ее исполнять, и определяет, какие меры могут быть приняты в рамках сотрудничества с Международным судом.
2. Если немедленное исполнение просьбы помешает ведущемуся расследованию или судебному преследованию по делу, отличному от дела, к которому относится просьба, в соответствии со статьей 94 Статута Ответственный орган может отсрочить исполнение этой просьбы на срок, согласованный с Судом. Эта отсрочка не должна превышать предусмотренный Уголовно-процессуальным кодексом Грузии срок, необходимый для завершения соответствующего расследования.
3. После рассмотрения просьбы Ответственный орган решает, будет ли он сотрудничать с Международным судом, и по каким вопросам будет осуществляться это сотрудничество.
4. Ответственный орган или (и) компетентный орган, которому поручено исполнять просьбу, направит решение о принятии просьбы к исполнению лицам, которые в соответствии с настоящим законом имеют право оспорить ее и которые проживают и осуществляют свою деятельность на территории Грузии.

Статья 12. Защита национальной безопасности

1. Если у Ответственного органа есть веские основания считать, что исполнение просьбы может нанести ущерб интересам национальной безопасности Грузии, он незамедлительно информирует об этом Совет безопасности Грузии и принимает меры для решения этого вопроса с Международным судом в соответствии со статьей 72 Статута.
2. В этом случае Совет безопасности Грузии может принять решение о том, чтобы приостановить осуществление мер, направленных на исполнение просьбы Международного суда.
3. По предложению Совета безопасности Грузии Ответственный орган может отказаться исполнять просьбу о сотрудничестве, исходящую от Международного суда, если такое сотрудничество может нанести ущерб интересам национальной безопасности.

Статья 13. Вопросы, связанные с иммунитетом

Если просьба, исходящая от Суда, связана с осуществлением уголовного преследования лиц, которые пользуются иммунитетом в соответствии с грузинским законодательством, Ответственный орган извещает компетентный государственный орган о наличии оснований для уголовного преследования данных лиц и оказывает содействие при проведении действий, относящихся к иммунитету, в соответствии с Конституцией и другими законодательными актами Грузии.

Статья 14. Предоставление заинтересованным лицам материалов дела

1. По решению Ответственного органа лицо, в отношении которого поступает просьба Международного суда, имеет право получить в свое распоряжение материалы дела.

2. Право, о котором идет речь в пункте 1 настоящей статьи, может быть ограничено в следующих случаях:
 - а) в интересах рассмотрения дела в Международном суде;
 - б) если для этого имеются серьезные основания правового характера, на которые ссылается Международный суд;
 - в) если необходимо безотлагательно принять соответствующие меры;
 - г) в целях сохранения конфиденциальности информации.

Статья 15. Просьба, исходящая от Грузии

1. Если имеются основания считать, что совершено преступление, подпадающее под юрисдикцию Международного суда, государственные органы власти, осуществляющие судебное преследование, имеют право направить просьбу о сотрудничестве в Международный суд через посредство Ответственного органа.
2. Просьба, направляемая в Суд компетентным органом от имени Грузии, должна отвечать требованиям, предусмотренным Статутом и настоящим Законом.

Статья 16. Возмещение расходов, связанных с выполнением просьб Международного суда

1. Как правило, просьбы Международного суда выполняются безвозмездно. Исключения составляют расходы, связанные с:
 - а) проездом и защитой свидетелей и экспертов или временной передачей лиц, содержащихся под стражей;
 - б) устным и письменным переводом, составлением стенограмм;
 - в) проездом и проживанием судей, прокурора, заместителей прокурора, секретаря, заместителей секретаря и (или) других сотрудников органов Международного суда;
 - г) подготовкой заключения судебной экспертизы, запрошенной Судом;
 - д) перевозкой лица, подлежащего передаче Международному суду;
 - е) а также любые непредвиденные расходы, которые могут повлечь за собой консультации с Международным судом по вопросу выполнения просьбы;
 - ж) исполнением постановления Международного суда.
2. Расходы, указанные в пункте 1 настоящей статьи, будут возмещаться Международным судом в порядке, предусмотренном Статутом.
3. Судом не будут возмещаться расходы, связанные с предоставлением друг другу помощи грузинскими органами власти в ходе выполнения просьбы Суда.
4. Расходы, связанные с исполнением постановления об аресте по ходатайству Ответственного органа, а также расходы, связанные с обеспечением защиты арестованного лица, при необходимости будут возмещаться из государственного бюджета.

Статья 17. Использование территории Грузии для перевозки лица

- 1) По просьбе Суда Ответственный орган выдает разрешение на перевозку арестованных лиц транзитом по территории Грузии.
- 2) Никакого разрешения не требуется, если такой транзит осуществляется через Грузию воздушным транспортом без приземления на ее территории.
- 3) В случае незапланированного приземления перевозимое лицо должно быть взято под стражу и переведено в место предварительного заключения. Ответственный орган без промедления обращается в Международный суд, чтобы он предоставил просьбу о транзите. Если такая просьба не предоставляется в течение 72 часов с момента задержания, задержанное лицо

подлежит освобождению. Если впоследствии такая просьба поступает, освобожденное лицо может снова подвергнуться аресту, а на его транзит может быть выдано разрешение.

4) Постановление о выдаче разрешения на транзит не подлежит обжалованию.

Статья 18. Коллидирующие просьбы

- 1) Если Грузия получает от Международного суда просьбу о передаче лица и от какого-либо государства просьбу о выдаче этого же лица, Ответственный орган выносит решение на основании статьи 90 Статута.
- 2) Если Грузия получает от Международного суда и от какого-либо государства идентичные просьбы о помощи, не связанные с передачей или выдачей лица, Ответственный орган выносит решение на основании части 9 статьи 93 Статута.
- 3) Если в случае поступления коллидирующих просьб Ответственный орган отдает предпочтение просьбе запрашивающего государства, он незамедлительно уведомляет об этом Международный суд.

Статья 19. Компенсации

1. Положения грузинского законодательства, касающиеся выплаты компенсаций за незаконное содержание под стражей или иное незаконное действие, применяются только в том случае, если на территории Грузии в отношении преследуемого лица принимались процессуальные меры в соответствии с настоящим законом по просьбе Международного суда.
2. Сумма компенсации может быть уменьшена или в выплате ее может быть отказано, если расследование или помещение под стражу были произведены по вине преследуемого лица (полностью или частично) или если оно умышленно препятствовало производству дела либо затягивало его.
3. Грузия не производит выплаты компенсации за незаконное задержание, содержание под стражей или иное незаконное действие, если в соответствии со Статутом компенсация должна выплачиваться Международным судом или если последний принимает решение отказать в выплате компенсации.

ГЛАВА V

ПЕРЕДАЧА ЛИЦА МЕЖДУНАРОДНОМУ СУДУ

Статья 20. Правовые основы передачи

1. Лицо передается Международному суду, если из просьбы и подкрепляющих ее материалов явствует, что совершенное им правонарушение подпадает под юрисдикцию Международного суда.
2. Если Международный суд рассматривает протест в отношении своей юрисдикции в соответствии со статьями 17-19 Статута, Ответственный орган может отложить выполнение просьбы до принятия Судом решения.
3. Если Международному суду передается гражданин Грузии, Ответственный орган обращается в Суд с просьбой вернуть это лицо в Грузию по окончании производства.

Статья 21. Содержание просьбы и подкрепляющих ее материалов

1. Просьба о производстве ареста и передаче лица, ордер на арест которого выдан Международным судом, содержит:
 - б) информацию, необходимую для установления личности этого лица, и информацию относительно его вероятного нахождения;

- c) копию ордера на арест;
 - d) материалы, излагающие мотивы ареста.
2. В отношении лица, признанного виновным, просьба об аресте и передаче должна также содержать:
- a) копию судебного решения;
 - b) в случае вынесения приговора в виде лишения свободы – информацию о том, какой срок наказания уже отбыт и какой срок еще остается отбыть.
3. К просьбе должно прилагаться изложение основных обстоятельств дела, позволяющее оценить деяния с правовой точки зрения.

Статья 22. Просьба о розыске и аресте лица; сохранность доказательств

1. Просьба о розыске и аресте лица, о передаче которого ходатайствует Международный суд, содержит:
- a) точную информацию с описанием разыскиваемого лица, а также информацию относительно его вероятного местонахождения;
 - b) краткое изложение обстоятельств дела, а также по возможности информацию о времени и месте совершения правонарушения;
 - c) заявление о наличии ордера на арест или судебного решения об осуждении разыскиваемого лица;
 - d) заявление о том, что просьба о передаче разыскиваемого лица будет представлена позднее.
2. Приняв просьбу к исполнению, Ответственный орган обращается к Генеральному прокурору Грузии, который в соответствии с процедурой, предусмотренной законом, распоряжается приступить к розыску, аресту и обыску разыскиваемого лица.
3. Во время задержания изымаются и сохраняются в установленном порядке вещи, которые могут служить доказательствами в рамках расследования, начатого Международным судом.
4. О наложении ареста или выемке доказательств информируется Ответственный орган, который в свою очередь незамедлительно информирует об этом Международный суд и предлагает Суду безотлагательно направить ему просьбу о передаче.

Статья 23. Арест лица для его последующей передачи

1. По инициативе Ответственного органа Генеральный прокурор Грузии в течение 48 часов с момента задержания лица направляет в Палату по уголовным делам Верховного суда Грузии просьбу о выдаче ордера на арест лица с целью его последующей передачи Международному суду. Решение о выдаче или невыдаче такого ордера принимается Верховным судом Грузии в течение следующих 24 часов. Если за это время Верховному суду Грузии не удастся принять соответствующее решение, задержанное лицо подлежит немедленному освобождению из-под стражи.
2. Ордер на арест содержит:
- a) информацию относительно разыскиваемого лица и деяния или непринятии мер, в котором оно обвиняется;
 - b) информацию, указывающую на то, что от Международного суда поступила просьба о передаче данного лица;
 - c) информацию о том, что лицо имеет право оспаривать решение Суда и осуществлять свое право на защиту.
3. Если грузинское уголовно-процессуальное законодательство запрещает арест разыскиваемого лица, Ответственный орган может, после консультаций с Международным судом, предложить Генеральному прокурору Грузии избрать в отношении разыскиваемого лица иную меру пресечения, чем арест.

4. При выдаче ордера на арест надлежит удостовериться, что арестованное лицо является именно тем лицом, о котором говорится в просьбе, поступившей от Международного суда. До арестованного лица доводятся основания его передачи Международному суду и общие сведения о связанных с ней процессуальных мерах. Оно будет подвергнуто допросу с целью получения данных о нем. Арестованного следует проинформировать о его праве на защиту.
5. Подлежащее передаче лицо имеет право опротестовать ордер на арест в Палате по уголовным делам Верховного суда Грузии в течение пяти дней с момента получения копии ордера на арест.

Статья 24. Содержание под стражей с целью передачи

1. Лицо, подлежащее передаче, содержится под стражей в течение всего периода передачи.
2. При наличии веских оснований преследуемое лицо может в любое время подать в Палату по уголовным делам Верховного суда ходатайство о временном освобождении. Прежде чем вынести решение по этому вопросу, Ответственный орган незамедлительно информирует об этом Международный суд.
3. Если лицо, подлежащее передаче по просьбе Международного суда, находится под предварительным арестом или отбывает наказание в исправительном учреждении, оно не может быть освобождено или вывезено с территории Грузии без предварительного согласия Ответственного органа. Согласие Ответственного органа необходимо также для того, чтобы смягчить условия содержания этого лица под стражей, предоставить ему право посещения или проверять его переписку.

Статья 25. Окончание срока содержания под стражей

1. Лицо, арестованное на основании статьи 92, будет освобождено из-под стражи, если просьба Международного суда и подкрепляющие ее материалы не будут переданы Ответственному органу в течение 60 дней после задержания.
2. Если преследуемое лицо содержится под стражей, срок, указанный в пункте 1 настоящей статьи, начинает исчисляться с момента взятия лица под стражу с целью его передачи Международному суду.
3. Лицо, освобожденное в соответствии с пунктом 1 настоящей статьи, может быть снова задержано и передано, если в распоряжение компетентных органов поступают просьба о передаче и подкрепляющие ее материалы.
4. Вопросы освобождения лица из-под стражи могут регламентироваться другими положениями Уголовно-процессуального кодекса Грузии, если они не противоречат требованиям Статута.

Статья 26. Права, которыми обладает лицо, подлежащее передаче

1. Просьба о передаче и подкрепляющие ее материалы представляются преследуемому лицу и его защитнику на понятном для них языке.
2. Ответственный орган знакомит преследуемое лицо с мотивами, на основании которых оно подлежит передаче, и условиями упрощенной передачи, а также информирует его о праве
 - а) выносить протест в отношении юрисдикции Международного суда;
 - б) прибегнуть к услугам защитника, которого оно само выберет, или же, при отсутствии такового, обратиться к Ответственному органу с просьбой подобрать для него или назначит ему защитника.
3. Преследуемое лицо допрашивается с целью получения информации о нем, ему также разъясняются мотивы, на основании которых оно подлежит передаче. Это лицо имеет право привести аргументы против своего ареста и передачи. На этом допросе может присутствовать защитник преследуемого лица.

Статья 27. Выдача разрешения на передачу

1. Разрешение на передачу преследуемого лица, а также предметов и ценностей, изъятых и сохраняемых в установленном порядке, дает Ответственный орган.
2. Если преследуемое лицо или Ответственный орган оспаривают юрисдикцию Международного суда, выдача разрешения откладывается до вынесения Международным судом решения.
3. Если третье лицо или потерпевшее лицо, постоянно проживающее на территории Грузии, заявляет о своих правах на изъятые вещи и ценности, которые могут служить доказательствами, эти вещи и ценности передаются Международному суду при условии, что он обязуется бесплатно вернуть их по окончании процесса.

Статья 28. Исполнение просьбы о передаче

1. Решение о передаче выполняется без промедления. По согласованию с Международным судом Ответственный орган принимает соответствующее решение.
2. Проведя консультации с Международным судом, Ответственный орган может отложить передачу, если лицо, подлежащее передаче, находится в заключении или преследуется за другие правонарушения.

Статья 29. Временная передача

1. В случаях, предусмотренных в статьях 27(2) и 28(2) настоящего Закона, Ответственный орган может принять решение о временной передаче преследуемого лица, если после проведения консультаций с Судом, будет определено,
 - а) на какой срок лицо будет передано Международному суду;
 - б) что это лицо будет содержаться под стражей на протяжении всего процесса;
 - в) что лицо будет возвращено по окончании процесса по просьбе Ответственного органа.

Статья 30. Принцип специализации

Международный суд может преследовать, наказывать или содержать под стражей лицо, которое ему передается, принимая во внимание совокупность деяний, которые входят в его юрисдикцию.

ГЛАВА VI

ДРУГИЕ ФОРМЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

Статья 31. Основной принцип сотрудничества

1. Грузия сотрудничает с Международным судом на основании статьи 32 настоящего Закона, если из просьбы Суда и подкрепляющих ее материалов следует, что соответствующее деяние подпадает под юрисдикцию Суда.
2. Если Международный суд рассматривает протест в отношении своей юрисдикции в соответствии со статьями 17-19 Статута, Ответственный орган может отложить выполнение просьбы до принятия Международным судом решения. В этом случае по решению Ответственного органа могут приниматься меры подготовительного характера.

Статья 32. Формы сотрудничества

К формам сотрудничества по смыслу настоящей статьи может относиться любой предусмотренный Статутом и грузинским законодательством процессуальный акт, который облегчает расследование и уголовное преследование лиц, совершивших правонарушения, относящиеся к

юрисдикции Международного суда, а также наложение ареста на доходы, полученные в результате совершения правонарушения. К таким формам сотрудничества относятся:

- a) Установление личности лиц и их местонахождения;
- b) Сбор доказательств, включая показания под присягой, и предоставление доказательств, необходимых Суду, включая мнения экспертов и заключения;
- c) Допрос любых лиц, находящихся под следствием или подвергающихся судебному преследованию;
- d) Предоставление документов, включая судебные решения;
- e) Временная передача арестованных лиц;
- f) Проведение осмотров мест или объектов;
- g) Проведение обысков, выемок и конфискации;
- h) Предоставление протоколов и документов, включая официальные протоколы и документы;
- i) Защита потерпевших и свидетелей и сохранение доказательств;
- j) Выявление и арест выреченных средств, имущества и предметов, связанных с преступлениями, с целью их возможной конфискации;
- k) Содействие добровольной явке в Суд лиц, свидетелей и экспертов;
- l) Проведение эксгумации, осмотра мест и объектов, включая вскрытие и осмотр захоронений;
- m) Любые другие виды помощи, не запрещенные законодательством Грузии, которые облегчают расследование и уголовное преследование лиц, совершивших правонарушения, относящиеся к юрисдикции Международного суда.

Статья 33. Временные меры

1. В ответ на просьбу Международного суда Ответственный орган может дать распоряжение о принятии временных мер с целью защиты подвергающихся опасности юридических интересов и сохранения доказательств.
2. Если промедление недопустимо, при наличии соответствующих оснований Ответственный орган может принять решение об использовании временных мер, как только он получит просьбу. Он отменяет эти меры, если Международный суд не направляет в его адрес соответствующую просьбу в предусмотренные Ответственным органом сроки.

Статья 34. Соблюдение правил процедуры

Обычно просьбы, исходящие от Международного суда, исполняются в соответствии с правилами процедуры, предусмотренными грузинским законодательством. Тем не менее, если Международный суд просит об этом, могут соблюдаться правила процедуры, предусмотренные Международным судом.

Статья 35. Передача доказательств другому государству

1. Международный суд может обратиться к Ответственному органу с просьбой разрешить ему передать другому государству доказательства, представленные Грузией.
2. Ответственный орган удовлетворит эту просьбу на основании положений настоящей главы, если речь идет о правонарушении, в отношении которого Международный суд обладает юрисдикцией. В противном случае вопрос будет решаться в соответствии с положениями международных договоров Грузии, касающихся сотрудничества по правовым вопросам, и Уголовно-процессуального кодекса Грузии.

Статья 36. Проведение допроса

1. Во время допроса лицо, подозреваемое в совершении преступления, подпадающего под юрисдикцию Международного суда, имеет право:
 - a) быть информированным о том, что его подозревают в совершении преступления, подпадающего под юрисдикцию Международного суда;
 - b) отказаться от дачи показаний;
 - c) получить помощь своего защитника, а при его отсутствии прибегнуть к услугам защитника, назначенного Ответственным органом;
 - d) подвергаться допросу в присутствии своего защитника, если только это лицо добровольно не отказалось от своего права на защиту.
2. Если допрос лица ведется на языке, который оно не понимает или которым оно свободно не владеет, в его распоряжение предоставляется переводчик. Оно имеет также право на получение письменных переводов необходимых материалов.
3. Допрашиваемое лицо имеет право отказаться от дачи показаний против своих близких друзей и родственников, как это предусмотрено в Уголовно-процессуальном кодексе Грузии и Правилах процедуры и доказывания Международного суда, или от дачи показаний с целью неразглашения сведений, касающихся национальной безопасности, в соответствии со статьей 72 Статута. Если допрашиваемое лицо решает воспользоваться этим правом, Ответственный орган принимает решение о приемлемости допроса.
4. Права, предусмотренные в настоящей статье, следует разъяснить преследуемому лицу до того, как его начнут допрашивать.

Статья 37. Передача документов

Международный суд может направлять получателю в Грузии по дипломатическим каналам или по почте свои постановления и другие процессуальные акты, составленные в ходе разбирательства.

Статья 38. Вызов в суд

1. Вызов в Суд в качестве свидетеля или эксперта сопровождается вручением ему текста положения Правил процедуры и доказывания, касающегося самооговора. Этот текст должен быть составлен на языке, понятном для вызываемого в суд лица. Свидетелю и эксперту, вызываемым в Международный суд, будут даны этим судом гарантии в отношении того, что они не будут преследоваться, арестовываться или иным способом лишаться свободы за действия, которые были совершены то того, как его вызвали в Суд.
2. Вызываемое в суд лицо не обязано являться в Международный суд, если он не оплачивает его транспортные расходы.
3. Наряду с рассматриваемой в настоящей статье просьбой Международный суд должен представить Ответственному органу соответствующие документы, гарантирующие, что расходы, связанные со свободным передвижением свидетеля, будут оплачиваться Международным судом.

Статья 39. Проведение следственных действий на территории Грузии

1. По просьбе Международного суда Ответственный орган вправе разрешить представителю Международного суда проведение следственных действий на территории Грузии на основании части 4 статьи 99 Статута.
2. Ответственный орган известит орган государственной власти, в компетенции которого находится осуществление судебного преследования, о том, что представителям Международного суда разрешается проведение следственных действий на территории Грузии.

Статья 40. Временная передача арестованных лиц

1. Лицо, содержащееся под стражей в Грузии, может быть временно передано Международному суду для опознания, проведения допроса, перекрестного допроса или других следственных действий в соответствии со статьей 93 Статута.
2. Это лицо может быть временно передано Международному суду, если он оплачивает расходы, связанные с перевозкой и содержанием лица под стражей, при условии, что оно будет возвращено по окончании действий, с целью проведения которых была организована передача.

Статья 41. Передача доказательств

1. Изъятые в целях следствия вещи, материальные ценности, документы и (или) другие предметы, которые в соответствии со Статутом и Уголовно-процессуальным кодексом Грузии могут использоваться как доказательства, передаются Международному суду по его просьбе.
2. Если третье лицо, организация или потерпевший, находящиеся в Грузии, заявляет о своих правах на конфискованные предметы или другие доказательства, эти предметы могут быть переданы Международному суду, если тот обязуется вернуть их бесплатно по окончании процесса.
3. Передача этих предметов и ценностей может быть отсрочена, если это необходимо в целях ведущегося в Грузии разбирательства и если после консультаций Международный суд даст на это свое согласие.

Статья 42. Конфискация предметов или ценностей

1. По просьбе Международного суда предметы или ценности, на которые наложен арест для обеспечения сохранности доказательств, могут предоставляться в его распоряжение в целях конфискации, передачи в Целевой фонд в интересах потерпевших, учрежденный на основании статьи 79 Статута, или выплаты компенсации.
2. К предметам или ценностям, упоминаемым в настоящей статье, относятся:
 - a) Орудия преступления; объекты преступного поведения.
 - b) Средства, вырученные в результате преступного поведения (денежные средства или ценности), прибыль.
 - g) Пожертвования или денежные средства, которые использовались для совершения преступления и/или были сделаны или выплачены лицу, совершившему преступление.
3. Арест не снимается с предметов и ценностей до тех пор, пока они не будут переданы Международному суду или пока Ответственный орган не известит Международный суд о том, что отказывается их передать ему.
4. Предметы и ценности не будут передаваться в распоряжение Международного суда, если:
 - a) потерпевшее лицо проживает в Грузии, и предметы и ценности должны быть ему возвращены;
 - b) о правах на предметы и ценности заявляет третья сторона;
 - g) лицо, не имеющее отношения к преступлению, приводит доказательства того, что оно законным путем приобрело права на эти предметы, ценности или имущество в Грузии или за границей и что оно проживает в Грузии;
 - d) они необходимы в рамках ведущегося в Грузии уголовного процесса или подлежат конфискации на грузинской территории.
5. Если какое-либо лицо заявляет о своих правах на предметы, ценности или имущество по смыслу пункта 4 настоящей статьи, передача Международному суду этих предметов и ценностей приостанавливается до тех пор, пока не будет установлен их правовой статус.

ГЛАВА VII

ОБЖАЛОВАНИЕ

Статья 43. Обжалование в Суде

1. По окончании рассмотрения просьбы решение Ответственного органа может быть обжаловано в Палате по уголовным делам Верховного суда Грузии лицом, которого непосредственно и лично затронули принятые меры или у которого имеются законные основания добиваться изменения или отмены этого решения.
2. Если лицо, имеющее право на подачу апелляции, воспользуется этим правом в рамках дела, которое в соответствии со Статутом может рассматриваться только Международным судом, Ответственный орган направляет апелляцию Международному суду, если он еще не вынес решения.
4. Апелляция, касающаяся завершения рассмотрения просьбы, может быть подана не позднее, чем через 10 дней после завершения ее рассмотрения.
5. Палата по уголовным делам Верховного суда Грузии выносит решение по вопросу апелляции не позднее, чем через 15 дней после ее подачи.

Статья 44. Приостановление исполнения просьбы Международного суда

1. Обжалование решения об исполнении просьбы может приостановить ее исполнение.
2. В случае представления срочной просьбы, предусмотренном Статутом, Ответственный орган может обратиться в Верховный суд Грузии с просьбой отменить приостанавливающее действие.
3. Если апелляция, касающаяся обжалования исполнения, не поддерживается, исполнение решения будет возобновлено.

ГЛАВА VIII

ИСПОЛНЕНИЕ РЕШЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДА

Статья 45. Условия исполнения решений Международного суда

1. По просьбе Международного суда вступившее в силу решение может быть исполнено в Грузии, если осужденное лицо является гражданином Грузии и (или) постоянно проживает и (или) его имущество находится на территории Грузии.
2. Постановление Международного суда о наложении штрафных санкций может быть также исполнено в Грузии, если преследуемое лицо постоянно проживает за границей, но владеет имуществом на территории Грузии.
3. Решения Международного суда исполняются в соответствии с процедурами, предусмотренными законом Грузии о тюремном заключении, законом Грузии о порядке исполнения наказаний или законом Грузии об исполнении приговоров, не влекущих за собой тюремного заключения, и доказательствах.

Статья 46. Исполнение приговора, предусматривающего наказание в виде лишения свободы

1. Вынесенный Международным судом приговор, предусматривающий исполнение наказания в виде лишения свободы, может быть исполнен на территории Грузии после того, как Ответственный орган согласится удовлетворить соответствующую просьбу.
2. После проведения консультаций с компетентным органом государственной власти, ответственным за исполнение наказаний в виде лишения свободы, Ответственный орган принимает

решение об исполнении на территории Грузии вынесенного Международным судом приговора, предусматривающего исполнение наказания в виде лишения свободы. Ответственный орган извещает об этом Международный суд.

3. По просьбе Суда Ответственный орган предоставляет ему любую информацию, касающуюся исполнения приговоров. В любое время Международный суд может направить в Грузию своего представителя для проверки условий содержания под стражей осужденных и проведения с ними бесед. Общение осужденного с Международным судом происходит на конфиденциальной основе.
4. Если осужденный подает ходатайство об условно-досрочном освобождении, просьбу о помиловании или возобновлении разбирательства в связи с вновь открывшимися обстоятельствами, компетентный орган незамедлительно направляет Международному суду такое ходатайство или просьбу вместе с другими необходимыми документами. Лишь Международный суд имеет право сократить срок лишения свободы или каким-либо способом смягчить приговор.
5. Другие вопросы, касающиеся исполнения приговора, решаются в соответствии с действующим грузинским законодательством.

Статья 48. Исполнение постановлений о конфискации предметов или материальных ценностей

Во исполнение постановления Международного суда о конфискации предметов или материальных ценностей, применяются правила, предусмотренные настоящим законом и Уголовно-процессуальным кодексом Грузии, если Международный суд выносит решение о конфискации предметов и материальных ценностей и обращается к Грузии с просьбой принять меры для исполнения вышеупомянутого решения.

Статья 49. Расходы, связанные с исполнением

Транспортные расходы, а также расходы, упомянутые в статье 103(4) Статута, оплачиваются Международным судом. Грузия оплачивает другие расходы, связанные с исполнением приговора на ее территории.

ГЛАВА IX

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Статья 50. Меры, обеспечивающие вступление настоящего Закона в силу

1. В течение 30 дней после вступления в силу настоящего Закона Министерство юстиции Грузии сделает все необходимое для принятия всех правовых и административных мер, необходимых для обеспечения сотрудничества с Международным судом.
2. Министерство финансов Грузии предусмотрит в государственном бюджете на 2004 г. финансовые средства, необходимые для выполнения Министерством юстиции обязательств, налагаемых на него настоящим Законом, и обеспечения сотрудничества Грузии и Международного суда.

Статья 50. Вступление настоящего Закона в силу

1. Настоящий закон, за исключением статьи 49, вступит в силу одновременно с вступлением в силу Статута для Грузии.
2. Статья 49 вступает в силу в день опубликования настоящего Закона.

Президент Грузии Эдуард Шеварнадзе

ადამიანის უფლებებისა და გარემოს დაცვის საკითხები 1991-2001 წელს მიღებულ მრავალმხრივ სამართაშორისო ხელშეკრულებებში

ოცდაათ წელზე მეტი გავიდა 1972 წლის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ ჩატარებული სტოქჰოლმის კონფერენციის (გარემო და ადამიანი) შემდეგ. სახელმწიფოთა ოფიციალური წარმომადგენლები შეიკრიბნენ ამ შეხვედრაზე, რათა საფუძველი დაედოთ გლობალური გარემოსდაცვითი მოძრაობისათვის, რაც მიზნად ზოგადი გარემოსდაცვითი პრინციპების ჩამოყალიბებას და მათ საერთაშორისო, სუბრეგიონალურ, რეგიონალურ და ეროვნულ სამართლებრივ დონეზე განხორციელებას ისახავდა. აღნიშნულმა მიზნებმა გაამართლა, მაგრამ თანამედროვე მსოფლიოში მაინც რჩება იმგვარი გარემოსდაცვითი პრობლემები, რომლებიც მეტ ძალისხმევას და სათანადო რეგულირებას საჭიროებენ. 1992 წლის რიოს კონფერენციის (გარემოს და განვითარება) შემდეგ გამოიკვეთა გარემოს დაცვის ერთიანი სისტემის ისეთი მიმართულებები, რომლებიც მეტ ყურადღებას მოითხოვენ მდგრადი განვითარებისა და ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების თანაფარდობის თვალსაზრისით.

ადამიანის უფლებების და გარემოს დაცვის საკითხების აქტუალიზაცია მე-20 საუკუნეში მოხდა და ფაქტიურად კაცობრიობის შეხედულებებიც ამ ორი დარგის მიმართ თანადროულად ჩამოყალიბდა. მიუხედავად ათობით საერთაშორისო თუ ეროვნული ლეგალური ისტრუმენტისა ადამიანის უფლებების დაცვის სფეროში, მაინც რჩება ისეთი საკითხები, რომლებიც უშუალოდ არ არის მოწესრიგებული და კანონის ანალოგიით რეგულირდება. ადამიანის უფლებების საკანონმდებლო დონეზე დაცვა ყველა დემოკრატიული სახელმწიფოს უპირველეს მიზანს წარმოადგენს, ამასთანავე ისეთი პრინციპი, როგორცაა სიცოცხლისა და განვითარების უფლება არ შეიძლება განხილულ იქნას ჯანსაღი გარემოს ქონის უფლების გარეშე. ზოგადად არსებული, თუმცა საერთაშორისო მასშტაბით თითქმის დაუწერელი უფლება ჯანსაღი გარემოთი სარგებლობის შესახებ, სასურველია მკაფიოდ იქნას გამიჯნული და განსაზღვრული თუნდაც ახალი ლეგალური დოკუმენტის სახით. კაცობრიობა მიისწრაფის, რომ შეინარჩუნოს გარემო ჯანსაღი სახით ახლანდელი და მომავალი თაობების ინტერესების

International Environmental Law and Policy – Davis Hunter, James Salzman, Durwood Zaelke 1999 New-York, Foundation Press

გათვალისწინებით, რაც გარკვეულწილად საკითხის სამართლებრივ ჩარჩოებში მოქცევას და სახელმწიფოთა ერთობლივ ძალისხმევას საჭიროებს. რიოს დეკლარაცია ადგენს – "ადამიანები მდგრადი განვითარების ქვაკუთხედს წარმოადგენენ და მინიჭებული აქვთ გარემოსთან ჰარმონიზირებული ჯანსაღი და პროდუქტიული ცხოვრების უფლება". აღნიშნულ დებულებას პირდაპირი კავშირი აქვს 1948 წლის 10 დეკემბრის "ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის" 28-ე მუხლთან – "ყოველ ადამიანს აქვს უფლება ისეთ სოციალურსა და საერთაშორისო წესრიგზე, რომლის პირობებში შესაძლებელია ამ დეკლარაციაში ჩამოთვლილ უფლებათა და თავისუფლებათა მთლიანად განხორციელება".

ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების განვითარების საკითხმა ბოლო წლებში მეტი აქტუალურობა შეიძინა და წინ წამოსწია მისი საერთაშორისო საკანონმდებლო დონეზე დარეგულირების საკითხი. 1998 წელს ქალაქ ორჰუსში მიღებულ იქნა კონვენცია გარემოსდაცვით საკითხებთან დაკავშირებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში საზოგადოების მონაწილეობის შესახებ. კონვენცია 60-ზე მეტმა სახელმწიფომ აღიარა და ეროვნული კანონმდებლობის დონეზე განსაზღვრა ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების სამართლებრივი მნიშვნელობა. რეგიონალურ დონეზე ადამიანის ეკოლოგიური უფლებები გამოიხატა ორმა დოკუმენტმა – "ადამიანის და ხალხთა უფლებების აფრიკული ქარტია" და ამერიკის ადამიანის უფლებათა კონვენციის "ეკონომიკური, კულტურული და სოციალურ სფეროში სან სალვადორის ოქმი".

როგორც ზემოთ აღინიშნა არსებობს ტენდენცია, რომ გლობალური ეკოლოგიური უფლებები გაიმიჯნოს ცალკე უნივერსალური ლეგალური ინსტრუმენტის სახით, რომლის შემუშავებისა და რატიფიკაციის შემდეგ სახელმწიფოები ვალდებული იქნებიან მისი აღსრულებისა და დაცვის მიზნით, რაც თავისთავად ეკოლოგიური უფლებების საერთაშორისო კანონმდებლობით დაცვას ნიშნავს. სავარაუდოდ, მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნებიან რეალურად უზრუნველყოფილი მომავალი თაობები ჯანსაღი და შესაფერისი გარემოთი.

ზემოაღნიშნული მიმართულებით საქმიანობის განხორციელების პირველ ეტაპზე აუცილებელია გაიმიჯნოს ის კატეგორიები, რომლებიც საერთაშორისო ლეგალური დოკუმენტის შემუშავების

შემთხვევაში დაცვის ავტომატურ რეჟიმში მოექცევიან. რა იგულისხმება ეკოლოგიურ უფლებებში? თეორიულად შესაძლებელია მათი დაყოფა სამი ჯგუფის მიხედვით:

- გარემოს დაცვის უფლება;
- ინფორმაციის ხელმისაწვდომობისა და გადაწყვეტილებების პროცესში მონაწილეობის მიღების უფლება;
- სუფთა და უსაფრთხო გარემოთი სარგებლობის უფლება.

ამდენად, გარემოსდაცვითი უფლებების გლობალური კანონმდებლობის დონეზე რეალური გამიჯვნის მიზნით, სასურველია თავდაპირველად იდენტიფიცირებულ იქნას ის საერთაშორისო, რეგიონალური თუ ეროვნული ლეგალური ინსტრუმენტები, რომლებიც დღესდღეობით ასრულებენ ეკოლოგიური უფლებების დაცვის სამართლებრივ საფუძვლებს.

1972 წლის *სტოკჰოლმის დეკლარაცია* იყო პირველი საერთაშორისო ლეგალური ინსტრუმენტი, რომელმაც საფუძველი დაუდო ადამიანის უფლებებისა და გარემოსდაცვითი საკითხების ურთიერთკავშირს. დეკლარაციის პირველი პრინციპი ადგენს, რომ ყოველ ადამიანს აქვს ფუნდამენტალური უფლება იყოს თავისუფალი, თანასწორუფლებიანი, იცხოვროს შესაფერის, უსაფრთხო გარემოში. ამასთანავე, დეკლარაცია განსაზღვრავს ადამიანის ვალდებულებას გაუფრთხილდეს და გააუმჯობესოს გარემო ახლანდელი და მომავალი თაობების ინტერესების გათვალისწინებით. დაახლოებით ოციოდ წლის შემდეგ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეა ერთგვარად გამოეხმაურა სტოკჰოლმის დეკლარაციის დებულებებს და დაადგინა (რეზოლუცია №49/94), რომ ადამიანი უფლებამოსილია იცხოვროს მისი ჯანმრთელობისათვის და კეთილდღეობისათვის უვნებელ გარემოში. ზოგადად, კი რეზოლუციის მიზანს უკეთესი და ჯანსაღი გარემოს უზრუნველყოფა წარმოადგენს. ზემოაღნიშნული დოკუმენტებისაგან განსხვავებით, 1992 წლის რიო დე ჟანეიროს კონფერენციამ – "გარემო და განვითარება" უკვე პროცედურულად განსაზღვრა კავშირი ადამიანის უფლებებსა და გარემოს დაცვას შორის. აი რას ადგენს დეკლარაციის მე-10 პრინციპი:

Human Rights Approaches to Environmental Protection by Alan Boyle (Editor), Michael Anderson (Editor) (Paperback – May 1, 1998) — "გარემოსდაცვითი საკითხების მართვა უმჯობესია განხორციელდეს ყველა დონეზე და ყველა მოქალაქის საერთო ძალისხმევით. ეროვნულ დონეზე, ყოველი მოქალაქე უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ადმინისტრაციული ორგანოების ხელში მყოფი ნებისმიერი ინფორმაციით, თუნდაც მავნე ნივთიერებებისა და საქმიანობების შესახებ. მოქალაქეებს საშუალება უნდა ჰქონდეთ მონაწილეობა მიიღონ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. სახელმწიფონი ვალდებული არიან უზრუნველყონ ინფორმაციის საჯაროობა და ხელი შეუწყონ საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებას. სახელმწიფო აგრეთვე ვალდებულია უზრუნველყოს მოქალაქეთათვის სასამართლო და ადმინისტრაციული წარმოებაზე ხელმისაწვდომობა, ისევე როგორც მათთვის ზიანის ანაზღაურება და შესაფერისი დახმარება".

ამგვარად, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობის და შესაფერისი გარემოთი სარგებლობის უფლებებმა ჩამოაყალიბეს რიოს დეკლარაციის მიზნების ძირითადი ღერძი. ზემოაღნიშნული მე-10 პრინციპის გარდა დეკლარაცია აყალიბებს მთელ რიგ დებულებებს, რომლებიც ითვალისწინებენ სზოგადოების ისეთი ნაწილის ჩართვას გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, როგორებიც არიან – ქალები (პრინციპი 20), ახალგაზრდობა (პრინ-

ციბი 21), მკვიდრი მოსახლეობა და ადგილობრივი თემები (პრინციპი 22). სამოქალაქო საზოგადოების აქტიური მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ასევე ხაზგასმულია რიოს კონფერენზიაზე მიღებული მდგრადი განვითარების პრინციპების – "21-ე დღის წესრიგში". 23 თავის პრეამბულა ადგენს:

– "მდგრადი განვითარების მისაღწევად ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა საზოგადოების ფართო წრეების აქტიური მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. ამასთანავე, უშუალოდ მდგრად განვითარებასა და გარემოსდაცვას შორის ურთიერთკავშირმა დღის წესრიგში დააყენა საზოგადოების გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობის ახალი ფორმების ჩამოყალიბება. ეს გულისხმობს ინდივიდების, ინდივიდთა ჯგუფების და ორგანიზაციების მონაწილეობას გარემოზე ზემოქმედების შეფასების პროცესში, კერძოდ მათი საცხოვრებელი და სამუშაო გარემოს ექსპლუატაციისას. აღნიშნული პირები შესაბამისი ადმინისტრაციული ორანოების მიერ უზრუნველყოფილნი უნდა იქნენ მათთვის საინტერესო ნებისმიერი ინფორმაციით, რომელიც შეეხება გარემოზე ზემოქმედებას და ზოგადად გარემოსდაცვით ღონისძიებებს."

21 დღის წესრიგის 23 თავი ადგენს, რომ ინდივიდები, ინდივიდთა ჯგუფები და ორგანიზაციები შესაბამისი ოფიციალური ორგანოების მიერ უზრუნველყოფილნი უნდა იქნენ გარემოსა და განვითარების, გარემოსდაცვითი ღონისძიებების შესახებ არსებული ინფორმაციით და მონაცემებით წარმოებული საქმიანობების და საქმიანობების შედეგების შესახებ, რომლებმაც შესაძლოა მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონიონ გარემოზე. 21 დღის წესრიგი ავალდებულებს სამთავრობო დაწესებულებებს საკანონმდებლო დონეზე დაადგინონ სასამართლო და ადმინისტრაციული წარმოების პროცედურები, რომლებიც ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს უზრუნველყოფენ შესაბამისი დაცვითი მექანიზმებით მათი უფლებების დარღვევის შემთხვევაში. 23 თავის მესამე ნაწილი განსაზღვრავს საზოგადოების იმ ჯგუფებს, რომლებიც ჩართულნი უნდა იქნენ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში: ქალები, ახალგაზრდები, მკვიდრი მოსახლეობა, ადგილობრივი თემები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, ადგილობრივი ოფიციალური ორგანოები, სოციალური მუშაკები, ბიზნესმენები, მეწარმეები, მეცნიერები და ფერმერები. აღნიშნული პირების მონაწილეობა გულისხმობს მათ ჩართვას საზოგადოებრივ განხილვებში, რაც გარემოზე ზემოქმედების შეფასების აუცილებელ ნაწილს წარმოადგენს. სამთავრობო დაწესებულებები ვალდებულებას კისრულობენ დაარსონ ინფორმაციის გაცვლის და საზოგადოებაში მისი გავრცელების გარკვეული პროცედურული მექანიზმები, რომლებიც უზრუნველყოფენ გარემოსდაცვითი ინფორმაციის საჯაროობას და გამჭვირვალებას. ამდენად, ამ დოკუმენტმა ფაქტიურად საფუძველი დაუდო გარემოზე ზემოქმედების შეფასების მექანიზმის ამოქმედებას საზოგადოების მონაწილეობის გათვალისწინებით, როგორც გარემოს დაცვის განუყოფელ ელემენტს.

რიოს კონფერენციის წინა ათწლეულში მიღებული თითქმის ყველა საერთაშორისო ხელშეკრულება ადამიანის უფლებებისა და გარემოსდაცვითი საკითხების შესახებ, ფაქტიურად პირდაპირ თუ ირიბად ითვალისწინებს იმ მიზნებს, რაც შემდგომ რიოს დეკლარაციის 10 პრინციპმა დააფიქსირა. მიდგომა კონკრეტული საკითხებისადმი აღნიშნულ ლეგალურ ინსტრუმენტებში არაერთქვაროვანა მაგრამ, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის პრინციპის დაცვის მიზნით ყოველი მათგანი შესაბამისი

The Global Environment: Institutions, Law, and Policy (Global Environment)
by Norman J. Vig (Editor), Regina S. Axelrod (Editor)

უწყებებისათვის ადგენენ ინფორმაციის მაქსიმალური საჯაროობის და განხილვებში ფართო საზოგადოების ფენების ჩართვის ვალდებულებას. ერთის მხრივ, ზოგიერთი ხელშეკრულება შეიცავს არსებით უფლებებს, რომლებიც ადამიანის ჯანსაღი გარემოთი უზრუნველყოფას შეეხება. მეორეს მხრივ, ხელშეკრულებების მეორე ნაწილი დარღვეული უფლებებისათვის კომპენსირების ვალდებულებას ადგენენ (1993 წლის "გარემოსათვის საშიში საქმიანობის შედეგად წარმოშობილი ზიანისათვის სამოქალაქო პასუხისმგებლობის შესახებ" – ლუგანოს კონვენცია). ზოგადად კი უნდა აღინიშნოს, რომ 1991 წლის შემდეგ დადებული თითქმის ყველა გლობალური და რეგიონალური ხელშეკრულება ითვალისწინებს ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის და გამჭვირვალების პრინცი-

პებს. თუმცა არსებობს გამონაკლისი იმ ხელშეკრულებების სახით, რომლებიც წყლის რესურსების მართვასთან დაკავშირებულ სამართალურთიერთობებს არეგულირებენ. ამგვარი ხელშეკრულებები ძირითადად წყლის რესურსების სახელმწიფოთაშორის მართვაზე და გამოყენებაზეა ორიენტირებული და ნაკლებად ეყრდნობა ზემოაღნიშნულ პრინციპებს. ამგვარი ხელშეკრულებებია – მდინარე მკონის მდგრადი განვითარების სფეროში თანამშრომლობის შეთანხმება (ჩიანგ რაი, 5 აპრილი 1995); გაეროს კონვენცია საერთაშორისო წყლების არასანავიგაციო მიზნით გამოყენების შესახებ (ნიუ-იორკი, 21 მაისი, 1997) და სხვა. ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს ისეთი რეგიონალური ხელშეკრულებები, როგორცაა საერთაშორისო ტბებისა და ტრანსსასაზღვრო მდინარეების გამოყენებისა და დაცვის კონვენცია (პელსინკი, 17 მარტი, 1992) და მდინარე დანუბის დაცვისა და მდგრადი გამოყენების სფეროში თანამშრომლობის კონვენცია (სოფია, 29 ივნისი, 1994).

წინა ათწლეულის განმავლობაში დადებული ხელშეკრულებები ადამიანის უფლებების დაცვის სფეროში, რისცხოვნობის მიხედვით ბევრად ჩამორჩებიან იმავე დროის მონაკვეთში მიღებულ გარემოსდაცვით ხელშეკრულებებს. ზოგადად საერთაშორისო ხელშეკრულებები ადამიანის უფლებების დაცვის სფეროში თითქმის არ შეიცავენ გარემოსდაცვითი უფლებების მარეგულირებელ კონკრეტულ დებულებებს თუმცა, ისინი მაინც უკეთებენ იდენტიფიცირებას აღნიშნულ საკითხებს. გარდა ქვემოჩამოთვლილი საერთაშორისო გლობალური ხელშეკრულებებისა არსებობს ოციოდე რეგიონალური გარემოსდაცვითი ხელშეკრულება და საერთაშორისო ხელშეკრულებები ადამიანის უფლებების დაცვის სფეროში, რომლებიც შეიცავენ მინიშნებებს ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების დაცვაზე:

• **გლობალური გარემოსდაცვითი ხელშეკრულებები**

1. ანტარქტიდის ფლორისა და ფაუნის დაცვისა და კონსერვაციის ოქმი (მადრიდი, 1991);
2. კლიმატის ცვლილების ჩარჩო ხელშეკრულება (1992);
3. ნავთობის დაღვრით მიყენებული ზიანის კომპენსაციის საერთაშორისო კონვენციის ოქმი და 1993 წლის გარემოსათვის საშიში საქმიანობის შედეგად წარმოშობილი ზიანისათვის სამოქალაქო პასუხისმგებლობის შესახებ – ლუგანოს კონვენცია;
4. ბიოლოგიური მრავალფეროვნების კონვენცია (1992);
5. საშიში ქიმიური ნივთიერებებითა და პესტიციდებით ვაჭრობისას წინასწარდასაბუთებული თანხმობის პროცედურის გამოყენების კონვენცია (როტერდამი, 1998);
6. ბიოლოგიური მრავალფეროვნების კარტახენას ოქმი (მონრეალი, 2000);
7. მდგრადი ორგანული დამბინურებლების კონვენცია (2001, სტოქჰოლმი);
8. სანაოსნო გზების არასანაოსნო მიზნებით გამოყენების შესახებ კონვენცია (ნიუ-იორკი, 1997);
9. ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტოს კონვენცია – რადიაქტიული ნარჩენების და დაღვრილი საწვავის მართვის უსაფრთხოების შესახებ (ვენა, 1997);
10. გაუდაბნობასთან ბრძოლის (განსაკუთრებით გვალვიან, მაგაფრიკის ქვეყნებში) საერთაშორისო კონვენცია (პარიზი, 1994).

ამგვარად, ნათელია რომ კაცობრიობა ქვეცნობიერად ყოველთვის ისწრაფოდა და კვლავ რეალურად მიისწრაფის ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების დაცვის უზრუნველსაყოფად, რისი ლოგიკური დასასრულსაც მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით ადამიანის ეკოლოგიური უფლებების დაცვის სფეროში ცალკე საერთაშორისო დოკუმენტის შემუშავება წარმოადგენს. დღესდღეობით კავშირი ეკოლოგიასა და ადამიანის უფლებების დაცვას შორის ძალზე აქტუალურია საერთაშორისო სამართალში,

Stockholm Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 16 June 1972, U.N. Doc. A/CONF.48/14/Rev.1 at 3 (1973).

Environment and human rights Doc. 9791 16 April 2003 Report, Committee on the Environment, Agriculture and Local and Regional Affairs. Rapporteur: Mrs Cristina Agudo, Spain, SOC

როგორც თეორიული ასევე პრაქტიკული თვალსაზრისით და ამდენად, ამ მიმართულებით არსებული საერთაშორისო ლეგალური ინსტრუმენტების იდენტიფიცირება, ჩვენის აზრით ხელს შეუწყობს ადამიანის უფლებებისა და გარემოს დაცვის საკითხების ჰარმონიზირებულ განვითარებას.

LEGAL PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS: THE ROLE AND EXPERIENCE OF THE INTERNATIONAL COURT OF ENVIRONMENTAL ARBITRATION AND CONCILIATION

By Eckard Rehbinder & Demetrio Loperena*

The African Charter on Human and Peoples' Rights, (Banjul June 26, 1991)

The Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social and Cultural Rights

საქართველოს ომბუდსმენი

საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო
ურთიერთობების ფაკულტეტის ასპირანტი

საქართველო ერთ-ერთი იმ ქვეყანათაგანია, რომელმაც თავი დააღწია ტოტალიტარულ რეჟიმს და მიზანმიმართულად დაიწყო სამართლებრივი ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი დემოკრატიული ინსტიტუტების შექმნა. მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანი კონსტიტუციით გარანტირებული ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის მექანიზმის – ომბუდსმენის ინსტიტუტის შემოღებაა, რადგან საერთაშორისო სამართლითა და კონსტიტუციით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებები არის ის მაჩვენებელი, რომლის მიხედვითაც ფასდება თითოეული საზოგადოების ცივილიზაციისა და კულტურის ხარისხი.

ჩვენს ქვეყანაში ომბუდსმენის ინსტიტუტის სამსახურის დამკვიდრება მეტად რთულ დროს დაემთხვა: არ იყო განსაზღვრული საზოგადოებრივი და ეკონომიკური პრიორიტეტები; ტერიტორიების დაკარგვასთან დაკავშირებით სახელმწიფოს ტერიტორიული მოწყობის ფორმა; ქვეყანაში იყო 350 ათასი იძულებით გადაადგილებული პირი. ყველაფერ ამას თან სდევდა მძიმე სოციალურ – ეკონომიკური სიტუაცია, კანონიერებისადმი უპავეტიცემულობა და სამოქალაქო განათლების დაბალი დონე. ბუნებრივია, ამგვარ პირობებში მრავალი ადამიანი იურიდიულად დაუცველი იყო სხვადასხვა უწყების, დაწესებულების, თანამდებობის პირისა და სახელმწიფოსაგანაც კი, მიუხედავად კონსტიტუციაში დეკლარირებული მოქალაქის უფლებებისა. სწორედ სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან ადამიანის უფლებების დარღვევის დროს მოქალაქეთა უფლებების დაცვის აუცილებლობამ განაპირობა ომბუდსმენის ინსტიტუტის შემოღება.

სახალხო დამცველის – ომბუდსმენის თანამდებობის (1995 წლის კონსტიტუციის 43 მუხლი) შემოღებას საქართველოში წინ უსწრებდა 1992 წლის აპრილში „საქართველოს რესპუბლიკის ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების და ადამიანის უფლებათადაცვის“ კომიტეტის შექმნა, რომელსაც მოგვიანებით „საქართველოს რესპუბლიკის უფლებათა დაცვისა და ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების“ კომიტეტი ეწოდა. 1996 წლის 16 მაისის „საქართველოს სახალხო დამცველის შესახებ“ კანონის მიხედვით ამ ინსტიტუტის ერთადერთ მიზანს ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებათა დაცვაზე ზრუნვა და ზედამხედველობაა, ხოლო დარღვევაზე ქართველი ომბუდსმენის რეაგირების საშუალებებია რეკომენდაციებითა და წინადადებებით მიმართვა შესაბამის ორგანოს, თანამდებობის ან იურიდიული პირისადმი, რომლის მოქმედებამაც გამოიწვია ადამიანის უფლებათა დარღვევა ან იმ სახელმწიფო ორგანოებისადმი, რომლებსაც შეუძლიათ კანონიერი ღონისძიებების გატარება ადამიანის უფლებათა დამრღვევების მიმართ.

ადამიანის უფლებათა და ეროვნებათაშორის ურთიერთობის კომიტეტისაგან განსხვავებით, ომბუდსმენის ინსტიტუტი თვისობრივად არც საპარლამენტო სტრუქტურაა, როგორც კონტროლის პალატა და არც სამთავრობო სტრუქტურა. ეს არის აბსოლუტურად დამოუკიდებელი ინსტიტუტი. ომბუდსმენის მთავარი ფუნქციაა ადამიანის უფლებების დაცვაზე ზედამხედველობა, დარღვევების შემთხვევაში კი, სახალხო დამცველმა უნდა იზრუნოს მათი აღმოფხვრისათვის. მას შეუძლია დასვას ნებისმიერი თანამდებობის პირის გათავისუფლების საკითხი, თუ იგი სისტემატიურად დაარღვევს ადამიანის უფლებებს. სახალხო დამცველს ძალიან დიდი ძალაუფლება აქვს, ამდენად, მისი საქმიანობის ეფექტიანობა და მიუკერძოებლობა დამოკიდებულია მისი დანიშვნის მექანიზმზე.

საქართველოში სახალხო დამცველის თანამდებობა არჩევითია. ომბუდსმენის კანდიდატურის წარდგენის უფლება აქვთ პრეზიდენტს, საპარლამენტო ფრაქციას ან პარლამენტის წევრთა ათკაცთან ჯგუფს, რომლებიც არ მიეკუთვნებიან არც ერთ ფრაქციას. ამ მხრივ კანონი უფრო დემოკრატიული გახდა პირვანდელ პროექტთან შედარებით, რომლის მიხედვითაც კანდიდატის წარდგენის უფლება მხოლოდ პრეზიდენტს ჰქონდა. პარლამენტის თავმჯდომარე პარლამენტს გააცნობს კანდიდატთა სიას და მათ წერილობით თამხმობას სახალხო დამცველის თანამდებობაზე არჩევის შეს-

ახებ. თითოეულს კენჭი ეყრება ცალცალკე და კენჭისყრა ფარულია. არჩეულად ითვლება ის კანდიდატი, რომელიც პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობის ხმებს მიიღებს. იმ შემთხვევაში, თუ არჩევისათვის საკმარისი ხმები ერთზე მეტმა კანდიდატმა მიიღო, მაგრამ მიღებულ ხმათა რაოდენობის გამო არჩეული ვერ გამოვლინდა, ამ კანდიდატებს ერთად ეყრება კენჭი და არჩეულად ჩაითვლება ის, ვინც მეტ ხმას მოიპოვეს, მაგრამ არანაკლებ საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობის ხმებისა. თუ კენჭისყრით არ გამოვლინდა გამარჯვებული, ჩატარებული საარჩევნო პროცედურიდან არა უადრეს შვიდი და არა უგვიანეს თორმეტ დღეში კენჭისყრა ხელახლა ჩატარდება. სახალხო დამცველის თანამდებობაზე ერთი და იგივე პირი შეიძლება მხოლოდ ორჯერ აირჩეს.

საქართველოში სახალხო დამცველი ირჩევა 5 წლის ვადით (შვედეთში, დანიაში, ფინეთსა და პორტუგალიაში ეს ვადა 4 წელია, ესპანეთში – 5 წელი, ავსტრალია და საფრანგეთში – 6 წელი) აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში სახალხო დამცველის არჩევის პროცედურა შედარებით ნაკლები ლიბერალიზმით გამოირჩევა საქართველოსა და შვედეთის ომბუდსმენების არჩევის წესისაგან განსხვავებით. მაგალითად, ესპანეთში სახალხო დამცველი არის გენერალური კორტეხების მაღალი რწმუნებული, რომელსაც წარმოადგენენ კონგრესისა და სენატის ერთობლივი კომისიები; საფრანგეთში, მიუხედავად ომბუდსმენის დამოუკიდებლობის მაღალი ხარისხისა, მას პრემიერ-მინისტრი ნიშნავს; იგი შეიძლება გახდეს მთავრობისათვის მისაღები ნებისმიერი პირი, ან თვით აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენელი. რუსეთის ფედერაციაში ადამიანის უფლებების დარგში რწმუნებული ინიშნება თანამდებობაზე და თავისუფლდება სახელმწიფო სათათბიროს მიერ სათათბიროს დეპუტატთა ხმების საერთო რაოდენობის უმრავლესობით ფარული კენჭისყრის გზით. რწმუნებულის თანამდებობაზე კანდიდატის შესახებ წინადადებების სახელმწიფო სათათბიროში შეტანის უფლება აქვთ: რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტს, ფედერალურ საბჭოს, სათათბიროს დეპუტატებს.

ზოგიერთმა ქვეყნამ შექმნა აღმასრულებელ ომბუდსმენტთა სამსახური. საფრანგეთში მედიატორი ინიშნება მინისტრთა საბჭოს დეკრეტით. დიდი ბრიტანეთის საპარლამენტო რწმუნებულს პრემიერ-მინისტრის რეკომენდაციის საფუძველზე ნიშნავს დედოფალი. ახალზელანდიაში ომბუდსმენი 5 წლის ვადით ინიშნება გენერალურ-გუბერნატორის მიერ წარმომადგენელთა პალატის რეკომენდაციის გათვალისწინებით. ავსტრალიაში ომბუდსმენის დანიშვნის პროცესში დიდ როლს თამაშობს მთავრობა.

სხვადასხვა ქვეყნებში განსხვავებული მოთხოვნებია დაწესებული ომბუდსმენის კანდიდატებისათვის. თუ შვედეთში ომბუდსმენი შეიძლება გახდეს მხოლოდ იურიდიული განათლებისა და მაღალი ავტორიტეტის მქონე პირი და მისაღები უნდა იყოს პარლამენტში წარმოდგენილი ყველა პარტიისათვის, ფინეთში ომბუდსმენის არჩევისას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ კანდიდატის პარტიულ და პოლიტიკურ ორიენტაციასა და პარლამენტში არსებულ პოლიტიკურ სიტუაციას. დანიის ომბუდსმენტობის კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს მოსამართლეებისათვის წაყენებულ მოთხოვნებს, რუსეთში რწმუნებულის თანამდებობაზე დანიშნულ პირს უნდა ჰქონდეს ცოდნა ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დარგში და მათი დაცვის გამოცდილება. საფრანგეთისა და ესპანეთის კანონები არ აყენებენ მოთხოვნებს კანდიდატების უმაღლესი იურიდიული განათლების შესახებ.

საქართველოში ერთადერთ პირობას, რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს სახალხო დამცველი – საქართველოს მოქალაქეობაა.

საქართველოს სახალხო დამცველის თანამდებობა შეუთავსებელია საქმიანობის გარკვეულ ფორმებთან – სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობით ორგანოს წევრობასთან, სახელმწიფო სამსახურში ნებისმიერ თანამდებობასთან და ანაზღაურებად საქმიანობასთან, გარდა სამეცნიერო, პედაგოგიური და სახელოვნებო მოღვაწეობისა; იგი არ შეიძლება იყოს პოლიტიკური პარტიის წევრი ან მონაწილეობდეს პოლიტიკურ საქმიანობაში, რაც განსაზღვრავს მის დამოკიდებულებას და მიკერძოებულობას. ამდენად, საქართველოს ომბუდსმენი თავის საქმიანობაში დამოკიდებულია და ემორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციასა და ორგანულ კა-

ნონს. მისი მოვალეობაა ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვისა და სახელმწიფოს მიერ მათი უზრუნველყოფის მიზნით სახელმწიფო ხელისუფლების, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, თანამდებობისა და იურიდიულ პირთა საქმიანობაზე ზედამხედველობა, მათ მიერ მიღებული აქტების შეფასება, რეკომენდაციებისა და წინადადებების წარდგენა. სახალხო დამცველის კომპეტენციის სფერო მეტად ფართოა და მოიცავს ხელისუფლების ყველა შტოს: საკანონმდებლოს, აღმასრულებელსა და სასამართლოს. ამავე დროს, თუ სახალხო დამცველი ჩათვლის, რომ ნორმატიული აქტები ან ცალკეული ნორმები არღვევენ კონსტიტუციით აღიარებულ ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს – უფლება აქვს სარჩელით მიმართოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. ომბუდსმენს შეუძლია მისცეს სასამართლოს ძალაში შესული ნებისმიერი გადაწყვეტილების კანონიერების შემოწმების რეკომენდაცია, თუ არსებობს ამისი საფუძველი და მიიჩნევს, რომ სასამართლო წარმოების პროცესში ადამიანის უფლებების დარღვევამ იმოქმედა გადაწყვეტილების გამოტანაზე.

თავისი ფუნქციების ეფექტური განხორციელებისათვის კანონი კრძალავს სახალხო დამცველზე რაიმე ზემოქმედებას ან მის საქმიანობაში ჩარევას. საქართველოს სახალხო დამცველის დამოუკიდებლობის განმტკიცების მიზნით დაუშვებელია მისი პასუხისმგებლობაში მიცემა თავისი მოვალეობის შესრულებისას გამოთქმული აზრებისა და შეხედულებებისათვის. მასვე აქვს უფლება არ მისცეს ჩვენება იმ ფაქტების გამო, რომლებიც მას გაანდეს როგორც სახალხო დამცველს. არ შეიძლება ამ საკითხთან დაკავშირებით წერილობითი მასალის დაყადაღება და ეს უფლება სახალხო დამცველს უნარჩუნდება მისი უფლებამოსილების შეწყვეტის შემდეგაც.

საქართველოს კანონი ითვალისწინებს საქმის ინიცირების უფლებას ანუ საქართველოს სახალხო დამცველს შეუძლია ადამიანის უფლებათა ფაქტების შემოწმება დაიწყოს საკუთარი ინიციატივითაც, ყოველგვარი განცხადებისა და საჩივრის გარეშე. (ამგვარი უფლებებით სარგებლობენ სკანდინავიის ქვეყნების ომბუდსმენებიც)

საქართველოს სახალხო დამცველი განიხილავს საქართველოს მოქალაქეთა, მოქალაქეობის არმქონე პირთა და საქართველოში მყოფ უცხოელთა, არასამთავრობო ორგანიზაციათა განცხადებებსა და საჩივრებს, რომლებიც ეხება სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა სახელმწიფო და არასახელმწიფო ორგანიზაციათა, დაწესებულებათა, საწარმოთა, თანამდებობისა და იურიდიულ პირთა მოქმედებებს ან მათ აქტებს, აგრეთვე სხვა ხელშეკრულებით დადგენილ უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევებს, რომელთა მონაწილეც საქართველოში არის. საქართველოს სახალხო დამცველისთვის მოქმედებს ტერიტორიულობის პრინციპი. მნიშვნელოვანია, რომ დარღვევა მოხდეს საქართველოს ტერიტორიაზე, მიუხედავად დამრღვევის მოქალაქეობისა.

მოქალაქეთა განცხადებებს, საჩივრებს, წერილებს სახალხო დამცველი განიხილავს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი ავტორი სადაოს ხდის ზემდგომი ორგანოს თუ სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესულ გადაწყვეტილებას და როცა ის ეხება ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევას. აღსანიშნავია, რომ ისევე, როგორც მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში, ომბუდსმენთან კონტაქტი პირდაპირია, ანუ მასთან შეტანილი საჩივრები და განცხადებები უშუალოდ სახალხო დამცველთან ხდება.

სახალხო დამცველის მოვალეობათა შესრულებისათვის შექმნილია საქართველოს სახალხო დამცველის აპარატი, რომლის მუშაობაც განსაზღვრულია დებულებით. სახალხო დამცველის სამუშაო აპარატს ხელმძღვანელობს სახალხო დამცველის მოადგილე – აპარატის უფროსი. მას თანამდებობაზე ნიშნავს და ათავისუფლებს სახალხო დამცველი და მასზე ვრცელდება სახალხო დამცველის დადგენილი თანამდებობრივი შეუთავსებლობის მოთხოვნები.

საქართველოს სახალხო დამცველის აპარატი სამი დეპარტამენტისაგან შედგება: 1. სამოქალაქო – პოლიტიკური უფლებების დეპარტამენტი; 2. სოციალურ – ეკონომიკური უფლებების დეპარტამენტი; 3. ადმინისტრაციულ საქმეთა დეპარტამენტი; ამას გარდა, შექმნილია ოთხი სამსახური: 1.

მოქალაქეთა მიღების სამსახური; 2. საინფორმაციო საშუალებებთან ურთიერთობების სამსახური; 3. საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ურთიერთობების სამსახური; 4. საერთო საკითხებისა და წერილების სამსახური.

იმის გათვალისწინებით, რომ ბოლო წლებში სახალხო დამცველის აპარატში შემოსული საჩივრებისა და განცხადებების გეოგრაფიული არეალი საკმაოდ გაიზარდა, საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას საქართველოს სახალხო დამცველის გარდა ახორციელებენ რეგიონალური ომბუდსმენები – აჭარისა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკების სახალხო დამცველის სამსახურები. ომბუდსმენის უფლებებს განსაზღვრავს ორგანული კანონი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის (ომბუდსმენის) შესახებ“ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის კანდიდატურის წარდგენის უფლება აქვთ აჭარის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარეს – აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მეთაურს, ავტონომიური რესპუბლიკის უზენაეს საბჭოს დეპუტატთა ერთ მესამედს ან უზენაესი საბჭოს უმრავლესობის ფრაქციას. ომბუდსმენების კანდიდატი უნდა აკმაყოფილებდეს ორ პირობას – იგი აუცილებლად უნდა იყოს საქართველოს მოქალაქე და უნდა იყოს სულ მცირე 30 წლის. მისი უფლებამოსილების ვადა, საქართველოს სახალხო დამცველის მსგავსად, 5 წელია. ერთი და იგივე პირის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის თანამდებობაზე ხელახალი უფლებამოსილების ვადით არჩევა შეზღუდული არ არის.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ომბუდსმენის უფლებამოსილების ვადაზე შეწყვეტის საფუძველი შეიძლება გახდეს სახალხო დამცველისადმი უზენაესი საბჭოს ნდობის დაკარგვა.

აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ადამიანი უფლებათა დაცვის კომიტეტი შეიქმნა 1992 წლის დეკემბერში და 1998 წლის 4 აგვისტოს გადაკეთდა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველის ინსტიტუტად. დებულება ეფუძნება ორგანულ კანონს საქართველოს სახალხო დამცველის შესახებ და მსგავსებათა გარდა, ახასიათებს შემდეგი განსხვავებებიც: აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველი ზედამხედველობას უწევს აფხაზეთის ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას, აფხაზეთიდან ლტოლვილთა და იძულებით გადაადგილებულ პირთა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვას, ავლენს მათი დარღვევების ფაქტებს, ხელს უწყობს დარღვეული უფლებების აღდგენას. მაგრამ იმის გამო, რომ აფხაზეთში არ ვრცელდება საქართველოს იურისდიქცია, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველი ვერ ახორციელებს მასზე დაკისრებულ მოვალეობას – აფხაზეთის ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებათა დაცვაზე ზედამხედველობას. ამ ეტაპზე იგი იხილავს საქართველოს დანარჩენ ტერიტორიაზე აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა განცხადებებს და საჩივრებს. მისთვის მიმართვის უფლება აქვს საქართველოს ნებისმიერ მოქალაქეს, რომლის ოჯახის წევრიც საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისათვის იბრძოდა, დაიღუპა ან უგზო-უკლოდ დაიკარგა აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში.

დებულება განსაზღვრავს სახალხო დამცველის უფლებამოსილების ვადას. ამ თანამდებობაზე აირჩევა აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში მცხოვრები საქართველოს მოქალაქე. კანდიდატურის წამოყენების უფლება აქვს მხოლოდ ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს წევრთა სულ ცოტა ხუთკაციან ჯგუფს. არჩევა ხდება აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს სრული შემადგენლობის უმრავლესობით.

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახალხო დამცველი უფლებამოსილია მიმართოს საქართველოს სახალხო დამცველს აფხაზეთიდან ლტოლვილთა და იძულებით გადაადგილებულთა დაცვის მდგომარეობისა და მათი დარღვევის ფაქტების შემოწმების მოთხოვნით. სახალხო დამცველი მასზე დაკისრებულ მოვალეობათა შესრულებისათვის ანგარიშვალდებულია აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოსა და საქართველოს სახალხო დამცველის წინაშე.

სახალხო დამცველის ბრძოლა ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებებისათვის წარმოუდგენელია საზოგადოების აქტიური ძალისხმევისა და ურთიერთთანამშრომლობის გარეშე. სახელმწიფო

ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმართველობის ყველა ორგანო, თანამდებობის თუ იურიდიული პირი ვალდებულია ყოველმხრივ დაეხმაროს ომბუდსმენს, დაუყონებლივ წარუდგინოს მას გამოთხოვილი მასალები, საბუთები და სხვა ინფორმაცია. შემოწმების პროცესში ან სახალხო დამცველის მოთხოვნის საფუძველზე ის სახელმწიფო ორგანო, თანამდებობის ან იურიდიული პირი, რომლის მოქმედება ან გადაწყვეტილება მოწმდება ან გასაჩივრებულია, ვალდებულია გამოსაკვლევ საკითხზე ომბუდსმენს წარუდგინოს ახსნა-განმარტება. საიდუმლო დოკუმენტები, სახელმწიფო, კომერციული ან კანონით დაცული საიდუმლოს შემცველი ინფორმაცია ომბუდსმენს გადაეცემა კანონით დადგენილი წესით.

საქმიანობის განხორციელებისათვის შეუზღუდავი ქმედებები სახალხო დამცველს საჩივრებისა და განცხადებების მიღების შემდეგ უფლებას აძლევს: დაუბრკოლებლად შევიდეს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმართველობის ორგანოებში, დაწესებულებებში, სამხედრო ქვედანაყოფებში, თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში და ა.შ.; მოითხოვოს შემოწმებისათვის საჭირო ყველა ცნობა, საბუთი და სხვა მასალა სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ზემოთ ჩამოთვლილი ადგილებიდან; ნებისმიერი თანამდებობის პირისაგან მიიღოს ახსნა-განმარტება გამოსაკვლევ საკითხებზე; სახელმწიფო და არასახელმწიფო დაწესებულებების მეშვეობით ჩაატაროს საქსპერტო გამოკვლევები და მოამზადოს დასკვნები, მოიწვიოს სპეციალისტები საქსპერტო და საკონსულტაციო სამუშაოთა შესასრულებლად; გაეცნოს სისხლის სამართლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეებს, რომელთა თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილებებიც კანონიერ ძალაშია შესული; დაკავების, წინასწარი პატიმრობისა და თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ადგილებში შეამოწმოს ადამიანის უფლებათა დაცვის მდგომარეობა. პირადად შეხვედეს და ესაუბროს დაკავებულებს, წინასწარ პატიმრობაში მყოფთ და მსჯავდებულებს.

ამავე დროს, საქართველოს სახალხო დამცველი ვალდებულია არ გაამჟღავნოს საიდუმლო და კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაცია, რომელიც მას გაანდეს.

ადამიანის უფლებების დარღვევებზე რეაგირებისა და ამ უფლებებისა და თავისუფლებების აღსადგენად სახალხო დამცველი რეკომენდაციებს უგზავნის იმ სახელმწიფო ორგანოებს თანამდებობის ან იურიდიულ პირებს, რომელთა ქმედებებიც იწვევენ აღნიშნულ დარღვევებს. ომბუდსმენს შეუძლია შეიტანოს წინადადებები შესაბამის ორგანოებში ადამიანის უფლებათა დამრღვევი პირების მიმართ დინსციპლინური ან ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის შესახებ, დანაშაულის ნიშნების განოვლენის შემთხვევაში კი, მის ხელთ არსებული მასალები გადასცეს შესაბამის ორგანოებს სისხლის სამართლის საქმის აღძვრის რეკომენდაციით.

ნებისმიერი სახელმწიფო ორგანო, თანამდებობის ან იურიდიული პირი, რომელიც მიიღებს სახალხო დამცველის რეკომენდაციებს ან წინადადებებს, ვალდებულია განიხილოს იგი ერთი თვის ვადაში და განხილვის შედეგები წერილობით აცნობოს ომბუდსმენს.

ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა უზრუნველყოფის მიზნით სახალხო დამცველი უფლებამოსილია წინადადებები წარუდგინოს პარლამენტს კანონმდებლობის სრულყოფის შესახებ.

ყველაზე მძლავრი იარაღი სახალხო დამცველის ხელში – სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიშია, რომელსაც იგი პარლამენტს მიმდინარე წლის დამთავრებიდან სამი თვის ვადაში წარუდგენს. ამ მოხსენებაში მითითებული უნდა იყვნენ სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმართველობის ორგანოები, თანამდებობისა და იურიდიული პირები, რომელნიც ადამიანის უფლებებს არღვევდნენ და სახალხო დამცველის რეკომენდაციებს ამ უფლებათა აღდგენის ღონისძიებათა შესახებ არ ითვალისწინებდნენ.

მიუხედავად იმისა, რომ იმბუდსმენის ინსტიტუტი განვითარების პროცესშია და უამრავი სირთულე ელოდება წინ, საზოდაგოებაში უკვე იმკვიდრებს ადგილს. ამავე მიუთითებს სახალხო დამცველის აპარატის საქმიანობის სტატისტიკა: 1998 წლის განმავლობაში სახალხო დამცველს განცხადებებით, წერილებითა და საჩივრებით 2343 მოქალაქემ მიმართა, 1999 წელს – 2406. 2000 წლის 10 თვის განმავლობაში – 2348. 2001 წლის 6 თვეში 1526 მოქალაქემ ამავე დროს თუ შევადარებთ 1999

წლისა და 2001 წლის 6 თვის მონაცემებს, რასაც ზრდის ტენდენცია ახასიათებს, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მოსახლეობის სამართლებრივი განათლების დონე და სახალხო დამცველის მუშაობის სადმი ნდობა გაიზარდა. თუ 1999 წელს შეტანილი საჩივრები უმეტესად უკავშირდებოდა პენიტენციურ სისტემასთან დაკავშირებულ, საბინაო, შინაგან დაქმეთა ორგანოებსა და სოც. უზრუნველყოფის საკითხებს, პროკურატურისა და სასამართლო გადაწყვეტილებებს, 2001 წელს 6 თვეში სისხლის სამართლის საქმეზე 127 განცხადება შესული, სამოქალაქო საქმეზე – 98; უკანონო პატიმრობის თაობაზე – 90, რწმენის თავისუფლების შეზღუდვაზე – 25, სამხედრო სამსახურის შესახებ – 7, ქალთა უფლებებზე – 2, ბავშვთ უფლებებზე – 8, ეროვნული უმცირესობის დისკრიმინაციაზე – 1, პენსიებისა და სოციალური დახმარების საკითხებზე – 88, შრომით უფლებებზე – 65, საბინაო პრობლემებზე – 109, მიწის დავებზე – 9, განათლებისა და კულტურის საკითხებზე – 5, სამედიცინო საკითხებზე – 11, საბანკო-საფინანსო საკითხებზე – 18, მეზობლურ კონფლიქტებზე – 15, მოსამართლისა და სასამართლოს არაობიექტურობაზე – 38, სასამართლო გადაწყვეტილების არაღსრულებაზე – 14, შეწყალების თაობაზე – 21, სხვა – 49.

განხილული განცხადებების საერთო რაოდენობიდან 35-ზე მომზადდა რეკომენდაცია.

შემოსული განცხადებების მიხედვით, გასაჩივრებელია შემდეგი სტრუქტურების საქმიანობა: მმართველობის ორგანოების – 13, სასამართლო ორგანოების – 42, შინაგან საქმეთა სამინისტროს ორგანოების – 46, პროკურატურის ორგანოების – 34, პენიტენციური სისტემის – 2, თავდაცვის სამინისტროს დანაყოფების – 3, უშიშროების ორგანოების – 2, საგადასახადო ორგანოების – 11, ჯანდაცვისა და სოც. უზრუნველყოფის ორგანოების – 5, ყველა დონის საარჩევნო კომისიის – 2.

თემატიკას თუ გადავხედავთ, შემოსული საჩივრები და განცხადებები ეხება საერთაშორისო პაქტებითა და კონვენციებით, კონსტიტუციით გარანტირებულ ადამიანის ყველა ყფლებებსა და თავისუფლებებს – სიცოცხლის უფლებას, თავისუფლებებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლებას, ეფექტური სამართლებრივი დაცვის უფლებას, აზრის გამოთქმის თავისუფლებას, შეკრებისა და ასოციაციების თავისუფლებას, სამართლიანი სასამართლოს უფლებას, ადამიანის უფლებას, მოითხოვოს თავისი ღირსებისა და რეპუტაციის დაცვა, საკუთრებისა და შრომის უფლება, სინდისისა და რწმენის თავისუფლება.

სახალხო დამცველის ყოველწლიური ანგარიშის ოფიციალურ ბეჭდვით ორგანოში გამოქვეყნება სახალხო დამცველს საზოგადოების მხარდაჭერის მოპოვების შესაძლებლობას აძლევს. ომბუდსმენს ასევე შეუძლია ყოველ ცალკეულ საქმეზე პარლამენტს სპეციალური მოხსენება წარუდგინოს.

იმ შემთხვევაში, თუ ომბუდსმენი ზედიზედ 4 თვის მანძილზე ვერ ასრულებს თავის მოვალეობებს, პარლამენტს უფლება აქვს ომბუდსმენი ვადამდე გადაირჩიოს. და უფლებამოსულების შეწყვეტა შეუძლია მხოლოდ სრული შემადგენლობის ხმების უმრავლესობით. თუმცა, შეიძლება არსებობდეს უფლებამოსილების ვადამდე შეწყვეტის სხვა საფუძვლები: საქართველოს მოქალაქეობის დაკარგვა; მის მიმართ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენი; სასამართლოს მიერ ქმედუწუნაროდ, უგზოუკლოდ დაკარგულად ან გარდაცვლილად ცნობა; ნებაყოფლობითი გადადგომა; გარდაცვალება.

ამგვარად, ჩვენს მიერ განხილული ომბუდსმენის უფლებამოსილებანი, მათი განხორციელების სამართლებრივი გარანტიები, რეაგირების საშუალებანი იძლევა იმედს, რომ ომბუდსმენის მოღვაწეობა ხელს შეუწყობს სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას, სახელმწიფო მოხელეთა მხრიდან ადამიანის უფლებების დარღვევის ფაქტების შემცირებას და დამოუკიდებელი საქართველოს მოქალაქეების უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას.

ტერიტორიული მოწყობის უნიტარული ფორმა და მისი თავისებურებები

სახელმწიფოს უნიტარული ფორმა ხასიათდება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე სახელმწიფო აპარატის ერთიანი სტრუქტურით. საკანონმდებლო ორგანო, სახელმწიფოს მეთაური, მთავრობა, თავის იურისდიქციას ავრცელებენ მთელი ქვეყნის ტერიტორიაზე. მათი კომპეტენცია არ იზღუდება არც იურიდიულად და არც ფაქტობრივად რომელიმე ადგილობრივი ორგანოს უფლებამოსილებით.

ყველა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულს გააჩნია ერთნაირი იურიდიული სტატუსი და ცენტრალური ორგანოებისადმი თანასწორი მდგომარეობა. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებს არ შეიძლება ჰქონდეთ რაიმე პოლიტიკური დამოუკიდებლობა. თუმცა სამეურნეო, სოციალურ-კულტურულ სფეროში მათი უფლებამოსილებები შეიძლება საკმაოდ ფართო იყოს. უნიტარულ სახელმწიფოს ახასიათებს ერთიანი მოქალაქეობა. უნიტარული სახელმწიფოს მოსახლეობას გააჩნია ერთიანი სახელმწიფოებრივი მიკუთვნება.

ასეთ სახელმწიფოებს ახასიათებთ სამართლის ერთიანი სისტემა. მის ბაზას ქმნის კონსტიტუციის ერთიანი ძირითადი კანონი, რომლის ნორმებიც გამოიყენება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე. ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები მოკალენი არიან გამოიყენონ ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების მიერ მიღებული სხვა ნორმატიული აქტები.

უნიტარულ სახელმწიფოში მოქმედებს ერთიანი სასამართლო სისტემა, რომელიც ახორციელებს მართლმსაჯულებას ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, ხელმძღვანელობს ყველა საზოგადოებრივი წარმონაქმნისათვის საერთო მატერიალური და პროცესუალური სამართლის ნორმებით. სასამართლო ორგანოები, ისევე, როგორც ყველა სამართალდამცავი ორგანო, წარმოადგენს ერთიანი ცენტრალიზებული სისტემის რგოლებს.

უნიტარულ სახელმწიფოებში გამოიყენება გადასახადების ერთარხიანი სისტემა, როგორც წესი, გადასახადები შედის ცენტრში, ხოლო იქიდან უკვე ნაწილდება სხვადასხვა რეგიონში.

ყველა უნიტარული სახელმწიფოსათვის დამახასიათებელი ცენტრალიზაცია შეიძლება გამოვლინდეს სხვადასხვა ფორმაში და სხვადასხვა სახით. ზოგიერთ ქვეყანაში საერთოდ არ არსებობს ადგილობრივი ორგანოები და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები იმართება დანიშნული ცენტრალური ხელისუფლების წარმომადგენლების მიერ. სხვა სახელმწიფოებში ადგილობრივი ორგანოები იქმნება, მაგრამ მათზე პირდაპირ ან ირიბ კონტროლს ახორციელებს ცენტრალური ხელისუფლება.

იმისდა მიხედვით, თუ როგორი სახის კონტროლს ახორციელებს ცენტრალური ხელისუფლება ადგილობრივი ხელისუფლების მიმართ, განასხვავებენ ცენტრალიზებულ და დეცენტრალიზირებულ უნიტარულ სახელმწიფოს.

სახელმწიფოთა უმრავლესობა დღეს მსოფლიოში სწორედ უნიტარულ სახელმწიფოთა რიცხვს განეკუთვნება. განვიხილოთ რამოდენიმე მათგანის თავისებურებანი:

ესპანეთი ქვეყნის კონსტიტუციის მიხედვით უნიტარული სახელმწიფოა. “ იგი ყოველთვის გამოირჩეოდა ენობრივი და კულტურული მრავალფეროვნებით და აქ მცხოვრები ხალხების ეროვნული თავისებურებების პრობლემა გადაიჭრა ავტონომიური ერთეულების ფორმირებით”. 1978 წლის კონსტიტუციამ სახელმწიფო ხელისუფლება ცენტრალურ სახელმწიფო ორგანოებსა და სახელმწიფო ტერიტორიულ ერთეულებს შორის გაანაწილა. სწორედ ამიტომაც ესპანეთმა ავტონომიური წარმონაქმნებისგან შემდგარი სახელმწიფოს სახელწოდება მიიღო. უნდა ითქვას, რომ დეცენტრალიზაციის ხარისხის მიხედვით ესპანეთი თანდათანობით ფედერაციული სახელმწიფოსაკენ იხრება და რეგიონალისტურ სახელმწიფოდ მოიხსენიება.

1978 წლის კონსტიტუციის შემუშავებისას ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის საკითხი წყებოდა, გათვალისწინებული იქნა ესპანეთის მეორე რესპუბლიკის გამოცდილება (1931-1936წწ) და, პირველ რიგში, იტალიის 1947 წლის კონსტიტუციაში ასახული დებულებები.

ტერიტორიული მოწყობის საკითხი ესპანეთის პოლიტიკური ცხოვრების დღის წესრიგში ფრანკოს გარდაცვალებისთანავე დაისვა. ა. სუარესის მთავრობამ აღიარა ავტონომიის მოთხოვნის კანონიერება და 1977 წელს დემოკრატიული კავშირის ცნობილი მოღვაწის კრაველოს ხელმძღვანელობით შეიქმნა რეგიონალური საკითხების სამინისტრო. ამ დროისათვის ეს იყო თამამი პროგრესული ნაბიჯი, ვინაიდან თავიდან ძალაუფლება სამხედრო, ფრანკისტული ძალების ხელში რჩებოდა, რომლებსაც თვითმმართველობის აღდგენის საკითხი აღიზიანებდათ.

შემდეგ კი კონსტიტუციით დამკვიდრდა ახალი მექანიზმი და ყველა რეგიონისათვის ავტონომიის მინიჭების შესაძლებლობა მათი სურვილის შემთხვევაში, გარანტირებულად გამოცხადდა. ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის თვალსაზრისით უდაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტია ესპანეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს 1981 წლის 2 თებერვლის გადაწყვეტილება, რომელიც ცალსახად ადგენს, რომ ავტონომია არ ნიშნავს სუვერენიტეტს. მოცემული დებულება ეხმიანება კონსტიტუციის მე-2 მუხლს, რომელიც შემდგენიარად არის ჩამოყალიბებული კონსტიტუცია ეფუძნება ურდვევ ერთიანობას ესპანელი ერისა, რომელიც ერთიანია და განუყოფელია ყველა ესპანელისათვის. იგი აღიარებს და გარანტიებს უდგენს ეროვნებისა და რეგიონის ავტონომიის უფლებას და აგრეთვე მათ შორის სოლიდარობას. ასე რომ ესპანეთი რეგიონალისტური ქვეყანაა, მაგრამ ერთი განსაკუთრებული თავისებურებით: მცირე ავტონომიური ერთეულები დიდი ავტონომიური ფორმირებების შემადგენლობში შედიან.

1978 წლის კონსტიტუციის თანახმად, ტერიტორიული ერთეულები საკმაოდ დიდი დამოუკიდებლობით სარგებლობენ. ესპანეთში არსებობს 17 ავტონომიური გაერთიანება, რომელსაც სახემწიფოს მიერ დელეგირებულ უფლებამოსილების ფარგლებში პოლიტიკური, ფინანსური და საკანონმდებლო დამოუკიდებლობა აქვთ მინიჭებული. “კონსტიტუცია აწესებს ყველა ავტონომიური რესპუბლიკისათვის საერთო წესების გარკვეულ წრეს. ყველა ავტონომიურ ერთეულს აქვს საკანონმდებლო ორგანო, რომლის წევრებიც აირჩევიან საყოველთაო კენჭისყრით, პოლიტიკურ პარტიათა პროპორციული წარმომადგენლობის პრინციპით. ეს ორგანოები ახორციელებენ კონტროლს აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე. რომელსაც წარმოადგენს მთავრობა და მისი თავჯდომარე.”

პარლამენტი აირჩევა ოთხი წლის ვადით, რეგიონში მცხოვრები სრულწლოვანი მოქალაქეების მიერ, საყოველთაოა, პირდაპირი არჩევნებით პროპორციული სისტემის გამოყენებით. პარლამენტი ნიშნავს ავტონომიური გაერთიანების თავჯდომარეს, რომელსაც ამტკიცებს მონარქი, ეს უკანასკნელი თავის მხრივ ნიშნავს ავტონომიური მთავრობის წევრებს. ავტონომიური ერთეულის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო იღებს კანონებს, რომელთაც ისეთივე სავალდებულო ძალა აქვთ, როგორც ესპანეთის სახელმწიფო კანონებს. არაკონსტიტუციურობის მოტივით მათი გაუქმება მხოლოდ საკონსტიტუციო სასამართლოს პრეროგატივაა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ესპანეთის კანონმდებლობას ორგვარი წყარო აქვს: ესპანეთის სახელმწიფო კანონები და რეგიონალური კანონები. შესაბამისად, დამოკიდებულებას ქვეყნის სახელმწიფო კანონებსა და ავტონომიებს შორის იერარქიული ხასიათი კი არ აქვს, არამედ კომპეტენციის პრინციპზე დაფუძნებული. კანონები ძალაშია იმდენად, რამდენადაც საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში მოქმედებს.

ხელისუფლების დანაწილება სახელმწიფოსა და ავტონომიებს შორის ესპანეთში ეფუძნება კონსტიტუციაში განსაზღვრული კომპეტენციების ორ ჩამონათვალს. ერთი ჩამონათვალი განსაზღვრავს სახელმწიფოს ექსკლუზიურ კომპეტენციას, რომელშიც შედის სახელმწიფო აპარატის გამგებლობაში შემაჯავლი სფეროები, როგორცაა თავდაცვა, საგარეო საქმეები, კერძოდ, ადამიანის უფლებების, სისხლის და სამოქალაქო სამართალი, და ბოლოს, სფეროები, რომლებიც სახელმწიფოს საერთო კეთილდღეობას განაპირობებენ ჯანდაცვა, განათლება სოციალური დაცვა. ისიც აღსანიშნავია, რომ გარდა თავდაცვის ავტონომიების კომპეტენცია არც ერთ ამ სფეროში არ არის გამორიცხული. რაც შეეხება მეორე ჩამონათვალს, მასში შედის ის სფეროები, რომლებიც ავტონომიის კომპეტენციაში შეიძლება შედი-

ოდეს, ხოლო ის, თუ კონკრეტულად რა სფეროზე ვრცელდება ავტონომიის უფლებამოსილება, ეს მისი სტატუსით განისაზღვრება. ავტონომიურ გაერთიანების შექმნის უფლება ესპანეთში მინიჭებული აქვს მეზობლად მდებარე პროვინციებს, რომლებიც ისტორიული, ეკონომიკური და კულტურული განვითარების საერთო ნიშნებით ხასიათდებიან, ასევე იმ კუნძულოვან ტერიტორიებსა და პროვინციებს რომლებიც ერთ ისტორიულ ოლქს (რეგიონს) წარმოადგენენ. კონსტიტუციით დაშვებულია ერთმანეთისგან განსხვავებული სამართლებრივი სტატუსის მქონე ავტონომიების შექმნა. “ ესპანეთის კონსტიტუციიდან გამომდინარე, ავტონომიურ ერთეულებს შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა მოცულობის უფლებამოსილება, მაგრამ რადგანაც მათი სტატუსები ჰგავს ერთმანეთს, პრაქტიკულად ეს განსხვავება უმნიშვნელოა, რეალურად კი მეტი ძალაუფლება მხოლოდ ისტორიულ ავტონომიებს აქვთ.” აღნიშნული ადასტურებს ესპანეთის სახელმწიფო მოწყობის ასიმეტრიულ უფლებას, რითაც იგი ფედერალურისაგან განსხვავდება, სადაც სუბიექტებს თანაბარი კომპეტენცია აქვთ. აღსანიშნავია, რომ სწორედ ასიმეტრიულობის თვალსაზრისით ესპანეთის კონსტიტუციური სამართალი მრავალი თავისებურებით ხასიათდება. აქ ეროვნული და ისტორიული ავტონომიების გარდა, კორტესების გადაწყვეტილებით შეიძლება შეიქმნას სპეციალური ავტონომიებიც. ასეთ ავტონომიას ორგანული კანონის მიღების გზით, შეიძლება გადაეცეს სახელმწიფოს კომპეტენციაში შემავალი ზოგიერთი სახის უფლებამოსილება.

სპეციალური ავტონომიით სარგებლობენ ბასკეთი, ნავარა, კანარის კუნძულები და ქალაქები სუეტა და მილილია. აღნიშნულის მაგალითს წარმოადგენს კატალონია, ბესკეთი, გალისია და ანდალუზია, რომლებიც უფრო მაღალი სტატუსით სარგებლობენ, რამდენადაც აქ მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ისტორიულ-ტერიტორიული, არამედ, ეროვნულ ავტონომიებს უფრო ფართო უფლებამოსილებები აქვთ ბუნებრივი რესურსების გამოყენების სფეროში, ფლობენ უფრო მეტ შესაძლებლობებს ეროვნული კულტურისა და განათლების სფეროში. მათი ადმინისტრაციის მოხელეებს განსაკუთრებული სტატუსი აქვთ მინიჭებული. ესპანეთის კონსტიტუცია მოითხოვს, რომ ყოველ ავტონომიურ გაერთიანებას ჰქონდეს თავისი საქმიანობის მარეგულირებელი ე.წ. ავტონომიის წესდება, რომელიც მის მმართველობას დაედება საფუძვლად. კონსტიტუცია ერთმანეთისაგან განასხვავებს ეროვნული და ჩვეულებრივი, ისტორიული ავტონომიების შექმნის პროცედურას. ეროვნული ავტონომიის წესდები მიღება რთული პროცედურით ხორციელდება. ამ პროცედურაში ორი მხარე მონაწილეობს. მომავალი ავტონომიური ერთეული და ესპანეთის პარლამენტი გენერალური კორტესები. კერძოდ, ავტონომიურ ერთეულში ხდება კანონპროექტის შემუშავება პარლამენტში კი მისი განხილვა და დამტკიცება. ამდენად, წესდება ერთის მხრივ, რეგიონის ძირითადი კანონია.

მეორე მხრივ, ესპანეთის სტატუსის შესაბამისად, წესდება შეიძლება შეიცვალოს მხოლოდ ორივე მხარის მონაწილეობით ე.ი. რეგიონის უმაღლესი ორგანოსა და ქვეყნის პარლამენტის შეთანხმებით. აღნიშნული წესით მიღებული სტატუსები შეადგენენ ესპანეთის კონსტიტუციის ნაწილს, რის გამოც წესდების შეცვლა ძალიან ძნელია და წესდება თავად ხდება პარამეტრიც კანონის კონსტიტუციურობისა, ე.ი. ყოველი ახალი კანონი მასთან შესაბამისობაში უნდა იყოს მოყვანილი.

განსხვავებული წესი მოქმედებს ისტორიული ავტონომიის წესდების მისაღებად, რისთვისაც საჭიროა მუნიციპალიტეტების არა ნაკლები 2/3-ის მხარდაჭერა და რეგიონალურ რეფერენდუმზე მოსახლეობის უმრავლესობის მიერ მოწონება. „ესპანეთის კანონმდებლობა საშუალებას აძლევს სახელმწიფოს ჩაერიოს ავტონომიის საქმიანობაში. ასეთი ჩარევა შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ფორმით როდესაც ამას საერთო ინტერესები მოითხოვენ სახელმწიფომ შეიძლება გამოსცეს კანონები, რომელიც ავტონომიური გაერთიანებების კომპეტენციაში შემავალ საკითხზე მიღებულ ნორმალურ აქტებს ქვეყნის კონსტიტუციასთან შესაბამისობაში მოიყვანს.” იმ შემხვევაში თუ ავტონომიური გაერთიანება არ ასრულებს ქვეყნის კონსტიტუციის მასზე დაკისრებულ ვალდებულებას ან იგი თავისი მოქმედებით საფრთხეს უქმნის საერთო ეროვნულ ინტერესებს, სახელმწიფო უფლებამოსილია პირდაპირ ჩაერთოს ავტონომიის საქმიანობაში. მას შემდეგ, რაც ავტონომიური გაერთიანების თავმჯდომარე არ შეასრულებს ესპანეთის მთავრობის მოთხოვნებს, ამ უკანასკნელს შეუძლია სენატის წევრთა აბსოლიტური უმრავლესობის თანხმობით გამოიყენოს იძულებითი ზომები ავტონომიაში მდგომარეობის გამოსასწორებლად (მუხლი 155-1) სახელმწიფოს შეუძლია გამოიყენოს მის ხელთ არსებული ეკონომიკური ბერკეტები ავტონომიათა საქმიანობაში ჩარევის მიზნით.

ევროპის ქვეყნების სასამართლო სისტემები და საქართველოს სასამართლო სისტემა (შედარებითი ანალიზი)

I. შესავალი

1. სასამართლო სისტემის მნიშვნელობა და არსი

თავისუფლად არჩეული პარლამენტი და სამართლის უზენაესობის პრინციპის აღიარება მხოლოდ პირველი ნაბიჯებია სრულყოფილი დემოკრატიის მშენებლობის გზაზე. სამართლის უზენაესობა მხოლოდ მაშინ ხდება რეალური, როდესაც თვით სახელმწიფო ემორჩილება მას. თეორიასა და პრაქტიკაშიც უნდა არსებობდეს მოქალაქეთა უფლება გაასაჩივრონ უკანონო აქტები. ასეთი შესაძლებლობის რეალიზაცია კი მხოლოდ მაშინაა რეალური, როდესაც სასამართლო ხელისუფლება არის დამოუკიდებელი. სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის აუცილებელია, რომ მოსამართლეები იყვნენ დამოუკიდებელი სახელმწიფოსაგან, თავისი იურისდიქციის ფარგლებში ფლობდნენ სუვერენულ ხელისუფლებას გადაწყვეტილებათა მისაღებად, რომელთა შეცვლა შესაძლებელია მხოლოდ ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოების მოსამართლეების სუვერენული გადაწყვეტილებებით.

სასამართლო მოწყობის ასევე მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია დემოკრატიული მოქალაქეობრიობის აღზრდა. მან უნდა მისცეს ხალხს იმის რწმენა, რომ მათ შეუძლიათ თავისი უფლებების რეალიზაცია. ასევე უნდა ესმოდეოთ, რომ თან ახლავს მოვალეობები, რომ პატივი უნდა სცე სხვის უფლებებს. დემოკრატიულმა მოქალაქეობრიობამ უნდა აღზარდოს კანონის, მართლმსაჯულებისა და დემოკრატიის პატივისცემა, საერთო ინტერესებზე ზრუნვის, დამოუკიდებელი (თავისუფალი) აზროვნების წახალისება, რომელიც ახდენს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებას, დაფუძნებულს საერთო ფუნდამენტულ ფასეულობებზე.

სასამართლო ხელისუფლება უნდა იყოს დამოუკიდებელი და მას მხოლოდ სასამართლოები ახორციელებენ. სასამართლო ხელისუფლების უმთავრესი ფუნქცია მართლმსაჯულების განხორციელებაა და იგი სასამართლო ხელისუფლების განსაკუთრებული კომპეტენციაა, თუმცა სასამართლო ხელისუფლება, ამასთან ერთად, მოიცავს მთელ რიგ სხვა უფლებამოსილებებსაც, როგორცაა: კონსტიტუციური კონტროლი; სახელმწიფო ორგანოთა და თანამდებობის პირთა გადაწყვეტილებათა და მოქმედებათა კანონიერებასა და დასაბუთებულობაზე კონტროლი მათი სასამართლოში გასაჩივრების შემთხვევაში; განაჩენისა და სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებების შესრულების უზრუნველყოფა; სასამართლო კონტროლი იძულებითი ხასიათის საპროცესო ღონისძიებების გამოყენებაზე, რომლებიც ზღუდავენ პირის კონსტიტუციურ უფლებებსა და თავისუფლებებს.

აღსანიშნავია, რომ ინგლისურ-ამერიკულ სამართლებრივ სისტემაში, სადაც მოქმედებს სასამართლო პრეცედენტი, სასამართლო ორგანოები ახორციელებენ სამართალშემოქმედებას. სამოსამართლო სამართალშემოქმედებაა, კონკრეტული შემთხვევების გადაწყვეტის დროს, კანონის საფუძველზე მისი ცალკეული ნორმების კომენტირების შედეგად მოსამართლის მიერ ქვეყნის ახალი წესების ჩამოყალიბება.¹

კონტინენტურ სამართლებრივ სისტემაში „...მოსამართლეების აზრით, სამართლის ნორმის შექმნა, მხოლოდ კანონმდებლის, მმართველობის ან ადმინისტრაციულ გამგებლობათა საქმეა, რაზედაც უფლებამოსილი არიან კანონმდებლის მიერ”.²

რომანულ-გერმანულ სამართლებრივ სისტემაში სულ უფრო ხშირად გამოითქმის იდეა მოსამართლეთა ნორმაშემოქმედებითი საქმიანობის აუცილებლობის შესახებ, რამაც ხელი უნდა შეუწყოს სა-

¹ ლ. ჭანტურია, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში.

² Судебные Системы Европейских Стран.

კანონმდებლო ხარვეზების შევსებას, ბოლო მოუღოს მრავალრიცხოვანი კანონქვემდებარე აქტების გამოცემას, შეზღუდოს წინააღმდეგობები მოქმედ სამართალში.³

თვით სამოსამართლო სისტემა კი არის მოქმედი სასამართლოების ერთობლიობა, რომლებიც გაერთიანებულია სასამართლო ხელისუფლების საერთო ამოცანებით, ორგანიზაციისა და საქმიანობის ერთიანი პრინციპებით.

II. კონტინენტური მშროპის სასამართლო სისტემების დახასიათება

1. გერმანიის სასამართლო სისტემა⁴

გერმანიაში მართლმსაჯულების წარმოებას ახასიათებს ორი ძირითადი ფაქტორი: გერმანიის სახელმწიფოს ფედერაციული მოწყობა და რამდენიმე იურისდიქციაზე განაწილება.

ქვეყნის სასამართლო სისტემის შტოებს წარმოადგენს საკონსტიტუციო და ხუთი იურისდიქციის, როგორებიცაა: საერთო, ადმინისტრაციული, საფინანსო, შრომის საქმეთა და სოციალურ საქმეთა. ყველა ეს იურისდიქცია მოქმედებს როგორც მიწების, ასევე ფედერალურ დონეზე, სადაც ყოველ მათგანს მეთაურობს უმაღლესი ინსტანცია – უზენაესი სასამართლო. ასე რომ, გერმანიის სასამართლო სისტემას ორმაგი სტრუქტურა აქვს: ვერტიკალური (მიწების სასამართლოები და ფედერალური სასამართლო უმაღლეს დონეზე) და ჰორიზონტალური (სხვადასხვა იურისდიქციის სასამართლოები).

კონსტიტუციის თანახმად, პარლამენტი უფლებამოსილია დააწესოს სპეციალური სასამართლოები.

ფედერალური **საკონსტიტუციო სასამართლო** (*უნდესვერფასუნგსვერიცჰტ*) დამოუკიდებელი კონსტიტუციური ორგანოა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონსტიტუციური ნორმების დარღვევებზე საჩივრების განხილვის პროცედურა, რადგანაც ნებისმიერ მოქალაქეს შეუძლია მიმართოს ფედერალურ კონსტიტუციურ სასამართლოს საჩივრით, რომ დაირღვა მისი ძირითადი კონსტიტუციური უფლებები საჯარო პირების მიერ (მმართველობის ორგანოს, სასამართლოს ან პარლამენტის მიერ).

ფედერალური მიწების საკონსტიტუციო სასამართლოს გააჩნია ანალოგიური კომპეტენცია, ოღონდ იგი შეზღუდულია თითოეული მიწის კონსტიტუციის ჩარჩოებით.

საერთო იურისდიქციის სასამართლოები საერთო იურისდიქციის სასამართლოებია: საოლქო სასამართლო (*Amtsgericht*), მიწის სასამართლო (*Landesgericht*), მიწის უმაღლესი სასამართლო (*Oberlandesgericht*, ბერლინში იგი იწოდება *Kammergericht*) და ფედერალური უზენაესი სასამართლო (*Bundesgerichtshof*) ქალაქ კარლსრუეში.

საერთო იურისდიქციის სასამართლოები განიხილავენ სამოქალაქო დასისხლის სამართლის საქმეებს.

მართლმსაჯულების განმხორციელებელ ორგანოდ ითვლება პროკურატურა. იგი ფუნქციონირებს საერთო იურისდიქციის სასამართლოების ყველა დონეზე. უზენაეს ფედერალურ სასამართლოში იგი წარმოდგენილია გენერალური ფედერალური პროკურორისა (*Generalbundesanwalt*) და რამდენიმე ფედერალური პროკურორის (*Bundesanwälte*) მიერ, მიწის უმაღლეს სასამართლოებში და მიწის სასამართლოებში – სახელმწიფო პროკურორის (*Staatsanwälte*) მიერ, საოლქო სასამართლოებში – სახელმწიფო პროკურორებისა და საოლქო პროკურორების (*Amstanwälte*) მიერ. გენერალური ფედერალური პროკურორი და ფედერალური პროკურორები ექვემდებარებიან ფედერალურ იუსტიციის სამინისტროს, სახელმწიფო დასაოლქო პროკურორები, კი – შესაბამისი მიწების იუსტიციის სამინისტროებს.

³ იქვე.

⁴ იხ. დანართი №1.

სასამართლო ფუნქციის განხორციელება შეუძლიათ არა მარტო პროფესიონალ მოსამართლეებს, რომლებმაც მოსამართლის დაკავების თანამდებობა მიიღეს ორი სახელმწიფო გამოცდის ჩაბარებით, არემედ არაპროფესიონალ მოსამართლეებსაც (სასამართლოს მსაჯულები – შოფენები – *Schöffen*) განურჩევლად თავიანთი პროფესიისა.

XX საუკუნის დასაწყისში შეიქმნა სასამართლო ჩინოვნიკთა დამხმარე კადეგორია – სასამართლო კლერკების სახით (*Rechtspfleger*). სასამართლო ჩინოვნიკები გადიან სპეციალურ მომზადებას, რომელიც შეიცავს სამართლის თეორიის კურსს. ისინი ითვლებიან სახელმწიფო მოხელეებად, თუმცა მათ არ აქვთ კონსტიტუციით გათვალისწინებული პრივილეგიები გათვალისწინებული მოსამართლეებისათვის, თუმცა სავსებით დამოუკიდებელნი არიან იმ გადაწყვეტილებათა მიღებისას, რომელიც მათ კომპეტენციას განეკუთვნება.

სამართალწარმოება სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე – პირველი ინსტანციის კომპეტენცია ამ საქმეთა გამხილვასას, როგორც წესი, განისაზღვრება საჩივრის თანხით. თუმცა ზოგიერთი საქმე განიხილება საოლქო ან მიწის სასამართლოს მიერ პირველი ინსტანციით განურჩევლად საჩივრის თანხის ოდენობისა.

სამართალწარმოება სისხლის სამართლის საქმეებზე – სისხლის სამართლის სასამართლოების კომპეტენცია განისაზღვრება, ძირითადად, დანაშაულის სიმძიმითა და მნიშვნელობით.

მცირე მნიშვნელობის სამართალდარღვევები (Ordnungswidrigkeiten) – გერმანიის კანონმდებლობა დანაშაულებთან ერთად აგრეთვე იცნობს ადმინისტრაციული კანონდარღვევების კატეგორიას (*Ordnungswidrigkeiten*). საქმე ეხება კანონის ისეთ დარღვევებს, რომლებიც უმნიშვნელო საშიშროების გამო არ შეიძლება, მორალური მხრიდან, აღიარებულ იქნას სერიოზულად, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ისინი შესაძლებელია არღვევენ სხვა პიროვნებების უფლებებს. ამ, საკმარისად ფართო კატეგორიებს მიეკუთვნებიან, მაგალითად, საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევა.

ასეთი გადაწყვეტილება შეიძლება გაპროტესტებულ იქნას (*Einspruch*) ზოგადი იურისდიქციის სასამართლოში და ერთპიროვნულად იქნას განხილული მოსამართლის მიერ საუბნო სასამართლოში, ხოლო ??? სასამართლოს შესაბამისი გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს მიწის უმაღლეს სასამართლოში. ეს საჩივარი უნდა იყოს საკასაციო ტიპის არსებული დარღვევების მოტივირებით, რომელიც სარევიზიო საჩივრისაგან განსხვავებით შეიძლება აფუძვნებოდეს მხოლოდ ერთი კანონის დარღვევას (*Rechtsbeschwerde*).

საპატენტო სამართალი – ზოგადი იურისდიქციის სასამართლოებს შორის შეიძლება დასახელებულ იქნას ასევე ფედერალური საპატენტო სასამართლო (*Bundespatentgericht*), რომლებიც განიხილავენ საჩივრებს ფედერალური საპატენტო ბიუროს გადაწყვეტილებებზე. საპატენტო საქმეებს უმაღლეს ინსტანციას წარმოადგენს უმაღლესი გედერალური სასამართლო.

ადმინისტრაციული იუსტიცია გერმანიაში არსებობს ზოგადი და სპეციალიზირებული ადმინისტრაციული სასამართლოები (უკანასკნელს განეკუთვნება საფინანსო სასამართლოები და სასამართლოები სპეციალურ საკითხებში).

მიუხედავად იმ საკამათო საკითხთა მსგავსებისა, რომლებსაც განიხილავენ ეს იურისდიქციები, და სადაც გამოიყენება საჯარო სამართალი, ყოველ მათგანს გააჩნია თავისი საკუთარი პროცედურული წესები, რომელსაც აკანონებს თვით კანონი ადმინისტრაციულ სასამართლოებზე, კანონი ფინანსურ სასამართლოებზე და კანონი სასამართლოებზე სოციალურ საკითხებში. ამ კანონების უნიფიცირების მცდელობები ჯერ არ გასცილებია კამათი (დისკუსიების) ჩარჩოებს და არ მოუცია კონკრეტული შედეგები.

ზოგადი ადმინისტრაციული სასამართლოები განიხილავენ საჯარო სამართლის ყველა იმ სადავო საკითხს, რომლებიც არ ატარებენ საკონსტიტუციო ხასიათს და ცალსახად არ განეკუთვნებიან ფედერალური კანონმდებლობის განსხვავებულ იურისდიქციას.

საფინანსო სასამართლოები საფინანსო იუსტიციის სფეროში არსებობს მხოლოდ ორი ინსტანცია – საფინანსო სასამართლოები (*Finanzgerichte*) და ფედერალური საფინანსო სასამართლო (*Bundesfinanzhof*), გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში მოქმედებს 19 საფინანსო სასამართლო და ფედერალური საფინანსო სასამართლო მიუნხენში.

შრომის სამართლის საქმეთა სასამართლოები

კომპეტენცია – სასამართლოები შრომის სამართლის საქმეებზე ფლობენ დამოუკიდებელ სამოქალაქო-სამართლებრივ კომპეტენციებს.

სამოქალაქო სარჩელები კერძო სამართლის იურიდიულ პირებსა და მათ კანონიერ წარმომადგენლებს შორის პირადალად ან როგორც იურიდიული პირის ხელმძღვანელი ორგანოს წევრის სახით არ მიეკუთვნება სასამართლოების კომპეტენციას შრომითი სამართლის საქმეებზე, მაგრამ შესაძლებელია ასეთი სარჩელების გადაცემა ამ სასამართლოებში თუ არსებობს მხარეებს შორის თანხმობა. სხვა სარჩელები, რომლებიც როგორც წესი არ განიხილება სასამართლოებში შრომითი სამართლის საქმეებზე, როგორც გამონაკლისი შეიძლება გადაცემულ იქნას განხილვაზე, თუ ისინი იურიდიულად ან ეკონომიკურად დაკავშირებულნი არიან ისეთ სამოქალაქო სარჩელთან, რომლებიც შედის შრომითი სამართლის საქმეთა სასამართლოს კომპეტენციაში.

სოციალური იურისდიქცია სოციალური საკითხების სასამართლოების სისტემაში შედის 69 სასამართლო სოციალურ საკითხებზე (*Sozialgerichte*), რომლებიც განიხილავენ საქმეებს პირველი ინსტანციით, 16 უმაღლესი (მიწის) სასამართლო სოციალურ საკითხებში (*Landessozialgerichte*) – მეორე ინსტანციით და ფედერალურ დონეზე უმაღლესი ინსტანციის სახით – ფედერალური სასამართლო სოციალურ საკითხებზე (*Bundessozialgericht*) ადგილმდებარეობით ქალაქ კასელში.

ფედერაციის უმაღლესი სასამართლოების საერთო სენატი 1968 წელს ფედერაციის უმაღლესი სასამართლოების საერთო სენატი იყო შექმნილი კანონის საფუძველზე, სასამართლო პრაქტიკა ყოფილიყო ერთიანი.

საერთო სენატის სხდომები მოიწვევა, როდესაც უმაღლეს ფედერალურ სასამართლოს განზრახული აქვს სხვაგვარად გადაწვიტოს სამართლებრივი საკითხი, ვიდრე ამას სხვა უმაღლესი ფედერალური სასამართლო ან საერთო სენატი წყვიტავს.

საერთო სენატის შემადგენლობაში შედიან უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს თავმჯდომარეები, უმაღლესი ფედერალური სასამართლოების შესაბამისი სენატების თავმჯდომარეები და თითო მოსამართლე თითოეული ამ სენატიდან.

სპეციალური სასამართლოები არასრულწლოვანთა საქმეთა სპეციალური სასამართლოები განიხილავენ ყველა სახის სამართალდარღვევებს, რომლებსაც ჩადიან ახალგაზრდები 14-დან 21 წლამდე. ეს სასამართლოები არ არიან ვალდებული ისეთი ზომის საჯვრელები გამოიტანონ, რომლებიც გათვალისწინებულია საერთო სისხლის სამართლის კანონმდებლობით. დოქსაც 14-18 წლის არასრულწლოვნები, ასევე 18-21 წლის, მაგრამ თავისი გონებრივი განვითარებით დაახლოებული 14-18 წლებს, ჩადიან ამ კატეგორიის მოზარდებისათვის დამახასიათებელ დანაშაულს, უპირველესად შეუფარდებენ აღმზრდელობით ან გამოსასწორებელ ზომებს.

თავისუფლების აღკვეთის სახის საჯვრელები ეფარდებათ მაშინ, როდესაც ზემოთ დასახელებული ზომები აშკარად არასაკმარისია ბრალდებულის საქციელის საშიშროების გამო, ანდა როცა დანაშაული საკმარისად დიდია. საჯვრელის მოხდა ხდება არასრულწლოვანთა სპეციალურ გამოსასწორებელ დაწესებულებებში, სადაც გათვალისწინებულია ამ ასაკისათვის დამახასიათებელი თავისებურებანი.

არასრულწლოვანთა საქმეთა სასამართლო უფლებამოსილია შეარბილოს ახალგაზრდების 18-21 წლის ის განაჩენი, რომელიც გამოტანილ იქნება სისხლი სამართლის კანონმდებლობის მთელი სიმკაცრით.

იმ შემთხვევებში, როცა არასრულწლოვანი არ იხდის სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას ჩადენილი ქმედებისათვის თავისი ასაკის გამო და ეს სასჯელი ატარებს აღმზრდელობით ხასიათს, არასრულწლოვანთა საქმეთა სასამართლოს შეუძლია საქმე გადასცეს მეურვეობის საქმეთა მოსამართლეს (*Vormundschaftsrichter*). საუბნო სასამართლოს არასრულწლოვანთა საქმეთა მოსამართლე პირველი ინსტანციით ერთპიროვნულად განიხილავს საქმეებს, რომელთა მიმართაც გამოიყენება მხოლოდ აღმზრდელობითი ან გამოსასწორებელი სახის ზომები, გათვალისწინებული არასრულწლოვანთა საქმეთა სასამართლოს კანონით. ერთპიროვნულად მოსამართლეს უფლება არა აქვს გამოიტანოს განაჩენი თავისუფლების აღკვეთის შესახებ, რომელიც აღემატება ერთ წელს. ყველა საქმე არასრულწლოვანთა კანონდარღვევებზე, რომლებიც არ მიეკუთვნება სხვა სასამართლოების კომპეტენციას, მაგრამ კანონქვემდებარეა არასრულწლოვანთა საქმეთა შეფენთა სასამართლოსი (*Jugendshöffengericht*), რომელთა შემადგენლობაში არის პროფესიონალი მოსამართლე და ორი შეფენი.

სახელმწიფო უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული განსაკუთრებითძიმე დანაშაულთა საქმეების განხილვა სცილდება არასრულწლოვანთა საქმეთა სასამართლოს კომპეტენციას და ექვემდებარება საერთო იურისდიქციას. არასრულწლოვანთა საქმეებზე მოსამართლეებს, პროკურორებს და შეფენებს უნდა ჰქონდეთ პედაგოგიური კვალიფიკაცია და არასრულწლოვანებთან მუშაობის გამოცდილება.

არასრულწლოვანთა საქმეების სასამართლო განხილვა ყოველთვის დახურულ ხასიათს ატარებს. 18-21 წლის ახალგაზრდების მოსმენაც შეიძლება ატარებდეს დახურულ ხასიათს, თუ ეს აღმზრდელობითი მიზნებისათვის არის საჭირო. პირები, რომლებიც ასეთი კანონდამრღვევი ახალგაზრდების აღზრდაზე არიან პასუხისმგებელნი და ის პირები, რომლებიც მათი კანონიერი წარმომადგენლები არიან, ფლობენ მნიშვნელოვან უფლებამოსილებას თავისი აღსაზრდელების მიმართ.

არასრულწლოვანთა საქმეთა სასამართლოს დახმარების სამსახური (*Jugendgerchtshilfe*) სწავლობს ბრალდებულის პიროვნებას, მათი ხასიათის ფორმირებას, მის გარემოცვას და აყალიბებს თავის პოზიციას ბრალდებულის სოციალური და განათლების ინტერესების დასაცავად. საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება მოწვეულ იქნან ექსპერტები, ისმინება მათი დასკვნები.

2. საფრანგეთის სასამართლო სისტემა⁵

საფრანგეთში არის ორი იურისდიქცია: საერთო სასამართლოების სისტემა და ადმინისტრაციული სასამართლოების სისტემა. ეს ორადობა არის თამბაქოს მემკვიდრეობა.

რამდენადაც ყოფილი მონარქიის სამეფო სასამართლოებმა (პარლამენტებმა) მიისაკუთრეს უფლება ჩარეულიყვნენ სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ, ფინანსურ და პოლიტიკურ საქმეებშიც კი, რევოლუციამ თავისი სამართლითა თუ არასამართლით გადაწყვიტა ამისთვის ბოლო მოელო. 1790 წლის 16-24 აგვისტოს კანონით სასამართლოებს აკრძალათ იმ დავებში ჩარევა, რომლის მხარეს წარმოადგენს ადმინისტრაცია. ასეთი დავების განსჯა დაევალათ ადმინისტრაციულ სასამართლოებს, ხოლო საერთო სასამართლოები განიხილავდნენ დავებს კერძო პირებს შორის.

გარდა ამისა, განასხვავებენ საერთო სასამართლოებს, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან საერთო კომპეტენციით, და – განსაკუთრებულ სასამართლოებს, ანუ ისეთებს, რომელთა კომპეტენცია შეზღუდულია განსაზღვრული საქმეების წრით.

ადმინისტრაციული სასამართლოები ადმინისტრაციული სასამართლოების სისტემა შედგება ადმინისტრაციული ტრიბუნალებისაგან, ადმინისტრაციული სააპელაციო სასამართლოებისა და სახელმწიფო საბჭოს უმაღლეს დონეზე (მწვერვალზე), რომელიც ისტორიული და იურიდიული მიზეზებით შეიძლება გამოვიდეს როგორც პირველი ინსტანციის სასამართლო, და როგორც სააპელაციო სასამართლო, რომელიც დღეისათვის შეადგენს მის მთავარ სასამართლო ფუნქციას. იგი წარმოადგენს

⁵ იხ. დანართი №2

პირველი და მეორე ინსტანციას, მაგალითად, რეგლამენტის ხასიათის აქტების კანონიერების საქმეებთან დაკავშირებით ანდა იმ სახელმწიფო მოხელეების კარიერა, რომლებიც დანიშნულები არიან დეკრეტით. გადაწყვეტილებები, რომლებიც გამოტანილია ადმინისტრაციული სასამართლოების მიერ, სავალდებულოა ადმინისტრაციებისათვის.

დამთვლელი პალატა – სასამართლო სისტემაში დამთვლელ პალატას განსაკუთრებული ადგილი

უკავია ამ სიტყვის ფართო გაგებით; იგი წარმოადგენს სასამართლოს, რომელიც ამოწმებს საჯარო საფინანსო სამსახურების ანგარიშებს, იმ დროს როცა რეგიონალური დამთვლელი პალატები უფლებამოსილნი არიან განიხილონ ანგარიშები საჯარო წარმონაქმნების და მათ მიერ შექმნილი დაწესებულებების.

დამთვლელი პალატა წარმოადგენს სააპელაციო ინსტანციას იმ გადაწყვეტილებებზე, რომლებიც გამოაქვს რეგიონალურ დამთვლელ პალატებს. დამთვლელი პალატის გადაწყვეტილებების საკასაციო სასამართლოს წარმოადგენს სახელმწიფო საბჭო.

დამთვლელი პალატა შედგება შვიდი პალატისაგან. მისი მუშაობა მიმდინარეობს პირველი თავმჯდომარის თავმჯდომარეობით. მასში პროკურატურა წარმოდგენილია გენერალური პროკურორით, რომელსაც ნიშნავს მთავრობა. იმ წევრების გარდა, რომლებიც დამთვლელი პალატეს მაგისტრატები უცვლენი არიან.

კონფლიქტურ საკითხთა ტრიბუნალი საკონფლიქტო საქმეთა ტრიბუნალი იმყოფება სასამართლო სისტემის ორი განშტოების პირისპირ: განარჩევს დავებს კომპეტენციებზე, რომლებიც აღიძვრება საერთო სასამართლოებსა და ადმინისტრაციულ სასამართლოებს შორის, ე.ი. არჩევს საკითხებს იმის შესახებ, ატარებს თუ არა საქმე ადმინისტრაციულ ხასიათს და შესაბამისად უნდა განიხილებოდეს ადმინისტრაციული ტრიბუნალებით, თუ პირიქით, იგი ექვემდებარება საერთო იურისდიქციის სასამართლოებს.

საკონფლიქტო საქმეთა ტრიბუნალებს მიმართავს ან საკასაციო სასამართლო, ან სახელმწიფო საბჭო, როდესაც საქმის მსვლელობის დროს აღიძვრება საკითხი კომპეტენციაზე დაკავშირებული უფლებების გამიჯვნის საკითხებზე. შესაძლოა ამ იურისდიქციებიდან ერთ-ერთის უარყოფა მეორის სასარგებლოდ, ისევე როგორც სიტუაციის დროს, როცა ყოველი მათგანი არ თვლის თავს კომპეტენტურს რათა გაარჩიოს მოცემული საქმე (უარყოფითი კონფლიქტი).

საკონფლიქტო საქმეთა ტრიბუნალს კანონით თავმჯდომარეობს იუსტიციის მინისტრი. ტრიბუნალი შესდგება საკასაციო სასამართლოს ოთხი მრჩველისაგან და ოთხი სახელმწიფო მრჩველისაგან. სრული შემადგენლობით ტრიბუნალი თათბირობს (ტარდება) განსაკუთრებულ შემთხვევებში.

პროკურატურის ფუნქციებს ასრულებს ოთხი სამთავრობო კომისარი, რომლებიც პარიტეტულ საფუძველზე არჩეულნი არიან საკასაციო სასამართლოს გენერალური ადვოკატებიდან ან სახელმწიფო საბჭოს წევრებიდან. ისინი არ წარმოადგენენ სახელმწიფოს თავის გადაწყვეტილებებს მთლიანად დამოუკიდებლად იღებენ.

საერთო იურისდიქციის სასამართლოები

საერთო სასამართლოები – ეს სასამართლოები შედგება დიდი ინსტანციის (181) სასამართლოებისაგან, მცირე ინსტანციის, სასამართლოები, სააპელაციო სასამართლოები (33), ორი უმაღლესი სააპელაციო სასამართლო, აზისთა სასამართლოები (99), საკასაციო სასამართლო, რომელიც ფუნქციონირებს პარიზში. ისინი ფუნქციონირებენ იმ საერთო პრინციპების შესაბამისად, რომლებიც განსაზღვრავენ მათ საქმიანობას სამოქალაქო და სისხლის სამართლის სამართალმცოდნეობის ერთიანი პრინციპით, რომელთა ძალისხმევითაც მათ შეუძლიათ გადაწყვიტონ როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის საქმეები.

პროკურატურა უმრავლეს სასამართლოებს გააჩნიათ პროკურატურა. იმ დროს, როცა სასამართლო პროცესის მხარეები თავისი ინტერესების დასაცავად თავისი სახელით გამოდიან, პროკურატურა,

რომელიც იუსტიციის სამინისტროს დაქვემდებარებაშია, არის აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენელი და მოქმედებს საზოგადოების სახელით.

პროკურატურა მოქმედებს გენერალური პროკურორის, გენერალური ადვოკატების და მათი მოადგილეების სახით საკასაციო სასამართლოებში და სააპელაციო სასამართლოებში, რესპუბლიკის პროკურორებისა და მათი მოადგილეების სახით დიდი ინსტანციის სასამართლოებში; ყველა მათგანს გააჩნია სასამართლო სისტემის მაგისტრატების სტატუსი.

პროკურატურა – ეს არის პრინციპულად მნიშვნელოვანი მხარე სისხლის სამართლის საქმეებში, სწორედ ის აღძრავს და ანხორციელებს სისხლის სამართლებრივ დევნას, თუ თვით დაზარალებული არ აღძრავს ამ საქმეს. იგი ფლობს ასეთი დევნის განხორციელების მონოპოლიეს, და ასევე ანხორციელებს ხელმძღვანელობას და ზედამხედველობას სასამართლო პოლიტიკაზე, რომელიც ორგანიზაციის მიხედვით დამოკიდებულია შინაგან საქმეთა სამინისტროზე.

მაგისტრატები პროფესიონალი მაგისტრატები (6287 მაგისტრატი), მიუხედავად იმისა, რომ ისინი არიან სახელმწიფოსაგან უფლებამოსილები, სახელმწიფო სამსახურის სფეროში გააჩნიათ დამოუკიდებელი სტატუსი 1958 წლის 22 დეკემბრის კანონის მიღების შემდეგ, რომელიც განსხვავდება სახელმწიფო მოსამსახურის სტატუსისაგან; ეს განპირობებულია ხელისუფლების გაყოფის პრინციპით და სასამართლო ხელისუფლების ხელისუფლების განსაკუთრებული ხასიათით.

მოსამართლეთა კორპუსი მოიცავს მაგისტრატებს – საკასაციო სასამართლოს და პროკურატურის წევრებს, პირველი ინსტანციის სასამართლოსა და ტრიბუნალებს და ცენტრალური ადმინისტრაციის საკადრო თანამშრომლებს, ასევე იუსტიციის აუდიტორებს.

ეს საკონსტიტუციო ორგანო არსებობს 1993 წლიდან ორი დამოუკიდებელი ქვედანაყოფებისაგან, რომელთაგანაც ერთს გააჩნია უფლებამოსილება სასამართლო მაგისტრატების მიმართ, ხოლო მეორეს – პროკურატურის მაგისტრატების მიმართ.

საბჭო შედგება მაგისტრატებისაგან, რომლებიც მათი კოლეგების მიერ არიან არჩეულები (6 მაგისტრატი), ერთი სახელმწიფო მრჩევლისა და პირებისაგან, რომლებსაც ნიშნავს რესპუბლიკის პრეზიდენტი (3) და სენატის თავმჯდომარეებით და ნაციონალური კრებით. მაგისტრატების უმაღლეს საბჭოს ხელმძღვანელობს სახელმწიფოს მეთაური, ხოლო მის მოადგილეს წარმოადგენს ბეჭდის შემნახველი – იუსტიციის მინისტრე. ამ საბჭოს ქვედანაყოფს ერთდროულად დისციპლინარული ორგანოც წარმოადგენს. როცა ოგო ამგვარად მოქმედებს, მას ხელმძღვანელობს საკასაციო სასამართლოს პირველი თავმჯდომარე.

სპეციალური სასამართლოები სპეციალური სასამართლოების რაოდენობისა და მათი კომპეტენციის გაზრდა იწვევს დიდი ინსტანციის ტრიბუნალის ზოგადი იურისდიქციის სასამართლოების დანაწილებას. მათი არსებობის აზრი განისაზღვრება ან ისტორიით (სავაჭრო ტრიბუნალებით და განსაზღვრული ზომით მცირე ინსტანციის სასამართლო), ან სოციალური სახის მოსაზრებებით (რჩევები შრომითი დავების შესახებ).

სისხლის სამართლის საფეროში თავს იჩენდა ხოლმე განსხვავებები დამნაშავეების პიროვნებისგან დამოკიდებულებით, რამაც გამოიწვია აუცილებლობა უკანასკნელ ხანებში შექმნილიყო ახალი სასამართლო ორგანოები; ამის ყველაზე ნათელი მაგალითია სასამართლოები არასრულწლოვანთა საქმეების შესახებ.

1958 წლის რეფორმამ სპეციალური სპეციალური სასამართლოები გაამარტივა სამოქალაქო სამართლის საქმეების დონეზე. მართლმსაჯულების უმაღლესი პალატების გარდა ყველა ეს სასამართლოები ექვემდებარებიან კონტროლის საკასაციო სასამართლოს მხრიდან.

▪ **დაბალი ინსტანციის ტრიბუნალი საპოლიციო სასამართლო**

ეს ქვემდგომი სასამართლო (ყოფილი მსოფლიო სასამართლო) მოქმედებს როგორც ერთპიროვნული მოსამართლე ყველა პირად და ქონებრივ საკითხებში ფასით 13 ათას ფრანგულ მარკამდე (ამ

შემთხვევაში მისი გადაწყვეტილებები ატარებენ საბოლოო ხასიათს), ხოლო გადაწყვეტილებების გასაჩივრების უფლებით სარჩელებზე ფასით 30 ათას ფრანგულ მარკამდე.

სისხლის სამართლის საკითხებში მცირე ინსტანციის სასამართლო, წოდებული სააპელაციო სასამართლოდ, წყვიტავს საქმეებს კანონდარღვევებზე (როგორც საერთო იურისდიქციის სასამართლო), რომლებსაც ეკუთვნის ჯარიმის გადახდა, რომელიც არ აღემატება 10 ათას ფრანგულ მარკას. მცირე ინსტანციის სასამართლოების მუშაობა უზრუნველყოფილია დიდი ინსტანციის ტრიბუნალების მოსამართლეებით.

▪ *სავაჭრო სასამართლოები*

სავაჭრო სასამართლოების (228 სასამართლო) თავისებურება, რომლებიც შუა საუკუნეებიდან ცნობილია როგორც საკონსულო სასამართლოები, მდგომარეობს იმაში, რომ გარდა ელზასისა და ლოტარინგიისა, ისინი მთლიანად შესდგებიან კომერსანტებისაგან, თავისი კოლეგების მიერ არინ არჩეულები საბოლოო ინსტანციაში იმ დავების გადასაწყვეტად (იმ შემთხვევაში, თუ სარჩელი შეფასებულია 13 ათას ფრანგულ მარკამდე), რომლებიც სავაჭრო ოპერაციებს ეხებათ.

ეს სასამართლოები ფლობენ განსაკუთრებულ კომპეტენციას ისეთი კოლექტიური პროცედურებისას, როგორც არის სტატუსის შეცვლა ან სასამართლოები სავაჭრო ამხანაგობების ლიკვიდაციასთან დაკავშირებით, ასევე დავებზე ამ ამხანაგობებსა და მათ მონაწილეებს შორის დავებზე.

სავაჭრო სასამართლოს თავმჯდომარის უფლებამოსილება ანალოგიურია დიდი ინსტანციის სასამართლოს თავმჯდომარის უფლებამოსილებისა, კერძოდ გადაწყვეტილებების გამოტანა სასწრაფო რიგითობით. იქ სადაც არ არის სავაჭრო სასამართლო, შესაბამის საქმეებს წყვიტავს დიდი ინსტანციების სასამართლო.

დავები სათავსების არენდებზე კომერციული გამოყენებისათვის წყდება სავაჭრო სასამართლოებში, ხოლო მოთხოვნის საგანთან დამოკიდებულებით – ან დიდი ინსტანციის სასამართლოებში ან მისი თავმჯდომარის მიერ.

რაც შეეხება დავებს, რომლებიც დაკავშირებულია სოფლის მეურნეობის დანიშნულების მიწების არენდასთან, მათ განიხილავს სოფლის მეურნეობის მიწების არენდის პარიტეტული სასამართლოები (413 სასამართლო); ასეთი სასამართლო შედგება თავმჯდომარის (მას წარმოადგენს მცირე ინსტანციის სასამართლოს მოსამართლე) და 4 მსაჯულისაგან, რომელთაგანაც ორი არის არენდის გამცემი (გამქირავებელი) და ორი არის არენდანი (დამქირავებელი).

▪ *სოციალური საკითხების სასამართლოები*

იმ დროს, როცა სავაჭრო სასამართლოების შექმნა პასუხობს დავების იდეას პროფესიონალებს შორის, XIX საუკუნეში სოციალური საკითხების გაჩენამ, უმთავრესად მიგვიყვანა მოსამართლეებსა და დამქირავებლების წარმომადგენლებს შორის პარიტეტული შემრიგებლობის იდეამდე; ასე გაჩნდნენ პრუდომოვის საბჭოები, ასე უწოდებდნენ სოციალური საკითხების სასამართლოებს (ეხლა 270 სასამართლო).

პრუდომოვის საბჭოები პარიტეტულ საწყისებზე (საფუძვლებზე) შესდგებიან არჩეული წევრებიდან (ორი დამქირავებელი და ორი მოსამსახურე), ასევე, საბჭოების შემთხვევაში, მცირე ინსტანციის მოსამართლისაგან, რათა აცილებულ იქნას ხმათა თანაფარდობა.

ისინი უფლებამოსილების არიან გადაწყვიტონ ისეთი ინდივიდუალური დავები, რომლებიც შეიძლება აღიძვრას შრომით ხელშეკრულებებთან, ან საწარმოებში სამეურვეო ხელშეკრულებებთან დაკავშირებით, რომლებიც მიეკუთვნება სამეურნეო საქმიანობის დარგებს, რომლებიც გათვალისწინებულია დამფუძნებელ დეკრეტში. პრუდომოვის საბჭოებთან და ყოველ მის პროფესიულ სექციებში მოქმედებს გამოყენების ბიუროები, რომლებშიც დავების საქმის წინასწარი განხილვა აუცილებელია, ასევე ბიუროები სასამართლო ფუნქციებით, და ასევე ყველა სექციებისთვის სასწრაფო გადაწყვეტილებების გამოტანის საერთო ორგანო.

ამავე იდეიდან გამომდინარე, სოციალური საკითხების სასამართლოში განსახილველად გადაეცემა საერთო საკითხებში სოციალური უზრუნველყოფის წევრობა, აზრთა სხვადასხვაობები. ასეთ შემთხვევებში განხილვა ტარდება განსაკუთრებულ კოლეგიებში (116 კოლეგია), რომლებიც მოქმედებენ თავმჯდომარის, დიდი ინსტანციის ტრიბუნალის მოსამართლის და ასესორი მსაჯულების შემადგენლობით, რომლებიც წარმოადგენენ დაინტერესებულ კატეგორიებს – მოსამართლეები და დამჭირაველები ან მხოლოდ დაინტერესებული მოსამსახურეები არიან.

▪ *საზღვაო სავაჭრო სასამართლოები*

ეს სასამართლოები (5 სასამართლო) მოქმედებენ დრო და დრო საზღვაო უწყისის ჩანაწერების მიხედვით; მათი ამოცანა არის – საზღვაო-სანაოსნო ვაჭრობის სფეროში ზოგიერთი სისხლის სამართლის კოდექსის დარღვევების განხილვა.

▪ *სამხედრო იუსტიცია*

სამხედრო იუსტიციის ორგანიზაცია საკმარისად რთულია, დამოკიდებულია და იცვლება ომისა და მშვიდობის პერიოდების მიხედვით.

შეიარაღებული ძალების სასამართლოები მოქმედებენ მხოლოდ ომის დროს, როდესაც ისინი განიხილავენ სამხედრო იუსტიციის კოდექსის დარღვევებს ან საერთო სისხლის სამართლის დანაშაულებს, რომლებსაც ჩადიან სამხედრო მოსამსახურეები ან მათთან გათანასწორებული პირები. გარდა ამისა, არსებობენ სამხედრო სასამართლოები იმ კანონდარღვევების საქმეების განსახილველად, რომლებსაც ჩადიან უცხოეთში განთავსებული შეიარაღებული ძალების მოსამსახურეები.

მშვიდობიანობის დროს კანონდარღვევები და სისხლის სამართლის დანაშაულები, რომლებსაც ჩადიან სამხედრო მოსამსახურეები, სამართალქვემდებარენი არიან საერთო იურისდიქციის სისხლის სამართლის სასამართლოები, რომლებიც შედგებიან მაგისტრატებისაგან – სამხედრო საქმის სპეციალისტებისაგან.

▪ *პოლიტიკური იუსტიცია: მართლმსაჯულების უმაღლესი პალატა და რესპუბლიკის მართლმსაჯულების პალატა*

მართლმსაჯულების მაღალ პალატას გააჩნია განსაკუთრებული კომპეტენცია გაასამართლოს რესპუბლიკის პრეზიდენტი სახელმწიფოს ღალატის შემთხვევაში. იგი შედგება მხოლოდ პარლამენტარებისაგან, რომლებსაც ირჩევენ მათი კოლეგები.

რესპუბლიკის მართლმსაჯულების პალატა, დაფუძნებული 1993 წელს საკონსტიტუციო რეფორმის შედეგად, ასევე წარმოადგენს პოლიტიკურ სასამართლოს. იგი ასამართლებს მთავრობის წევრებს იმ დანაშაულებზე და სამართალდარღვევებზე, რომლებიც მათ ჩაიდინეს თავიანთი მოვალეობების შესასრულების დროს.

პალატა შედგება 15 მოსამართლისაგან, რომელთაგან 12 პარლამენტარია და რომლებიც თანაბრად არიან არჩეულები სენატისა და ნაციონალური შეკრებებისაგან, და 3 არის საკასაციო სასამართლოს წევრი.

პროკურატურა ამ ორ სასამართლოში წარმოდგენილია საკასაციო სასამართლოს გენერალური პროკურორით.

3. ლიტვის სასამართლო სისტემა⁶

ზოგადი დებულებები (1999 წლის 4 ივნისის მონაცემები) ლიტვის რესპუბლიკის მართლმსაჯულება ხორციელდება მხოლოდ სასამართლოებით და რომ მართლმსაჯულების განხორციელებისას მოსამართლეები და სასამართლოები დამოუკიდებელნი არიან.⁷

⁶ იხ. დანართი №3.
⁷ 1992 წლის კონსტიტუცია.

საერთო იურისდიქციის სასამართლოებს წარმოადგენენ: ლიტვის უმაღლესი სასამართლო, ლიტვის სააპელაციო სასამართლო, ხუთი სამაზრო (apegandu) სასამართლოსა და 54 საოლქო (apelinkiu) სასამართლოსაგან. 1999 წლის 1 მაისიდან დაწესებული იყო სპეციალიზირებული სასამართლოები ადმინისტრაციული საქმეების გამოძიებისათვის. ორი საფეხურის საადმინისტრაციო სასამართლოები შეიცავენ ხუთ სამაზრო ადმინისტრაციულ სასამართლოს, უმაღლეს ადმინისტრაციულ და ლიტვის ადმინისტრაციული საქმეების სააპელაციო სასამართლოს განყოფილებას.

საკონსტიტუციო სასამართლო დაფუძნდა 1992 წლის კონსტიტუციის შესაბამისად 1994 წელს.

საკონსტიტუციო სასამართლო არ შედის ლიტვის სასამართლო სისტემაში. მისი სტატუსი, ყველა უფლებამოსილების განხორციელება განისაზღვრება ლიტვის რესპუბლიკის საკონსტიტუციო სასამართლოს კანონით (1993 წელი).

იგი შედგება ცხრა მოსამართლისაგან, რომლებიც ინიშნებიან ცხრა წლით და მხოლოდ უფლებამოსილების ერთი ვადით. მისი შემადგენლობის განაწილება ხდება ერთი მესამედით ყოველ სამ წელიწადში.

საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეები თავისი მოვალეობის შესრულებისას არ არიან დამოკიდებულნი არანაირ სახელმწიფო დაწესებულებაზე, არც ერთ პიროვნებასა და არც ერთ ორგანიზაციაზე და ხელმძღვანელობენ მხოლოდ ლიტვის რესპუბლიკის კონსტიტუციით.

საკონსტიტუციო სასამართლო გადაწყვეტილებებს იღებს კონსტიტუციის კანონების შესაბამისად და სეიმის (პარლამენტის) სხვა აქტების და რესპუბლიკის პრეზიდენტისა და მთავრობის აქტების შესაბამისად. ამას გარდა, მას დადგენილება გამოაქვს იმის შესახებ, იყო თუ არა კანონების დარღვევა რესპუბლიკის პრეზიდენტისა ან სეიმის წევრების არჩევის დროს; აძლევს თუ არა ჯანმრთელობა რესპუბლიკის პრეზიდენტს შეასრულოს შემდგომში თავისი მოვალეობები; წინააღმდეგობაში ხომ არ შედის კონსტიტუციასთან ლიტვის რესპუბლიკის მიერ დადებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები; და წინააღმდეგობაში ხომ არ შედის კონსტიტუციასთან სეიმის წევრების ან მთავრობის თანამდებობის პირების კონკრეტული მოქმედებები, რომელთა მიმართაც აღძრულია საქმე დანაშაულის ჩადენის შესახებ.

იმ შემთხვევებში, როცა შეიძლება ჩათვალოს, რომ კანონი ან ნებისმიერი საკანონმდებლო აქტი ეწინააღმდეგება კონსტიტუციას, ნებისმიერი სასამართლოს მოსამართლე დროებით აჩერებს საქმის გამოძიებას და მიმართავს საკონსტიტუციო სასამართლოს შუამდგომლობით განსაზღვროს, შეესაბამება თუ არა კონსტიტუციას ეს კანონი ან ნორმატიული აქტი.

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საკითხებში, რომლებიც კონსტიტუციის თანახმად მიეკუთვნება მის კომპეტენციას, წარმოადგენს საბოლოოს და გასაჩივრებას არ ექვემდებარება.

4. საქართველოს სასამართლო სისტემა⁸

საქართველოს სასამართლო სისტემის მოწყობის საფუძველია საქართველოს კონსტიტუცია (1995 წლის 34 აგვისტო), ორგანული კანონი – „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ (1996 წლის 31 იანვარი), ორგანული კანონი – „საერთო სასამართლოების შესახებ“ (1997 წლის 31 ივნისი) და ორგანული კანონი – „საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ“ (1999 წლის 15 მაისი).

სასამართლო სისტემაში შედის: საკონსტიტუციო სასამართლო და საერთო სასამართლოები. საკონსტიტუციო სასამართლო კონსტიტუციური კონტროლის სასამართლო ორგანოა; საერთო სასამართლოები კი ახორციელებენ მართლმსაჯულებას. მათ მიეკუთვნება: რაიონული (საქალაქო), საოლქო, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოები და საქართველოს უზენაესი სასამართლო.

⁸ იხ. დანართი №4

სამხედრო სასამართლოები შეიძლება შეიქმნას საომარი მდგომარეობის დროს და მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში, საგანგებო ან სპეციალური სასამართლოების დაარსება კი დაუშვებელია.⁹

სასამართლო სისტემაში შემავალი სასამართლოები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან კომპეტენციის მოცულობით. ამიტომ მირებულია მათი დაყოფა რგოლებად. სასამართლო სისტემის პირველ და ძირითად რგოლს წარმოადგენს

რაიონული (საქალაქო) სასამართლო; საშუალოს – საოლქო სასამართლო და აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოები; უმაღლესს – საქართველოს უზენაესი სასამართლო.

საკონსტიტუციო სასამართლო პრაქტიკულად საქართველოში საკონსტიტუციო სასამართლო შემოღებულ იქნა 1995 წლის კონსტიტუციის შესაბამისად. საკონსტიტუციო სასამართლო ორგანოა, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოს კონსტიტუციის უზენაესობას, კონსტიტუციურ კანონიერებას, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას.

საკონსტიტუციო სასამართლო შედგება პლენუმისა და ორი კოლეგიისაგან. პლენუმის შემადგენლობაში შედის საკონსტიტუციო სასამართლოს ცხრავე წევრი. კოლეგიების შემადგენლობა მოიცავს საკონსტიტუციო სასამართლო ოთხ-ოთხ წევრს. ამ შემადგენლობას საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარის წარდგინებით, ამტკიცებს პლენუმი.

საკონსტიტუციო სასამართლოს თანამდებობა შეუთავსებელია ნებისმიერ სხვა თანამდებობასთან და ანაზღაურებად საქმიანობასთან, სამეცნიერო და პედაგოგიური მოღვაწეობის გარდა. იგი ასევე არ შეიძლება იყოს პოლიტიკური პარტიის წევრი ან მონაწილეობდეს პოლიტიკურ საქმიანობაში. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, განჩინება და დასკვნა საბოლოოა და გასაჩივრებას ან გადასინჯვას არ ექვემდებარება.

საერთო იურისდიქციის სასამართლოები

რაიონული (საქალაქო) სასამართლო – რაიონული (საქალაქო) სასამართლო იქმნება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით რაიონში, ქალაქსა და ქალაქის რაიონში. რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს მოსამართლეთა რაოდენობას განსაზღვრავს საქართველოს პრეზიდენტი იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით. მოსამართლეთა რაოდენობა არ შეიძლება იყოს ორზე ნაკლები. თუ ორი მოსამართლეა, ერთი განიხილავს სისხლის სამართლის, ხოლო მეორე – სამოქალაქო და სხვა საქმეებს. თუ სასამართლოში ორზე მეტი მოსამართლეა, საქართველოს იუსტიციის საბჭოს გადაწყვეტილებით შეიძლება მოხდეს მათი უფრო ვიწრო სპეციალიზაცია.¹⁰

რაიონულ (საქალაქო) სასამართლოში თავმჯდომარეს ამ სასამართლოს მოსამართლეთაგან 5 წლის ვადით, მაგრამ არა უმეტეს სამოსამართლო უფლებამოსილების ვადისა, თანამდებობაზე ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი.¹¹

რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს თავმჯდომარე უფლებამოსილია პირადად განიხილოს საქმეები, უხელმძღვანელოს სასამართლო აპარატს. იგი თანამდებობაზე ნიშნავს და ათავისუფლებს სასამართლოს აპარატის მოხელეებსა და სხვა თანამშრომლებს, შეუფარდებს მათ დისციპლინარულ სახდელებს, ანაწილებს განსაზღვრულად რაიონული (საქალაქო) სასამართლოს განსჯადობას მიკუთვნებულ საქმეებს, ორგანიზაციას უწევს სასამართლოს მუშაობას, იღებს მოქალაქეებს და უზ-

⁹ კონსტიტუციის 83-ე მუხლი

¹⁰ აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების ტერიტორიებზე მოქმედი რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების მოსამართლეთა რაოდენობას, კანონმდებლობით დადგენილი წესით, განსაზღვრავს საქართველოს პრეზიდენტი შესაბამისად აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით.

¹¹ აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების ტერიტორიაზე მოქმედი რაიონული (საქალაქო) სასამართლოების თავმჯდომარეებს თანამდებობაზე ნიშნავს შესაბამისად აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით აფხაზეთის ან აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო საქართველოს პრეზიდენტის წინასწარი წერილობითი თანხმობით.

რუნველყოფს მათი განცხადებების, საჩივრებისა და წინადადებების დროულ განხილვას, კანონმდებლობით დადგენილი წესით უზრუნველყოფს სასამართლო პრაქტიკის, მოქალაქეთა განცხადებების, საჩივრებისა და წინადადებების განზოგადებას და ამ მასალებს წარუდგენს საქართველოს იუსტიციის საბჭოს, ასევე ასრულებს კანონით გათვალისწინებული სხვა მოვალეობებს.

თუ რაიონული (საქალაქო) სასამართლოში ორი მოსამართლეა, სასამართლოს თავმჯდომარის დროებით არყოფნის შემთხვევაში, მის მოვალეობას ასრულებს ამ სასამართლოს მეორე მოსამართლე, ხოლო თუ ორზე მეტი მოსამართლეა, მაშინ მის მოვალეობას მისივე დავალებით ასრულებს ამ სასამართლოს ერთ-ერთი მოსამართლე, ხოლო ასეთი დავალების არარსებობისას – ის მოსამართლე, რომელსაც აქვს მოსამართლედ მუშაობის უფრო მეტი გამოცდილება.

რაიონული (საქალაქო) სასამართლო პირველი ინსტანციის სასამართლოა, სადაც ყველა საქმე განიხილება ერთპიროვნულად მოსამართლის მიერ კანონით დადგენილი წესით.¹²

საოლქო სასამართლო – საქართველოს საოლქო სასამართლოებია თბილისისა და ქუთაისის საოლქო სასამართლოები, რომელთა სამოქმედო ტერიტორია განისაზღვრება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარდგინების საფუძველზე.

საოლქო სასამართლოს მოსამართლეთა რაოდენობას განსაზღვრავს საქართველოს პრეზიდენტი საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით.

ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლო – აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკებში შექმნილია შესაბამისი ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლოები.

აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოები წარმოადგენენ შესაბამისი ავტონომიური რესპუბლიკის სასამართლო ორგანოთა უმაღლეს რგოლს. ზედამხედველობენ მართლმსაჯულების განხორციელებას აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური

ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოების შემადგენლობა ასეთია: თავმჯდომარე, თავმჯდომარის პირველი მოადგილე, მოადგილეები და მოსამართლეები. მოსამართლეთა რაოდენობას განსაზღვრავს შესაბამისი ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო საქართველოს იუსტიციის საბჭოს წარდგინებით.

საქართველოს უზენაესი სასამართლო – საქართველოს უზენაესი სასამართლო საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მართლმსაჯულების განხორციელების უმაღლესი და საბოლოო ინსტანციის სასამართლოა. მის სათავეში დგას უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე. თავმჯდომარესა და წევრებს საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით, სიითი შემადგენლობის უმრავლესობით, 10 წლის ვადით ირჩევს საქართველოს პარლამენტი.

საქართველოს კანონმდებლობა იცნობს მხოლოდ სამხედრო სასამართლოებს. საქართველოს ორგანული კანონი „საერთო სასამართლოების შესახებ“ განმარტავს, რომ: „სამხედრო სასამართლოები შეიძლება შეიქმნას საომარი მდგომარეობის დროს და მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში“.

რაც შეეხება სპეციალურ ან საგანგებო სასამართლოებს, საქართველოს კონსტიტუცია¹³ და საქართველოს ორგანული კანონი „საერთო სასამართლოების შესახებ“¹⁴ ნათლად აცალიბებს, რომ: „საგანგებო ან სპეციალური სასამართლოების შექმნა დაუშვებელია“.

III. დასკვნა

თუ გადავხედავთ ევროპის მთელი რიგი ქვეყნების საკონსტიტუციო სასამართლოთა საქმიანობას, შევამჩნევთ, რომ დანერგულია წინასწარ-პრევენციული და შემდგომი კონტროლის ფორმები.

¹² ორგანული კანონი – „საერთო სასამართლოების შესახებ“ – მუხლი 15.

¹³ მუხლი 83.4.

¹⁴ მუხლი 2.4.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში კი აღნიშნული კონტროლის ფორმა, ფაქტობრივად არ არსებობს, რადგან საკონსტიტუციო სასამართლო უფლებამოსილია განიხილოს საქმეები, საკონსტიტუციო სარჩელის ან საკონსტიტუციო წარდგინების შემოტანის საფუძველზე, თვითონ კი ეკრძალება არა მარტო საქმეში ჩარევა, არამედ თავისი ინიციატივით სარჩელის აღძვრაც.

გერმანიაში მიწის სასამართლოების არსებობა განპირობებულია ამ სახელმწიფოს ტერიტორიალური მოწყობით. იგი ფედერაციული სახელმწიფოა და მის ფედერალურ ერთეულებს წარმოადგენენ ავტონომიური სახელმწიფოები, რომლებიც მიწებად იწოდებიან. მათი ჩამონათვალი კი კონსტიტუციის პრეამბულაშია მოცემული.

საინტერესოა, საფრანგეთის სასამართლო სისტემაში სპეციალური სასამართლოების მრავალფეროვნება. აქ ვხვდებით საპოლიციო სასამართლოს, სოციალურ საკითხებთან დაკავშირებით, საზღვაო სავაჭრო სასამართლოებს, სამხედრო იუსტიციას და პოლიტიკურ იუსტიციას.

აქვე აღსანიშნავია, კონფლიქტების საქმეთა ტრიბუნალი, რომელიც იმყოფება სასამართლო სისტემის ორი განშტოების პირისპირ: განარჩევს დავებს კომპეტენციებზე, რომლებიც აღიძვრება საერთო სასამართლოებსა და ადმინისტრაციულ სასამართლოებს შორის, ე.ი. არჩევს საკითხს იმის შესახებ, ატარებს თუ არა საქმე ადმინისტრაციულ ხასიათს და შესაბამისად უნდა განიხილებოდეს ადმინისტრაციული ტრიბუნალებით, თუ პირიქით, იგი ექვემდებარება საერთო იურისდიქციის სასამართლოებს.

იტალიის სახელმწიფოს საერთო იურისდიქციის მოღვაწეობა ხორციელდება სასამართლო კორპუსის მაგისტრატებით. იგი განსაზღვრულია სამოქალაქო და სისხლის სამართლის სამართალწარმოების ნორმებით. ესენია: 1) ადმინისტრაციული იუსტიცია, რომელიც შედგება რეგიონალური ადმინისტრაციული სასამართლოებისა და სახელმწიფო საბჭოსაგან; 2) საჯარო ანგარიშგების საკითხებთან დაკავშირებული იურისდიქცია, რომელიც ხორციელდება დამთვლელი პალატის მიერ; 3) სამხედრო საკითხების იურისდიქცია, რომელიც ხორციელდება სამხედრო ტრიბუნალების მიერ; 4) საგადასახადო საკითხთა იურისდიქცია, რომლის ორგანიზაციაა საგადასახადო საკითხთა პროვინციული და რაიონული კომისიები.

ყურადღებას იპყრობს ლიტვის საოლქო სასამართლოები. იგი წარმოადგენს პირველი ინსტანციის სასამართლოს, რომელიც განიხილავს: სამოქალაქო საქმეებს; სისხლის სამართლის საქმეებს; საქმეებს, რომლებიც დაკავშირებულია ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევებთან; საქმეებს, რომელიც ეხება განაჩენების შესრულებას; გადაწყვეტილებებს, რომელიც ეხება კანონით გათვალისწინებული იძულებითი ზომების მიღებას და საქმეებს, რომელიც ეხება გამომძიებელზე ან პროკურორებზე საჩივრებს.

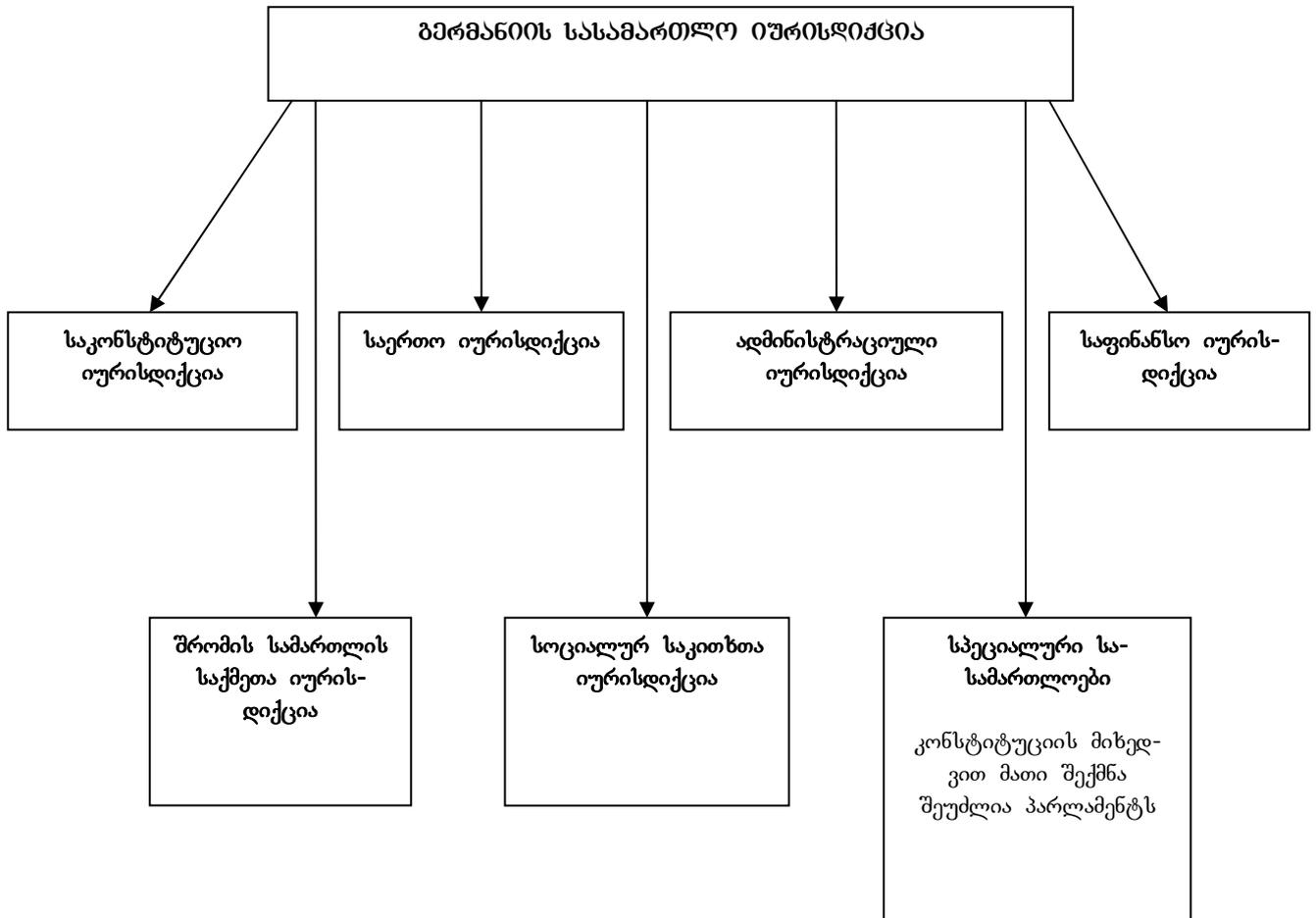
საქართველოში კი როგორც საგანგებო, ასევე სპეციალური სასამართლოების შექმნა კანონმდებლობით იკრძალება. საქართველოს კანონმდებლობა იცნობს მხოლოდ სამხედრო სასამართლოებს

კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სასამართლო სისტემების დახასიათებისას ყურადღებას იქცევენ სპეციალური სასამართლოები, რომელთა იურისდიქცია უფრო კონკრეტიზირებულია, საქართველოში კი მსგავსი რამ კანონით არის აკრძალული.

ვფიქრობ, კარგი იქნებოდა, საქართველოშიც შექმნილიყო მსგავსი ხასიათის სპეციალური სასამართლოები, ჩემი აზრით, კი ალბათ, ყველაზე მნიშვნელოვანი არასრულწლოვანთა საქმეთა სასამართლოა. ალბათ არასრულწლოვან დამნაშავეებს დიდი და განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოდ.

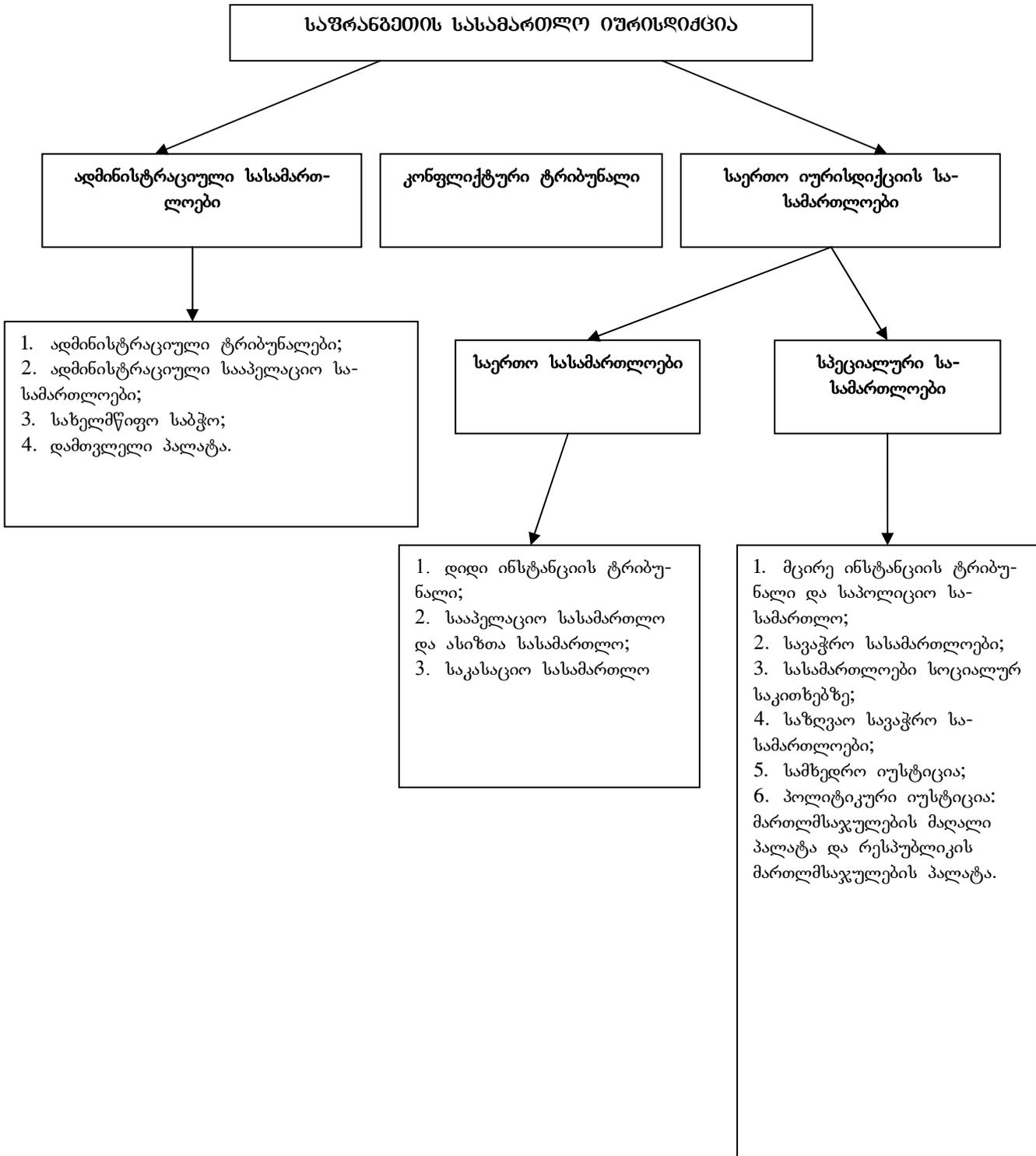
დანართი №1

ბერმანის სასამართლო სისტემა

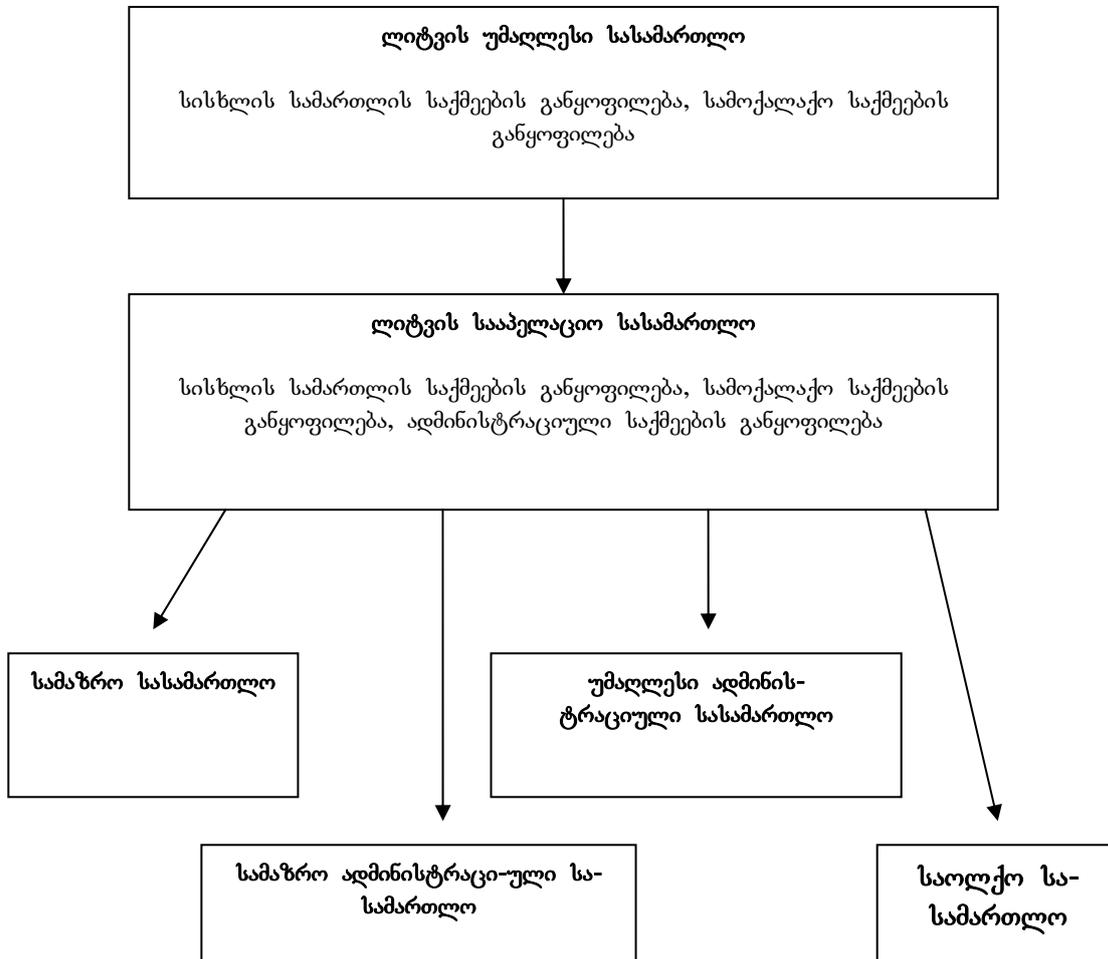
დანართი №2

საზღვრის სასამართლო სისტემა

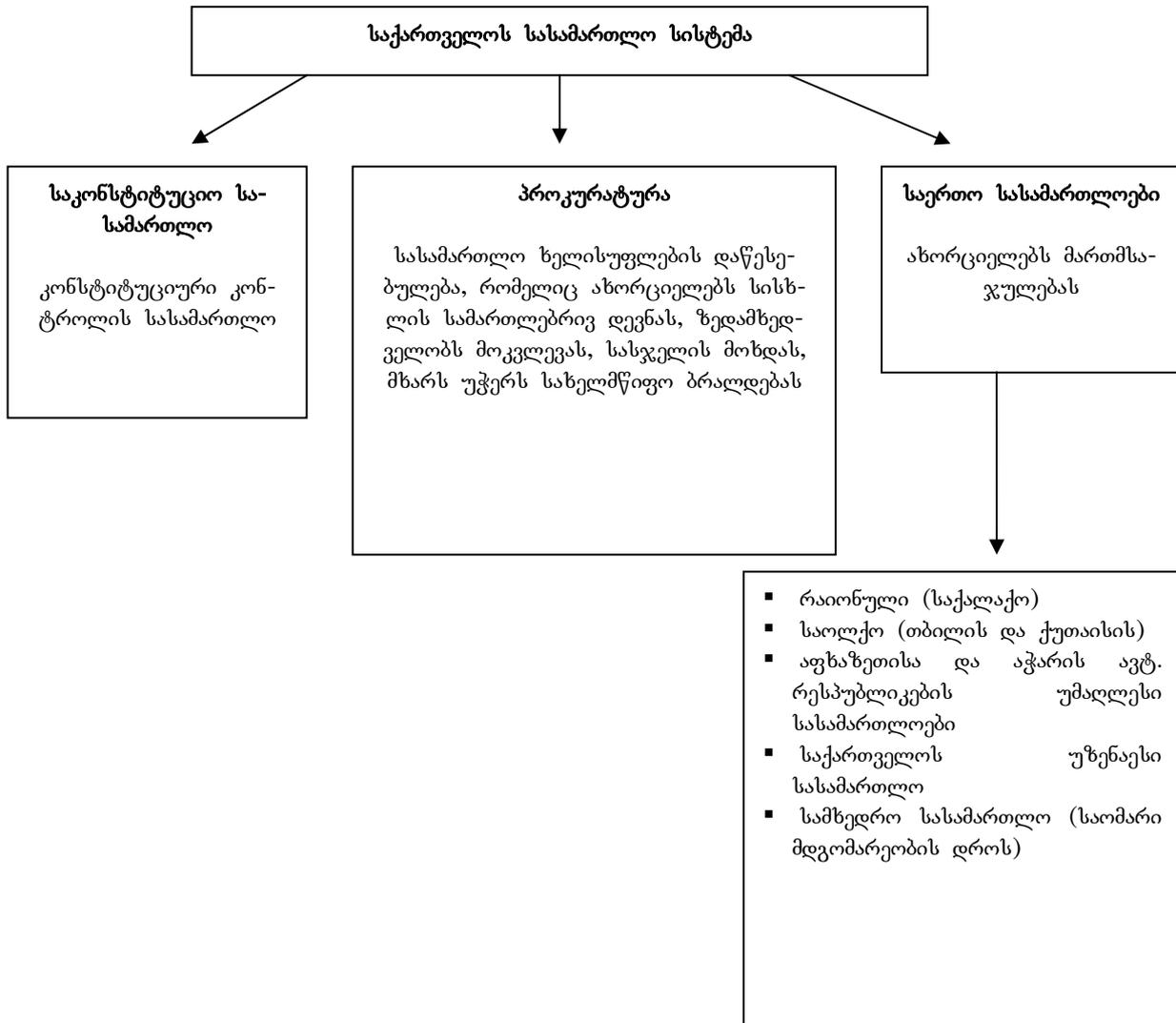
დანართი №3

ლიტვის სასამართლო სისტემის მოწყობა

დანართი №4

საქართველოს სასამართლო სისტემის მოწყობა

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების საერთაშორისო ეკოლოგიური სამართლის შედარებითი ანალიზი

ამჟამად კავკასიის რეგიონი აქტიურად მონაწილეობს ისეთ საერთაშორისო პროექტებსა თუ ხელშეკრულებებში, რომლებიც ეხება როგორც ცალკეული ქვეყნების გეოპოლიტიკური უსაფრთხოების საკითხებს, ისე მდგრად განვითარებას. კავკასიაში ღერძული, წამყვანი ადგილი უკავია სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს, რომლებიც ერთმანეთს არაერთი ურთიერთდაკავშირებული პრობლემით (ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და სხვ.) და ისტორიული განვითარების თავისებურებებით ემსგავსებიან.

მდგრადი განვითარება რეგიონის არა მარტო სტაბილური პოლიტიკური ან სოციალურ-ეკონომიური ვითარების, არამედ ჯანსაღი ეკოლოგიური გარემოს შენარჩუნებასაც გულისხმობს. საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის საერთაშორისო ხელშეკრულებებში აქტიური მონაწილეობის დონე მოითხოვს ადგილობრივი კანონმდებლობის სპეციფიკურ გარდაქმნას, რითაც საშუალება მიეცემათ მაქსიმალურად დაუახლოვდნენ ერთმანეთს როგორც რეგიონულ, ისე გლობალურ დონეზე.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების მდგრადი ეკოლოგიური განვითარების უზრუნველყოფა მნიშვნელოვანწილადაა დაკავშირებული იმგვარ სამართლებრივ ფორმებთან, რომლებიც სრულად გაითვალისწინებენ რეგიონის სპეციფიკას, რაც უპირველეს ყოვლისა, მთიანი ტერიტორიების ეკოლოგიურ თავისებურებებთანაა დაკავშირებული.

საერთაშორისო ეკოლოგიური სამართლის ნორმების გათვალისწინება, მისი ანალიზი არის როგორც აქტუალური სამეცნიერო ამოცანა, ისე სრულფასოვანი დარგი ნებისმიერი ქვეყნის სამართლებრივ სისტემაში. მისი ანალიზისთვის საჭიროა გავითვალისწინოთ ამა თუ იმ ქვეყნის ეკოლოგიური სამართლის როგორც ზოგადი, ისე შემადგენელი ერთეულები (მიწის, წყლის, ატმოსფერული ჰაერის, ტყის და სხვ.) თავისებურებანი. მეორეს მხრივ, ეკოლოგიური სამართალი ერთიან სამართლებრივ სივრცეში რეგულირდება საზოგადოებრივ-ეკოლოგიური ურთიერთობების ნორმებით, რომლებიც გაბნეულია სამართლის სხვადასხვა დარგებში, (მაგ: სამოქალაქო, სისხლის, ადმინისტრაციულ სამართალში და ა.შ.).

თავის მხრივ ცალკეული ქვეყნების ეკოლოგიური სამართალი სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობაა, რომელიც არეგულირებს საზოგადოებისა და ბუნების ურთიერთდამოკიდებულების მრავალ ფორმას, ბუნებრივი რესურსების გამოყენების თავისებურებებს, მდგრად ეკოლოგიურ განვითარებას და ბუნებრივი გარემოს დაცვას.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების თანამედროვე ეკოლოგიური სამართლის საფუძველი გარკვეულწილად ერთგვაროვანია – 1991 წლამდე საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი ერთი ქვეყნის ნაწილებს წარმოადგენდნენ – გააჩნდათ ეკოლოგიური სამართლის საერთო ნორმები, ხორციელდებოდა ერთგვაროვანი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებმა დაიწყეს დამოუკიდებელი პოლიტიკური განვითარება, რასაც, ეკოლოგიური სამართლის ახალი ნორმების შემუშავება და გარემოს დაცვისა და გამოყენების მიმართებით დამოუკიდებელი, ეროვნული პოლიტიკის გატარება მოჰყვა.

საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში ამჟამად დიდი ყურადღება ექცევა ეკოლოგიური სამართლის საკანონმდებლო რეფორმას, მათ მაქსიმალურ მიახლოებას ევროკავშირის გარემოსდაცვით კანონმდებლობასთან (Сближение ...,2002), ინტეგრაციას ევროპულ ეკოლოგიურ სამართალში.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების კანონმდებლობა გარემოს დაცვის სფეროში შედგება ეროვნული კონსტიტუციების, საერთაშორისო ეკოლოგიური ხელშეკრულებების, ძირითადი და დარგობრივი ეკოლოგიური კანონებისაგან.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში სულ რატიფიცირებულია 15 სახის საერთაშორისო გარემოსდაცვითი კონვენცია, მათ შორის: საქართველოში – 12, აზერბაიჯანში – 13, სომხეთში – 10 (Окружающая среда ..., 2003). საინტერესოა, რომ რატიფიცირებულ კონვენციათა შორის მხოლოდ რვაა ისეთი, რომლებიც ერთდროულადაა აღიარებული სამივე სახელმწიფოს მიერ (ბაზელის 1989 წლის, ვენის 1985 წ. რიო-დე-ჟანეიროს 1993 წ. რამსარის 1971 წ. ჟენევის 1979 წ. პარიზის 1994 წ. ორხუსის 1998 წ. ნიუ-იორკის 1992 წ.). ორ-ორი ერთგვაროვანი კონვენცია რატიფიცირებულია საქართველო-აზერბაიჯანისა და აზერბაიჯან-სომხეთის მიერ, კიდევ ორი მხოლოდ საქართველოს, ხოლო ერთი – მხოლოდ აზერბაიჯანის მიერ.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში დღემდე არაა რატიფიცირებული კონვენციები მსოფლიო კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ (ასევეა სომხეთშიც), ტრანსსასაზღვრო წყლის რესურსებისა დაცვისა და გამოყენების, გარემოზე ტრანსსასაზღვრო ზემოქმედების შეფასების შესახებ. სომხეთში არაა რატიფიცირებული განსაკუთრებული რეგიონული მნიშვნელობის ბონის (მიგრირებადი ველური ცხოველების დაცვის შესახებ) და ვაშინგტონის (ველური ბუნების ფაუნისა და ფლორის იმ სახეობებით საერთაშორისო ვაჭრობის შესახებ, რომლებიც გადაშენების საფრთხის წინაშე იმყოფებიან) კონვენციები.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში საერთაშორისო გარემოსდაცვითი კონვენციების რატიფიკაცია საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე დაიწყო (აზერბაიჯანში – 1991 წელს, საქართველოში – 1992 წელს, სომხეთში – 1993 წელს). განსაკუთრებული აქტიურობით საქართველო და სომხეთი გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუა ხანებში (საქართველოში 1996 წელს რატიფიცირებულ იქნა 5 კონვენცია, ხოლო სომხეთში 1997 წელს – 4 კონვენცია), აზერბაიჯანი კი საუკუნის ბოლოს (მათი ძირითადი ნაწილი აქ რატიფიცირებულ იქნა 1998-2000 წლებში) გამოირჩეოდა.

ამრიგად, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში საერთაშორისო გარემოსდაცვით კანონმდებლობასთან მიმართებაში არაერთი პრობლემა არსებობს, რომელთაგან ძირითადია: ათეულობით საერთაშორისო მნიშვნელობის ეკოლოგიური კონვენციის (სულ მსოფლიოში ამგვარი 220-ია) დროული რატიფიცირება, საერთაშორისო საკანონმდებლო სივრცეში ერთობლივი ინტეგრაცია და რეგიონული მნიშვნელობის კონვენციათა მიმართ განსაკუთრებული დამოკიდებულების განსაზღვრა.

სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყანაში, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, რატიფიცირებულია რვა საერთაშორისო გარემოსდაცვითი კონვენცია. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი:

1989 წელს **ბაზელში** ხელი მოეწერა კონვენციას „სახიფათო ნარჩენების ტრანსსასაზღვრო გადაზიდვისა და მათ განთავსებაზე კონტროლის შესახებ“. აღნიშნული კონვენციის მხარე სახელმწიფოს აქვს სუვერენული უფლება აკრძალოს სხვა სახელმწიფოს სახიფათო ან სხვა სახის ნარჩენების შეტანა ან განთავსება თავის ტერიტორიაზე (საქართველო . . . , 2002). კონვენციის მხარე სახელმწიფოს აქვს სუვერენული უფლება აკრძალოს სხვა სახელმწიფოს ეკოლოგიურად სახიფათო ნარჩენების შეტანა თავის ტერიტორიაზე, რისთვისაც იგი ასევე ვალდებულია მინიმუმამდე შეამციროს ამგვარი ნარჩენების წარმოება. ბაზელის კონვენციას საქართველო და სომხეთი 1999 წელს შეუერთდა, ხოლო აზერბაიჯანი – 2001 წელს.

1993 წელს **რიო-დე-ჟანეიროში** მიღებულ იქნა კონვენცია ბიოლოგიური მრავალფეროვნების შესახებ. მას სომხეთი შეუერთდა იმავე წელს, საქართველო – 1994, ხოლო აზერბაიჯანი – 2000 წელს. კონვენციის ყველა მხარე ვალდებული და პასუხისმგებელია ბიომრავალფეროვნების დაცვასა და რესურსებით რაციონალურ სარგებლობაზე, ეროვნული სტრატეგიის შემუშავებაზე, მონიტორინგზე, საერთაშორისო ინტეგრაციაზე, დაცული ტერიტორიების ერთიანი სისტემების შექმნაზე და სხვ.

ვენის კონვენციას ოზონის შრის დაცვის შესახებ, რომელიც შეიქმნა 1985 წელს, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნები შეუერთდნენ 1996-1999 წლებში. კონვენციის მიხედვით მხარეები ვალდებული არიან დაიცვან ადამიანის ჯანმრთელობა და გარემო იმგვარი საქმიანობისაგან, რომელსაც შეუძლია

გამოიწვიოს ოზონის შრის სახეცვლა, სისტემატურად ითანამშრომლონ შეთანხმებული ზომების, პროცედურებისა და სტანდარტების მისაღებად და სხვ.

1993 წელს სომხეთი, 1997 წელს – საქართველო, ხოლო 2000 წელს აზერბაიჯანი მიუერთდა **რამსარის** – საერთაშორისო მნიშვნელობის ჭარბტენიანი, განსაკუთრებით, წყლის ფრინველთა საბინადროდ ვარგისი ტერიტორიების დაცვის კონვენციას. ონვენციის მიხედვით, ამგვარი ტერიტორიების, მათი ფლორისა და ფაუნის დაცვა შესაძლებელია შორს გათვლილი ეროვნული პოლიტიკისა და კოორდინირებულ საერთაშორისო ქმედებათა ურთიერთშეთანხმების შედეგად. მონაწილე მხარეები, კონვენციით გათვალისწინებული მოვალეობების შესრულების მიზნით, მოქმედებენ ურთიერთშეთანხმებულად, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როცა ჭარბტენიანი ტერიტორია სცილდება ერთი მონაწილე მხარის ტერიტორიას, ან როდესაც წყლის სისტემა წარმოადგენს საზღვარს.

გაეროს კონვენცია გაუდაბნობასთან ბრძოლის შესახებ მიღებულ იქნა პარიზში 1994 წელს. მხარეები არიდულ რაიონებში და ისეთ ტერიტორიებზე, სადაც აქტიურად მიმდინარეობს გაუდაბნობების და გაუდაბურების პროცესები, ვალდებული არიან შეიმუშაონ იმგვარი პროგრამები, რომლებიც შიდა რეგიონულ, რეგიონულ და გლობალურ დონეზე უზრუნველყოფენ პრობლემის ეფექტურ გადაჭრას. სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებისთვის ძალზედ აქტუალურ კონვენციას საქართველო 1996 წელს, სომხეთი – 1997, ხოლო აზერბაიჯანი – 1998 წელს შეუერთდა.

გარდა საერთაშორისო გარემოსდაცვითი კანონმდებლობებისა, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში, საერთო ჯამში, მიღებულია სამ ათეულზე მეტი ეროვნული ეკოლოგიური ხასიათის კანონი, აგრეთვე ძირითადი კანონი **„გარემოს დაცვის შესახებ“** (იგი სომხეთში ცნობილია „ გარემოს დაცვის კანონმდებლობის საფუძვლების“ სახელწოდებით). მას საერთაშორისო ხელშეკრულებების შემდეგ, გარემოს დაცვის სფეროში, სამართლებრივად ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. იგი საქართველოში მიღებულია 1996 წელს, სომხეთში – 1991, ხოლო აზერბაიჯანში – 1999 წელს.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ძირითადი ეკოლოგიური კანონის მიხედვით შესაძლებელია განისაზღვროს გარემოს დაცვის სფეროში სამართლებრივ ურთიერთობათა ძირითადი პრინციპები და ნორმები, დაცულ იქნას გარემოს გამოყენების სფეროში კონსტიტუციით დადგენილი ადამიანის ძირითადი უფლებები უზრუნველყოფილ იქნას სახელმწიფოს მიერ გარემოს დაცვა და რაციონალური ბუნებათსარგებლობა ადამიანის ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო გარემო საზოგადოების ეკოლოგიური და ეკონომიკური ინტერესების შესაბამისად ახლანდელი და მომავალი თაობების ინტერესების გათვალისწინებით, შენარჩუნებულ იქნას ბიოლოგიური მრავალფეროვნება, ქვეყნისათვის დამახასიათებელი, იშვიათი, ენდემური, საფრთხის წინაშე მყოფი ფლორისა და ფაუნის სახეობები, ეკოლოგიური წონასწორობა, თვითმყოფადი ლანდშაფტები და ეკოსისტემები, სამართლებრივად უზრუნველყოფილ იქნას გლობალური და რეგიონალური პრობლემების გადაჭრა, ქვეყნის მდგრადი განვითარება და სხვ.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში გარემოსდაცვითი საქმიანობისას და ბუნებრივი რესურსების გამოყენების დაგეგმვისას სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები, ფიზიკური და იურიდიული პირები ვალდებული არიან იხელმძღვანელონ შემდეგი იდენტური პრინციპებით: ეკოლოგიური რისკის შემცირების, მდგრადი განვითარების, პრიორიტეტულობის, ფასიანი ბუნებათსარგებლობის, პრინციპი „დამბინძურებელი იხდის“, ბიოლოგიური მრავალფეროვნების შენარჩუნების, ნარჩენების მინიმუმაციის, გარემოზე ზემოქმედების შეფასების, გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საზოგადოებრიობის მონაწილეობის, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის და სხვ.

გარდა აღნიშნულისა, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ძირითად ეკოლოგიურ კანონებში, არის განსხვავებანიც. მაგალითად. საქართველოს კანონში « გარემოს დაცვის შესახებ » განხილულია ისეთი საკითხები, როგორცაა განათლება და სამეცნიერო კვლევა, გარემოს დაცვის სახელმწიფო მართვა, ეკონომიკური მექანიზმები, ლიცენზირება, გარემოს დაცვის ნორმები, ეკოლოგიური მოთხოვნები ნარჩენებისადმი, გარემოსდაცვითი მოთხოვნები საქმიანობაზე გადაწყვეტილების მიღებისას და განხორციელებისას, საგანგებო ეკოლოგიური მდგომარეობა, ბუნებრივი ეკოსისტემების დაცვა, დაცული

ტერიტორიები, გარემოს დაცვის გლობალური და რეგიონალური მართვა, საერთაშორისო თანამშრომლობა დაცვის სფეროში, პასუხისმგებლობა „გარემოს დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის დარღვევისათვის და სხვ. მიღებულია, რომ ეკოლოგიური სამართლის ნორმატიული აქტები თუ კანონები უნდა შეესაბამებოდეს ქვეყნის უმაღლეს კანონს, საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და კანონს «გარემოს დაცვის შესახებ». განსაზღვრულია ის ზოგადი ნორმები, რომლებიც განაპირობებენ ქვეყნის სამართალს გარემოს დაცვის სფეროში.

სომხეთში „გარემოს დაცვის კანონმდებლობის საფუძვლებით“ განსაზღვრულია გარემოს დაცვითი პოლიტიკა, და ეკოლოგიური საკანონმდებლო ბაზა. ამ კანონის V თავში ნათქვამია, რომ ყველა შიდა სახელმწიფოებრივი ნორმა გარემოს დაცვის სფეროში უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. აღნიშნული მუხლი საქართველოს ძირითად ეკოლოგიურ კანონშიც გვხვდება, რაც ამ ქვეყნების ეკოლოგიური პოლიტიკის მსგავსებაზე მიუთითებს. საქართველოსგან განსხვავებით, სომხეთის ძირითად ეკოლოგიურ კანონში განხილულია ბუნების ყველა ობიექტი. განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი მიწის და ჰაერის დაცვას, ჩამოყალიბებულია წყლის, ტყის, ცხოველთა სამყაროს, დაცული ტერიტორიების, განადგურების პირას მყოფი ცხოველთა და მცენარეთა სამყაროს დაცვის ზოგადი პრინციპები. კანონის მიხედვით, ყოველი ნორმატიული აქტი გარემოს დაცვის სფეროში უნდა ექვემდებარებოდეს სომხეთის გარემოს დაცვის კანონმდებლობის საფუძვლებს.

აზერბაიჯანი ზემოთხსენებული ქვეყნების მსგავსად ცდილობს მოახდინოს თავისი ეკოლოგიური სამართლის ინტეგრაცია ევროპულ ეკოლოგიურ სივრცეში. აზერბაიჯანი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს. იგი ამჟამად გაწევრიანებული 13 საერთაშორისო ეკოლოგიურ კონვენციაში, რაც საქართველოსთან და სომხეთთან შედარებით მეტია. აზერბაიჯანი საქართველოსგან განსხვავებით გაწევრიანებულია „ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის კონვენციაში“ რაც ძალზედ მნიშვნელოვანია ამ ვარი მემკვიდრეობით გამორჩეული რეგიონისთვის. ძალზედ მნიშვნელოვანია ისიც, რომ აზერბაიჯანის ძირითადი კანონი გარემოს დაცვის შესახებ აღიარებს საერთაშორისო ხელშეკრულებების უპირატესობას ადგილობრივ კანონებთან მიმართებაში. მასში დეტალურადაა წარმოჩენილი სახელმწიფოს ვალდებულებები გარემოს დაცვის სფეროში – სახელმწიფო უზრუნველყოფს ეკოლოგიურ ექსპერტიზას, ახორციელებს კონტროლს გარემოს, ფლორისა და ფაუნის დაცვაზე, აღდგენასა და სარგებლობაზე. კანონით განისაზღვრება უფლება და წესები გარემოსდაცვითი ინფორმაციის გაცემასთან დაკავშირებით, რაც ასევე განასხვავებს მას სომხეთისა და საქართველოსგან.

არც სომხეთსა და არც საქართველოს ძირითად ეკოლოგიურ კანონში არაა ისე დეტალურად განხილული მოსახლეობის და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების უფლება-ვალდებულებები, როგორც აზერბაიჯანის შესაბამის კანონში – მხოლოდ აქაა ხაზგასმული, რომ ყველა მოქალაქე ვალდებულია დიცვას გარემო, რომ მოქალაქეს აქვს უფლება მიიღოს კომპენსაცია ზარალისათვის, რომელიც ეკოლოგიური სამართლის ნორმების დარღვევით მიადგა. უნდა აღინიშნოს, რომ აზერბაიჯანის ეკოლოგიური კანონმდებლობით ასევე დეტალურადაა განსაზღვრული: სახელმწიფოს, იურიდიულ და ფიზიკური პირების უფლება-ვალდებულებები გარემოსდაცვითი საქმიანობის და ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობის სფეროში, ინდივიდუალური ბუნებათსარგებლობის გარემოს დაცვის ეკონომიკური რეგულირების, გარემოს ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნების მექანიზმები და სხვა. აქვე დაწვრილებით ჩამოთვლილია ის მოთხოვნები, რასაც სახელმწიფო უყენებს სოფლის მეურნეობას და მეურნეობის სხვა დარგებს ჯანსაღი გარემოს უზრუნველსაყოფად.

ამრიგად, აზერბაიჯანის კანონი „გარემოს დაცვის შესახებ“ ბევრად უფრო სრულყოფილი და სპეციპიკურია, ვიდრე რომელიმე მისი „კავკასიელი“ მეზობლის ანალოგიური კანონი.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში 36 ეროვნული (დარგობრივი) ეკოლოგიური კანონი, და კოდექსია მიღებული. საქართველოსა და სომხეთში 19, აზერბაიჯანში – 17-ია. ზოგიერთი (მაგ., წყლის, ცხოველთა სამყაროს, ატმოსფერული ჰაერის დაცვის, წიაღის, დაცული ტერიტორიების შესახებ, სატყეო კოდექსი) სამივე ქვეყანაშია მიღებული, თითო-ბირთვული და რადიაციული უსაფრთ-

ხოების, სახელმწიფო ეკოლოგიური ექსპერტიზის შესახებ – შესაბამისად მხოლოდ აზერბაიჯანსა და საქართველოში, საქართველოსა და სომხეთში. ორი კანონი (მიწის კოდექსი და ფლორის დაცვის შესახებ) მხოლოდ აზერბაიჯანსა და სომხეთშია მიღებული.

აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოსა და აზერბაიჯანის ეკოლოგიურ სამართალში არ გვხვდება ისეთი მნიშვნელოვანი კანონები, როგორცაა სომხეთში 2001-2002 წლებში მიღებული კანონები მოსახლეობის ეკოლოგიური განათლებისა და აღზრდის, გარემოს დაცვითი და ბუნებათსარგებლობის გადასახადის, სეისმური უსაფრთხოების შესახებ და სხვ. ამგვარი ვითარება გარკვეულ წილად მეტყველებს ამ ქვეყნებში უკანასკნელ წლებში არსებულ კანონშემოქმედებით კრიზისზე, მათ ნაკლებ დაინტერესებაზე გარემოს დაცვითი პრობლემატიკისადმი. მეორეს მხრივ, სომხეთში და ნაწილობრივ საქართველოში არაა მიღებული კანონები შხამქიმიკატების, ეკოლოგიური უსაფრთხოების, ნიადაგის ნაყოფიერების, წყლით უზრუნველყოფისა და ჩამონადენის, საწარმოო საყოფაცხოვრებო ნარჩენების შესახებ და სხვ. განსაკუთრებით საგანგაშო ვითარება იქმნება კანონის ”ნიადაგის ნაყოფიერების შესახებ” არ ქონით, რადგან ორივე ქვეყანა მცირე მიწიანობით და აქტიური ეროზიული პროცესებით ხასიათდება (საქართველოს გარემოს.....,2000).

ამგვარად, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ეკოლოგიური სამართლის შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მაქსიმალურად მცირე დროში საჭიროა:

- რეგიონული და საერთაშორისო კანონმდებლობების დაახლოების მეთოდოლოგიური პრინციპების განსაზღვრა,
- მაქსიმალურად დაახლოებული საკანონმდებლო სივრცის ჩამოყალიბება;
- დარგობრივი ეკოლოგიური სამართლის სტანდარტებისა და ნორმატივების სისტემატიზაცია – და ინტეგრაცია;
- მთიანი ქვეყნების ეკოლოგიურ პრობლემატიკაზე სამართლებრივი ორიენტაცია,
- ეკოლოგიური სამართლის პოპულარიზაცია, მაქსიმალური გამარტივება და სხვ. ლევიონალური თვალსაზრისით, ძალზედ მნიშვნელოვანია რუსეთის ეკოლოგიური სამართლის ინტეგრაცია სამხრეთ კავკასიის შესაბამის საკანონმდებლო სივრცეში, რითიც მაქსიმალურად მიიღწევა საერთო ეკოლოგიური საკანონმდებლო სივრცის ძღვრადი ეკოლოგიური განვითარება

კავკასიის ქვეყნების ეკოლოგიური სამართლის დეტალური შესწავლა და შედარებითი ანალიზი, მათი დაახლოება და ინტეგრაცია, აქტუალური სამეცნიერო ამოცანაა, რომლის დროული გადაწყვეტასაც უდიდესი პრაქტიკული ღირებულება გააჩნია.

ტერორიზმის მრავალფეროვნება კმსარიების სექტიდან გამოსვლა

*„ტერორიზმი ამინდით არის-
ველა მასზე საუბრობს, მაგრამ
ვერავინ ვერაფერს ვერ ცვლის“.*

რ. ფრინდელი

ტერორიზმის ისტორია სეკარიების სექტის ტერორისტული აქტებით დაიწყო და დღემდე გრძელდება. დანით, ხანჯალთა და თვითნაკეთი ბომბებით შეიარაღებული ტერორისტები დღეს თანამედროვე ტექნიკის უახლესი მიღწევებით არიან აღჭურვილი. ტერორიზმის ტრანსნაციონალურმა ხასიათმა და მისი მასშტაბების ზრდამ, სახელმწიფოებს აიძულა კონსოლიდაცია მოეხდინათ თავიანთი ძალებისათვის ტერორიზმთან ბრძოლის საერთაშორისო სისტემის შესაქმნელად. XXI საუკუნის ტერორიზმი უფრო მძლავრი, მობილური, სასტიკი და დაუნდობელი აღმოჩნდა.

მრავალრიცხოვანი ტერორისტული ჯგუფების პარალელურად მოქმედებენ დაქსაქსული მობილური პატარა ჯგუფები. თანამედროვე ტერორისტები გამოირჩევიან ინტელექტით, თანამედროვე ტექნიკის მიღწევების კარგი ცოდნით და ფლობით. მათ პარალელურად მოქმედებენ კარგად შეიარაღებული, მრავალრიცხოვანი, გასამხედროებული ტერორისტული ჯგუფები (ირა, ეტა, პალესტინის განთავისუფლების არმია და სხვა), რომლებიც თავის მაგალითზე ცდილობენ გაზარდონ ახალი თაობა.. ტერორიზმის მოქმედების არე და მასშტაბები გაფართოვდა, ის ინტერნაციონალური გახდა.

ტერორიზმს, როგორც სოციალურ მოვლენას, უფრო დიდი ხნის ისტორია აქვს, ვიდრე მის სამართლებრივ ასახვას. ისტორიამ საკმარისად შემოგვინახა ცნობები მისი წარმოშობის, დანაშაულად ჩამოყალიბებისა და გავრცელების შესახებ, მაგრამ სრული ისტორიული ექსკურსიის ჩატარება შორს წაგვიყვანდა, ამიტომ ჩვენ შევეხებით ამ დანაშაულის ცალკეულ მომენტებს და კონკრეტულ მონაცემებს.

ტერორი უხსოვარი დროიდანაა ცნობილი და უკიდურესად რადიკალური, განსაკუთრებული საშიში ექსტრემიზმის სოციალურ-პოლიტიკური ფორმით გვევლინება. მას სხვადასხვა ეპოქაში, სხვადასხვა ჯგუფი საკუთარი პოლიტიკური ინტერესების მისაღწევად მიმართავდა. მაგალითად, ძველი პალესტინის ტერიტორიაზე არსებული სეკარიების სექტა, ინკვიზიცია და სხვები. ტერორი იყო მათი მთავარი იარაღი სამეფო გადატრიალებების, მონარქთა და მათთვის არასასურველი პირების მკვლევლობების დროს. ტერორიზმის ორგანიზებული განვითარება XIX საუკუნის ბოლოს მსოფლიოს მთელ რიგ ქვეყნებში მძლავრ ტერორისტულ ჯგუფების გამოჩენას უკავშირდება, მათგან თავისი განსაკუთრებული აქტიურობით რუსი ანარქისტები გამოირჩეოდნენ. ამიტომ თანამედროვე ტერორიზმის ფუძემდებლად რუს ტერორისტებს მიიჩნევენ. ტერორიზმმა თავისი დანაშაულებრივად განვითარების პიკს XX საუკუნეში მიაღწია. ეს საუკუნე სხვა მხრივაც არის გამორჩეული. იგი ორი მეტად დიდი სისხლისმღვრელი ომებით აღინიშნა, რაც ჩვენი აზრით, საკმარისი უნდა ყოფილიყო იმისათვის, რომ კაცობრიობას საჭირო დასკვნები გამოეტანა ომებისა და სისხლისღვრის საწინააღმდეგოდ და მთელი თავისი ძალისხმევა ხალხთა მშვიდობიანი თანაცხოვრებისაკენ მიემართა, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. პირიქით, XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან კაცობრიობისათვის ომზე არანაკლებ საშიშმა მოვლენამ – ტერორიზმმა იჩინა თავი. თანამედროვე ტერორისტები დღეს დანების, ხანჯლებისა და თვითნაკეთი ბომბების ნაცვლად, თანამედროვე მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევების შედეგად შექმნილი იარაღებით შეიარაღებულები უფრო კვალიფიციურად ახორციელებენ ტერორისტულ აქტებს.

¹ სტატია წარმოდგენს ტერორიზმის პრობლემებთან დაკავშირებული გამოკვლევის ნაწილს, რომელშიც შესწავლილია ტერორიზმთან დაკავშირებული სუბიექტების პოზიციები – სახელმწიფოს, საზოგადოების, მასმედიის და სხვა. სტატია ჩაფიქრებულია როგორც ციკლი, რომელშიდაც ნაჩვენებია იქნება ამ სუბიექტთა პოზიციები ტერორიზმთან ბრძოლის საქმეში და თვით ტერორისტების დამოკიდებულება მათი ქმედებისადმი.

XXI საუკუნის ტერორიზმი უფრო მძლავრი, მობილური და დაუნდობელი აღმოჩნდა. თანამედროვე ტერორისტები გამოირჩევიან ინტელექტით, იარაღისა და ტექნიკის კარგი ცოდნით და ფლობით.

ყოველივე ამას ამტკიცებს აშშ-ში ალ-ქაიდას მიერ 2001 წლის 11 სექტემბერს განხორციელებული ტერაქტები, რომლებსაც განხორციელების სირთულით, მასშტაბურობითა და დამანგრეველი შედეგით პრეცედენტი არა აქვს.

სწორედ ამ დღიდან იწყება ტერორიზმთან ბრძოლის ახალი ერა, რადგანაც თანამედროვე ტერორიზმის გლობარულმა ხასიათმა და ახალი მეთოდებისა და ტაქტიკური სქემებისა და საშუალებების ფართო გამოყენებამ სერიოზული კორექტივების შეტანა მოითხოვა ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის კონცეფციისა და მისი განხორციელების ცალკეულ ღონისძიებებში.

ხანგრძლივი დროის მანძილზე ტერორიზმს, როგორც ომის წარმოების ლეგიტიმურ საშუალებას უარყოფდნენ. თანამედროვე პერმანენტულმა ტერორისტულმა აქტებმა კი ცხადყვეს, რომ ომის თანამედროვე ფორმას, თანაც უფრო ეფექტურს და რეზულტატურს სწორედ ტერორიზმი წარმოადგენს. მაშინ როდესაც, სამხედრო აქციები ხშირ შემთხვევაში არც ისე ეფექტურია, სამხედრო ოპერაციებს ენაცვლება მობილური, მცირერიცხოვანი, კარგად გაწვრთნილი ტერორისტული ჯგუფების მოქმედებები და მათ გაცილებით მეტი შედეგი მოაქვთ. ამის მაგალითს თუნდაც დღევანდელი ერაყში მიმდინარე სიტუაცია წარმოადგენს, სადაც ტერორისტული აქტების შედეგად მსხვერპლთა რიცხვი ბევრად მეტია, ვიდრე საომარ მოქმედებებში დაჭრილთა და დაღუპულთა რიცხვი, ამასთან მსხვერპლი მხოლოდ სამხედროები არ არიან, მათ რიცხვს უცხოელი ჟურნალისტები და საქველმოქმედო ორგანიზაციის წარმომადგენლებიც ავსებენ. ამით ტერორისტები ახდენენ საერთაშორისო ინციდენტების პროვოცირებას, მოწინააღმდეგე მხარეში შიშის დათესვას, რომლის შედეგადაც სახელმწიფო გამოყოფს თავის დასაცავად დიდძალ რესურსებს, რაც ხშირად სოციალური პროგრამების ხარჯზე ხდება, და მოსახლეობის გულისწყრომას იწვევს, ტერორისტთა მიზანი მოწინააღმდეგის მორალური სულის გატეხვა, საზოგადოებაში შიშისა და პანიკის დათესვაა.

XX საუკუნის ისტორიიდან არაერთი მაგალიათის მოყვანა შეიძლება, როდესაც სახელმწიფოები ერთმანეთთან საბრძოლველად დაქირავებულ ტერორისტული ჯგუფებს იყენებდნენ ან თვით ქმნიდნენ და აღჭურვიდნენ ტერორისტებს. „ტერორისტული ომი“ უფრო ნაკლებ თანხებს მოითხოვს ვიდრე ფართო მასშტაბიანი საომარი მოქმედებები და ეს კარგად ესმით თვით ტერორისტებს და მათ სპონსორებს.

ტერორიზმის წარმოქმნის საფუძველს წარმოადგენს არა მარტო ობიექტური არამედ სუბიექტური საფუძვლები: ამასთან ობიექტური ფაქტორი მართალია გადამწყვეტია, მაგრამ არა ერთადერთი და საკმარისი. ტერორიზმის წარმოშობის ერთიდაიგივე ფაქტორები ბევრ ქვეყნებში შეიძლება არსებობდეს, მაგრამ ტერორიზმი ზოგ ქვეყანაში იკიდებს ფეხს, ზოგში კი არა. აქედან გამომდინარე, ობიექტური ფაქტორების პარალელურად არსებობს აგრეთვე სუბიექტური ფაქტორებიც: ქვეყნებში უნდა გაჩნდნენ გარკვეული ტიპის პიროვნებები, ჩამოყალიბდეს გარკვეული, ძალადობაზე დაფუძნებული შეხედულება, რომელიც პოლიტიკურ ძალადობასა და ფანატიზმზე აღმოცენდება.

აშშ-ში 11 სექტემბრის მომხდარმა მოვლენებმა საფუძველი ჩაუყარა ტერორიზმთან ბრძოლის ახალ სტილს, ტერორიზმის ძველი მეთოდებისა და საშუალებების გადასინჯვას შედეგად მოჰყვა არა მარტო უკვე არსებული მეთოდების კორექტირება, არამედ ტერორიზმთან ბრძოლის ახალი კონცეფციის ჩამოყალიბება. 11 სექტემბრის შემდეგ საერთაშორისო სამართლის თეორია და პაქტიკა მკვეთრად იცვლის პოზიციას და ერთხმად აღიარებს საერთაშორისო ტერორიზმს, როგორც ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს, რაც იმას ნიშნავს, რომ პირები, რომლებიც ეჭვმიტანილი იქნებიან საერთაშორისო ტერორისტული აქტების მოწყობაში, წარდგებიან საერთაშორისო იურისდიქციის მქონე სასამართლოს წინაშე. ის სახელმწიფოები, რომლებიც, თავშესაფარს აძლევენ საერთაშორისო ტერორისტებს, აძლევენ უფლებას იქონიონ იქ სასწავლო ბაზები და სხვა ინფრასტრუქტურა, შეიძლება გახდნენ სამხედრო ოპერაციების ობიექტი დაზარალებული სახელმწიფოსა და მისი მოკავშირეების მხრიდან. ამის ნათელი მაგალითია, 2001 წლის ოქტომბერ-დეკემბერში,

აშშ-ის და ანტიტერორისტულ ალიანსში შემაგალი ქვეყნების მიერ ტერორისტული ბანაკების განადგურება, ასევე ავღანეთის უკანონო რეჟიმის – ტალიბების შეიარაღებული ძალების განადგურება, რასაც ქვეყანაში ახალი, დემოკრატიული რეჟიმის დამყარება მოყვა.

გაეროს 2001 წლის 1373 წლის რეზოლუციის თანახმად, საერთაშორისო ტერორიზმი, რომელსაც მოყვება უდანაშაულო ადამიანების მასობრივი განადგურება და უმძიმესი მატერიალური ზარალი, დღეს განიხილება, როგორც ქმედება, რომელიც ხელყოფს საერთაშორისო მშვიდობასა და უშიშროებას და შეადგენს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს.

XXI საუკუნეში ტერორიზმის გააქტიურებასთან ერთად პროპორციულად შეიცვალა სახელმწიფოების, საერთაშორისო ორგანიზაციების და საერთოდ საერთაშორისო საზოგადოების მიდგომა ტერორიზმის (როგორც საერთაშორისო, ისე შიდასახელმწიფოებრივი ტერორიზმის) მიმართ. ტერორიზმთან ბრძოლის საქმეში მსოფლიო გაერთიანდა. დღეს ამ ბრძოლაში ის სახელმწიფოები გამოდიან პარტნიორებად, რომელთაც გუშინ, პოლიტიკური თუ სხვა მიზეზების გამო, მათი ერთ კოალიციაში მოაზრება წარმოუდგენელი იქნებოდა.

ჯერ კიდევ ერთა ლიგაში წევრი-სახელმწიფოები ცდილობდნენ შეემუშავებინათ ტერორიზმის ერთიანი განსაზღვრება, რაც დღემდე შეუძლებელი გახდა. თუ რა შეიძლება ჩაითვალოს საერთაშორისო ტერორისტულ აქტებად მხოლოდ 2004 წლის 8 ოქტომბერს გაეროს უშიშროების საბჭომ შესძლო გარკვეული ხანგრძლივი დებატების შემდეგ მიეღო საერთაშორისო ტერორიზმის ერთიანი განსაზღვრება. უნდა აღინიშნოს რომ ეს განსაზღვრებაც საკმაოდ სადავოა და მიღებისთანავე პოლემიკის საგანი გახდა. საგაზეთო სტატიის ფორმატი საშუალებას არ იძლევა განვიხილოთ ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა ტერორიზმის განსაზღვრების პრობლემა.

მოუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო საზოგადოებამ დღემდე ვერ შეიმუშავა ტერორიზმის ერთიანი განსაზღვრება, ყოველი ქვეყანა ცდილობს თავისებურად ახსნას და ეროვნულ კანონმდებლობაში თავისებური განსაზღვრება მისცეს, ან ჩამოთვალოს ის ძირითადი ნიშნები, რომლებიც ახასიათებს ტერორიზმს (ამ განსაზღვრებაში ასახვას პოვენს ამ ქვეყნის ტრადიცია, ტერორიზმთან ბრძოლის ტრადიცია, ეროვნული კანონმდებლობის თავისებურებები, სამართლებრივი სისტემა და სხვა ფაქტორები).

როგორც ვხედავთ, ტეროლოგიაში ერთ – ერთ ძირითად პრობლემას „ტერორიზმის“ კონცეპტუალური განსაზღვრების შემუშავება წარმოადგენს, რაც კარგად წარმოჩინდა დასავლეთის ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებისა თუ სხვა სამართლებრივი აქტების შემუშავების მაგალითზე.

ტერორიზმთან (იქნება ეს შიდასახელმწიფოებრივი თუ საერთაშორისო ტერორიზმი) ბრძოლის მსოფლიო პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ სახელმწიფოს ბრძოლა ტერორიზმთან უნდა შეიცავდეს შემდეგ კომპონენტებს: ტერორიზმთან ბრძოლის საკითხთან დაკავშირებით სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრას; ამ სფეროში კანონმდებლობის სრულყოფას; ტერორიზმთან ბრძოლასთან დაკავშირებული სპეციალური კანონმდებლობის შემუშავებას; სისხლის სამართლის კოდექსში ტერორიზმის ერთიანი დეფინიციის შეტანას ან იმ ქმედებათა ჩამოთვლას, რომლებიც სახელმწიფოს მიაჩნია ტერორისტულ აქტებად; ტერორისტული ხასიათის დანაშაულთა სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტებში შეტანას; ტერორისტული აქტების დანაშაულებზე მკაცრი სანქციების შემოღებას; ტერორიზმთან ბრძოლისათვის პროფესიონალი კადრების მომზადებას; სპეცსამსახურების სპეციალური დანაყოფები ჩამოყალიბებასა და მომზადებას; სპეციალური სამხედრო თუ საპოლიციო ძალების მომზადებას; ტერორისტებთან პროფესიონალ მომლაპარაკებელთა მომზადებას; მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენებას და სხვა. ტერორიზმთან მებრძოლ ორგანოების სისტემატიური ურთიერთობა მასმედიათა და მასმედიისა და აღნიშნული ორგანოების ისეთი ურთიერთქმედება, როდესაც დაცულია სიტყვის თავისუფლება; საერთაშორისო ტერორიზმთან ბრძოლის საქმეში საერთაშორისო თანამშრომლობას.

ტერორიზმის ტაქტიკის დახვეწასთან ერთად ასევე დაიხვეწა მასთან ბრძოლის ტაქტიკა და ტექნიკა. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქ კარგად დაგეგმილ კონტრტერორისტულ ოპერაციას ენიჭება.

მაგალითად, ისრაელმა ტერორისტებთან ბრძოლისას შეიმუშავა 5 ძირითადი კონტრტერორისტული სტრატეგია: „ტერორისტებთან მორალური ომის წარმოება“; ტერორისტ-მკვლელების განთავისუფლებაზე კატეგორიული უარის თქმა; სამხედრო ძალის გამოყენება ტერორისმის თავიდან ასაცილებლად; საერთაშორისო თანამშრომლობა; იმ სახელმწიფოების მიმართ მკაცრი პოლიტიკის გატარება, რომლებიც მხარს უჭერენ ტერორისტებს.

გერმანიის ფედერაციულმა რესპუბლიკამ ტერორისტული ორგანიზაციების გამოსაგლეხად შემდეგი კრიტერიუმები შეადგინა: პოლიტიკური მიზნის არსებობა და მისი გამოვლინების ანტიდემოკრატიული ხასიათი; ორგანიზაციის მიერ დასაშინებლად ძალადობის სისტემატიურად მიზანდასახული გამოყენება; ორგანიზებული სტრუქტურის არსებობა. ტერორისტულ აქტებში მონაწილე სუბიექტების საზოგადოებიდან იზოლაცია.

ბოლო წლებში ევროპის რიგ ქვეყნებში, კერძოდ, ნიდერლანდებში, ირლანდიასა და ინგლისში გამოიყენება ეგრეთ წოდებული „გაყინვის“ ტექნიკა, როდესაც ხდება ფიზიკური ძალადობის შეჩერება, იმ ადგილმდებარეობის იზოლაცია, რომელშიც იმყოფებიან ტერორისტები და მძევლები, მათთვის საკვების და მედიკამენტების მიწოდება, ტერორისტთა დაკავებამდე ან იქამდე, ვიდრე შესაძლებელი არ იქნება ანტიტერორისტული ძალის გამოყენება უმცირესი დანაკარგებით. ასე მაგალითად, პერუში მომხდარი ტერორისტული აქტის დროს, როდესაც ტერორისტული დაჯგუფებამ ბის „ტუპაკ-ამაროს“ წევრებმა დიპლომატიურ მიღებაზე მძევალად აიყვანეს ასზე მეტი სტუმარი. მათ მიეწოდებოდათ საკვები, წყალი, ადგილზე დაშვებული იყო სამედიცინო პერსონალი, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მიმდინარეობდა მოლაპარაკებები ტერორისტებთან. ამ ტაქტიკამ შედეგი გამოიღო და შესაძლებელი გახდა მძევლების განთავისუფლება, ხოლო კარგად დაგეგმილი სამხედრო ოპერაციის შედეგად ტერორისტთა ჯგუფი მთლიანად განადგურებული იქნა.

სწორედ ეს ტაქტიკა არ იქნა გამოყენებული არც “ნორდ-ოსტის” დროს და არც ბესლანში, რამაც სავალაო შედეგი გამოიღო. რუსეთის ხელისუფლებამ თავისი ამბიციები მძევალთა სიცოცხლეზე მაღლა დააყენა.

ეს ტაქტიკა გამოდგება მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევებში და აბსოლუტურად გამოუყენებელია ისეთი ტერორისტული აქტების დროს, როდესაც ჯერ ხდება ტერორისტული აქტის განხორციელება დიდძალი მსხვერპლით და მხოლოდ ამის შემდეგ ახმოვანებენ ტერორისტები თავიანთ მიზნებს. ასე მოხდა ესპანეთში, როდესაც 150 ადამიანზე მეტი დაიღუპა რკინიგზაზე აფეთქების შედეგად, საფრანგეთში ბოლო პერიოდში მომრავლებულ ტერორისტულ აქტების დროს, ისრაელში ტერორისტული აქტები უკვე პერმანენტულ ხასიათს ატარებენ.

აქვე უნდა ავლინდეთ, რომ მთელი რიგი სახელმწიფოები უარს აცხადებენ ტერორისტებთან დათმობებსა და “მოლაპარაკებებზე”. მოლაპარაკება აბსოლუტურად არ ნიშნავს იმას, რომ ტერორისტებთან მოლაპარაკება არ მიმდინარეობს ვთქვათ მძევალთა გასანთავისუფლებლად. აქ იგულისხმება ის, რომ სახელმწიფო არცერთ შემთხვევაში არ წავა დათმობებზე და არ შეასრულებს ტერორისტთა მოთხოვნებს (მაგალითად, ამგვარი პრაქტიკა არსებობს აშშ, ისრაელში, რუსეთი ნაწილობრივ იზიარებს აღნიშნულ პრაქტიკას).

ტერორიზმთან ბრძოლის ერთ-ერთ ძირითად პრობლემას წარმოადგენს საერთაშორისო თანამშრომლობის დახვეწა ტერორისტთა ფინანსური დახმარების სფეროში. კერძოდ, უფრო ეფექტურად უნდა იქნას გამოყენებული გაეროს 1999 წლის კონვენცია “ტერორიზმის დაფინანსებასთან ბრძოლის შესახებ”. 1996 წლის “8 სახელმწიფოს მინისტრთა თათბირზე” პარიზში შემუშავებული იქნა რეკომენდაციები ტერორიზმის დაფინანსების ბრძოლასთან დაკავშირებით. ევროკავშირის ეგიდით 1997 წელს ლუქსემბურგში ჩატარდა საერთაშორისო კონფერენცია ტერორისტთა დაფინანსებასთან ბრძოლის საკითხებზე, ანალოგიურ თემაზე ჩატარდა კონფერენცია ლონდონში, ასევე 1999 წელს ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაციამ ჩატარა კონფერენცია მალ-დელ პლატაში, რომელზედაც მიიღო ტერორიზმის დაფინანსებასთან ბრძოლის სპეციალური დეკლარაცია. ამ საკითხის

ეფექტურად გადაწყვეტაში მეტად მნიშვნელოვანია ტერორიზმთან ბრძოლის შესახებ ევროპული კონვენციისა და ასევე ფულის გათეთრებისასთან ბრძოლის შესახებ ევროპული კონვენცია.

განსხვავებით ძველი თაობის ტერორისტებიდან, თანამედროვე ტერორისტული ორგანიზაციები საკმაოდ მდიდარი არიან და მათ ხშირად დიდი და მომგებიანი ბიზნესი გააჩნიათ.

ტერორისტთა დაფინანსების წყაროებია: კანონიერ საფუძველზე მოქმედი კომერციული საწარმოები, რომლებიც შეიძლება ეკუთვნოდეს როგორც ტერორისტებს, ასევე ტერორისტების გულშემატკივარ საქმიან წრეებს; სოციალური და რელიგიური შემოწირულობები, სპონსორი სახელმწიფოს თანხები და სხვა საქმიანობა.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერორისტებისათვის საბოლოო მიზანი გამდიდრება არაა, მათ დიდადი სახსრები სჭირდებათ თავიანთი მიზნების განსახორციელებლად. ტერორიზმის დაფინანსებასთან ბრძოლის ტაქტიკა მეტად მრავალფეროვანია. ზოგიერთ სახელმწიფოს შემუშავებული აქვს სია იმ ორგანიზაციების, რომლებიც ეჭვმიტანილი არიან ასეთ ქმედებაში (აშშ, საფრანგეთი, გერმანია, იტალია).

ამ საქმეში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება არა მარტო სახელმწიფოს შიგნით საფინანსო და სპეციალური სამსახურების მწყობრ მუშაობას, არამედ საერთაშორისო თანამშრომლობას ამ სფეროში. ტერორისტთა დაფინანსების საკითხი სახელმწიფოთა მხრიდან ყველა სამსახურის ურთიერთქმედებასა და თანამშრომლობას მოითხოვს; ტერორიზმის დაფინანსებასთან ბრძოლაში კოორდინირებულად უნდა მოქმედებდნენ არა მარტო სპეცსამსახურები, არამედ სახელმწიფო საფინანსო სტრუქტურებიც. ასეთი ღონისძიებების მიზანს უნდა წარმოადგენდეს ტერორისტული ორგანიზაციებისა და ტერორისტთა დაფინანსების წყაროების დადგენა და აღმოფხვრა; ტერორისტთა პირდაპირი და ირიბი დაფინანსების აღკვეთა, განსაკუთრებით იმ ორგანიზაციების მუშაობის გაკონტროლება, რომლებიც საქველმოქმედო მოღვაწეობას ამოფარებული სახსრებს აგროვებენ ტერორისტთა შესაიარაღებლად და დასაფინანსებლად; სახელმწიფოს შიგნით გარკვეული ზომების მიღება იმ კაპიტალის საერთაშორისო ბრუნვის წინააღმდეგ, რომელთა მიმართ არსებობს საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მოწოდებული ინფორმაცია, რომ თანხები გამოიყენება ტერორისტთა დასაფინანსებლად.

ამასთან, აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელებისას მკაცრად უნდა იქნას დაცული კანონის მოთხოვნები, რათა გამოირიცხოს სახელმწიფოს სტრუქტურების მხრიდან თვითნებობა.

შემდეგი მნიშვნელოვანი პრობლემა – სახელმწიფო სტრატეგიული მნიშვნელობის ობიექტების დაცვაა. ტეროლოგიაში კარგადაა ცნობილი არაერთი შემთხვევა, როდესაც ტერორისტების თავდასხმის ობიექტს სწორედ მომეტებული საფრთხის მატარებელი ობიექტები წარმოადგენდნენ.

სახელმწიფოს მხრიდან ტერორიზმთან ეფექტური ბრძოლის მექანიზმი უნდა შეიცავდეს: კონტრზომებს – იდეოლოგიურს, ინფორმაციულს, ორგანიზაციულს. სახელმწიფომ უნდა მთელი ძალისხმევა მოახმაროს იმას, რომ მოქალაქეებს არ გაუჩნდეთ ტერორისტული ზრახვები და მიზნები; სახელმწიფო მუდმივად უნდა აწარმოებდეს დიალოგს თავის მოსახლეობასთან, სოციალური დაძაბულობის პირობებშიც. კი როდესაც კონფლიქტის გაღვივების და გაჩაღების დიდ შანსი არსებობს; საზოგადოებაში უნდა ჩამოყალიბდეს აზრი ტერორისტული მეთოდების მიუღებლობის შესახებ; საზოგადოება უნდა დარწმუნდეს, რომ სახელმწიფო ყოველთვის შეებრძოლება ტერორისტებს, მკაცრად დასჯის მათ და არ წავა ტერორისტებთან არავითარ დათმობაზე; ამასთან მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ ტერორიზმთან ბრძოლისას გამოყენებული მეთოდებით, საზოგადოება დაარწმუნოს, რომ ტერორიზმთან ბრძოლა არ არის ადამიანის, მთლიანად საზოგადოების უფლებების, თავისუფლებებისა და ინტერესების მუდმივად შეზღუდვის იდენტური. ტერორიზმთან ბრძოლა მოიცავს საზოგადოების დაცვის, ზოგჯერ კი საერთოდ გადარჩენის მიზანს, რომლის დროსაც სახელმწიფომ უნდა დაიცვას საზოგადოების ყოველი წევრის ინტერესი. როგორც მძიმე ტერაქტიც არ უნდა მოხდეს, დაცული უნდა იქნას თვით დაკავებულ ტერორისტთა უფლებებიც, რამეთუ ამ მომენტის გაუთვალისწინებლობა კვლავ შობს ტერორისტულ განწყობას საზოგადოებაში; კონტრზომები –

სამართლებრივი, ინფორმაციული, ადმინისტრაციული წინააღმდეგობა ტერორისტული ჯგუფების ჩამოყალიბების საქმეში; ტერორისტული აქტების თავიდან აცილება. მუდმივი კონტროლი ქვეყნის შიგნით ტერორიზმში ეჭვმიტანილ პირებსა და ორგანიზაციებზე; ყურადღება და ინფორმაციის მოგროვება საერთაშორისო ტერორისტულ ორგანიზაციებსა და მათ წევრებზე, განსაკუთრებით მეზობელ ქვეყნებში; სპეცსამსახურების სისტემატური ურთიერთობა სხვა ქვეყნების ანალოგიურ სტრუქტურებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან; სახელმწიფოში იარაღისა და საბრძოლო ნივთიერებათა ეფექტური კონტროლი; ტერორისტულ ორგანიზაციათა დაფინანსების გამოვლენა და დამფინანსებელ ორგანიზაციათა და სტრუქტურათა დანაშაულებრივი სააქტიანობის აღკვეთა; საზოგადოების ფართო ფენების განათლება და სახელმწიფოს მხრიდან ანტიტერორისტული მოქმედებების პროპაგანდა; ზოგადი და კერძო პრევენციის გამოყენება; მასმედიის მხრიდან ტერორისტების გაფეტიშებაზე და მათი ქმედებების პროპაგანდაზე უარის თქმა; საზოგადოებაში „სტოკჰოლმის სინდრომის“ უარყოფა; ტერაქტების მსხვერპლთა უფლებების დაცვა და მათი რეაბილიტაცია; ტერაქტების მსხვერპლთა, მოსამართლეთა და სამართალდამცავ პირთა ეფექტური დაცვა, მათ შორის იმ დაკავებულ ტერორისტებისაც, რომლებმაც გამოთქვეს სურვილი სამართალდამცავ ორგანოებთან თანამშრომლობაზე; ექსტრადიციასთან დაკავშირებით ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკრულებების დადება; მოსალოდნელი ტერაქტის შესახებ ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაში სახელმწიფო ორგანოების, საელჩოების და აეროპორტებისა და ნავსადგურების, რკინიგზის სადგურების დაცვა; მფრინავთა ინსტრუქტაჟი; სახელმწიფო საზღვრების დაცვა და ტრანსპორტზე უსაფრთხოების ზომების დაცვა.

ფაქტორები, რომლებმაც შეიძლება ითამაშონ დეტონატორის როლი ტერორიზმის განვითარებაში:

- დაძაბული პოლიტიკური ვითარება სახელმწიფოში;
- დაძაბული პოლიტიკური ვითარება მეზობელ სახელმწიფოებთან ან აშკარა კონფლიქტი სხვა სახელმწიფოებთან;
- დაძაბული პოლიტიკური ვითარება მეზობელ სახელმწიფოებში. ამ შემთხვევაში, შესაძლებელია სახელმწიფო ტერორისტებმა გამოიყენონ ტრანზიტად სხვა ტერორისტული ჯგუფებისა ან ტერორისტული აქტებისათვის საჭირო იარაღისა და ტექნიკის გადასატანად;
- სახელმწიფოს მხრიდან საზოგადოების გარკვეული ჯგუფის მოთხოვნათა სისტემატიური უგულებელყოფა;
- ეთნო კონფლიქტი თვით სახელმწიფოში; მოუგვარებელი ურთიერთობები ეროვნულ უმცირესობებთან;
- კორუპციული გარემო და კორუპციული სახელმწიფო აპარატი;
- უმცირესობათა ინტერესების სისტემატიური გაუთვალისწინებლობა;
- ამა თუ იმ სახელმწიფო ბლოკში გაერთიანება ან სიტუაცია, როდესაც სახელმწიფოს ტერიტორია ან მისი ნაწილი სამხედრო პლაცდარმს წარმოადგენს სხვა სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალებისათვის. ტერორისტთა აგრესია შესაძლებელია არ იყოს თვით მიმდები სახელმწიფოს წინააღმდეგ, მაგრამ ტერაქტები განხორციელდეს მის ტერიტორიაზე განლაგებულ სამხედრო ნაწილების წინააღმდეგ;
- მძიმე და მოუწყობელი სოციალურ-ეკონომიკური გარემო; უმუშევართა დიდი რაოდენობა (მათ შორის კვალიფიციური კადრები), რომლებიც ყოველთვის კარგ მონაპოვარს წარმოადგენენ ტერორისტებისათვის;
- რელიგიური კონფესიების სიუხვე, რომლებსაც ერთმანეთთან არ გააჩნიათ კარგი ურთიერთობები.

განვიხილოთ საქართველოს პრაქტიკიდან გამომდინარე ზემოთაღნიშნული კომპონენტები.

უკანასკნელ პერიოდში პოსტსაბჭოურ სივრცეში მიმდინარე არაორდინალურმა მოვლენებმა გარკვეული სიძნელეები წარმოშვა მეზობელ სახელმწიფოთა ურთიერთდამოკიდებულებაში. ამ სიტუაციაში განსაკუთრებით დაზარალდა ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონი, რომელიც რუსეთის ზეგავლენის ქვეშ

დარჩა. აქ მიმდინარე რუსეთ-ჩეჩნეთის საომარმა მოქმედებებმა, ტერორიზმის გავრცელება გამოიწვია. ეს რეგიონი ტერორისტული ქტების სიმრავლით და მისი გავრცელების მასშტაბურობით ერთ-ერთ ყველაზე მეტად დაზარალებული რეგიონი გახდა და საერთაშორისო ანტიტერორისტული მოძრაობის ყურადღების ცენტრში მოექცა.

ბუნებრივია, ყოველივე ამან თავის მხრივ ტერორიზმის ექსკალაციის საშიშროება შექმნა მეზობელ, ჩრდილო კავკასიასთან გეოგრაფიულად ახლო მდგომ ამიერკავკასიის სახელმწიფოებში – საქართველოში, სასომხეთსა და აზერბაიჯანში.

რუსეთთან მიმართებაში განსხვავებული სოციალურ-პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი შეხედულებები ქმნიან ამიერკავკასიაში ჩრდილოეთიდან ტერორიზმის გავრცელების ზოგიერთ წინაპირობას. ამ რეგიონის გეოპოლიტიკურმა მდებარეობამ, სამი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს დამოუკიდებელი პოლიტიკის ჩამოყალიბებამ, საქართველოს ნატო-ში გაწევრიანების მისწრაფებამ და აშშ-ის მიერ წვრთნისა და აღჭურვის პროგრამის მიმდინარეობამ და რუსეთ-საქართველოს შორის არასტაბილურმა ურთიერთობებმა, აზრებაიჯანის პროამერიკულმა და პროდასავლურმა ორიენტაციამ, სომხეთის პრორუსულმა პოლიტიკამ, და რაც მნიშვნელოვანია, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის უსაფრთხოების პრობლემამ ტერორიზმთან ბრძოლის საკითხი პირველმნიშვნელოვანი გახდა. აქედან გამომდინარე, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის უსაფრთხოების საკითხს განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნდა. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ მილსადენის გაყვანაში სხვადასხვა ქვეყნების მონაწილეობის წვლილს და წილს, ნათელი ხდება, რომ ნავთობსადენის უსაფრთხოების საკითხი სცილდება მხოლოდ ერთი ან ორი ქვეყნის ინტერესებს და რეგიონალურ პრობლემასაც, მას უფრო დიდი მნიშვნელობა გააჩნია. ამ რეგიონში დაგროვილმა სხვადასხვა სახის პრობლემებმა და სხვადასხვა ქვეყნების ინტერესთა გადაკვეთამ, განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ამ ბოლო პერიოდში და საერთაშორისო ტერორიზმის ყურადღება მიიპყრო. საერთაშორისო ტერორიზმის ცეცხლმა ამ ქვეყნებშიც შემოაღწია. ზოგადად ტერორიზმისათვის დამახასიათებელი თვისებებს აქ გარკვეული თავისებურებებიც ემატება.

საქართველოში, უცხოეთის ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, უნდა ჩამოყალიბდეს ტერორიზმთან ბრძოლის ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკა,

განსაკუთრებული დაცვის ობიექტი უნდა გახდეს სახელმწიფოს საზღვრები, სახელმწიფო სტრატეგიის მქონე ობიექტები. ამგვარი მიდგომა დამახასიათებელია იმ ქვეყნებისათვის, სადაც დემოკრატიული წყობის მშენებლობა მიმდინარეობს და ჯერ კიდევ არ არის მყარად ჩამოყალიბებული დემოკრატიული მექანიზმები; უნდა შემუშავდეს ტერორიზმთან ბრძოლის სახელმწიფო კონცეფცია, რომლის მომზადებაშიც მონაწილეობას მიიღებენ, როგორც სახელმწიფო უწყებები, ასევე სპეციალისტები.²

საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, დღეს გადაუდებელი ამოცანაა მომზადდეს ერთი მხრივ მობილური, უახლესი ტექნიკით აღჭურვილი, ანტიტერორისტული სპეცდანაყოფი და მეორე მხრივ მუშაობდეს სპეციალური უწყებათაშორისო კომისია და ანალიტიკური ცენტრი, რომელიც გაანალიზებს შექმნილ სიტუაციებს, სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით შეიმუშავებს ტერორიზმთან ეფექტურად ბრძოლის წინადადებებს და ცალკეული უწყებებისათვის მითითებებს, ტერაქტების შემთხვევაში შეიმუშავებს გარკვეული მოქმედებების შესწავლისა და ანალიზის ჩატარების შემდეგ სპეციალურ წინადადებებს, მასმედიასთან ურთიერთობების საკითხებს, ტერორისტული აქტების მსხვერპლთა უფლებების დაცვასა და მათთან მუშაობას, ტერორისტთა დამფინანსებელ ორგანიზაციათა დასადგენად ღონისძიებათა ნუსხას და სპეციალური უწყებების მიერ მათთან მუშაობის წესს, ტერორიზმში ექვმიტანილ ორგანიზაციათა და პირთა აღრიცხვას და მათთან მუშაობას და სხვა თავისებურებებს.

ტერორიზმი საფრთხეს წარმოადგენს საზოგადოების ნორმალური თანაცხოვრებისათვის, საზოგადოების უსაფრთხოებისათვის, საფრთხეს უქმნის მსოფლიო მშვიდობას, უსაფრთხოებას, სახელმ-

² მართალია, არსებობდა უწყებათაშორისო ჯგუფი, მაგრამ ის რატომღაც არც კი შეკრებილა ისე დაიშალა.

წიფოთა ურთიერთობებს და სხვა. მართლაც, ტერორიზმის საფრთხე არა მარტო იმაშია, რომ ის საშიშია საზოგადოებისათვის, არამედ, მისი საშიშრობა სხვა ფაქტორშიც მდგომარეობს – ტერორიზმთან ბრძოლა შესაძლებელია საფუძველი გახდეს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა შეზღუდვისათვის. ტერორისტების ზრახვები ხშირად ამ ფაქტორსაც ითვალისწინებენ, რათა სახელმწიფოს მხრიდან გამოიწვიონ შესაბამისი რეაქცია და ამით კიდევ უფრო დაძაბონ სიტუაცია საზოგადოებაში. ამის ნათელი მაგალითია ის, რომ ტოტალიტარულ სახელმწიფოებში, უმეტესად (მაგრამ არა ყოველთვის) ტერორისტული აქტები თითქმის არ არსებობს, დიქტატურა თავის ოპოზიციას ხშირად ტერორიზმთან ბრძოლის ლოზუნგით უსწორდება (ეგრეთ წოდებული „რეპრესიული“ ტერორი) და ეს შეიძლება საზოგადოების „ფართო მასების“ მოთხოვნითაც კი იყოს გაფორმებული.

ამიტომ, სახელმწიფო ტერორიზმთან ბრძოლის მექანიზმების შემუშავებისას დიდი საფრთხის ქვეშ დგას და ხელისუფლებას სიფრთხილე მართებს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ხელისუფლების მხრიდან კეთილი მიზნების მისაღწევად ანუ ტერორიზმთან ბრძოლის და მისი აღკვეთის მოტივით, არ მოხდეს ადამიანის უფლებათა დარღვევა, ხელისუფლებამ უნდა გაუძლოს ცთუნებას, არ მოახდინოს საზოგადოებრივი ინტერესების ისეთი შეზღუდვა, რომელიც ერთის მხრივ გამოიწვევს საზოგადოების მხრიდან ნეგატიურ შეფასებას (ეს საფრთხეს შეუქმნის ხელისუფლებას და დააკარგებს საზოგადოების მხარდაჭერას ტერორიზმთან ბრძოლაში, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია), ხოლო მეორე მხრივ გამოიწვევს ახალი ტერორისტული აქტები აფეთქებას, სახელმწიფოს ხელისუფლებით უკმაყოფილო ჯგუფების გამრავლებას და ახალი ტერორისტული ჯგუფების გაჩენას.

ტერორისტები ყოველთვის ორ მიზანს ისახავენ. პირველი და მთავარი, მათი პოლიტიკური მიზნებია, მეორე მიზანი კი იმაში მდგომარეობს, რომ აიძულონ სახელმწიფო რაც შეიძლება მეტი შეცდომა დაუშვან ტერორისტებთან ბრძოლის დროს. მაგალითად, მძევალთა განთავისუფლება დიდი დანაკარგებით; უდანაშაულო მოქალაქეებისა და მათი ქონებისათვის ზარალის მიყენება, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა შეზღუდვა და სხვა.

სწორედ ამ საკითხში მართებს სიფრთხილე ხელისუფლებას, სწორედ აქ უნდა იქნას მონახული ის ოქროს შუალედი, ბალანსი საზოგადოებრივ ინტერესებსა და გამოხატვის თავისუფლების დაცვას შორის.

თუ როგორ უნდა მოიქცეს სახელმწიფო ტერორიზმთან ბრძოლაში, ყოველი კონკრეტული სახელმწიფოს თავისებურებაზე და ტერორისტული აქტების ინტენსიობაზე დამოკიდებული. მაგრამ არსებობს ზოგადი, საერთო სტანდარტები, ჩარჩოები, რომელსაც სახელმწიფო არ უნდა გასცდეს ტერორიზმთან ბრძოლის საქმეში, რათა დაიცვას და უსაფუძვლოდ არ შეზღუდოს როგორც საზოგადოების სხვა წევრთა უფლებები, ასევე თვით ტერორიზმში ეჭვმიტანილთა ან დაკავებულთა უფლებები.

ამ თვალსაზრისით ინტერეს მოკლებული არ იქნება გავცნოთ ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოს პრაქტიკას და იმ კრიტერიუმებს, რომლებსაც სასამართლო კონკრეტულ საქმეებში ადგენს სახელმწიფოებისათვის საგანგებო მდგომარეობისას ევროპის ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენციიდან გამომდინარე ვალდებულებათა გადახვევას.

საგანგებო მდგომარეობის დროს (ტერორისტული აქტების განხორციელებამ შეიძლება შექმნას ასეთი მდგომარეობა), სახელმწიფოს უფლება ეძლევა გადაუხვიოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ვალდებულებებს, გარდა ამისა, სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებაც აკისრია საგანგებო მდგომარეობის შექმნისას დაიცვას მის იურისდიქციის ქვეშ მყოფი საზოგადოების თითოეული წევრი.

სახელმწიფოსათვის კონვენციით გარანტირებული უფლებების შეძღუდვის ლეგალურ საფუძველს წარმოადგენს კონვენციის მე-15 მუხლი, რომლის მიხედვითაც „ომისა ან სხვა საზოგადოებრივი საგანგებო სიტუაციის დროს, რომელიც საფრთხეს უქმნის ერის სიცოცხლეს, ნებისმიერ მაღალ შემკვერელ მხარეს უფლება აქვს მიიღოს ზომები, რომლებიც უხვევენ ამ კონვენციიდან გამომდინარე მის ვალდებულებებს, იმდენად რამდენადაც ეს გამოწვეულია სიტუაციის აუცილებლობით,

ამასთან ამგვარი ზომები არ უნდა იყოს შეუსაბამო. საერთაშორისო სამართლით მასზე დაკისრებული სხვა ვალდებულებებთან...” სტრასბურგის სასამართლომ ტერორიზმთან დაკავშირებულ საქმეებზე შეიმუშავა რამდენიმე კრიტერიუმი, რომლებიც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციიდან გამომდინარეობენ. სასამართლო განიხილავს რა სახელმწიფოს მოქმედებებს ტერორიზმთან ბრძოლის საქმეში პირველ რიგში ადგენს, თუ რამდენად კანონიერად მოქმედებდა სახელმწიფო. სასამართლო ადგენს ორ ძირითად საკითხს: თვით ამ შეზღუდვების მიზნის კანონიერებას და უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის საშუალებათა თანაფარდობის საკითხს. თუ სასამართლო დაადგენს, რომ სახელმწიფოს მოქმედება მთლიანად შეესაბამებოდა კანონის მოთხოვნებს, იწყება მეორე ეტაპი – იმის გარკვევა თუ რამდენად შეესაბამება სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ღონისძიებები „დემოკრატიულ საზოგადოებას“. ამასთან ყურადღება ეთმობა საზოგადოებისა და ინდივიდის ინტერესებს შორის ბალანსის საკითხს.

აქედან გამომდინარე, განსაკუთრებული სიტუაციების არსებობისას, რომელიც დაკავშირებულია აგრეთვე ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლასთან, კონვენციის მე-15 მუხლის გამოყენება არ არის უსაზღვრო. ის განისაზღვრება გამოყენებული ზომების ადექვატურობით, არსებული საფრთხის და უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვის პროპორციულობითა და ბალანსით, ასევე სპეციალურ უფლებამოსილებათა კონტროლითა და მისი პერიოდულად გადახედვით სიტუაციასთან შეთანხმებით.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მასმედია და ორგანოები, რომლებიც ანტიტერორისტულ საქმიანობას ანხორციელებენ, საერთო ჯამში ერთ მიზანს ისახავენ: მასმედია მოწოდებულია აჩვენოს საზოგადოებას ტერორიზმით გამოწვეული საზარელი შედეგები, ხოლო სახელმწიფომ ყველაფერი გააკეთოს იმისათვის (ანუ შეასრულოს თავისი პოზიტიური ვალდებულება), რომ აღმოფხვრას ტერორიზმის წარმომშობი მიზეზები, არ დაუშვას ამგვარი შედეგების დადგომა. უფრო მეტიც, ეცადოს დაიცვას საზოგადოება და არ დაუშვას ტერორისტთა დაუსჯელად დატოვება.

ადამიანის უფლებათა და პირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენცია

მე-5 მუხლი

თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება

1. ყველას აქვს თავისუფლებისა და პირადი უსაფრთხოების უფლება. არავის შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება, გარდა შემდეგი შემთხვევებისა და კანონით განსაზღვრული წესის შესაბამისად:
 - ა) უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მსჯავრდების შემდგომ პირის მართლზომიერი დაპატიმრება;
 - ბ) პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება სასამართლოს მართლზომიერი ბრძანების შეუსრულებლობისათვის ან კანონით გათვალისწინებული ნებისმიერი ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად;
 - გ) პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება, განხორციელებული უფლებამოსილი სასამართლო ხელისუფლების წინაშე წარდგენის მიზნით, თუ არსებობს სამართალდარღვევის ჩადენის გონივრული ეჭვი ან, როდესაც ეს გონივრულად მიჩნეულია აუცილებლად, პირის მიერ დანაშაულის ჩადენის ან ჩადენის შემდგომ მისი გაქცევის ხელის შესაშლელად;
 - დ) არასრულწლოვნის დაპატიმრება მართლზომიერი ბრძანებით საგანმანათლებლო ზედამხედველობის მიზნით ან მისი მართლზომიერი დაპატიმრება უფლებამოსილი სასამართლო ხელისუფლების წინაშე წარდგენის მიზნით;
 - ე) ინფექციურ დაავადებათა თავიდან ასაცილებლად პირების, აგრეთვე სულით ავადმყოფების, ალკოჰოლიკების, ნარკომანების ან მაწანწალების მართლზომიერი დაპატიმრება;
 - ვ) პირის მართლზომიერი დაკავება ან დაპატიმრება ქვეყანაში მისი უნებართვოდ შესვლის ან იმ პირისა, რომლის წინააღმდეგაც მიღებულია ღონისძიებები მისი დეპორტაციის ან ექსტრადიციის მიზნით;
2. ყველა დაკავებულ პირს მისთვის გასაგებ ენაზე სასაწრაფოდ ეცნობება მისი დაკავების მიზეზები და მის წინააღმდეგ წაყენებული ყველა ბრალდება.
3. ამ მუხლის 1-ლი პუნქტის "გ" ქვეპუნქტის დებულებების შესაბამისად დაკავებული ან დაპატიმრებული ყველა პირი სასაწრაფოდ წარედგინება მოსამართლეს ან სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებაზე კანონით უფლებამოსილ სხვა მოხელეს და მას უფლება აქვს სასამართლო პროცესის გონივრულ ვადაში ჩატარებაზე ან პროცესის განმავლობაში გათავისუფლებაზე. გათავისუფლების წინა პირობა შეიძლება იყოს სასამართლო პროცესზე გამოცხადების გარანტიები.
4. ყველას ვინც თავისუფლება აღკვეთილია დაკავებით ან დაპატიმრებით, უფლება აქვს სასამართლო პროცესის წარმოებაზე, რომლის მეშვეობითაც სასამართლოს მიერ სწრაფად გადაწყდება დაპატიმრების მართლზომიერება და გაიცემა ბრძანება მის გათავისუფლებაზე, თუ დაპატიმრება არამართლზომიერია.
5. ყველას, ვინც არის დაკავების ან დაპატიმრების მსხვერპლი ამ მუხლის დებულებათა დარღვევით, აქვს აღსრულებადი უფლება კომპენსაციაზე.

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლი ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს. პირადი თავისუფლება არის ის ძირითადი მდგომარეობა, რომლითაც ზოგადად ყველა ადამიანი უნდა სარგებლობდეს, ადამიანის თავისუფლების აღკვეთა პირდაპირ კავშირშია სხვა უფლებათა განხორციელებასთან, დაწყებული ოჯახური და პირადი ცხოვრების უფლებით და დამთავრებული შეკრების, გაერთიანების, სიტყვის თავისუფლებით და გადაადგილების თავისუფლებით. თავისუფლების უფლების აღკვეთა ყოველთვის უნდა ხდებოდეს გამონაკლისის სახით,

უნდა იყოს ობიექტურად გამართლებული და არ უნდა გრძელდებოდეს იმაზე მეტხანს, ვიდრე ეს აბსოლუტურად აუცილებელია.

ევროპულმა სასამართლომ მრავალ საქმეში ხაზგასმით აღნიშნა თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლების მნიშვნელობა. მაგალითად, საქმეში *კურტი თურქეთის წინააღმდეგ (Kurt v. Turkey, Judgments 5/25/1998)* სასამართლომ განმარტა:

„კონვენციის ავტორებმა ადამიანის დაცვა თავისუფლების თვითნებური აღკვეთისაგან იმ ცალკეულ უფლებათა შერწყმით განამტკიცეს, რომელთა მთავარი მიზანია, შეამციროს თვითნებობა თავისუფლების აღკვეთის ყოველი აქტის დაქვემდებარებით დამოუკიდებელი სასამართლო გამოძიებისათვის და ასეთ ქმედებაზე პასუხისმგებლობის შესაბამისი უფლებამოსილი ორგანოებისათვის დაკისრებით. [...] არსი კი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების დაცვა აღიქმება ისე, რომ მათი არსებობა გამოიწვევდა კანონის უზენაესობის მნიშვნელობის დაკნინებას და საშუალებას არ მისცემდა თავისუფლებააღკვეთილ პირებს, მიემართათ სამართლებრივი დაცვის ელემენტარული საშუალებისათვის“¹

“თავისუფლებაში” იგულისხმება პირის ფიზიკური თავისუფლება, პირადი თავისუფლება მე-5 მუხლის თვალსაზრისით ნიშნავს დაკავების ან დაპატიმრების არარსებობას. “უსაფრთხოება” არის “დაკავებასა და დაპატიმრებასთან მიმართებით თვითნებობის წინააღმდეგ გარანტია”. სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით: “პირის თავისუფლების აღმკვეთი ნებისმიერი ღონისძიება უნდა შეესაბამებოდეს მე-5 მუხლის მიზანს, კერძოდ უნდა დაიცვას პირი თვითნებობისგან(..) ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია არა მარტო “უფლება თავისუფლებაზე”, არამედ, აგრეთვე, “უფლება პირად უსაფრთხოება”.²

მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი უზრუნველყოფს პირის თავისუფლებასა და უსაფრთხოებას, მეორე ნაწილი კი უზრუნველყოფს დაკავებულთა მთელ რიგ საპროცედურო უფლებებს.

პირის თავისუფლების განხილვისას მე-5 მუხლში უმეტესწილად ხაზი გაესმის თვითნებური დაკავების აკრძალვას.

„მთავარი რაც უნდა დადგინდეს, იყო თუ არა აღნიშნული დაკავება „კანონიერი“ და „კანონით“ განსაზღვრული პროცედურის შესაბამისი.“ აქ კონვენცია, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს შიდა კანონმდებლობას და მოითხოვს შიდა კანონმდებლობით დადგენილი წესების გამოყენებას, მაგრამ, ამასთან, პიროვნების თავისუფლების აღმკვეთი ღონისძიება არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მე-5 მუხლის მიზანს – პიროვნება დაცული იქნეს თვითნებურობისაგან. ამასთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ განიხილა საქმე *ბოზანო საფრანგეთის წინააღმდეგ, (Bozano v. France Judgments 18/12/1987)*, რომელიც ეხებოდა შესაბამისი სასამართლო პროცედურების გვერდის ავლისათვის გამიზნულ „შენიღბულ ექსტრადიციას.“

„კანონიერება“ ნებისმიერ შემთხვევაში გულისხმობს თვითნებურობის გამორიცხვას. ამ მხრივ, სასამართლო დიდ ყურადღებას ანიჭებს გარემოებებს, რომლებშიც მომჩივანი იძულებით მიიყვანეს შვეიცარიის საზღვარზე. აღსანიშნავია, რომ „ფიზიკური ან სხეულის ხელშეუხებლობა თავისუფლებისაგან განცალკევებით არ განიხილება.“³

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისად, ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის წყაროს წარმოადგენს. კოდექსის მე-2 მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, სისხლის სამართლის ნორმებს

¹ "ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის განხორციელება (გზამკვლევი)" *ევროპის საბჭო*, 2004 წლის ოქტომბერი, გვ.10

² კ. კორკელია, ნ. მჭედლიძე, ა. ნალბანდოვი, “საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების სტანდარტებთან”, *ევროპის საბჭოს საინფორმაციო ბიურო საქართველოში*, 2005წ. გვ.79;

³ "თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის უფლება" საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია; 2003წ. თბილისი, გვ.29

შეიცავს საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, საქართველოს სხვა კანონები, აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები. შესაბამისად, ის სისხლის სამართლის პროცესის წყაროა.

სისხლის სამართლის პროცესს საფუძვლად უდევს კანონიერების, პიროვნების ხელშეუხებლობის, მისი ღირსების პატივისცემის, ჰუმანიზმის, დემოკრატიულობის, სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის ზოგადსამართლებრივი პრინციპები, რაც იმას გულისხმობს, რომ მომკვლევი, გამოძიებელი, პროკურორი, მოსამართლე, სასამართლო და სისხლის სამართლის პროცესის სხვა მონაწილეები ვალდებული არიან, დაიცვან საქართველოს კონსტიტუცია, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი და სხვა კანონები. საპროცესო კოდექსის 133-ე მუხლის მე-2 ნაწილი სისხლის სამართლებრივი იძულების ღონისძიების გამოყენებისას ანალოგიის ან კანონის განვრცობითი განმარტების დაუშვებლობას ითვალისწინებს.

მე-5(1)(ა)-5(1)(ვ) პუნქტებით გათვალისწინებული გამონაკლისები მკაცრად უნდა განიმარტოს და უნდა წარმოადგენდეს იმ პირობების ამომწურავ განმარტებას, რომლებშიც პირს შეიძლება კანონიერად აღეკვეთოს თავისუფლება.

ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად, პირის ნებისმიერი დაკავება, რაგინდ ხანმოკლე იყოს იგი, თავისუფლების აღკვეთად ითვლება და თუ ის უკანონოა, საქმის აღძვრის საფუძველს იძლევა კონვენციის პოზიცია განსხვავებულია. მასში ცხადაა განმარტებული, რომ დაკავების შემთხვევაში ამოქმედდება მე-5 მუხლით გათვალისწინებული დაცვის მექანიზმი, მაგრამ იმ შემთხვევაში, როცა პოლიციის უფლებამოსილების განხორციელება არ შეიძლება ჩაითვალოს დაკავებად, მაგრამ ის მაინც ზღუდავს პირს მოქმედებებში, მისი პოზიცია, ასევე არ არის ნათელი. ამდენად, თავისუფლების აღკვეთის მნიშვნელობა შეიძლება გადაწყვეტი იყოს შეჩერების, ჩხრეკისა და მსგავსი უფლებამოსილებების განხორციელების შემთხვევაში.

დაკავების ხანგრძლივობა მნიშვნელოვანია, მაგრამ არა გადაწყვეტი. თუ პოლიცია ახორციელებს ქმედებას, რომელსაც პირის თავისუფლების აღკვეთა მოჰყვება, როგორც წესი, გადაწყვეტი იქნება მათი მიზნები. თუ მიზანი დაკავებაა, გამოიყენება მე-5 მუხლი. თუ მიზანი სხვა რამაა, პოლიციის ქმედება ყურადღებით უნდა იქნეს შესწავლილი იმის გასარკვევად, განხორციელდა თუ არა თავისუფლების აღკვეთა მე-5 მუხლის გაგებით.

საქმეში *X და Y შვედეთის წინააღმდეგ (Case of X and Y v. Netherlands Judgments 3/26/1985)* და *X ავსტრიის წინააღმდეგ (X v. Austria)* კომისიამ ორივე საქმეში დაადგინა, რომ პოლიციის ცხადი მიზანი ამ კონკრეტული პირების თავისუფლების აღკვეთა იყო.

კომისიის აზრით, საქმეებისაგან „*X და Y შვედეთის წინააღმდეგ*“ და „*X ავსტრიის წინააღმდეგ*“, განსხვავებით, რომლებშიც „პოლიციის ცხადი მიზანი ამ კონკრეტულ პირების თავისუფლების აღკვეთა იყო“, საქმეში „*X გერმანიის წინააღმდეგ*“, პოლიციის ქმედება:

„მიზნად ბავშვებისათვის თავისუფლების აღკვეთას კი არ ისახავდა, არამედ, უბრალოდ, მათგან ინფორმაციის მოპოვებას იმის თაობაზე, თუ როგორ მოხვდა მათ განკარგულებაში მათთან ნაპოვნი ნივთები და ქურდობის იმ ფაქტების შესახებ, რომლებიც სკოლაში უწინ მოხდა.“

ზოგადი წესის თანახმად, დაკავების ადგილის დატოვების შესაძლებლობა, როგორც წესი, გამორიცხავს მე-5 მუხლის გამოყენებას. მაგალითად, საქმეში „*SM და MT ავსტრიის წინააღმდეგ*“ კომისიამ არ მიიჩნია თავისუფლების აღკვეთად შემთხვევა, როდესაც მომჩივნები, რომლებიც ლიბანელები იყვნენ, გაამწესეს ვენის აეროპორტის სატრანზიტო ზონაში, თუმცა ნებისმიერ დროს თავისუფლად შეეძლოთ იქიდან გასვლა, მაგრამ არსებობს გამონაკლისებიც. საქმეში „*ამერიკა-ფრანგეთის წინააღმდეგ*“ განმცხადებლები, რომლებიც სომალის რეჟიმის სირიის გავლით გაურბოდნენ, ამტკიცებდნენ, რომ დაირღვა მე-5 მუხლით გათვალისწინებული მათი უფლებები, როდესაც ისინი პარიზის ორლის აეროპორტში ჩასვლის შემდეგ 20 დღის განმავლობაში დაკავებული იყვნენ

სატრანზიტო ზონასა და ახლომდებარე სასტუმროში (რომლის ნაწილიც თავისუფლების აღკვეთის ადგილად გადაკეთდა). საფრანგეთის მთავრობა ამტკიცებდა, რომ თუმცა სატრანზიტო ზონა „დახურული იყო საფრანგეთის მხრიდან,“ ის „ღია იყო გარეთა მხრიდან“, ამდენად განმცხადებლებს შეეძლოთ თავიანთი ნებით დაბრუნებულიყვნენ სირიაში. ევროპის სასამართლო ამას არ დაეთანხმა. მისი აზრით, მხოლოდ ის ფაქტი, რომ განმცხადებლებს ჰქონდათ შესაძლებლობა ნებაყოფლობით დაეტოვებინათ ზონა, არ გამოირიცხავს მე-5 მუხლის გამოყენებას. რადგან სირიას არ შეეძლო მათთვის შეეთავაზებინა იმგვარი დაცვა როგორც საფრანგეთს, იქ დაბრუნების შესაძლებლობა იყო „თეორიული და ამდენად, გამოუსადეგარი მე-5 მუხლის დებულებების თვალსაზრისით“.

კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი დასაშვებად მიიჩნევს „უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მსჯავრდების შემდეგ პირის მართლზომიერ დაპატიმრებას“. ამ ნორმის მიზნებიდან გამომდინარე „მსჯავრდება“ ჩადენილ დანაშაულში პირის ბრალეულობის დადგენას გულისხმობს. მსჯავრდება უნდა მოხდეს „უფლებამოსილი სასამართლოს“ მიერ, რაც გულისხმობს ორგანოს, რომლის ქვემდებარეობაშიც შედის შესაბამისი საქმის განხილვა. მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი მოითხოვს არა მარტო ქრონოლოგიურ, არამედ მიზეზობრივ კავშირს მსჯავრდებასა და პატიმრობას შორის.

საქართველოს სისხლის საპროცესო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-6 ნაწილის თანახმად, მხოლოდ სასამართლო არის უფლებამოსილი, დანაშაულს ცნოს პირი და დაუნიშნოს მას სასჯელი. განაჩენსა თუ სხვა სასამართლო გადაწყვეტილებაში რაიმე ცვლილების შეტანა მხოლოდ სასამართლოს წესით შეიძლება.

პირის გამართლების შემთხვევაში იგი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს, თუნდაც მისი გამართლების საწინააღმდეგოდ სააპელაციო ინსტანციაში საჩივარი იყოს შეტანილი. თავისუფლების აღკვეთით პირის მსჯავრდების შემთხვევაში, თუ პირი მსჯავრდებადღე წინასწარ პატიმრობის ვადა აღწევს განაჩენით დანიშნულ თავისუფლების აღკვეთის ვადას, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.⁴

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მნიშვნელობით „უფლებამოსილი სასამართლოს“ კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 653-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ლ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, განაჩენი გასაუქმებელია ყველა შემთხვევაში, თუ იგი სასამართლოს არაკანონიერმა შემადგენლობამ გამოიტანა.

თითოეულ შემთხვევაში მიზანი უნდა იყოს ის, რომ დაკავებული პირი წარდგენილ იქნეს კომპეტენტური სასამართლო ხელისუფლების ორგანოს წინაშე. ამდენად, მე-5 (1)(გ) მუხლი წაკითხულ უნდა იქნეს მე-5(3) მუხლთან კავშირში, მაგრამ, რამდენადაც დაპატიმრების დროს კომპეტენტური იურიდიული ორგანოს წინაშე პირის წარდგენა თავდაპირველი განზრახვა იყო, მხოლოდ ის ფაქტი, რომ მისთვის ბრალი არ წაუყენებიათ და არც სასამართლოს წინაშე წარმდგარა არ ნიშნავს მე-5 (1)(გ) მუხლის დარღვევას, ვინაიდან „ამგვარი მიზნის არსებობა მისი მიღწევისაგან დამოუკიდებლად უნდა იქნეს განხილული.“⁵

მე-5(1)(გ) მუხლი სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენაში „საფუძვლიანი ეჭვის“ საფუძველზე დაკავების უფლებამოსილებას იძლევა. თავის გადაწყვეტილებაში საქმეზე **Fox, Campbell and Hartley v. The United Kingdom (Judgments 8/30/1990)** სასამართლომ დაადგინა, რომ:

„ეჭვის საფუძვლიანობა, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია პირის დაკავება, წარმოადგენს მე-5 მუხლის პირველი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტში ასახული, თვითნებური დაკავებისა ან დაპატიმრებისაგან პიროვნების დაცვის ძირითად გარანტიას...“ საფუძვლიანი ეჭვის არსებობა გულისხმობს გარკვეული ფაქტებისა ან ინფორმაციის ქონას, რომლის საფუძველზეც ობიექტური ადამიანი ჩათვლიდა,

⁴ სსსკ 513-ე მუხლის ზ) ქვეპუნქტი

⁵ „ბროგანი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (1989) 11 EHR 117 პარაგრაფი 53.

რომ პირს შესაძლოა ჩადენილი აქვს დანაშაული, მაგრამ ის, თუ რა შეიძლება „ჩაითვალოს“ საფუძვლიანად, დამოკიდებულია ყოველი კონკრეტულ გარემოებაზე".

დადგენილება კი ბრალდებულად სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ, საბრალდებო დასკვნა, გამამტყუნებელი განაჩენი და ყველა სხვა საპროცესო გადაწყვეტილება უნდა ემყარებოდეს მხოლოდ უტყუარ მტკიცებულებებს.⁶

საქმეში *მიური და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ (Murrey and others v. The United Kingdom)* სადაც ფიგურირებდა ანტიტერორისტული კანონმდებლობა, ევროპის სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ აუცილებელი არ არის ეჭვის ხარისხი საკმარისი იყოს ბრალის წასაყენებლად, ვინაიდან:

„მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის მიხედვით, დაკითხვის მიზანია გამოძიების წინ წაწევა დაკავების საფუძვლად გამოყენებული კონკრეტული ეჭვის დასაბუთებისა ან გაქარწყლების გზით. ამდენად, ეჭვის გამომწვევი ფაქტები აუცილებელი არ არის იყოს იმ ხარისხის, რაც საჭიროა მსჯავრდების გასამართლებლად ან თუნდაც ბრალის წასაყენებლად, რაც გამოძიების შემდგომი ეტაპია“.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს თავისუფლების ხანმოკლე აღკვეთად განსაზღვრულ დაკავებას, რომელიც გამოიყენება, თუ არსებობს საკმაო საფუძველი, ეჭვი მიიტანონ პირზე თავისუფლების აღკვეთით დასჯადი დანაშაულის ჩადენაში, მისი დანაშაულებრივი საქმიანობის აღკვეთის, გაქცევის, დამალვის ან მტკიცებულებათა მოსპობის თავიდან ასაცილებლად.⁷

შეიძლება ითქვას, რომ ევროპული კონვენციითა და მასზე არსებული პრეცედენტული სამართლით მოთხოვნილი უწყვეტი კავშირი პირის თავისუფლების შეზღუდვასა და სისხლის სამართალწარმოებას შორის განმტკიცებულია საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობით. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით ბრალდებულს უფლება აქვს, დაესწროს მის წინააღმდეგ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ სხდომას.⁸ კონსტიტუციის დებულების მსგავსად,⁹ საპროცესო კოდექსიც ადგენს, რომ დაკავების ვადა ბრალდების წარდგენამდე არ უნდა აღემატებოდეს 48 საათს დაკავებულის მოკვლევის ორგანოში მიყვანის მომენტიდან. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან აღკვეთის ღონისძიების შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.¹⁰

გარდა 160-ე მუხლში აღნიშნულისა, სხვაგან სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ბრალდებულის მოსამართლის წინაშე წარდგენის შესახებ ვალდებულებაზე არსად არ არის პირდაპირი მითითება.

მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტი ითვალისწინებს „იმ პირის მართლზომიერ დაკავებას ან დაპატიმრებას,.... რომლის წინააღმდეგაც ხორციელდება ღონისძიებები დეპორტაციის ან ექსტრადიციის მიზნით“. პატიმრობაზე აღნიშნული ნორმის მოქმედება გავრცელდება იმის მიუხედავად, განხორციელდება თუ არა ფაქტობრივად დეპორტაცია/ექსტრადიცია ან თუნდაც არ არსებობს პირის ექსტრადიციასთან დაკავშირებული ოფიციალური მოთხოვნა/ბრძანება მაშინ, როდესაც განხორციელებული მოკვლევა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ვ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ „ღონისძიებას“ უთანაბრდება.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს ექსტრადიციის შესახებ გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცედურას.

⁶ სსსკ მე-10 მუხლის მე-3 ნაწილი

⁷ სსსკ 141-ე მუხლი

⁸ სსსკ 140-ე მუხლის მე-6 ნაწილი

⁹ „საქართველოს კონსტიტუცია“ მუხ.18(2) და (5)

¹⁰ სსსკ 146-ე მუხლის მე-7 ნაწილი

ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის პირველი ნაწილი ეხება დაშვებას, რომ ყველა ადამიანი უნდა სარგებლობდეს თავისუფლებით და, შესაბამისად, ადამიანს თავისუფლება შეიძლება აღეკვეთოს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში. ამასთან ერთად, „საკანონმდებლო ნორმები, რომელთა საფუძველზედაც ხორციელდება ადამიანის თავისუფლების შეზღუდვა და აღკვეთა, უნდა შეესაბამებოდეს ზომიერების პრინციპს“¹¹

თავისუფლების პრეზუმფციას ხაზს უსვამს მე-5 მუხლის იმპერატიულ მოთხოვნა, რომ თავისუფლების აღკვეთა იმაზე მეტხანს არ უნდა გრძელდებოდეს, რაც აბსოლუტურად აუცილებელია, და უნდა ექვემდებარებოდეს დაუყოვნებლივ აღდგენას, როდესაც იგი არ არის გამართლებული. მუხლში მოცემული დანარჩენი დებულებებიდან ნათლად ჩანს, რომ მტკიცების ტვირთი ეკისრება მათ, ვინც განახორციელა ადამიანის თავისუფლების აღკვეთა, მათ უნდა დაამტკიცონ არა მხოლოდ ის, რომ თავისუფლების აღკვეთისას გამოყენებული უფლებამოსილება შეესატყვისებოდა მე-5 მუხლში მოცემულ რომელიმე დებულებას, არამედ ისიც, რომ შეესაბამებოდა იმ ცალკეულ გარემოებებს, რომლებშიც გამოყენებული იქნა.

საქართველოს კონსტიტუცია განსაზღვრავს თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალურ ვადებს, მაგრამ ღუმს თავისუფლების აღკვეთის ვადების დაცვის მოთხოვნისაგან. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, თავის მე-12, 152-ე, 162-ე მუხლებში იმეორებს კონსტიტუციის იგივე დებულებებს, მაგრამ არ ავსებს მის ხარვეზებს. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი საერთოდ არაფერს არ ამბობს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დროს მოსამართლის ვალდებულებებზე. თუმცა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 160-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულია, რომ მოსამართლე ისმენს დაპატიმრებული ბრალდებულისა და მის დამცველის, აგრეთვე პროკურორისა და იმ გამომძიებელის განმარტებებს, რომელმაც მოსამართლეს მიმართა შუამდგომლობით ბრალდებულის დაპატიმრების შესახებ.

„საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა არ უთითებს ევროპული სამართლის მიერ გამონაკლის გარემოებებზე (მიმალვის საფრთხე, მართლმსაჯულების განხორციელებაში ჩარევის საფრთხე, დანაშაულის აღკვეთის აუცილებლობა, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობა), რომლებიც ამართლებს პირის პატიმრობაში შემდგომ ყოფნას, რომ მხოლოდ ამ გარემოებების არსებობისას საქმის მასალების გაცნობის ვადა არ ჩაითვალოს წინასწარი პატიმრობის კონსტიტუციურ ვადაში.“¹²

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ასევე ითვალისწინებს დაკავების ამომწურავ საფუძვლებს.¹³

ტერმინი დაკავება და დაპატიმრება მე-5 მუხლის თითქმის ყველა დებულებაში ურთიერთშენაცვლებით იხმარება და ამიტომაც ისინი განხილულ უნდა იქნეს არსებით კავშირში ნებისმიერ ღონისძიებასთან, რომლის შედეგიც პირის თავისუფლების აღკვეთაა.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს დაკავებას, აღკვეთის ღონისძიებებს და იძულების სხვა ღონისძიებებს რაც უკავშირდება თავისუფლების აღკვეთას.

საპროცესო კოდექსის 141-ე მუხლი დაკავებას განსაზღვრავს როგორც თავისუფლების ხანმოკლე აღკვეთას, რომელიც გამოიყენება, თუ არსებობს საკმაო საფუძველი, ეჭვი მიიტანონ პირზე იმ დანაშაულის ჩადენაში, რომლისთვისაც კანონი ითვალისწინებს სასჯელს თავისუფლების აღკვეთის სახით, მისი დანაშაულებრივი საქმიანობის აღკვეთის, გაქცევის, დამალვის ან მტკიცებულებათა მოსპობის თავიდან ასაცილებლად.

¹¹ „ძირითადი უფლებები“ კ. კუბლაშვილი; თბილისი 2003, გვ 134

¹² "ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის განხორციელება (გზამკვლევი)" **ევროპის საბჭო**, 2004 წლის ოქტომბერი, გვ.22

¹³ სსსკ 142-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი

ვადებთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ კოდექსის 148-ე მუხლში აღნიშნულია, რომ პირს ეჭვმიტანილის მომენტიდან აღრიცხული დრო ბრალდებულის პატიმრობის ვადაში ითვლება.

აღნიშნული კოდექსის 166-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი შინაპატიმრობასაც ითვალისწინებს, მაგრამ, მხოლოდ გარკვეული კატეგორიის პირებისათვის, რომელთა სრული იზოლაცია აუცილებელი არ არის, იზოლაციის არსებული ხარისხი და იძულების არსებობა სავსებით შეიძლება დამაკმაყოფილებელი იყოს მე-5 მუხლის ამოქმედებისათვის.

თავისუფლების აღკვეთის დროს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება პირის სტატუსს. ეს ეხება პირებს, რომლებიც მსახურობენ შეიარაღებულ ძალებში და რომლებსაც დისციპლინური რეჟიმის საფუძველზე შეეზღუდათ თავისუფლება. საქმეში *ენგელი ნიდერლანდების წინააღმდეგ (Engel and others v. Netherlands, Judgments 6/8/1976)* დადგინდა, რომ მე-5 მუხლის მოქმედება არ ვრცელდება „დაკავების“ იმ ფორმაზე, რომელიც გულისხმობდა, რომ ჯარისკაცები, თუმცა თავიანთი ყოველდღიური მოვალეობის შესრულებას აგრძელებდნენ, არასამუშაო საათებში საგანგებოდ დაკავებისათვის განკუთვნილ, დაუკეტავ შენობაში იყვნენ განთავსებულნი. ჯარისკაცებს მე-5 მუხლის გამოყენების საშუალება მიეცათ მხოლოდ მაშინ, როდესაც თავისუფლების შეზღუდვა მათ მიმართ განხორციელდა უფრო მაკაცრი სახით, რომელიც გულისხმობდა საკანში მოთავსებას, რის შედეგადაც აღარ შეეძლოთ თავიანთი ყოველდღიური საქმიანობის შესრულება. ანუ აღნიშნულიდან გამომდინარე სამხედრო სამსახური თავისთავად თავისუფლების ნაკლებ ხარისხს გულისხმობს, შესაბამისად რიგით მოქალაქეების თავისუფლების შეზღუდვას უფრო მეტი ხარისხი უნდა ახასიათებდეს, რათა მე-5 მუხლის ზღვარს მიაღწიოს.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით ბუნდოვანია თავისუფლებააღკვეთილი პირის სტატუსი მას შემდეგ, რაც წინასწარი გამოძიება დამთავრებულია და საქმე გადაცემულია სასამართლოსათვის, მაგრამ პირი ჯერ კიდევ არა არის სამართალში მიცემული.

მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ პირის დაკავების მიზეზები უნდა ეცნობოს „დაუყოვნებლივ“ და არა „მაშინვე“. დაკავების მიზეზების სათანადოდ განმარტების მიუხედავად, როდესაც განმარტება შესაძლებელია, თავისთავად საკმარისი იქნება, რათა თავისუფლების აღკვეთა ჩაითვალოს თვითნებურად და, ამდენად, არამართლზომიერად მე-5 მუხლის მიზნებისათვის.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-12 მუხლის თანახმად, „დაკავებულსა და დაპატიმრებულს დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს დაკავებასა თუ დაპატიმრების მიზეზი, საფუძველი და დანაშაული, რომლის ჩადენაშიც ის ეჭვმიტანილია ან რომლის ჩადენაც მას ბრალად ედება“

კონვენციის მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტში გაერთიანებულია რიგი არსებითი გარანტიებისა, რათა თავისუფლების აღკვეთა იყოს გამონაკლისი თავისუფლების წესიდან და დაკავებასა და დაპატიმრებაზე სასამართლო ხელისუფლების ზედამხედველობა უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი. სისხლის საპროცესო კოდექსი კონვენციასთან შესაბამისობაშია იმ მოთხოვნასთან დაკავშირებით, რომ პირი უნდა წარდგეს მოსამართლის წინაშე „სასწრაფოდ“, იმით, რომ ორივე მოკლე ვადებს ითვალისწინებს.

აღნიშნული პუნქტი ეხება მხოლოდ პატიმრობას მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად. აქვე გათვალისწინებულია გირაოს ინსტიტუტი.

საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით “გირაო არის ფულადი თანხა ან სხვა ფასეულობა(...) ბრალდებულის, განსასჯელის სათანადო ქცევისა და გამომძიებელთან, პროკურორთან ან სასამართლოში დროული გამოცხადების უზრუნველყოფის თაობაზე”.¹⁴ საპროცესო კოდექსის 168-ე მუხლის მე-2 ნაწილით კი ხდება გირაოს თანხის ოდენობის განსაზღვრა.¹⁵

¹⁴ ს.ს.ს.კ. მუხ.168(1)

¹⁵ „(. . .) გირაოს თანხის ოდენობა განისაზღვრება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა და ბრალდებულის ქონებრივი შესაძლებლობის გათვალისწინებით.“

მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული ვალდებულება ეხება ყველა შემთხვევას, პატიმრობის საფუძვლის მიუხედავად. ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს სასამართლოსათვის მიმართვის საშუალება ყველა შემთხვევაში, მათ შორის, იმ შემთხვევებშიც, როდესაც თავისუფლების აღკვეთა მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტით არის გამართლებული.

დაკავებასთან მიმართებით კოდექსით არ არის დადგენილი არანაირი პროცედურა, რომლითაც დაკავებული პირი ან მისი დამცველი შეძლებდა დაუყოვნებლივ მოეთხოვა გათავისუფლება იმ საფუძველზე, რონ თავისუფლების აღკვეთა არამართლზომიერია. რაც შეეხება დაპატიმრებას, საპროცესო კოდექსის მიხედვით, პირველი ინსტანციის სასამართლო უფლებამოსილია აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებაზე, შეცვლასა თუ გაუქმებაზე მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე, ასევე ითვალისწინებს მხარეთა, მათ შორის, დაცვის უფლებას, შეიტანონ შუამდგომლობა ბრალდებულის მიმართ გამოყენებული აღკვეთის ღონისძიების უფრო მსუბუქი ღონისძიებით შეცვლის შესახებ ან აღკვეთის ღონისძიების გაუქმების შუამდგომლობით მიმართონ იმ სასამართლოს, რომლის მოსამართლის ბრძანების საფუძველზეც იქნა გამოყენებული აღკვეთის ეს ღონისძიება.¹⁶

კონვენციის მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტი მოითხოვს, რომ ყველას, ვინც არის დაკავების ან დაპატიმრების მსხვერპლი ამ მუხლის დებულებათა დარღვევით, აქვს აღსრულებადი უფლება კომპენსაციასზე. „ასეთი უფლების არარსებობა უცილობლად გამოიწვევს პასუხისმგებლობას ევროპულ სასამართლოში საქმის წარმოებისას“.¹⁷

მე-5 მუხლის მე-5 პუნქტით გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის საშუალება მხოლოდ მაშინ მოითხოვება, როდესაც შესაძლო მსხვერპლი მე-5 მუხლის 1-4 პუნქტების დებულებების საწინააღმდეგოდ იყო დაკავებული ან დაპატიმრებული.

კომპენსაციის მექანიზმი დეტალურადაა რეგლამენტირებული საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ზოგადი ნაწილით. კოდექსის მე-12 მუხლის მე-4 ნაწილი ადგენს ზოგად ნორმას, რომლის თანახმადაც, უკანონოდ და დაუსაბუთებლად თავისუფლება შეზღუდულ პირს აქვს მისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლება.

აღნიშნული უფლება გარანტირებულია ეჭვმიტანილებისათვისაც¹⁸ და ბრალდებულებისათვისაც¹⁹. უკანონო და დაუსაბუთებელი დაკავების შედეგად მიყენებული ზიანი სრული მოცულობით უნდა ანაზღაურდეს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, იმის მიუხედავად, არის თუ არა დაკავებული მსჯავრდებული. და ბოლოს, აღსანიშნავია, რომ მე-5 მუხლის მოთხოვნათა ეფექტიანად განხორციელებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია კონვენციის ტექსტის განმარტება ევროპული სასამართლოს მიერ, რაც მიმართულია იმისკენ, რომ მიღწეულ იქნეს ევროპული კონვენციის მიზანი, რომელიც გულისხმობს, დაიცვას ადამიანის ნამდვილი უფლებები, რაც იმაში გამოხატება, რომ უფლებებს უნდა გააჩნდეს რეალური არსებითი შინაარსი და არ უნდა ანიჭებდეს ადამიანს დაცვის მხოლოდ ფორმალურ გარანტიას. შედეგად, თავისუფლების შეზღუდვა უნდა განიხილებოდეს როგორც გამოწვევისი და ნებადართული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ამისათვის არსებობს დამაჯერებელი არგუმენტაცია.

¹⁶ სსსკ 140-ე მუხლის მე-17 ნაწილი

¹⁷ "ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის განხორციელება (გზამკვლევი)" **ევროპის საბჭო**, 2004 წლის ოქტომბერი, გვ.202

¹⁸ ს.ს.ს.კ. 73-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის „მ“ ქვეპუნქტი

¹⁹ ს.ს.ს.კ. მუხ.76 (2)

ადამიანის მოტაცებასთან ბრძოლის საერთაშორისო სტანდარტები

*ქ. თბილისის შს მთავარი სამმართველოს სისხლის
სამართლის სამძებრო სამმართველოს უფროსის
მოადგილე, პოლიციის პოლკოვნიკი*

ადამიანის მოტაცება უხსოვარი დროიდან მოსული დანაშაულია და თანამედროვე პირობებშიც როგორც წარსულის რუდიმენტი კვლავ იმეორებს მისთვის დამახასიათებელ თვისებებსა და ამავედროულად იძენს ახალ ისტორიულ ფორმას – ხდება ტრანსნაციონალური დანაშაული. ადამიანის მოტაცებაში რიგითი კრიმინალების გარდა ფარულად ჩართული არიან უცხო ქვეყნის ძალები. ხელყოფა ადამიანის სიცოცხლისა და მისი კონსტიტუციური უფლებების იმ პროცესების ხშირი შედეგია, რომლებიც სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის შეჩერებისა და ხალხის ცხოვრების დესტაბილიზაციის შედეგად ვითარდებიან. ადამიანის მოტაცება, როგორც კრიმინოლოგიაში მართებულად აღინიშნება, ჩვეულებრივი რიგითი დანაშაული როდია, იგი თავისი არსით, გავრცელების მასშტაბით, შესრულების სისასტიკით, ამოუცნობი შედეგითა და აქედან გამომდინარე საზოგადოებრივი საშიშროების მაღალი ხარისხით, ბევრად აღემატება „რიგით“ დანაშაულს, ამდენად განსაკუთრებულ ადგილს იმკვიდრებს თანამედროვე დანაშაულებრივ სისტემაში¹.

აღსანიშნავია, რომ ამ დანაშაულობამ მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში განსაკუთრებულად საშიში სახე XX საუკუნის მეორე ნახევარში მიიღო. ამიტომაც მსოფლიოში ადამიანის მოტაცების გავრცელება სპეციალური განხილვის საგნად 1979 წელს გაეროს ასამბლეაზე იქცა, სადაც იგი ტრანსნაციონალურ დანაშაულად გამოცხადდა. ეს საკითხი კვლავ იქნა განხილული 2003 წელს. გაეროს გენერალურ ასამბლეაზე. 55/25 რეზოლუციაში ასამბლეამ დასახა ძირითადი მიმართულებები, რომელიც რეკომენდირებულია ადამიანის მოტაცების წინააღმდეგ ბრძოლაში. განსაკუთრებით ყურადღება გამახვილდა ამ დანაშაულობის თავიდან აცილების საკითხებზე².

ძველად ხელში ჩაგდება ტერორისტული მიზნით – ადამიანის მოტაცების ისეთი ფორმაა, რომელიც უშუალოდ არის დაკავშირებული ტრანსნაციონალურ დანაშაულობასთან. ამ საკითხს სპეციალურად მიეძღვნა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის XIII კონგრესი, რომელმაც აღნიშნა, რომ ორგანიზებული დანაშაულობა ხშირად აღწევს სახელმწიფო ადმინისტრაციულ და პოლიტიკურ სტრუქტურებში, მათ შორის შეიარაღებულ ძალებშიც. იგი ძირს უთხრის დემოკრატიულ პროცესს, შლის ეთნიკურ ნორმებს და იჭრება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში. ქრთამი, მოსყიდვა, პოლიტიკური კომპანიების დაფინანსება და ადამიანის მოტაცება ის ძირითადი ხერხებია, რომელთა საშუალებითაც დანაშაულებრივი ორგანიზაციები ისწრაფვიან მოიპოვონ პოლიტიკური გავლენა და თავიდან აიცილონ სასამართლო დევნა. კონგრესზე აღინიშნა, რომ ორგანიზებული დანაშაულობა პირდაპირ ემუქრება ნაციონალურ და საერთაშორისო უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას და ფრონტალურ შეტევას ახორციელებს პოლიტიკურ და საკანონმდებლო ხელისუფლებაზე, რითაც საფრთხეს უქმნის თვით სახელმწიფოებრიობას; იგი არღვევს სოციალური და ეკონომიკური ინსტიტუტების ნორმალური ფუნქციონირების შესაძლებლობას, კომპრომეტაციას უკეთებს მათ და საზოგადოებაში დემოკრატიული პროცესებისადმი ნდობის დაკარგვას უწყობს ხელს. იგი აფერხებს განვითარების პროცესს და აცამტვერებს მიღწეულ წარმატებებს. მას მსხვერპლის მდგომარეობაში ჰყავს მთელი რიგი ქვეყნების მოსახლეობა და ადამიანთა დაუცველობას შემოსავლების მიღებისათვის იყენებს. ის თავისი გავლენის ქვეშ აქცევს და აკაბალებს საზოგადოების მთელ რიგ ფენებს, განსაკუთრებით ქალებსა და ბავშვებს, ითრევს რა მათ სხვადასხვა და ერთმანეთთან დაკავშირებულ დანაშაულებრივ საქმიანობაში, კერძოდ, პროსტიტუციაში. კონგრესის მასალებში აღნიშნულია, რომ

¹ გ. ლლონტი, ადამიანის მოტაცება საქართველოში – კრიმინოლოგია და სამართალდამცავი სისტემა. თბ. .2003, გვ. 293.

² Международное сотрудничество в области предупреждения похищения людей, борьбы с ним и его искоренения и в области оказания помощи жертвам. – Резолюция 55/25 Генеральной Ассамблеи. 2003/ 28.

„ორგანიზებული დანაშაულობა“ წარმოადგენს უკანონობის ვერაგ ფორმას, რომლის დროსაც ცინიკურად ირღვევა ადამიანის უფლებები და კონსტიტუციური გარანტიები, რათა შემცირდეს დანაშაულის გამოაშკარავების რისკი და შეძლებისდაგვარად მაქსიმალურად იქნეს აუცილებელი შესაბამისი სასჯელი. ამგვარად, ორგანიზებული დანაშაულობა პირდაპირ, უშუალოდ და კონკრეტულად ზემოქმედებს მთლიანად საზოგადოების ცხოვრებაზე³.

ადამიანის მოტაცებასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია გაეროს კონგრესის მიერ დასახული პრევენციული ხასიათის ზომები.

უპირველეს ყოვლისა მნიშვნელოვანია კონგრესის მიერ დანაშაულობასთან ბრძოლის ობიექტების კლასიფიკაცია. ტერორისტული მიზნით მძევლად ხელში ჩაგდებისას ხელყოფის უმთავრეს ობიექტს შეიძლება წარმოადგენდეს სახელმწიფო (ორგანო ან თანამდებობის პირი). კონგრესი ამავსებულს ყურადღებას იმ გარემოებაზე, რომ საქართველოს კონსტიტუციური წყობის ძირითადი საფრთხე შეიძლება გახდეს ქვეყნის კრიმინალური ფორმირების მიერ შექმნილი პარალელური არალეგალური (ზოგჯერ ლეგალიზებული) სახელისუფლებო სტრუქტურა, უკანონო შეიარაღებული ფორმირება, რომელიც კანონსაწინააღმდეგო ინტერესებს იცავს. ასეთი მიზნებისათვის კრიმინალური სამყაროს ელიტა ახორციელებს ისეთი ანტიკონსტიტუციური ქმედებების მომზადებას, ფინანსირებას და ორგანიზებას, როგორცაა ეროვნებათაშორისი შუღლის გაღვივება, მასიური უწყესრიგობები, შეთქმულებები ხელისუფლების ხელში ჩასაგდებად მძიმე სახელმწიფო დანაშაულობის – ტერორის, ბანდიტიზმის, კონტრაბანდის – სტიმულირება. ამის მაგალითია წარსულში არსებული „მხედრონი“ და დღესაც მოქმედი სეპარატისტული ორგანიზაციები.

სამართალდამცავი ორგანოების პროფილაქტიკური საქმიანობის უშუალო ინტერესს უნდა წარმოადგენდეს იმ პირობათა სფერო, რომელიც კვებავს ტერორისტული მიზნით მძევლად ხელში ჩაგდებას. ძირითადად პირობებს მიეკუთვნება სახელმწიფო ინსტიტუტების შევსება დამნაშავეთა სამყაროს წარმომადგენლებით, კორუმპირებული ჩინოვნიკებით, სახელმწიფო საკუთრების დამტაცებლებით ე.წ. ცრუ მეწარმეებით, რომლებიც მზად არიან მოგების მიზნით აწარმოონ ყველანაირი სამართალსაწინააღმდეგო საქმიანობა და მჭიდრო კავშირი იქონიონ მაფიასთან. ამ პირობებს მიეკუთვნება აგრეთვე „ძალადობის სუბკულტურის“ ჩამოყალიბება. როგორც აღნიშნავს გ.დლონტი „დანაშაულებრივი ორგანიზაციების საქმიანობა საფრთხეს უქმნის საზოგადოების საფუძვლებს. დამნაშავეთა ჯგუფების სპეციალიზაციის მიუხედავად, უკვე თვით ფაქტი მათი საქმიანობის აღმოცენებისა და გაფართოების, სერიოზულ სამიშროებას წარმოადგენს საზოგადოებისათვის. ორგანიზებული დანაშაულობა ძირს უთხრის როგორც სამართლებრივი, ასევე პოლიტიკური ხასიათის ღირებულებებს, რომლებიც საზოგადოების ფუნდამენტის გამყარებას ემსახურება და ქმნის თავის საკუთარ „ანტიღირებულებებს“, „ანტიფასეულობებს“. ორგანიზებული დანაშაულობა საკუთარ თავის უქმნის იმიჯს ძალისას, რომელსაც შეუძლია საბუთო ადგილების და ადამიანთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფა, აგრეთვე ძალაუფლების ფუნქციების აღება – მართვა, კანონმდებლობა და მართლწესრიგის დამყარება, რაც გამხრწნელ ზემოქმედებას ახდენს საზოგადოებაზე, განსაკუთრებით ახალგაზრდობაზე. მოზარდ თაობებში ხდება ქურდული ტრადიციების და განგსტერული ცხოვრების იდეალიზება, პრინციპის – „ფულს სუნი არ უღის“ – დამკვიდრება.⁴

მძევლად ხელში ჩაგდებას წინ უძღვის კანონიერი ხელისუფლების წარმომადგენლების მოსყიდვის მცდელობა და დაშინება. ამ ეტაპზე მეტად მნიშვნელოვანია ადრინდელი პრევენციის ზომები, რადგან თავს იჩენს ისეთი ნეგატიური პროცესი, როდესაც ორგანიზებული დანაშაულობა ძირს უთხრის ადამიანების უფლებების დაცვის ინსტიტუტებს მათი ღირებულებების დისკრედიტაციისა და შესაბამისად ქმედითუნარიანობის შესუსტების ხარჯზე.

მძევლად ხელში ჩაგდების დროს დამნაშავეს მიზანია, სახელმწიფო ხელისუფლებას შეასრულებინოს ესა თუ ის მოქმედება ან თავი შეაკავებინოს ასეთი მოქმედებისაგან. ამასთანავე ეს მოქმედება

³ Доклад Всемирной сети за выживание. Вашингтон.1997,с.52.

⁴ ჯ.ვაბელია, ადამიანის მოტაცება საქართველოში – კრიმინოლოგია და სამართალდამცავი სისტემა. თბ. .2003, გვ.303

ტერორისტულ მიზანსაც ასრულებს მოსახლეობის დაშინებისა და ხელისუფლების ორგანოებზე ზემოქმედების კუთხით. დამნაშავე ხელთ იგდებს პიროვნებას და ამით გარკვეულწილად პარალიზებას უკეთებს საზოგადოებრივი ცხოვრების რიტმს. ადამიანის მოტაცების ამ ფორმასთან ბრძოლის წინაშე შესაძლოა არსებობდეს ძალადობის ორი სახეობა: 1. ძალადობა, რომელსაც თავისი ტერიტორიების და შემოსავლების დასაცავად მიმართავენ შესაბამისი ორგანიზაციები და 2. მოსახლეობის და ქონების წინააღმდეგ ძალადობა, რომელსაც ახორციელებენ ცალკეული პირები იმ მიზნით, რათა მიიღონ სახსრები უკანონო საქონლის და მომსახურების საზღაურად.

მძევლად ხელში ჩაგდება ტერორისტული მიზნით ადამიანის მოტაცებასთან ბრძოლის სისტემაში წარმოადგენს სპეციალურ რეგიონალურ პრობლემატიკას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს საზღვრებს მიმდებარე ტერიტორიების ნარკობიზნესისაგან დაუცველობის საკითხი. ტერორისტული მიზანზრახვა ადამიანის მოტაცებისას ხშირად ამ „ბიზნესის“ ზეგავლენით ხორციელდება. მართალია, საქართველო არ აწარმოებს არც ერთ ნარკოტიკს და არ არის მისი მკვეთრად გამოხატული მომხმარებელი, მაგრამ გეოგრაფიული მდებარეობის წყალობით ის ტრანზიტულ ქვეყნად იქცა, რითაც ხდება მოსახლეობის ნაწილის მიზიდვა ნარკობიზნესთან დაკავშირებული კონტრაბანდის გადამუშავებისა და გამოყენების საქმეში. ასეთი მდგომარეობა მკვეთრად ამწვავებს რესპუბლიკაში საერთო კრიმინოლოგიურ ვითარებას, რადგანაც ნარკოტიკების უკანონო ბრუნვას ყოველთვის ძალადობა და ადამიანის მოტაცება მოჰყვება, რომელსაც შეკვეთით ჩადიან ფსიქოტროპული პრეპარატების ზემოქმედების ქვეშ მყოფი პირები. ადამიანის მიტაცებასთან და განსაკუთრებით მის ისეთ საშიშ ფორმასთან როგორცაა - მძევლად ხელში ჩაგდება ტერორისტული მიზნით, ბრძოლის საფუძველს შარმოადგენს სახელმწიფო კონტროლის გაძლიერება. ამაზე პირდაპირ მიუთითებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის XIII კონგრესი, რომელიც უპირველეს ყოვლისა მოითხოვს პოლიტიკური და საკანონმდებლო ხელისუფლების დამანგრეველი პროცესების შეჩერებას.

საქართველოში ორგანიზებული დანაშაულობის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, თუ 90-იანი წლების დასაწყისში რა გავლენა მოახდინეს საზოგადოებაზე კრიმინალურმა ორგანიზაციებმა სახელმწიფოსა და მის წარმომადგენლებზე. როგორც ცნობილია, დანაშაულებრივი კლანები 1992-1995 წ.წ. თითქმის ლეგალურ საფუძველზე აკონტროლებდნენ რესპუბლიკის მნიშვნელოვან ტერიტორიებს, ჰყავდათ თავიანთი წარმომადგენლები არა მხოლოდ კომერციულ სტრუქტურებში, არამედ კურიერებდნენ საჭირო ხალხის დანიშნასაც საჭირო პოსტებზე ძალოვან სამინისტროებში. ამ მომენტში ნათლად ჩანს ადამიანის მოტაცების სოციალური ბუნება და ამასთან დაკავშირებით პრევენციული ზომების ობიექტი. მსხვერპლად გამოდის ის ვინც უპირისპირდება ორგანიზებულ დანაშაულს. საქართველოს უახლესმა ისტორიამ პრაქტიკულადაც დაადასტურა, რომ ორგანიზებული დანაშაულობა გარდაუვალად შედის კონფლიქტში ოფიციალურ ხელისუფლებასთან, ვინაიდან თითოეული დანაშაულებრივი ქსელი ძალოვანი მონოპოლიის დამყარებისა და მისი შენარჩუნებისაკენ ისწრაფვის. ამისათვის ის იყენებს დანაშაულებრივი ქმედების, სულ ცოტა ორ სახეობას: სახელმწიფო მოხელეთა და კერძო კომპანიების თანამშრომელთა კორუფციასა და ძალადობრივ ტერორისტულ ქმედებებს.

გაერთიანებული ერების არაერთმა კონგრესმა დაადასტურა, რომ კრიმინალური ორგანიზაციები არყევენ სამოქალაქო საზოგადოების საფუძველებს, აღვივებენ და ზრდიან დაძაბულობას ქვეყნის შიდა პოლიტიკაში და საფრთხეს უქმნიან სახელმწიფო მმართველობის ნორმალურ ფუნქციონირებას, სამართლებრივი წესრიგის განხორციელებას. მათი საქმიანობა განსაკუთრებით ეფექტურია, თუ სახელმწიფო კონტროლი სუსტია ან არასტაბილური⁵. ამ არასტაბილურობას ისინი არამცთუ ხელს უწყობენ, არამედ მთელ თავიანთ ძალისხმევას სამართალდამცავი ღონისძიებების ნეიტრალიზაციიდან

⁵ Всемирный отчет о преступности и правосудии. Издание для ООН. Центр профилактики международной преступности, Под ред. Г.Ньюман. Владивосток, Изд-во ДВГУ, 2000, с. 273-285; Н.И. Костенко, Роль Организации Объединенных Наций в предупреждении транснациональной организованной преступности - Право и политика. 2003, № 9, с. 100-109 и т.п.

მთავრობაში ადგილების დაკავებისა და უმაღლესი ხელისუფლების ხელში ჩაგდებისაკენ მიმართავენ.

ადამიანის მოტაცება, როგორც ტრანსნაციონალური დანაშაულობის შემაღვენი ნაწილი, საფრთხეს უქმნის დემოკრატიული ღირებულებების და პროგრესული საზოგადოებრივი ინსტიტუტების განვითარების.

ამიტომ გაერთიანებული ერების გადაწყვეტილებათა მიხედვით ადამიანის მოტაცებასთან ბრძოლის სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი დემოკრატიული ფასეულობებისა და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების განვითარებას უკავია.

როგორც 90-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში მომხდარი მოვლენები გვიჩვენებენ კრიმინალური კლანები იწყებენ სახელისუფლებო ორგანოებში შეღწევის სამართალმცავი ღონისძიებების ნეიტრალიზაციის მიზნით. თანამდებობის პირების შეშინებით და ზოგიერთის მოტაცებით ისინი ცდილობენ კანონრების დაცვის მოთხოვნის მიმართ დაამკვიდრონ სახელმწიფოს ნეიტრალური პოზიცია. ამ მიზნის მისაღწევი ერთ-ერთი გზა ფარულ შეთანხმებაში მდგომარეობს ძალადობის შეზღუდვის შესახებ მანამ, სანამ მთავრობა არ ჩაერევა მოცემული დაჯგუფებების ეკონომიკური საწარმოების ფუნქციონირებაში; მეორე გზას წარმოადგენდა იმ პირთა კორუმპირებულობა, რომელთაც შეეძლოთ დანაშაულებრივი ორგანიზაციის საქმიანობის პარალიზება, და ბოლოს, მესამე გზა, რომლის დროსაც მთავრობა და დანაშაულებრივი ორგანიზაცია ამყარებდნენ მჭიდრო ურთიერთკავშირს და პირდაპირ შედიოდნენ დანაშაულებრივ გარიგებაში; ასეთ პირობებში სამთავრობო სტრუქტურების როლი პრაქტიკულად დაიკარგებოდა დანაშაულებრივი საქმიანობის მფარველობამდე, რაც იმავდროულად მათ მაფიის მძევლებად აქცევდა. ფაქტიურად ადამიანის მოტაცებაში მონაწილეობას იღებდნენ პოლიციის თანამშრომლები.

ადამიანის მოტაცებასთან (სსკ-ის 329 მუხ.) ბრძოლის სისტემის განუყოფელ შემაღვენილობას იმ სფეროების პროგნოზული დადგენა წარმოადგენს, სადაც სავარაუდოა ამ დანაშაულის აღმოცენება. კრიმინოლოგთა გამოკვლევები ადასტურებენ, რომ ორგანიზებული დანაშაულობის ხელში ყოველთვის რჩება ყველაზე მომგებიანი დარგი⁷. ანალოგიური მდგომარეობა ფიქსირდება 90-იან საქართველოში, როდესაც ეკონომიკის განსაკუთრებით შემოსავლიანი სფეროები (სიგარეტისა და ალკოჰოლის ბიზნესი, ნავთობპროდუქტების და ენერგომატარებლების რეალიზაცია) მაფიოზების ხელში რჩებოდა და ერთდროულად წარმოადგენდა იმ ორგანოებისა და ორგანიზაციების სარისკო ზონას, რომლებიც უპირისპირდებოდნენ კრიმინალებს.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მოთხოვნათა შესაბამისად ნეაპოლის 1994 წლის „მსოფლიოს კომფერენციაზე“ მიღებულმა დოკუმენტმა დაცვის ხერხად, პოლიტიკური ურთიერთობათა დაცვა აღიარა⁸.

ამით გამოყოფილი იქნა სფერო, სადაც სავარაუდოა მძევლად ხელში ჩაგდების ან ამ მოქმედების შესრულების მუქარის აღმოცენება. ასეთ სფეროს შეიძლება წარმოადგენდეს საარჩევნო სისტემა. როგორც ცნობილია, საქართველოში 90-იან წლებში საარჩევნო კომპანიების ფინანსური უზრუნველყოფის მეშვეობით ორგანიზებულმა დანაშაულობამ შეძლო წარმომადგენლობითი ხელისუფლების საკანონმდებლო ორგანოებში პოლიტიკური მოღვაწეების კორუმპირების გზით შეღწევა და ამ უკანასკნელთა მიერ კრიმინალური საქმიანობის მფარველობის უზრუნველყოფა. ორგანიზებული დანაშაულობა ახდენს რა მუქარის სახით ზეგავლენას არჩევნებზე ხელისუფლების სხვადასხვა

⁶ Овчинский В.С. XXI век против мафии. Криминальная глобализация и Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности. М.: Инфра-М, 2001

⁷ Д.А.Ситников, Уголовно-правовая и криминологическая характеристика похищения человека. Автореферат диссертации.М.2001

⁸ Проблемы и опасности, которые создает организованная транснациональная преступность в различных регионах мира. Справочный документ Всемирной Конференции на уровне министров по организованной транснациональной преступности. Неаполь 21-23 ноября. 1994 E/ CONF 88/2 1994 Aug. 18, p.7

სტრუქტურებში და კანონმდებლობის პროცესებზე, ძირს უთხრის პოლიტიკურ სისტემას მთლიანად.

ადამიანის მოტაცება, როგორც ცნობილია, სპეციალურად იყო განხილული 1979 წელს გაეროს ასამბლეაზე, სადაც ეს დანაშაული გამოცხადდა ტრანსნაციონალურ დანაშაულად. ამ საკითხის განხილვას გაეროს გენერალური ასამბლეა კვლავ დაუბრუნდა 2000 და 2003 წლებში. თავის რეზოლუციებში გაერომ დასახა რეკომენდაციები ადამიანის მოტაცებასთან ბრძოლის განსაზღვრის შესახებ, სადაც სიტყვის თავისუფლების დაცვა პრიორიტეტულ მიმართულებად იყო განსაზღვრული.⁹ აღნიშნული იყო, რომ სიტყვის თავისუფლება ილახება იმის გამო, რომ ორგანიზებული დანაშაულებრივი ორგანიზაციები ხელში იგდებენ კონტროლს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებზე გაზეთების, რადიო თუ ტელევიზორების შექმნის ან მათი გავლენიანი წარმომადგენლების მოსყიდვის გზით.

ამრიგად, თავისუფლების უკანონო აღკვეთის (ფართო გაგებით) წინააღმდეგ შექმნილი პროპაგანდისტული არეალი პროფილაქტიკური ღონისძიებების შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. ძალადობის ანტიპროპაგანდა ყოველთვის დიდ გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ აზრზე. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ზოგიერთი ჟურნალისტის თვალთახედვა შესაძლოა არც თუ ისე ობიექტური იყოს, ხოლო ინფორმაციის წყაროები, რომლებითაც ის სარგებლობს, ხშირად არ იმსახურებენ ნდობას. ამ ნაკლოვანებებს იყენებენ კრიმინალური კლანები. ინფორმაციის საშუალებების არაობიექტური გამოყენების კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს ასევე აფხაზეთის სეპარატისტული რეჟიმის პროპაგანდისტული მანქანა, რომელიც ატარებს ფართო ანტიქართულ კამპანიას, რაშიც მათ დახმარებას რუსეთის კორუმპირებული მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებიც უწევენ.

ადამიანის მოტაცებასთან ბრძოლის საკითხების განხილვისას გენერალური ასამბლეის მიერ იყო აღნიშნული, რომ ეს დანაშაული წარმოადგენს ორგანიზებული დანაშაულობის ანტისახელმწიფოებრივი „პოლიტიკის“ გავრძელების მომენტს¹⁰.

კრიმინოლოგიური გამოკვლევები ადასტურებენ იმ ფაქტს, რომ თანამედროვე პირობებში ამ დანაშაულის საფუძველს წარმოადგენს ასევე დამნაშავე კლანების მიერ მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში სეპარატისტული განწყობის გავრცელება და გამოყენება¹¹.

საქართველოს ტერიტორიაზე მაფიოზურ-კორუმპირებულმა ნაციონალ ექსტრემისტულმა კლანებმა დაარღვიეს საქართველოს სუვერენიტეტი, მისი ტერიტორიული მთლიანობა და ამ პროცესის შენარჩუნების მიზნით მიმართავენ ყველა ხერხს, მათ შორის ადამიანის მოტაცებას. ამ პირობებში პროფილაქტიკური საქმიანობა მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული ქვეყნის რეფორმებთან, სუვერენიტეტის აღდგენის პროცესებთან.

ორგანიზებული დანაშაულობა ხელყოფს ასევე ეროვნულ ეკონომიკას. საერთაშორისო ორგანიზაციები ამ საკითხზე განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ, რადგან ორგანიზებული კლანების და კრიმინალების თარემის უშუალო შედეგია ბიზნესმენების განშირებული მოტაცების შემთხვევები. როგორც ადამიანის მოტაცების ბოლო ათწლეულის ისტორია გვიჩვენებს ამ დანაშაულის გავრცელების სფეროები ქვეყნის ენერგეტიკის ვაჭრობის, კავშირგაბმულობის, წარმოების, ბუნებრივი რესურსების, კრედიტებისა და ჰუმანიტარული დახმარების განაწილება ხდება. დანაშაულობასთან ბრძოლის სისტემისათვის გასათვალისწინებელია, რომ ამ პერიოდში ნაციონალურ ეკონომიკას რე-

⁹ Международное сотрудничество в области предупреждения похищения людей, борьбы с ним и его искоренения и в области оказания помощи жертвам. – Резолюция 55/25 Генеральной Ассамблеи. 2003/ 28; Всемирный отчет о преступности и правосудии. Издание для ООН. Центр профилактики международной преступности (Под ред. Г.Ньюман). Владивосток. Изд-во ДВГУ. 2000, с. 273-285 და სხვ

¹⁰ Международное сотрудничество в области предупреждения похищения людей, борьбы с ним и его искоренения и в области оказания помощи жертвам. – Резолюция 55/25 Генеральной Ассамблеи. 2003/ 28;

¹¹ Р.М. Акутаев, Некоторые аспекты криминологической характеристики похищения граждан. - Государство и право.2001, № 2; Ю.Клишин, Похищение человека, незаконное лишение свободы и захват заложников – преступления разные. – Закон. 2002, № 6

ალური საფრთხე ექმნებოდა იმით, რომ საქართველოში რეგიონულ და დარგობრივ დონეებზე მიმდინარეობდა ორგანიზებული დანაშაულებრივი ფორმირებების მიერ მთელი საზოგადოების მატერიალური ფასეულობების ფლობის და განკარგვის უფლების ხელში ჩაგდება.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივნის მოხსენებაში აღნიშნულია, რომ ორგანიზებული დანაშაულებრივი საქმიანობიდან მიღებული მრავალმილიონიანი შემოსავლები ფულის ლეგალიზაციის კარგად დამუშავებული სისტემის პირობებში სულ უფრო ფართოდ ინვესტირდება კანონიერ საწარმოებში. ეს პროცესი რამდენიმე მიზანს ემსახურება, რომელთა შორის უფრო აშკარაა უკანონოდ შექმნილი ფულის „გათეთრებისკენ“ სწრაფვა, ამ მიმართულებით ადამიანის მოტაცების სავარაუდო შემთხვევების პროგნოზირების მოდელირებამ უნდა გაითვალისწინოს ისეთი კრიმინოგენური სიტუაციების არსებობა, როდესაც არაკანონიერად მიღებული სახსრების ჩადება ლეგალურ ეკონომიკაში უზრუნველყოფს დანაშაულის ჩადენით მიღებული თანხების ეფექტურ ლეგალიზაციას. ამ პირობებში მძევლად ხელში ჩაგდება სახელმწიფო ფინანსური ორგანიზაციების იძულების მიზნით კრიმინოლოგების მიერ შეფასებულია როგორც სავარაუდო შედეგი და ა.შ.¹².

ამის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს რუსეთის ფედერაციის ცალკეული ბანკების, ფულის „გათეთრების“ მიზნით აფხაზეთის ტერიტორიაზე წარმოებული საბანკო ოპერაციები, რაც პირველ რიგში, სერიოზულ საფრთხეს საქართველოს ეკონომიკას უქმნის

სამართალდამცავ პრაქტიკაში, როგორც ამას მოითხოვს საერთაშორისო პრაქტიკა, გასათვალისწინებელია კრიმინოგენური სიტუაცია, როდესაც ადამიანის მოტაცების მსხვერპლად გამოდის კრიმინალების მიერ შესყიდული საწარმოს წევრები, პირები, რომლებიც ზრუნავენ მიღებული შემოსავლების მოცულობაზე, გადასახადების გადახდაზე და სხვა. ორგანიზებული დანაშაულობის შეღწევის ლეგალურ ეკონომიკაში თითქმის გარდაუვალად მივყავართ საბაზრო ურთიერთობათა რღვევისაკენ, რომლის აღეკვამურ ხერხს ადამიანის მოტაცება წარმოადგენს.

¹² Э.А. Иванов, Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. М., 1999. стр.11

წამების ფაქტების სამართლებრივი გამოძიება

საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად სახელმწიფოებმა სწრაფად და მიუკერძოებლად უნდა გამოიძიონ წამების გამოყენების ფაქტები. თუ შეტყობინებებში არსებული მტკიცებულებანი იმის საფუძველს იძლევა, სახელმწიფომ, რომლის ტერიტორიაზეც წამების გამოყენებაში ბრალდებული ამ აქტებთან კავშირის მქონე პირი უნდა გადასცეს საქმე საკუთარ კომპეტენტურ ორგანოებს დევნის მიზნით ეროვნული ან ადგილობრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის თანახმად. წამების შემთხვევათა ნებისმიერი რეალური გამოძიების ფუძემდებელ პრინციპებს წარმოადგენს მისი კომპეტენტურობა, მიუკერძოებლობა, სისწრაფე და გონივრულობა. ეს ელემენტები ამა თუ იმ ფორმით ადაფტირებული იყოს ნებისმიერ სამართლებრივ სისტემასთან და გამოიყენება, როგორც სახელმძღვანელო პრინციპები წამების გამოყენების შესახებ მტკიცებულებებთან დაკავშირებული ყველა გამოძიების ჩატარების დროს.

იმ შემთხვევაში, როდესაც გამოძიების პროცედურები მითხოვენ არ აკმაყოფილებენ რესურსების ან გამოცდილების უკმარისობის, წინასწარ აკვიატებული გამოვლენის, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების სისტერატური შემთხვევების გამო ან რაიმე სხვა არსებითი მიზეზით, სახელმწიფოებმა უნდა ჩაატარონ გამოძიება დამოუკიდებელი საგამოძიებო კომისიების მეშვეობით ან რომელიმე ანალოგიური პროცედურების ჩარჩოებში. ასეთი კომისიების შემადგენლობაში აირჩევიან ადამიანები, რომლებიც ცნობილი არიან თავიანთი მიუკერძოებლობით, კომპეტენტურობით და დამოუკიდებლობით. კერძოდ, ისინი დამოუკიდებელნი უნდა იყვნენ ნებისმიერი დაწესებულების, უწყების ან პირის მიმართ, რომელთა ქმედებებზეც შეიძლება ტარდებოდეს გამოძიება.

გამოძიების მიზნები წამების შესაძლო გამოყენებისას. ჩასატარებელი გამოძიების ზოგადი მიზანი მდგომარეობს იმ ფაქტების დადგენაში, რომელიც ეხება წამების გამოყენების სავარაუდო შემთხვევებს, იმ პირთა გამოსავლენად, ვინც პასუხს აგებს ასეთ შემთხვევებში და სასამართლო დევნის ხელშესაწყობად ან სხვა ზომების ჩარჩოებში ასეთი ფაქტების გამიყენების ნიშნით, წამების მსხვერპლთა ინტერესებიდან გამომდინარე, მოცემულ ნაწილში წამოწეული პრობლემები შეიძლება წამების ფაქტების სხვა ფორმებსაც ეხებოდეს. ამ მიზნის მისაღწევად გამოძიების ჩატარებელმა პირებმა თავისი ძალისხმევა უნდა გამოიყენონ იმისათვის, რომ განცხადება მიიღონ წამების გამოყენების სავარაუდო მსხვერპლთაგან; მოიძიონ და შეინახონ მტკიცებულებები სავარაუდო წამების თაობაზე, მათ შორის სამედიცინო მტკიცებულებანიც, რაც დაეხმარება მათ დამნაშავეს დევნის დროს; გამოავლინონ შესაძლო მოწმეები და მათგან ნმიიღონ წამების სავარაუდო ფაქტებთან დაკავშირებული ჩვენებები; დაადგინონ თუ როგორ, როდის და სად ჰქონდა ადგილი წამების გამოყენების სავარაუდო შემთხვევებს, ისევე როგორც ნებისმიერ ტიპიურ გარემოებებს, რომლებსაც გამოიწვია წამების გამოყენება.

ბ. წამების და სხვა სასტიკი, არაადამიანური და ღირსების შემლახავი მოპყრობისა და დასჯის ეფექტური გამოძიებისა და დოკუმენტირების პრინციპები. აღნიშნული დანაშაულებრივი ქმედებების ეფექტური გამოძიებისა და დოკუმენტირების მიზნები მდგომარეობს შემდეგში:

- ა) ფაქტების გარკვევა და დაზარალებულთა და მათი ოჯახების წინაშე ინდივიდუალური და სახელმწიფო პასუხისმგებლობის დადგენა და აღიარება;
- ბ) რეციდივების თავიდან ასაცილებლად აუცილებელი ზომების განსაზღვრა;
- გ) იმ პირთა ხელშეწყობა სასამართლო დევნისათვის ან შესაბამის შემთხვევაში დისციპლინარული დასჯისათვის, რომელთა ბრალი დადგენილია გამოძიების მსვლელობაში, აგრეთვე სახელმწიფოს მხრიდან სრული ანაზღაურებისა და კომპენსირების აუცილებლობის დასაბუთება, სამართლიანი და ადეკვატური ფინანსური კომპენსაციის, მკურნალობისა და რეაბილიტაციისათვის საშუალებების გამოყოფის ჩათვლით.

სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს ნებისმიერი წამების ფაქტის საჩივრებისა და შეტყობინებების ეფექტური გამოძიება. პირდაპირ გამოხატული წამების ფაქტზე საჩივრის არსებობის დროსაც კი

უნდა ჩატარდეს გამოძიება. გამოძიების ჩამტარებელი პირი, რომლებიც დამოუკიდებელი უნდა იყვნენ სავარაუდო დამნაშავეებისა და იმ დაწესებულებებისაგან, სადაც ისინი მუშაობენ, კომპეტენტური და მიუკერძოებელი უნდა იყვნენ. მათ შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეთ მიმართონ სამედიცინო და სხვა ობიექტურ ექსპერტებს, ან უფლება ჰქონდეთ მოიწვიონ ისინი გამოზიების ჩასატარებლად. ასეთი გამოძიების ჩატარებისას გამოყენებული მეთოდები უნდა აკმაყოფილებდეს ყველაზე მაღალ პროფესიულ მოთხოვნებს, ხოლო მათი დასკვნა საჯაროდ უნდა გამოცხადდეს.

საგამოძიებო ორგანოს უფლება აქვს და ვალდებულია გამოძიების ჩასატარებლად მოითხოვოს აუცილებელი ინფორმაცია. გამოძიების ჩამტარებელ პირებს თავიანთ განკარგულებაში უნდა ჰქონდეთ ყველა აუცილებელი საფინანსო და ტექნიკური საშუალება გამოძიების ეფექტურად ჩასატარებლად. ისინი უფლებამოსილი უნდა იყვნენ დაავალდებულონ ოფიციალური სახით მოქმედი და წამების გამოყენებასთან სავარაუდო კავშირის მქონე პირები, რომ ისინი გამოცხადდნენ ჩვენებების მისაცემად. იგივე ეხება სხვა ნებისმიერ მოწმესაც. მოითხოვს მათგან მტკიცებულებათა წარდგენა. წამების სავარაუდო მსხვერპლები, მოწმეები, გამოძიების ჩამტარებელი პირები და მათი ოჯახები დაცული უნდა იყვნენ ძალადობისაგან, ძალადობის გამოყენების მუქარებისაგან ან ღმინების სხვა სახეებისაგან, რომელიც შესაძლებელია გამოძიებასთან დაკავშირებით. პირები, რომლებსაც შეიძლება კავშირი ჰქონდეთ წამებასთან ან სასტიკ მოპყრობასთან, მოცილებული უნდა იქნენ ნებისმიერ თანამდებობას, რომელიც პირდაპირ ან არაპირდაპირ უზრუნველყოფს კონტროლს ან ძალაუფლების მოსარჩლეების, მოწმეებისა და მათი ოჯახების, აგრეთვე გამოძიების ჩამტარებელ პირთა მიმართებაში.

წამების სავარაუდო მსხვერპლებს და მათ წარმომადგენლებს უნდა ეცნობოს გამოძიებასთან დაკავშირებული ნებისმიერი მოსმენისა და ინფორმაციის შასახებ.

იმ შემთხვევაში, როდესაც გამოძიების დადგენილი პროცედურები არ აკმაყოფილებს შესაბამისი ორგანოების კომპეტენტურობისა და მიუკერძოებლობის მოთხოვნებს, ან ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების სისტემატური შემთხვევების არსებობის გამო, ან სხვა არსებითი მიზეზით, სახელმწიფოებმა უნდა ჩაატარონ გამოძიება დამოუკიდებელი საგამოძიებო კომისიის საშუალებით ან რომელიმე ანალოგიური პროცედურის ჩარცოებში. ასეთი კომისიის შემადგენლობაში აირჩვიან ადამიანები, რომლებიც ცნობილი არიან მიუკერძოებლობით, კომპეტენტურობითა და დამოუკიდებლობით. კერძოდ, ისინი დამოუკიდებელნი უნდა იყვნენ ნებისმიერი დამნაშავე პირის, აგრეთვე ორგანიზაციებისა და დაწესებულებებისაგან, სადაც ისინი შეიძლება მუშაობდნენ. კომისია უფლებამოსილი უნდა იყოს გამოძიების ჩასატარებლად მოითხოვოს აუცილებელი ინფორმაცია და ჩაიტაროს გამოძიება მოცემული პრინციპების შესაბამისად, გონივრული ვადის განმავლობაში მოამზადოს წერილობითი მოხსენება ჩატარებული გამოძიების შესახებ, სადაც მიუთითოს პაქტობრივ მდგომარეობაზე და იმ საკითხებზე, რომლებიც ექვემდებარება გამოძიებას. მოქმედ კანონმდებლობაზე დაყრდნობით, წარმოადგინოს საჭირო დასკვნები, რეკომენდაციები და წინადადებები საქმესთან დაკავშირებით.

ინფორმაციის გავრცელება წამების აკრძალვასთან დაკავშირებით. ერთ-ერთი დამატებითი პოლიტიკური ვალდებულება, რომელიც სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლში მოიაზრება და თავისებურებას წარმოადგენს, არის წამების აკრძალვასთან დაკავშირებული ინფორმაციის გავრცელების ვალდებულება, რომელიც აკისრიათ ხელისუფლების ორგანოების წარმომადგენლებს. ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მე-20 ზოგადი მოხსენების თანახმად, კომიტეტი ინფორმირებული უნდა იყოს იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ გავრცელებენ სახელმწიფო მხარეები მოსახლეობის ფართო მასებში შესაბამის ინფორმაციას, რომელიც დაკავშირებულია წამებისა და საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლით დავმობილი სხვა ქმედებების აკრძალვასთან. სასჯელალსრულების დაწესებულებების პირადი შემადგენლობა, სამედიცინო პერსონალი, პოლიციის ოფიცრები და ნებისმიერი სხვა პირი, რომელსაც შეეხება აქვს საპყრობილებთან ან ციხესთან, ან იმ ადამიანებთან მიმართებაში განხორციელებულ ქმედებებთან, რომლებიც რაიმე ფორმით ექვემდებარებიან დაკავებას, წინასწარ პატიმრობას ან პატიმრობას, უნდა ჩაუტარდეთ შესაბამისი ტრენინგები. სახელმწიფო მხარეებმა უნდა შეატყობინონ კომიტეტს, თუ რა ინსტრუქციები თუ ტრენინგები იქნა გამოცემული ან განხორციელებული იმისათვის, რათა მე-7 მუხლით

დაგმობილი ქმედებების აკრძალვა მტკიცედ და განუხრელად იქნეს დაცული ასეთი პირების მიერ. ანალოგიურ პოზიტიურ ვალდებულებას ითვალისწინებს ასევე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წამების საწინააღმდეგო კონვენციის მე-10 მუხლი.

პოზიტიური ვალდებულება, რომელიც ითვალისწინებს პატიმრის სრული იზოლაციის თავიდან არიდებას. ზოგადი მოხსენების მე-11 პუნქტში, ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა განაცხადა, რომ დაკავებული ან დაპატიმრებული პირის სრული იზოლაციაში მოთავსება, როდესაც მას საშუალება არ აქვს შეხვდეს თავის ადვოკატს, მისი ქვეყნის საკონსულოს წარმომადგენელს, ოჯახის წევრებს, სამედიცინო პერსონალს, უნდა იქნეს აკრძალული, რათა მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლით და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წამების საწინააღმდეგო კონვენციის 1-ლი მუხლით აკრძალული არასათანადო მოპყრობა. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლიც კრძალავს პატიმრის სრულ იზოლაციას, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ სტრასბურგის სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თანახმად, რომელიც დაკავშირებულია კონვენციის მე-3 მუხლთან, იგმობა მხოლოდ და მხოლოდ შესაბამისი პირის სრულ იზოლაციაში მოთავსებახანგრძლივი დროის განმავლობაში, როდესაც პირს არა აქვს რაიმე სოციალური კონტაქტი გარე სამყაროსთან და რამაც მნიშვნელოვანი ნეგატიური შედეგი გამოიწვია მის ფიზიკურ და სულიერ ჯანმრთელობაში. საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლი და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია კი ამ ვალდებულებას ითვალისწინებს იმ მოტივით, რომ მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი პირის მიმართ არასათანადო მოპყრობის განხორციელების საფრთხე.

სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტი

სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის თანახმად,

„არავინ შეიძლება დაექვემდებაროს წამებას ან სასტიკ, არაადამიანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს. კერძოდ არავინ შეიძლება დაექვემდებაროს მისი თანხმობის გარეშე სამედიცინო ან სამეცნიერო გამოკვლევებს მისი თანხმობის გარეშე“.

საერთაშორისო პაქტი არ მოიცავს მე-7 მუხლით მოცული ტერმინების განმარტებას. ტერმინთა განმარტება არ გვხვდება არც საერთაშორისო პაქტის საზედამხედველო ორგანოს, ადამიანის უფლებათა კომიტეტის, ოურისპუდენციაში. განსხვავებები ტერმინებს შორის დამოკიდებულია გამოყენებულ ქმედების ხასიათზე, მიზანსა და სიძლიერეზე. აღნიშნული მკვეთრად განსხვავდება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკისაგან, რომელშიც სტრასბურგის სასამართლო მე-3 მუხლთან დაკავშირებულ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში განმარტავს, თუ მე-3 მუხლით დაცული რომელი დებულების დარღვევას ჰქონდა ადგილი. ადამიანის უფლებათა კომიტეტი კი მხოლოდ ზოგადად აღნიშნავს და აფიქსირებს მე-7 მუხლის დარღვევას და არ უთითებს ხსენებული მუხლითმოცული რომელი კონკრეტული დებულების დარღვევას ჰქონდა ცალკეულ შემთხვევაში. ზოგად მოხსენებაში ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა გააკეთა ზოგადი განცხადება საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლით აკრძალულ ქმედებებთან დაკავშირებით.

„სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის დებულებათა მიზანს წარმოადგენს დაცვა როგორც ინდივიდის დაცვისა, ასევე მისი ფიზიკური და სულიერი ხელშეუხებლობისა. სახელმწიფოს მოვალეობას წარმოადგენს, უზრუნველყოს ყოველი პირის დაცვა საკანონმდებლო და სხვა ღონისძიებათა საშუალებით, რომლებიც შესაძლოა აუცილებელი იყოს მე-7 მუხლით აკრძალული იმ ქმედებების აღმოსაფხვრელად და საწინააღმდეგოდ, რომლებიც განხორციელებულ იქნა როგორც თანამდებობის პირების მიერ, ასევე იმ პირების მიერ, რომლებიც არ ასრულებენ თანამდებობრივ მოვალეობებს და ასევე კერძო პირების მიერ. მე-7 მუხლით დადგენილი აკრძალვა ასევე გამყარებულია პაქტის მე-10 მუხლში წარმოდგენილი პოზიტიური მოთხოვნებით, რომელთა თანახმადაც, „ყველა პირს, ვისაც აღკვეთილი აქვს თავისუფლება, უნდა მოეპყრან ადამიანურად და ადამიანისათვის შესაფერისი ღირსებით“.

ადამიანის უფლებათა ზოგადი მოხსენების თანახმად, მე-7 მუხლი არ უშვებს რაიმე სახის გამონაკლისს არც ერთ შემთხვევაში. კომიტეტის მიერ გაკეთებული განცხადების თანახმად, ისეთ სიტუა-

ციებშიც კი, როგორცაა საგანგებო მდგომარეობა ან საომარი მოქმედებები არანაირი სახის გადახვევა არ არის ნებადართული მე-7 მუხლის დებულებებიდან. კომიტეტმა ასევე აღნიშნა, რომ დაუშვებელია მე-7 მუხლის დებულებათა დარღვევის გამართლება ისეთი მიზეზითაც კი, როგორც არის ზემდგომი თანამდებობის პირის ან ხელისუფლების ორგანოს წარმომადგენლის მიერ მიღებული ბრძანება.

ანალოგიური დებულებები გვხვდება წამების საწინააღმდეგო გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენციის მე-2 მუხლშიც, რომლის თანახმადაც: „არანაირი სახის გამონაკლისი გარემოებები, თუნდაც ეს იყოს საომარი მდგომარეობა ან ომის საშიშროება, შიდა პოლიტიკური არასტაბილურობა ან ნებისმიერი სხვა სახის საგანგებო მდგომარეობა, შეიძლება იქნეს მოყვანილი წამების გასამართლებლად“.

ზემოხსენებულიდან ნათლად ჩანს, რომ არანაირი სახის პროპორციულობაზე არ შეიძლება ვილაპარაკოთ, როდესაც ვსაუბრობთ პაქტის მე-7 მუხლზე და წამების საწინააღმდეგო კონვენციაზე. მაგრამ მსოფლიო პრაქტიკაში გვხვდება ისეთი პრაქტიკა, რომელიც არათუ დაშვებულია სახელმწიფოში, არამედ საკანონმდებლო დონეზეც კი არის გამართლებული კონკრეტულ შემთხვევებში. მაგალითად, ისრაელში კანონმდებლობა ნებას რთავს ხელისუფლების წარმომადგენლებს გამოიყენონ „თანამედროვე ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ზეწოლა“ ტერორიზმში ეჭვმიტანილთა დაკითხვის პროცესში. 1997 წელს ისრაელმა განაცხადა, რომ ხსენებული მეთოდების გამოყენების შედეგად თავიდან იქნა აუცილებელი დაახლოებით 90-მდე ტერორისტული აქტი, რის შედეგადაც გადარჩენილი იქნა უამრავი უდანაშაულო ადამიანის სიცოცხლე. მიუხედავად ხსენებული სტატისტიკისა და ისრაელის მთავრობის მიერ წარმოდგენილი არგუმენტაციისა, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტმა მაინც დააკვალიფიცირა ზოგიერთი დაკითხვის მეთოდი, როგორც წამება და არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობა. დაკითხვის მეთოდები მიჩნეულ იქნა წამებად მიუხედავად იმისა, რომ ისინი მიმართული იყო მოსახლეობის დასაცავად სასიკვდილო ტერორისტული აქტებისაგან. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის განცხადების თანახმად:

„კომიტეტი აღიარებს და ითვალისწინებს იმ საშინელ დილემას, რომელსაც ისრაელი აწყდება ტერორისტული აქტების საშიშროებასთან დაკავშირებით, მაგრამ როგორც კონვენციის ხელშემკერეელ სახელმწიფო მხარეს, ისრაელს არ შეუძლია კომიტეტის წინაშე თავი იმართლოს განსაკუთრებული გარემოებებით და განაცხადოს, რომ ეს გარემოებები ამართლებს კონვენციის 1-ლი მუხლით აკრძალულ ქმედებებს. აღნიშნული ერთმნიშვნელოვნად და ნათლად არის დაგმობილი კონვენციის მე-2 მუხლით“.

რაც არ უნდა სამწუხარო იყოს დაკითხვის ისეთი მეთოდები, რომელთა კომბინაციაც ადამიანის უფლებათა კომიტეტისა და წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის აზრით წარმოადგენენ წამებას არა მხოლოდ სხვა ქვეყნებში, არამედ საქართველოშიც მრავლად გვხვდება. თუმცა, I ისრაელის მაგალითისაგან განსხვავებით აღნიშნული მეთოდების გამოყენება ერთმნიშვნელოვნად არის აკრძალული როგორც საქართველოს კონსტიტუციით, ასევე მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით. მიუხედავად აღნიშნულისა, საქართველოს წინარმდეგ ადამიანის უფლებათა კომიტეტის წინაშე წარმოდგენილი პირველივე განაცხადი *Domukovsky et al v. Georgia*, რომელიც კომიტეტმა არსებით გაამხილა და დაუშვა და განიხილა, უმთავრესად სწორედ ეხებოდა სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის დარღვევას საქართველოს სახელმწიფოს მხრიდან. აღნიშნულ განაცხადში განმცხადებლები ჩიოდნენ, რომ ისინი დაექვემდებარნენ წამებასა და არაადამიანურ მოპყრობას, მათ შორის სასტიკ ცემას, ფიზიკურ და მორალურ ზეწოლას, რომელმაც ბ-ნ დომუხოვსკის შემთხვევაში გამოიწვია კანტუზია, ბ-ნ წიკლაურის შემთხვევაში – კანტუზია, ძვლების მოტეხილობა, მრავალი ჭრილობები და დამწვრობითი ხასიათის იარები, ბ-ნ გელბახიანის შემთხვევაში – შრამები, ხოლო ბ-ნ დოკვაძის შემთხვევაში განხორციელებული ქმედებები მიაკვავდა როგორც წამებას, ასევე მუქარებს მისი ოჯახის მიმართ. საქართველოს მთავრობამ ვერ წარუდგინა ადამიანის უფლებათა კომიტეტს რაიმე სახის დამაჯერებელი არგუმენტაცია, რომელიც გააქარწყლებდა განმცხადებლების მიერ წარდგენილ ფაქტებს. შესაბამისად „ხსენებულ გარემოებებ-

ში ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა ჩათვალა, რომ განმცხადებლების მიერ კომიტეტის წინაშე წარდგენილი ფაქტებიდან გამომდინარე, განმცხადებლები დაექვემდებარნენ წამებასა და სასტიკ და არაადამიანურ მოპყრობას, რომელიც არღვევს საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლსა და მე-10 მუხლის 1-ელ პუნქტს“.

სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის სავარაუდო დარღვევასთან დაკავშირებულ განაცხადებთან მიმართებაში ადამიანის უფლებათა კომიტეტი ანალოგიურ მიდგომებს ახორციელებს, როგორც ეს ხდება სტრასბურგის სასამართლოს მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის სავარაუდო დარღვევებთან დაკავშირებულ განაცხადებთან მიმართებაში, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ ძალიან საინტერესოა ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მიერ განხილული განაცხადები, რომლებიც უკავშირდება საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის დამაბოლოებელი დებულების – „არავინ შეიძლება დაექვემდებაროს მისი თანხმობის გარეშე სამედიცინო ან სამეცნიერო გამოკვლევებს“ – სავარაუდო დარღვევას. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სასამართლო პრაქტიკაში ძალიან მწირია ანალოგიურ საკითხთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილებები. უფრო მეტიც, სტრასბურგის სასამართლოს არ აქვს გამოტანილი არც ერთი სერიოზული გადაწყვეტილება ადამიანთან მიმართებაში სამედიცინო ექსპერიმენტის განხორციელების ან სამედიცინო ჩარევასთან დაკავშირებით, როდესაც ეს აუცილებელი არ არის პირის ჯანმრთელობისათვის და მისი თანხმობის გარეშე იქნა განხორციელებული. ამიტომაც ძალიან საინტერესოა ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მიერ გამოძღვანებული მიდგომები აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით.

მე-7 მუხლის დამაბოლოებელი დებულების განსაზღვრის მიზანს წარმოადგენდა პასუხის გაცემა იმ საშინელებებზე რასაც ჩადიდნენ გერმანელი ნაცისტები ექიმები საკონცენტრაციო ბანაკებში მე-2 მსოფლიო ომის დროს. ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მიერ მე-20 ზოგად მოხსენებაში ასახული განმარტების თანახმად:

„მე-7 მუხლი ნათლად კრძალავს სამედიცინო და სამეცნიერო ექსპერიმენტებს შესაბამისი პირის თანხმობის გარეშე. კომიტეტი აღნიშნავს, რომ განსაკუთრებული დაცვა უნდა არსებობდეს ასეთი ექსპერიმენტებისაგან იმ პირებთან მიმართებაში, რომლებსაც არ შეუძლიათ თავისი ნებით გამოხატონ თანხმობა და, განსაკუთრებით იმ პირებთან მიმართებაში, რომლებიც იმყოფებიან რაიმე ფორმით პატიმრობაში ან დაკავების ქვეშ. ასეთი პირები არ უნდა დაექვემდებარონ არც ერთ შემთხვევაში სამედიცინო და სამეცნიერო ექსპერიმენტებს, რომელთაც შეუძლია ზიანი მიაყენოს მათ ჯანმრთელობას“.

ამერიკის შეერთებულ შტატებთან დაკავშირებულ დასკვნით კომენტარებში ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა აღნიშნა, რომ კომიტეტი შემფოთებულია იმით, რომ ზოგიერთ შტატში არა თერაპიული კვლევები შესაძლებელია წარმოებდეს მცირეწლოვანებთან ან სულიერად დაავადებულ პირებთან მიმართებაში მათ მაგიერ სხვა ადამიანის მიერ გაცემული ნებართვის საფუძველზე, რაც ერთმნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგება სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლს“.

სამედიცინო ექსპერიმენტის აკრძალვა უფრო ვიწრო გაგებით არის წარმოდგენილი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლში, ვიდრე სამედიცინო მოპყრობის აკრძალვა. არასაექსპერიმენტო სამედიცინო ჩარევამ, იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი იგი განხორციელებულია შესაბამისი პირის თანხმობის გარეშე, უნდა მიღწიოს სისასტიკის კონკრეტულ ზღვარს იმისათვის, რათა ადგილი ჰქონდეს საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის გარღვევას. ერთ-ერთი სახის სამედიცინო ჩარევა, როგორცაა ქალის სტერილიზაცია მისი თანხმობის გარეშე ერთმნიშვნელოვნად იქნა მიჩნეული საერთაშორისო პაქტის მე-7 მუხლის დარღვევად. აღნიშნული გადაწყვეტილება კომიტეტმა დააფიქსირა დასკვნით კომენტარებში იაპონიასთან, პერუსა და სლოვაკეთთან მიმართებაში.

წამების და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აღკვეთის ევროპული კონვენცია და კომიტეტი.

80-იანი წლების დასასრულს ადამიანის უფლებათა დაცვის მზარდმა სტანდარტებმა ხაზგასმით წარმოაჩინა ადამიანის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან უფლებათა დარღვევის აღმოფხვრის საჭიროება. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლმა, რომელიც კრძალავს წამებას, არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობასა და სასჯელს დასაბამი მისცა წამებისა და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აღკვეთის შესახებ 1987 წლის კონვენციის პროექტის შემუშავებას.

აღნიშნული კონვენცია, რომლის საფუძველზეც შეიქმნა წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი (CPT), ხელმოსაწერად გახდა 1987 წლის 26 ნოემბერს და ძალაში შევიდა 1989 წლის 1 თებერვალს. დღეისათვის ევროპის საბჭოს ყველა წევრი სახელმწიფო მიერთებულია კონვენციას.

წამების აღკვეთის ევროპული კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმი, რომელიც ძალაში შევიდა 2002 წლის 1 მარტს, უფლებამოსილებას ანიჭებს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტს, რომ მოიწვიოს ევროპის საბჭოს არაწევრი ნებისმიერი სახელმწიფო კონვენციაზე მისაერთებლად.

დამოუკიდებელი ექსპერტები და ვიზიტები

წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის (CPT) წევრებს წარმოადგენენ დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი ექსპერტები. ისინი სხვადასხვა პროფესიების მქონე პირები არიან, როგორცაა იურისტები, ექიმები და ექსპერტები. ისინი ირჩევიან მინისტრთა კომიტეტის მიერ 4 წლის ვადით და ხელახლა შესაძლოა არჩეულ იქნენ მხოლოდ ორჯერადი ვადით. თითოეული სახელმწიფოდან მხოლოდ ერთი წევრი ირჩევა. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი ვიზიტებს აწარმოებს თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში (მაგალითად, ციხეებსა და არასრულწლოვანთა პატიმრობის ცენტრებში, პოლიციის დაწესებულებებში, საიმიგრაციო მიზნით დაკავებულთა ცენტრებში, ფსიქიატრიულ საავადმყოფოებში), რათა მონახულოს თუ როგორ ეპყრობიან იქ თავისუფლებააღკვეთილ პირებს და სათანადო რეკომენდაციები წარუდგინოს მოგვიანებით პირობების გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით.

ვიზიტები ზოგადად ხორციელდება დელეგაციების მიერ, რომლებშიც შედის 2 ან მეტი კომიტეტის წევრი. მათ თან ახლავთ კომიტეტის სამდივნოს წარმომადგენლები, ექსპერტები და თარჯიმნები. კომიტეტის წევრი, რომელიც არჩეულია შესაბამისი წევრი სახელმწიფოს მხრივ მონაწილეობას არ იღებს ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე განხორციელებულ ვიზიტებში.

კომიტეტის დელეგაციები ხელშემკვრელ სახელმწიფოებში ვიზიტებს ახორციელებენ პერიოდულად, მაგრამ შესაძლებელია ე.წ. ad hoc (სპეციალური) ვიზიტების განხორციელებაც, თუკი ეს აუცილებელია. კომიტეტმა უნდა აცნობოს შესაბამის სახელმწიფოს ვიზიტის შესახებ, მაგრამ კომიტეტი არ არის ვალდებული დააკონკრეტოს პერიოდი შეტყობინებასა და ვიზიტს შორის, რომელიც გამოწვევების გარემოების არსებობის შემთხვევაში, შესაძლებელია განხორციელებულ იქნას დაუყოვნებლივ შეტყობინების გაგზავნის შემდგომ. მთავრობის პრეტენზიები ვიზიტის დროსა და ადგილთან დაკავშირებით, შესაძლებელია გამართლებულ იქნეს მხოლოდ ისეთ საფუძველზე, როგორცაა ეროვნული თავდაცვა, საზოგადოებრივი უსაფრთხოება, სერიოზული არეულობა, პირის სამედიცინო მდგომარეობა ან განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე გამოძიება, რომელიც მიმდინარეობს კონკრეტული პირის მიმართ. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა განახორციელოს ყველა შესაძლებელი ღონისძიება, რათა მაქსიმალურად შესაძლებელ ვადებში მოხერხდეს კომიტეტის წევრების ვიზიტის განხორციელება.

შეუზღუდავი დაშვება

წამებისა და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აღკვეთის კონვენციის თანახმად, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის დელეგაციებს გააჩნიათ შეუზღუდავი ნებართვა და დაშვება თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში და ასეთ ადგილებში გადაადგილებაზე. ისინი ყოველგვარი მოწმებისა და მეთვალყურეობის გარეშე აწარმოებენ პატიმართა და თავისუფლებააღკვეთილ პირთა მონახულებას და მათთან გასაუბრებას.

წამებისა და არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აღკვეთის კომიტეტი არ არის მართლმსაჯულების ორგანო, რაც მას არსებითად განასხვავებს ადამიანის უფლებათა სფეროში ევროპის საბჭოს სხვა სახელმწიფოებო ორგანოსაგან, როგორც გვევლინება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო.

ევროპული სასამართლოსაგან განსხვავებით წამების საწინააღმდეგო კომიტეტს არ გააჩნია უფლებამოსილება განიხილოს და გადაწყვიტოს სამართლებრივი დავები, რომლებიც ეხება შესაბამისი ხელშეკრული სახელმწიფოს მიერ ხელშეკრულებით დაკისრებული ვალდებულებების სავარაუდო დარღვევას, ანუ post factum საჩივრების განხილვის უფლებამოსილებას.

უწინარეს ყოვლისა წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი წარმოადგენს მექანიზმს, რომლის მთავარ დანიშნულებას შეადგენს არასათანადო მოპყრობის განხორციელების ხელის შეშლა, თუმცა, კომიტეტს უფლება აქვს ჩაერთოს ასეთი ფაქტის მოხდენის შემდგომაც.

შესაბამისად, მაშინ როდესაც სასამართლოს ქმედებები მიმართული „კომფლიქტის სამართლებრივ დონეზე რეგულირებისაკენ“, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის ქმედებები მიმართულია „კომფლიქტის თავიდან აცილებისაკენ“ პრაქტიკულ დონეზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის სახელმძღვანელო პრინციპს წარმოადგენს „მაქსიმალური დაცვა გაავრცელოს ადამიანის მიმართ არასათანადო მოპყრობის განხორციელებაზე იქნება ეს ფიზიკური თუ სულიერი ხასიათის.“

წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის (CPT) ქმედებები ეფუძნება თანამშრომლობის კონცეფციას. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის ამოცანას არ წარმოადგენს სახელმწიფოების საჯაროდ გაკიცხვა, არამედ სახელმწიფოებისათვის დახმარების აღმოჩენა, რათა მათ აღმართონ და გააძლიერონ ის გამოყოფი კედელი, რომელიც ერთმანეთისაგან მიჯნავს და ყოფს დასაშვებ და დაუშვებელ მოპყრობას ან ქმედებას. ხსენებული ამოცანის განხორციელებისას წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი ხელმძღვანელობს შემდეგი პრინციპებით.:

1. თავისუფლებააღკვეთილი პირების მიმართ არასათანადო მოპყრობის აკრძალვა აბსოლუტურ ხასიათს ატარებს;
2. არასათანადო მოპყრობა ეწინააღმდეგება ცივილიზებულ ქმედებათა კოდექსს, თუნდაც იგი განხორციელებულ იქნეს შედარებით მსუბუქი ფორმით;
3. არასათანადო მოპყრობა ზიანს აყენებს არა მარტო მსხვერპლს, არამედ დამადცირებელია თვით ხელისუფლების ორგანოს იმ წარმომადგენლისათვის, რომელიც მას ახორციელებს ან ნებართვას გასცემს მის განხორციელებაზე და ზიანს აყენებს ასევე ხელისუფლების ეროვნულ ორგანოებს ზოგადად;

პირველ რიგში, CPT იკვლევს და აფასებს ფაქტობრივ სიტუაციას იმ ქვეყნებში, რომლებშიც იგი ახორციელებს ვიზიტებს. კერძოდ, CPT:

1. ახილავს ზოგად სიტუაციას იმ დაწესებულებაში, რომლებიც მან მოინახულა;
2. თვალყურს ადევნებს სასჯელალსრულებითი დაწესებულებების წარმომადგენელთა მიდგომებს თავისუფლებააღკვეთილ პირებთან მიმართებაში;
3. აწარმოებს თავისუფლებააღკვეთილ პირთა გამოკითხვას მათ ყოფასთან დაკავშირებით და ისმენს საჩივრებს, რომლებიც მათ შესაძლოა ჰქონდეთ;
4. იხილავს სამართლებრივ და ადმინისტრაციულ საფუძვლებს, რაზეც დაფუძნებულია თავისუფლების აღკვეთა.

აღნიშნულის შემდგომ წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი მიხსენებს წარუდგენს შესაბამის სახელმწიფოს, რომელშიც შეფასებას აძლევს შეგროვებულ ინფორმაციას და თან ურთავს კომენტარებს. ხსენებულთან მიმართებაში უნდა აღინიშნოს, რომ CPT-ს არ გააჩნია უფლებამოსილება ფიცის

ქვეშ მოიპოვოს გარკვეული მტკიცებულებები ან წინააღმდეგობა გაუწიოს იმ პირებს, რომლებიც გამოხატავენ საწინააღმდეგო აზრს. აუცილებლობის შემთხვევაში კომიტეტი რეკომენდაციას იძლევა ისეთი ღონისძიებების გატარებაზე, რომელთა დანიშნულებასაც წარმოადგენს ისეთ მოპყრობათა აღკვეთა და აკრძალვა, რომლებიც წინააღმდეგონაში მოდის თავისუფლებააღკვეთილ პირებთან მიმართებაში განხორციელებულ ქმედებათა დასაშვებ სტანდარტებთან.

თავისი ფუნქციების განხორციელებისას CPT უფლებამოსილია დაეყრდნოს არამართო იმ სამართლებრივ სტანდარტებს, რომლებიც მოცულია არამართო ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით, არამედ ადამიანის უფლებათა სფეროში მოქმედი სხვა შესაბამისი აქტებითაც, ისევე როგორც ადამიანის უფლებათა ორგანოების მიერ ამ უფლებებთან დაკავშირებულ ინტერპრეტაციებს. მაგრამ კომიტეტი არ არის შეზღუდული და შემოფარგლული მართლმსაჯულების ან კვაზი სასამართლო ორგანოების მიერ დადგენილი პრეცედენტული სამართლით ადამიანის უფლებაზე სფეროში არამედ მას შეუძლია ამ პრეცედენტულ სამართალზე ან გამომჟღავნებულ მიდგომებზე დაყრდნობა, როდესაც აფასებს თავისუფლებააღკვეთილი პირების მოპყრობას კონკრეტულ ქვეყანაში.

მოკლედ რომ შევაჯამოთ განსხვავებები ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოსა და CPT-ს შორის შემდგომში მდგომარეობს:

1. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს გამოკვლევა ადგილი ჰქონდა თუ არა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის დებულებათა დარღვევას. საპირისპიროდ წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის ამოცანას კი წარმოადგენს პირის მიმართ არასათანადო მოპყრობის, იქნება ეს ფიზიკური თუ სულიერი ხასიათის აღკვეთა, აღმოფხვრა, ანუ კომიტეტის მოქმედებები უფრო გათვლილია მომავალზე, ვიდრე წარსულზე;
2. ევროპულ სასამართლოს გააჩნია ხელშეკრულებების დებულებები, რომლებსაც იგი იყენებს და განმარტავს. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი შეზღუდული არ არის ხელშეკრულებათა არსებითი დებულებები, თუმცა მას შეუძლია დაეყრდნოს მრავალ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, საერთაშორისო აქტებსა და საზედამხედველო ორგანოების მიერ დადგენილ პრეცედენტულ სამართალს.
3. მის წინაშე დასახული ამოცანების ხასიათიდან გამომდინარე ევროპული სასამართლო შედგება ადამიანის უფლებათა სფეროში მიღვაწე იურისტებისაგან. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი კი შედგება არა მარტო ასეთი იურისტებისაგან, არამედ სამედიცინო პერსონალისაგან, პენიტენციალურ სფეროში მოღვაწე ექსპერტებისაგან, კრიმინოლოგიის დარგში მოღვაწე სპეციალისტებისაგან და სხვა.
4. საკითხის გადაჭრაში ევროპული სასამართლო მხოლოდ მაშინ ერთვება, როდესაც მას წარედგინება განაცხადი ინდივიდუალური პირისაგან თუ სახელმწიფოსაგან. CPT კი ex officio ახორციელებს თავის პერიოდულ ვიზიტებს.
5. სასამართლოს ქმედებები და კონკრეტულ განაცხადთან დაკავშირებული მისი საქმიანობა სრულდება სამართლებრივ საცალდებულო გადაწყვეტილებით, რომლის თანახმადაც ნატელი ხდება, დაარღვია თუ არა სახელმწიფომ ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულება. წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი კი ამზადებს მოხსენებას და თუ ეს აუცილებელია, რეკომენდაციებსა და რჩევებს, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია შემდგომი მოლაპარაკების განვითარება. იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო არ ასრულებს კომიტეტის რეკომენდაციებს, კომიტეტს შეუძლია გამოსცეს საჯარო განცხადება ამასთან დაკავშირებით.

CPT თავის მოხსენებას კონკრეტულ სახელმწიფოსთან დაკავშირებით აქვეყნებს მხოლოდ ამ სახელმწიფოს მიერ თანხმობის გამოთქმის შემთხვევაში, მაგრამ კომიტეტი ყოველწლიურად იღებს ზოგად მოხსენებას გაწეულ საქმიანობასთან დაკავშირებით, რომელშიც ზოგადად აისახება განვლილი წლის განმავლობაში კომიტეტის მიერ განხორციელებული ვიზიტები კონკრეტულ სახელმწიფოებში.

წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი (CPT) და საქართველო.

წამების და არაადამიანური დამამცირებელი მოპყრობის ან დასჯის აღკვეთის ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის შესაბამისად, წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის დალეგაცია ეწვია საქართველოს 2001 წლის 6-18 მაისს. ეს წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის (CPT) პირველი ვიზიტი იყო საქართველოში, რომელიც განხორციელდა კომიტეტის 2001 წლის პერიოდული ვიზიტების პროგრამის ფარგლებში.

ვიზიტის დროს დალეგაციამ მოისმინა მრავალი განცხადება პოლიციის მიერ დანაშაულში ეჭვმიტანილების ფიზიკური შეურაწმყოფის შესახებ. ზოგიერთი განცხადებით ფიზიკური შეურაცხყოფა იმდენად მძიმე იყო, რომ კომიტეტის აზრით, ისინი წამების ტოლფასად შეიძლება ჩაითვალოს. თითქმის ყველა ეს განცხადება გაკეთდა იმ პირების მიერ, რომლებსაც დალეგაცია ესაუბრა სასჯელსრულების დაწესებულებებში ან რომლებიც ცოტა ხნით ადრე პოკიციაში იყვნენ დაკავებული. კომიტეტმა აღნიშნა რომ მონახულებულ პოლიციის დაწესებულებებში მხოლოდ რამდენიმე ეჭვმიტანილი იყო დაკავებული (24 ადამიანი 19 მონახულებულ პოლიციის დაწესებულებაში. რამდენიმე მათგანს აშკარად ეტყობოდა ფიზიკური ძალადობის ნიშნები, თუმცა ცხადი იყო, რომ შიშის გამო ისინი თავის არიდებდნენ ამის შესახებ დალეგაციასთან საუბარს და ასევე დალეგაციის შემადგენლობაში მყოფ ექიმების მიერ მათ გასინჯვას.

კომიტეტმა ასევე აღნიშნა, რომ ზოგიერთის აზრით, მათ მიმართ უხეშ ფიზიკურ მოპყრობას არ ჰქონია ადგილი მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ თავიდანვე აღიარეს დანაშაული, რომლის ჩადენაშიც ისინი იყვნენ ეჭვმიტანილი. კომიტეტის მიერ მოპოვებული ინფორმაციის თანახმად, ფიზიკურ ძალადობას ადგილი ჰქონდა როგორც პოლიციის მიერ მათი დაკავების, ასევე პოლიციის თანამშრომლების მიერ მათი შემდგომი დაკითხვის დროს და ძირითადად ვლინდებოდა სახეში გარტყმის, მუშტით ცემის, წიხლების, პოლიციის ხელკეტების, იარაღის კონდახის და სხვა მაგარი საგნების გამოყენების ფაქტებში. ყველაზე მძიმე შემთხვევაში განცხადებები ეხებოდა ელექტროშოკის, აირწინალების, ფეხის გულელებზე ცემასა და თავდაყირა მდგომარეობაში დაკავებულის იძულებით გაჩერებას.

თითქმის ყველა ინფორმაცია ეხებოდა ფიზიკური შეურაწმყოფის ფაქტებს თავდაპირველ საგამოძიებო მოქმედებაზე პასუხისმგებელ პოლიციის ოპერატიულმუშაკებს (მოკვლევის ორგანოს). დალეგაციამ ასევე მოისმინა რამდენიმე განცხადება გამომძიებლების მხრიდან ფიზიკური ძალადობის ფაქტებთან დაკავშირებით. თითქმის არ ყოფილა განცხადებები დროებითი დაკავების იზოლატორში მომუშავე პერსონალის მხრიდან ფიზიკური შეურაწმყოფის თაობაზე.

დალეგაციაში შემავალმა ექიმებმა გასინჯეს ზოგიერთი იმ პირთაგანი, რომლებიც აცხადებდნენ, რომ მათ მიმართ ადგილი ჰქონდა ფიზიკურ ძალადობას და გამოავლინეს რომ მათ აღენიშნებოდათ ამგვარი ზემოქმედების რეალური ფიზიკური ნიშნები. დალეგაციის წევრებმა მიუთითეს შემდეგ კონკრეტულ მაგალითებზე:

- ერთ-ერთმა პირმა, რომელსაც დალეგაცია ესაუბრა თბილისის 5 საპყრობილეში განაცხადა, რომ დალეგაციის ვიზიტამდე ექვსი დღის წინ, იგი დააკავეს და მიიყვანეს პოლიციის რაიონულ განყოფილებაში, სადაც პოლიციელთა ჯგუფში იგი მუშტით სცემა და ხელკეტები ურტყა მთელ სხეულში და თავში. სამედიცინო შემოწმებამ გამოავლინა, რომ ზურგზე მხრის მიდამოში მას აღენიშნებოდა მოიისფრო-მწვანე ფერის 6X5 სმ ჰემატომა; მარჯვენა მხარეს ილღის ქვეშ 7X8სმ და 3X4 სმ სისხლჩაქცევები; მარჯვენა ზედა მხარის არეში 2X1 სმ ჰემატომა; მარჯვენა მხარის უკან 2X1სმ მოიისფრო-მწვანე ფერის ჰემატომა;
- მეორე პატიმარმა, რომელსაც დალეგაცია ესაუბრა თბილისის 5 საპყრობილეში, განაცხადა რომ ექვსი დღის წინ, იგი დააკავეს და მიიყვანეს პოლიციის რაიონულ განყოფილებაში, სადაც სცემეს და აწამეს ელექტროშოკით ძველებური ტელეფონის მსგავსი აპარატით. მეორე დღეს იგი გადაიყვანეს პოლიციის სხვა განყოფილებაში სადაც მისი განცხადებით, იგი კვლავ სცემეს, სახეზე გაუკეთეს აირწინალი და ცერი თითი კარებში მოაყოლეს. სამედიცინო შემოწმებამ გამოავლინა რომ მას სამ ადგილას ორივე ფეხის წინა არეში აღენიშნებოდა 2X1სმ მოყავისფრო

გამხმარი ნაიარევი; მარცხენა ცერის ფრჩხილის ძირში ახალი სისხლჩაქცევა, რომელიც ფრჩხილის ზედაპირის ნახევარს ფარავდა;

- მესამე პირმა, რომელსაც გელეგაცია ესაუბრა თბილისის 5 საპრობილეში, განაცხადა რომ დაახლოებით 9 თვის წინ იგი დააკავეს და დაკითხეს ტრანსპორტის პოლიციის დეპარტამენტში. დაკითხვის დროს მას გამუდმებით სცემდნენ ხელკეტებით მთელ სხეულზე და განსაკუთრებით ფეხის გულებზე. მან ასევე განაცხადა რომ იგი აწამეს ელექტროშოკით, სამედიცინო შემოწმებამ გამოავლინა, რომ მარჯვენა ცერის ძირში ჰქონდა დაახლოებით 2სმ სიგრძის მოვარდისფრო-ყავისფერი გრძივი ჭრილობა;
- ერთ-ერთმა პატიმარმა, რომელსაც დელეგაცია შეხვდა ქუთაისის 2 საპრობილეში განაცხადა, რომ სამი კვირის წინ, იგი პოლიციამ დააკავა, გონების დაკარგვამდე სცემა და მხოლოდ დროებითი დაკავების იზოლატორში მოვიდა დონზე. სამედიცინო შემოწმებამ გამოავლინა შუბლის მარცხენა არეში 1X0,5სმ ჭრილობა; მარცხენა პარიეტალურ არეში 1,5სმ გრძივი ჭრილობა; კეფის არეში 1,5სმ ჭრილობა; მარცხენა ფეხის წვივის ქვედა ნაწილში 2სმ ჭრილობა; ყველა ეს ჭრილობა იყო დაახლოებით სამი-ოთხი კვირის და მოვარდისფრო-რუხი ფერი ჰქონდა.

წამების საწინააღმდეგო კომიტეტის (CPT) ხელთ არსებული ინფორმაციის საფუძველზე კომიტეტი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ საქართველოში ეჭვმიტანილ პირებს პოლიციის მიერ დაკავებისას და/ან პოლიციაში მათი ყოფნის პერიოდში (განსაკუთრებით დაკითხვის დროს) ემუქრებათ სერიოზული საფრთხე იმისა, მათ მიმართ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს არასათანადო მოპყრობას და ზოგიერთ შემთხვევაში უხეშ ფიზიკურ მოპყრობას/ წამებასაც კი.

კომიტეტმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ მხოლოდ სამართლებრივი გარანტიები, მიუხედავად მათი უდავოდ დიდი მნიშვნელობისა, საკმარისი არ არის; ფიზიკური შეურაცხყოფის აღკვეთის საუკეთესო გარანტიას წარმოადგენს ერთმნიშვნელოვნად უარის თქმა მის გამოყენებაზე თვით პოლიციის თანამშრომელთა მიერ. ეს გულისხმობს სამუშაოზე მიღების დროს შერჩევის მკაცრი კრიტერიუმების გამოყენებას და სათანადო პროფესიულ მომზადებას. ამასთან დაკავშირებით, საქართველოს ხელისუფლება უნდა ისწრაფოდეს პოლიციელთა პრაქტიკული პროფესიული მომზადება წარმართოს ადამიანის უფლებათა დაცვის პრინციპებზე დაყრდნობით, რათა უზრუნველყოფილი იყოს პოლიციელთა სათანადო ქცევა მაღალი რისკის მქონე სიტუაციებში, როგორცაა ეჭვმიტანილთა დაკავება და დაკითხვა.

ტექნიკური რედაქტორი გივი სიღამონიძე
კორექტორები: ლევან გიორგაძე
გიული კალატოზიშვილი